

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**BAŞKANLIK SİSTEMİ BAĞLAMINDA
CUMHUR İTTİFAKINDA YER ALAN PARTİLERİN
SİYASAL UZLAŞI SÜREÇLERİNİN YAZILI BASINDAKİ
TEMSİLİ**

Hasan SARI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Sibel Serpil AYDOS

DOKTORA TEZİ

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI

ŞUBAT - 2024

**BAŞKANLIK SİSTEMİ BAĞLAMINDA
CUMHUR İTTİFAKINDA YER ALAN PARTİLERİN
SİYASAL UZLAŞI SÜREÇLERİNİN YAZILI BASINDAKİ TEMSİLİ**

Hasan SARI

**DOKTORA TEZİ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT - 2024

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza

Hasan Sarı

01.03.2024

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Halkla İlişkiler Programı Hasan SARI öğrencisi tarafından hazırlanan **“Başkanlık Sistemi Bağlamında Cumhuriyet İttifakında Yer Alan Partilerin Siyasal Uzlaşma Süreçlerinin Yazılı Basındaki Temsili”** Başlıklı tez çalışması 29/02/ 2024 tarih ve 11.00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından **OY BİRLİĞİ** ile DOKTORA TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. A. Elif EMRE KAYA Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi	☒	☐
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Sibel Serpil AYDOS Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi	☒	☐
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Hanife GÜZ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi	☒	☐
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Doç. Dr. Eylin AKTAŞ Pamukkale Üniversitesi İletişim Fakültesi	☒	☐
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Dr. Öğt. Üyesi Ömer Faruk ÖZGÜR Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu	☒	☐

BAŞKANLIK SİSTEMİ BAĞLAMINDA CUMHUR İTTİFAKINDA YER ALAN PARTİLERİN SİYASAL UZLAŞI SÜREÇLERİNİN YAZILI BASINDAKİ TEMSİLİ

(Doktora Tezi)

Hasan SARI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Şubat / 2024

ÖZET

Siyasal Uzlaş, Türk siyasetinin çok partili dönemiyle beliren ideolojik farklılaşmalar neticesinde tam olarak tesis edilememiş bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Siyasi partiler arası iletişim, görüş ve iş birliği mesafesinin açılması iktidar diline de yansiyarak siyasal istikrarsızlığa kadar uzanan dönemlere sebep olmuştur. Türk siyasetindeki belirsizlikleri bertaraf etmek adına tesis edilen koalisyonlar ise bu soruna çare olmaktan uzak kalarak daha da belirginleşen çatışmalara sebep olmuşlardır. Parlamenter sistemin bir sorunsalı olarak son dönemde tartışılmaya başlanan siyasal çatışma, beraberinde Başkanlık Hükümet Modeli tartışmalarını getirmiştir. Bu bağlamda siyasal uzlaşının tesis edileceği, parlamento ile diğer paydaşlar arası iş birliğinin artacağı görüşleri ileri sürülmüştür. Ülkemizde siyasal ittifak konusu 2016 İstanbul Yenikapı Mitingi ile görünür olmuş ve Başkanlık Sistemi ile birlikte günlük siyasal hayata dâhil olmuştur. Bu çalışmada Cumhuriyet İttifakının yazılı medyadaki temsili ele alınmaktadır. Ana akım medyada yer alan günlük gazetelerin ilk sayfaları incelenerek ittifak ve uzlaş kavramlarının gündeme nasıl dâhil edildiği araştırılmıştır. Gündem kurma teorisine bağlı olarak ittifak kavramı içinde uzlaşının nasıl ele alındığı, olumlu ve olumsuz medya dili ile Başkanlık Hükümet Modeli içinde bunun nasıl ifade edildiği incelenmektedir. Öne çıkan bulgular arasında destekleyici ve karşı çıkan ifadeler yer almakta ve “gelecek” perspektifinde olumlu görüş ile “üniter yapının bozulacağı” olumsuz görüşü arasında bir medya dilinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Bilim Kodu :115503
Anahtar Kelimeler : Başkanlık Sistemi, Siyasal İttifak, Siyasal İletişim, Siyasal Uzlaş
Sayfa Adedi : 241
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Sibel Serpil AYDOS

THE REPRESENTATION OF THE POLITICAL RECONCILIATION PROCESSES OF THE
PARTIES IN THE REPUBLIC ALLIANCE IN THE CONTEXT OF THE PRESIDENTIAL
SYSTEM IN THE PRINTED MEDIA

(Ph. D. Thesis)

Hasan SARI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY POST GRADUATE EDUCATION INSTITUTE

February / 2024

ABSTRACT

Political Consensus stands out as a concept that has not been fully established as a result of the ideological differentiations that emerged with the multi-party period of Turkish politics. The widening of communication, opinion and cooperation distance between political parties has also been reflected in the language of power and has led to periods of political instability. The coalitions established to eliminate the uncertainties in Turkish politics have been far from being a solution to this problem and have caused conflicts that have become more pronounced. The political conflict, which has recently begun to be discussed as a problematic of the parliamentary system, has brought about the discussions of the Presidential Government Model. In this context, it has been put forward that political consensus will be established and cooperation between the parliament and other stakeholders will increase. In our country, the issue of political alliance became visible with the 2016 Istanbul Yenikapı Rally and was included in daily political life with the Presidential System. In this study, the representation of the People's Alliance in the print media is discussed. By examining the first pages of daily newspapers in the mainstream media, it was investigated how the concepts of alliance and consensus were included in the agenda. Depending on the agenda setting theory, how consensus is handled within the concept of alliance and how it is expressed within the Presidential Government Model with positive and negative media language are examined. Among the prominent findings, there are supportive and opposing statements, and it is seen that a media language has emerged between the positive view in the "future" perspective and the negative view that "the unitary structure will be disrupted".

Science Code : 115503
Key Words : Presitential System, Political Alliance, Political Communication, Political
Consensus
Page Number : 241
Supervisor : Prof. Dr. Sibel Serpil AYDOS

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. SİYASAL İLETİŞİM UZLAŞMA VE İTTİFAKLAR.....	11
2.1. Gündem Belirleme Teorisi ve Yazılı Medya.....	15
2.2. Uzlaşma ve Ayrışma Bakımından Siyaset.....	18
2.2.1. Kavram Olarak Siyasal Uzlaşma.....	24
2.2.1.1. Kamusal müzakere.....	26
2.2.1.2. Zirve diplomasisi.....	33
2.2.2. Kavram Olarak Siyasal Ayrışma.....	38
2.3. Göze Çarpma teorisi Bağlamında Siyasal İttifaklar ve Stratejik Boyutları.....	47
2.4. Siyasal İttifak Türleri ve Partiler Arası İletişim.....	71
2.4.1. Seçim İş Birliği (Electrol Alliances).....	75
2.4.2. Çoğunluk / Azınlık Koalisyon Hükümetleri.....	78
2.4.3. Büyük Koalisyonlar (Grand Coalitions).....	79
2.5. Siyasal İttifakın Avantaj ve Dezavantajları.....	80
2.6. Siyasal İttifakın Bağlamı.....	82
2.6.1. İletişim Bağlamında İttifakın İç Yapısı.....	83
2.6.2. Siyasal İttifak Geliştirme Süreçleri ve Partiler Arası İletişim.....	84
2.6.2.1. Partilerin ittifak oluşturma ve strateji belirlemeleri.....	86
2.6.2.2. İttifak müzakerelerine başlanması ve ittifakın yönetimi.....	86
2.6.2.3. İttifakın kamuoyuyla paylaşılması ve çevresel faktörler.....	89
2.6.2.4. İttifak paydaşlarının ortak siyasal davranış sergilemeleri.....	91
2.6.2.5. İttifakın gözden geçirilmesi ve şartların değerlendirilmesi.....	92
2.6.2.6. İttifakın seçim kampanyası yönetimi.....	94

3. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE CUMHUR İTTİFAKI İNCELEMESİ.....	97
3.1. Başkanlık Hükümet Sistemi ve Temel Özellikleri.....	98
3.1.1. Başkanlık Hükümet Sisteminin Avantajları.....	103
3.1.2. Başkanlık Hükümet Sisteminin Dezavantajları.....	105
3.2. Türk Siyasal Yapısının Siyasal Uzlaşısı ve Ayrışma Bağlamında Karakteristik Özellikleri.....	106
3.2.1. Türk Siyasetinde İttifak Arayışlarının Tarihsel Süreci.....	111
3.2.1.1. 1960’lı yıllar koalisyonları.....	118
3.2.1.2. 1970 – 1990 arası koalisyonlar.....	124
3.2.1.3. 1990 – 2002 arası koalisyonlar.....	127
3.2.2. Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları ve Geçiş Süreci.....	128
3.2.2.1. 1950 – 1989 yılları arası tartışmalar.....	135
3.2.2.2. 1990 – 2002 yılları arası tartışmalar.....	138
3.2.2.3. 2002 Sonrası tartışmalar ve başkanlık sistemine geçiş süreci.....	140
4. SİYASAL UZLAŞI BAĞLAMINDA CUMHUR İTTİFAKININ YAZILI BASINDAKİ TEMSİLİ.....	149
4.1. Yöntem.....	152
4.1.1. Kuramsal Çerçeve.....	152
4.1.2. Varsayımlar.....	156
4.1.3. Kapsam Sınırlılıklar ve Veri Analizi.....	157
4.1.4. Başkanlık Hükümet Sisteminin Tartışıldığı Olumlu – Olumsuz Dil Kalıpları.....	163
4.2. Bulgular ve Cumhuriyet İttifakının Yazılı Basındaki Temsilinin Analizi.....	172
4.2.1. 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi İncelemesi.....	176
4.2.2. 16 Nisan 2017 Referandumu ve Cumhuriyet İttifakı İncelemesi.....	180
4.2.3. 21 Şubat 2018 Tarihli Kanun Teklifi İncelemesi.....	193
4.2.4. 4 Mayıs 2018 Cumhuriyet İttifakı Protokolü İncelemesi.....	198
4.2.5. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri İncelemesi.....	203
4.2.6. 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri İncelenmesi.....	212
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	217
KAYNAKÇA.....	227
ÖZGEÇMİŞ.....	241

TABLoların LİSTESİ

Tablo 1: Yoğunluğa Göre Çatışma Türleri.....	47
Tablo 2: Siyasal İttifak ve Koalisyon Durumları.....	53
Tablo 3: Siyasi İdeolojiler Tablosu.....	62
Tablo 4: Seçim Öncesi İttifakların Siyasi Partilere Etkileri.....	76
Tablo 5: İttifak Avantajları ve Dezavantajları.....	81
Tablo 6: Türkiye’de Kurulan Koalisyon Hükümetleri.....	114
Tablo 7: 1970 – 1980 Hükümetleri.....	126
Tablo 8: Anayasalar ve Benimsedikleri Hükümet Sistemleri.....	132
Tablo 9: Cumhur İttifakının Kamuoyunu Bilgilendirme Çalışmaları.....	149
Tablo 10: Cumhur İttifakı Oluşum Süreci Analizi.....	150
Tablo 11: Partilerin Kurumsal Sayfalarında Başkanlık Sistemi Haberleri.....	164
Tablo 12: Başkanlık Sistemine Yönelik En Çok Kullanılan İfadeler.....	167
Tablo 13: Gazetelerin İlk Sayfa Taramaları.....	174
Tablo 14: 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi (Tarama: 1 -14 Ağustos 2016)....	176
Tablo 15: 11 Ekim 2016 Devlet Bahçeli Grup Toplantısı Konuşması.....	181
Tablo 16: 29 Kasım 2016 Abdülhamit Gül – Mehmet Parsak Görüşmeleri.....	181
Tablo 17: 1 Aralık 2016 B. Yıldırım ve D. Bahçeli Uzlaşması.....	182
Tablo 18: 10 Aralık 2016 Anayasa Değişikliği Teklifi.....	182
Tablo 19: 20 Aralık Anayasa Komisyonu Görüşmeleri.....	183
Tablo 20: 30 Aralık 2016 Anayasa Komisyon Görüşmeleri.....	183
Tablo 21: 9 Ocak 2017 Genel Kurul Teklif Görüşmeleri.....	184
Tablo 22: 21 Ocak 2017 Anayasa Teklifi Kabulü.....	184
Tablo 23: 10 Şubat 2017 Anayasa Teklifinin Onaylanması.....	185
Tablo 24: Haber Dili Niteliği.....	186
Tablo 25: 16 Nisan 2017 Referandumu (Tarama: 9 - 22 Nisan 2017).....	187
Tablo 26: 21 Şubat 2018 Tarihli Kanun Teklifi İncelemesi.....	195
Tablo 27: 4 Mayıs 2018 Cumhur İttifakı Protokolü.....	200
Tablo 28: 2018 Seçimlerinde Cumhur İttifakına İçin Kullanılan Kavramlar....	205
Tablo 29: 2018 Seçimleri ve Cumhur İttifakının Medyada Temsili.....	206
Tablo 30: 2019 Yerel Seçimleri Partilerin Kazandığı Belediye Sayıları.....	212
Tablo 31: 2019 Yer. Seçimler Erdoğan ve Bahçeli’nin Kullandığı İfadeler.....	215
Tablo 32: Cumhur İttifakında Yer Alan Partilerin Tüzük İncelemesi.....	220

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

AB

ABD

AET

AK Parti

ANAP

AP

BBP

BMM

CDU

CHP

CKMP

CSU

DP

DSP

DYP

FDP

FETÖ

HEP

MBK

MHP

MİT

MSP

NATO

ÖVP

RP

SHP

SPÖ

TBMM

YRP

YSK

YTP

Açıklamalar

Avrupa Birliği

Amerika Birleşik Devletleri

Avrupa Ekonomik Topluluğu

Adalet ve Kalkınma Partisi

Anavatan Partisi

Adalet Partisi

Büyük Birlik Partisi

Büyük Millet Meclisi

Alman Hristiyan Demokrat Birliği

Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

Hristiyan Sosyal Birliği

Demokrat Parti

Demokratik Sol Parti

Doğru Yol Partisi

Bağımsız Demokratik Parti

Fethullahçı Terör Örgütü

Halkın Emek Partisi

Milli Birlik Komitesi

Milliyetçi Hareket Partisi

Milli İstihbarat Teşkilatı

Milli Selamet Partisi

Kuzey Atlantik Paktı

Avusturya Halk Partisi

Refah Partisi

Sosyal Demokrat Halkçı Parti

Avusturya Sosyalist Demokrat Partisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Yeniden Refah Partisi

Yüksek Seçim Kurulu

Yeni Türkiye Partisi

1. GİRİŞ

Türk siyasetinin genel karakteri çatışma kavramı üzerinde yer almaktadır. Partiler arası iş birlikleri sınırlı kalmakta, koalisyon dönemlerinde dahi karşılıklı sorunlar çıkmakta ve siyasal uzlaşısı siyasal kültüre tam olarak yerleşmemektedir. Siyasal uzlaşmaya yönelik partiler arası girişimler Türk siyasetinde genel olarak taviz verme algısı etrafında toplanmaktadır. Kazan – kazan ilkesi bağlamında atılan adımlar, siyasi partileri bir araya getiren siyasal süreçler ve kişilerin siyaset kurumlarıyla olan ilişkilerindeki değişimler / farklılaşmalar olumsuz algılar ile birlikte değerlendirilmektedir. Bu bağlamda parlamenter sistemde yer alan koalisyon süreçleri büyük partilerin parlamentodaki gücünü tahkim etme; küçük partilerin ise parlamentoya girerek sandalye elde etme gibi menfi bir çıkar ile değerlendirilmektedir. Başkanlık Hükümet Modeli ile Türk siyasetinde %50 + 1 oy alarak iktidara gelme gerekliliği siyasi partiler arası iş birliklerini öne çıkarmaktadır. Bu neticede iş birliklerinin siyasal uzlaşmayı ne denli beraberinde getirdiği, kamuoyunun iş birliklerini nasıl algıladığı ve değerlendirdiği ile medyanın siyasal uzlaşısı iklimine nasıl yaklaştığı, süreci nasıl ele aldığı ve özellikle iş birliklerinin menfi mi yoksa kamusal fayda gerekliliği ile mi kurulup yürütüldüğünü temsili noktasında önemli soru ve sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan bu çalışma siyasal uzlaşının yazılı medyada temsili konusuna önem vermekte ve ana akım medyada günümüz iktidar ve muhalif kutuplarında yer alan gazetelerin 2016 yılı Yenikapı Mitingi ile İstanbul’da başlayan partiler arası ortak miting ile günümüze kadar uzanan siyasal ittifakların ortaya çıkış süreçleri, kurulmaları ve devam ettirilmelerini ele almaktadır.

Bu çalışma *siyasal ittifaklar ile siyasal uzlaşısı* arasındaki ilişkiyi analiz etmesi bakımından alanında gerçekleştirilen ilk çalışmalardan olma özelliğine sahiptir. Alana dair yapılan araştırmalarda ittifak ve uzlaşısı kavramlarının Başkanlık Hükümet Sistemi sonrasında çok fazla ele alınmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar daha çok sosyal medya bağlamında incelenmekte ve siyasal iletişim alanı dışında ele alınmaktadır. Bu bakımdan çalışma, alanına yönelik olarak ihtiva ettiği konularının ilişkisi bakımından siyasal iletişim alanı içinde öncü çalışmalar arasında yer almaktadır. Böylece alana önemli bir katkı sunma özelliğindedir.

Çalışma, Tanzimat döneminden günümüze Osmanlı’nın son dönemi ile Cumhuriyetin ilk dönemleri ile iki binli yıllara gelinen süreçte, siyasi partilerin ideolojik ve fikri ayrılıklarını ittifaklar kurarak iş birliğine çevirebileceği ile siyasal uzlaşısı iklimini incelemektedir. Şayet böyle bir iklim oluşumu görünür olursa bu gelişmenin yazılı basın ile kamusal alana

aktarılmasında kullanılan medya dilinin olumlu ve olumsuz ifadeleri ele alınmaktadır. Bu maksatla 2017 yılı referandumu ile fiili olarak siyasal hayata dâhil olan Başkanlık Hükümet Modeli bağlamında tesis edilen Cumhur İttifakı'nın yazılı basın analizi yapılmaktadır. Ana akım medyada yer alan gazetelerin ilk sayfalarında Cumhur İttifakı ve ittifak süreçlerini kapsayan önemli gelişmeler ele alınarak bu dönemlerde gazetelerin gündeme dair nasıl bir dil kullandığı, bu dilin siyasal uzlaşma ve çatışma kapsamında nasıl kurgulandığı ile süreci belirlemede gündemi oluştururken sıklıkla kullanılan dil kalıpları araştırılmıştır.

Çalışma, Türkiye'de milli birlik ve beraberlik konusunda ülkenin bağımsızlığına, demokratik yapısına ve Cumhuriyete yönelik bir tehdit oluştuğunda partilerin bir araya gelebileceği ileri sürülmektedir. Bununla birlikte Cumhur İttifakı'nın Türkiye'de siyasal uzlaşının gelişiminde önemli bir rol oynadığı varsayılmaktadır. Bu varsayım, parlamenter sistemde görülen koalisyonların Türkiye'de uzlaşma kültürünü tesis etmede yetersiz kaldığını ve Başkanlık Hükümet Modeli ile siyasal uzlaşının geliştirilebileceği ileri sürmektedir. Böyle bir uzlaşma kültürü oluşturulmaya çalışıldığında ise medya yolu ile gündem tesisinde bu gelişmenin daha çok olumlu bir dil ile gerçekleştirileceği öngörülmektedir.

Çalışmanın ana konusu Başkanlık Sisteminin partiler arası iş birliklerini olumlu yönde geliştireceği üzerinedir. Siyasal çatışma ve ayrışma Türk siyasetinin genel karakteristik yapısının belirleyici unsuru olmasına karşın tüm çatışmaların sebebinin demokratikleşme, istikrar ve siyasal sistemin yerleşmesine yönelik yapılan açıklamaların güçlü bir uzlaşının gerekliliğini ortaya koymasıdır. Siyasal uzlaşının Meclis içindeki yansımaları Türk siyasetinde koalisyonlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada 2016 Yılı Yenikapı Mitingi ile başlayan sürecin hem siyaset sosyolojisi hem de siyaset psikolojisi açısından önem taşıdığı ileri sürülmekte ve partiler arası kurulan/kurulacak ittifakların ittifak içinde ortak bir söylem ve eylem birliği; ittifak dışında partilerin kendi gündemleriyle çalışabileceklerini ileri sürmektedir. Bu bakımdan Cumhur İttifakı'nın kurulması süreci Yenikapı Mitingi ile ele alınmakta ve 2019 yılı yerel seçimleri dâhil olmak üzere siyasal uzlaşma yönelik nitel bir araştırma ile yazılı medya içerikleri incelenmektedir.

Çalışmanın konusuna bağlı olarak ileri sürülen varsayımları arasında siyasi partilerin kendi aralarında milli meselelerde bir araya gelmelerinin yazılı medyada temsilinin de olumlu bir dil ile olacağı, buna bağlı olarak toplumsal dayanışma ve üretimin önünü açacağı ve istikrar unsurlarının yerleşik kültüre dönüşeceği üzerinedir. Fakat bu çalışmada öncelikli olarak siyasal uzlaşının yazılı medya temsili işlenmiştir. Böylece kamuoyunun konuya nasıl yaklaştığı, ne tür bir bilgilendirme süzgeciyle karşı karşıya kaldığı, gündemin nasıl belirlendiği ve siyasal ittifakların yansımasının yazılı medya dili bağlamında nasıl işlenip temsil edildiği analiz

edilmektedir. Çalışmanın kendi alanında ilklerden olması, siyasal ittifaklar konusunda ülkemizde yeterinde kaynak ve araştırma yapılmaması, konunun koalisyonlar kapsamında ele alınması, hali hazırda ittifak sürecinin içinden geçilen bir zaman diliminde yaşıyor olmamız gibi unsurlar araştırmanın sınırlarını belirlemede öne çıkmaktadır. Böylece nicel araştırma yöntemleri yerine nitel araştırmaya başvurulurken, kamuoyu ve partililer ile seçmenlerin konuya dair kavrayışları araştırma dışında tutulmuştur. Bu bakımdan konu sadece yazılı medya temsili olarak ele alınmıştır. Böylece, zaman, kaynak, yöntem gibi alanlarda karşılaşılabilecek sorunların en aza indirilmeye çalışılmış, konunun bir noktasına odaklanılmıştır. Çalışmanın nihai amaçlarını aşağıdaki gibi sınıflandırmamız mümkündür:

- a) *Tez Konusu Olması Bakımından:* Bu çalışma siyasal ittifakları başkanlık hükümet sistemi içinde inceleyen ve siyasal uzlaşmayı öne çıkararak akademik çalışmalar arasında ilkler arasında yer almaktadır. Alana dair ilk çalışmalardan olması nedeniyle siyasal ittifak ve uzlaş kavramlarına yönelik diğer çalışmalara öncülük etmesi.
- b) *Siyasal Uzlaş / İş Birliği Açısından:* Siyasal ittifak kurmaya yönelik izlenecek bir yol sunması. Siyasi partilerin tüzüklerine ittifak ve uzlaş kavramlarını dahil etmenin önemini ortaya çıkarması. İttifak içinde yer alan partilerin ittifak içi ve ittifak dışı çalışma / propaganda alan ve faaliyetlerini belirleyerek ittifakların uzun ömürlü olmasının yöntemini oluşturması. Başkanlık Hükümet Modelinin siyasal ittifak ve iş birliklerinin önünü açacağını göstermesi.
- c) *Medya Açısından:* Siyasal ittifak oluşturma ve devam ettirme süreçlerinde millilik unsurlarını ortaya çıkaracak tarafsız bir medya dili geliştirmesine katkı sunması. İttifakta yer alan partileri ve temsilcilerini ittifakın amaçlarına uygun şekilde değerlendirecek bir medya dili geliştirmeleri.
- d) *Seçmen / Partililer Açısından:* İttifakta yer alan / yer almak isteyen ve destekledikleri partilerin rant, çıkar, menfaat gibi olumsuz kavramlar tarafından yargılanmasının algı boyutunu yeniden düzenlemesi. İttifakların partiler üstü daha büyük bir kazanıma hizmet edebileceği düşüncesini canlı tutması.

Başkanlık Hükümet Sistemi ülkemizde çok partili siyasi hayata geçişle birlikte üzerinde tartışılmaya başlanan bir konuyu oluşturmaktadır. Bu tartışmaların dayandığı zemin genel olarak siyasal istikrar ile ifade edilmiş olup parlamenter sistem ve uygulanan seçim barajı konuları nedeniyle yönetimde çift başlık ve siyasal temsil ekseninde genişlemektedir. Esasında bu tartışmaların zemininde sivilleşme ve demokratikleşme yer almaktadır. Çok partili hayata

geçildikten on yıl gibi kısa süre içinde ve devam eden her on yılda görülen askeri darbeler neticesinde siyaset kurumunun güçlenmesi, gelişmesi ve demokratikleşmesiyle ilgili farklı düşünceler ortaya atılmıştır. Çok partili hayatın yerleşmesi ve siyaset kurumunun güçlü ve dinamik olması için 1950’li ve 60’lı yıllarda bazı reformlar gerçekleştirilmek istense de dönemin ideolojik tartışmaları içinde bu çalışmalar tam olarak hayat bulamamıştır. İç ve dış politikaya yaklaşım, milli eğitim meselesinin ele alınışı ve özellikle din algısının kamusal alan ile siyasal bir sınırla belirlenmesi gibi sosyolojik içerikli tartışmalar beraberinde yönetimi zor süreçleri doğurmuştur. Bu nedenle askeri müdahaleler gerçekleşmiş ve ülke demokratikleşme adımlarını tam olarak atamamıştır.

Bu dönemlerde siyasetin iktidar-muhalefet ilişkisi daha çok çatışma ve mücadele ekseninde gerçekleşmiştir. Oysa siyaset çatışma ve uzlaşma eksenlerini dengeleyerek sağlıklı bir demokrasi inşa edebilmektedir. Türk siyasetindeki çatışma zemini Tanzimat dönemine kadar inmekte ve bu dönemden itibaren Osmanlı aydınlanması ile başlayan süreçlerin günümüze yansması olarak görülmektedir. Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük eksenlerinin siyasi parti ve ideolojik temsil olarak Türk siyasetinde temsil edilmesi beraberinde yüz elli yıllık söylem ve iktidar mücadelelerini de getirmiş oldu. Siyasal alandaki bu çekişme kültürel alana da yayılarak toplumsal boyut kazandı ve çağdaş-yobaz, şehirli-köylü, laik-dindar (muhafazakâr) ve alla Franca-alla Turca gibi kültür çatışmalarına sebep oldu. Bu minvalde devam eden siyasal söylem biz ve öteki kavramlarını üretirken siyaset ile toplum alanlarında ayrışmalara ve bu vesile ile de askeri darbelere kadar uzanan istikrarsızlıklara sebep oldu.

Siyaset kurumunun başta kendi arasında istikrarı oluşturamaması, uzun ömürlü hükümetleri kuramaması beraberinde ekonomik sorunları getirdi. Ekonomik sorun ve rahatsızlıklar neticesinde ise güven ve istikrar zedelendiği için yönetimde istikrar, sivil iktidar ve sivilleşme, insan hakları ve hukukun üstünlüğü, demokratikleşme ve çağdaş ülkeler seviyesine erişme, şeffaf bürokrasi ve yönetilebilirlik, hızlı ve etkin yürütme ile yasama ve yargı bağımsızlığı ile hızlı ve uygulanabilir karar alma süreç ve kurumsal yapıları sorunlu işler oldu. Bunun neticesinde sorunun düzeltilmesi için halk tarafından yetki siyaset kurumuna devredilse de istikrar hükümet boyutunda sağlanamadığından siyaset dışı müdahaleler kaçınılmaz oldu. Tüm bu sorunların nihayetinde yönetimle ilgili olmasından ötürü çözüm önerileri yine siyaset kurumlarında arandı. Anayasal düzenlemeler ile toplumsal ve bürokratik sorunlar belli oranda çözülmek istense de çok daha kapsayıcı ve çözümü sağlayıcı değişiklikler tam olarak tesis edilemedi. “1982 Anayasa’sı on dokuz defa değişikliğe uğradı.” (TBMM, 2017). Yine de bu değişiklikler istenen istikrarı temin etmede yeterli olamadı. Başkanlık Hükümet Sistemi ve bu doğrultuda ortaya atılan fikirler bu bağlamda sorunların çözümüne yönelik yeni bir arayışın öne

ıkan tartışmalardan oldu. İktidara gelen her bir siyasi parti ve yönetim karşılaştığı bu yönetim sorununu çözmek için öncelikli olarak kamu yönetiminde reform çalışmalarını ne sürmüştür. Kamu sisteminin yap-boz haline getirilmesi, yönetimde çift başlılık, kamu personel kanununun yetersizliği, kamu insan kaynaklarının verimsizliği, kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyonsuzluk ve memur tanımlarının tam olarak oturmamış olmasından yola çıkılarak kamu alanında girişilen reform çalışmaları genel çatışma sorununu çözme konusunda ele alınan çalışmalar arasındaydı. Fakat bu çalışmalar atılan her adımla yeni sorunları doğurmakta ve nihayetinde yönetim algısının daha da zayıflamasına sebep olmaktaydı. Bu bakımdan yeni bir hükümet modeli ile bütün sorunların en aza indirgeneceği ileri sürülerek 1960’larda başlayan Başkanlık Hükümet Sistemi ifade ve tartışmaları iki binli yıllara gelindikçe hız kazanmıştır.

Türkiye’de Başkanlık Hükümet Sistemi tartışmalarının siyasi boyutu en önemli alanı oluşturmakta,1924, 1961 ve 1982 Anayasaları ile yakından ilgilidir. Bu bakımdan anayasa ile ifade edilen ve siyasi sistemi istikrarsız hale getirdiği ileri sürülen temel konular aşağıdaki gibidir:

- “Yasama organının görev süresinin belirsizliği ile meclis tarafından bakanlar kurulunun görevinin sona erdirilmesi” (Turhan, 2005, s. 51),
- “Yasama organının daha çok hükümeti ele alan parti tarafından kullanılması” (Kuzu, 2011, s. 86),
- Uygulanan seçim barajı sisteminin temsil sorunu oluşturması,
- Hükümetlerin siyaset dışı baskı ve zorlamalar karşısında istifaya zorlanması ve kısa ömürlü olmaları,
- Koalisyonların istikrarı sağlamaktan ziyade belli paylaşım amaçlarına hizmet etmesi,
- Seçim sonu gerekli olan meclis gvenoyunun siyasi istikrarsızlığa sebep olması ve bu dönemlerde farklı pazarlıkların devreye girmesiyle hükümetlerin yönetim kontrolünü sağlayamaması,
- “Beş yıllık genel seçimler süresine uyulmaması.” (Gözler, 2011, s. 27).

Başkanlık Hükümet Sistemi tartışmaları 2002’den sonra hız kazanmış ve buna gerekçe olarak 1991-2002 arası yıllarda tek başına hiçbir partinin hükümeti kuramaması gösterilmiştir. Başkanlık Hükümet Sisteminin siyasi istikrarı sağlayacağı, Türk siyasetindeki çatışmacı karakterleri tedricen azaltacağı ve uzlaş alanlarını genişleteceği; partiler arası ittifakların kurulmasının önünü açacağı ve iş birliklerinin seçim n ve sonrasını kapsayacağı ileri sürülmektedir. Bu yolla seçim ve parti sistemlerinden kaynaklanan sorunların aşılacağı ileri sürülmekte ve seçimleri kazanmak için Başkanlık Hükümet Sisteminde gerekli olan yüzde elli

+1 oy için partiler arası ittifakların önünün açılacağı ifade edilmektedir. Böylece partilerin 1977 yılında Güneş Motel vakasında görüldüğü gibi kapalı kapılar ardında değil de kamuoyuna açık, şeffaf, sürdürülebilir ve hesap verilebilir bir birliktelikle yola çıkacağı öngörülmektedir. Milletvekili transferleri, pazarlıklar ve seçmenlerden gizli iş birliklerinin Başkanlık Hükümet Sistemi ile birlikte rafa kaldırılacağı öngörülmektedir.

2002'den itibaren Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ile birlikte tek partili hükümetlerin kurulması, siyasal istikrarla beraberinde ekonomik, askeri ve politik açılımları getirmiştir. Bu dönemde AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından başta yeni anayasa olmak üzere parlamenter sistemin değiştirilmesine yönelik zaman zaman açıklamalar yapılmıştır. AK Parti tarafından 2007 yılında öne sürülen yeni anayasa ve çalışmaları 2011 yılından itibaren Meclis çalışmaları arasına dâhil edilmiştir. Fakat bu çalışmalarda tam bir uzlaşa sağlanamadığından sonuç alınamamıştır. 2011 yılı MİT tırı krizi, 2013 yılı Gezi Parkı olayları, 2016 Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Darbe teşebbüsü ile dünya ölçeğinde ortaya çıkan gelişmeler neticesinde Erdoğan tarafından yeni anayasa ve Başkanlık Hükümet Sistemi tartışmaları sıcak tutulmuştur. Özellikle cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi neticesinde cumhurbaşkanı ile başbakan arasında yaşanabilecek yetki tartışmaları süreci 2018 yılında Cumhur İttifakının kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Bu çalışmada üç kavram aynı doğrultuda ele alınmaktadır. Bunlar Başkanlık Hükümet Sistemi, Siyasal Uzlaşma ve Siyasal İttifaktır. Seçilen bu kavramlar aralarında bir bağ oluşturmaktadır. Başkanlık Hükümet Sistemi (kavram araştırmanın devam eden bölümlerinde kısaca Başkanlık Sistemi şeklinde ifade edilecektir) ile hükümet modeli ifade edilmekte, başbakanlık kaldırılmakta, cumhurbaşkanı yürütmenin başı olmakta ve buna bağlı olarak meclis ile ilişkileri yeni bir boyut kazanmaktadır. Ülkemizde uygulanan partili cumhurbaşkanlığı modeli ile cumhurbaşkanı bir partinin üyesi olabilmektedir. Bu durum partisi ile organik bağ kurmasına, seçim kampanyalarında parti desteği almasına imkân sağlarken diğer partiler ile kuracağı ittifaklarda belli zorlukları beraberinde getirmektedir. Ayrıca seçimden sonra cumhurbaşkanının hala bir partinin üyesi olması sebebiyle partisi ile diğer partiler arasında süregelen rekabet ve çatışmalardan etkilenmekte, her kesimin cumhurbaşkanı olmasını dezavantaja çevirmektedir. Siyasal uzlaşma ile Başkanlık Sisteminin zorunlu olarak getireceği seçim ittifaklarının önü açılmaktadır. Daha önce aralarında birçok konuda ciddi görüş farklılıkları olan partiler, farklı söylem ve ideolojik temsilde olsalar bile seçim öncesinde ittifak kurmakta, bu ittifakları seçim sonrasında da belli çerçevede devam ettirme imkânına sahip olmaktadır. Daha önceleri koalisyonlar olarak karşımıza çıkan siyasal iş birlikleri bundan böyle seçim öncesini de kapsadığından çok daha geniş bir alana yayılmakta ve meşruluk seviyesi

artmaktadır. Siyasi partilerin mevcut tüzüklerinde siyasal ittifak konusunda açık bir tanım ve ifade bulunmadığından aralarında kuracakları iş birliğine yönelik çalışmaların boyutu, şekli ve işleyiş biçimi de açık değildir. Bu bakımdan siyasal uzlaş kavramı bu çalışmada ele alınırken 2018 sonrasında partilerin kamuoyu nezdinde açık, şeffaf ve anlaşılabilir iş birliklerine gitmesinin önünü açması bakımından önem taşımaktadır. Çalışmada son olarak siyasal ittifak konusu kavram olarak ele alınmaktadır. Daha önce Türk siyasetinde koalisyon dışında ittifakların görülmediği, sadece Meclis güven oylaması esnasında oylama desteklerinin verildiği görülmektedir.

16 Nisan 2017’de gerçekleştirilen referandum ile Başkanlık Sistemine geçiş sağlanmış oldu. Bu yeni sistem içerisinde ittifakların kurulmasına yönelik adımlar anayasal zeminde sağlanmış oldu. Kanuni Esasi (1876) ile birlikte başlayan anayasal yönetim süreci böylece parlamenter sistemden yeni bir yönetim modeline dönüşerek yeni bir karaktere büründü. Referandum değişiklik paketi Adalet ve kalkınma Partisi (AK Parti) ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)’nin oylarıyla kabul edildi. “Değişiklik paketi, yürürlükteki parlamenter sistemin kaldırılarak yerine başkanlık sisteminin getirilmesini, başbakanlık makamının ortadan kaldırılmasını, meclisteki vekil sayısının 550’den 600’e çıkarılmasını içermektedir.” (2017 Türkiye anayasa değişikliği referandumu, 2017). Kanuni Esasi ile padişah yetkileri elinde toplamış, 1924 Anayasası ile yürütme, meclisin seçeceği cumhurbaşkanı eliyle kurulacak bakanlar kurulu ile yerine getirilecek, 1961 Anayasası ise Meclis ve Cumhuriyet Senatosunu yerleştirmiş ve 1982 Anayasası da Cumhuriyet Senatosunu kaldırmış ve Başbakanlık nezdinde yürütmeye görev ve sorumluluklar yüklerken Cumhurbaşkanına sorumluluk alanı dar fakat yetki alanı geniş hükümleri bağlamıştır. Hükümet sistemlerinin anayasal düzenlemelerine bağlı olarak zaman içinde ortaya çıkan yönetim zafiyetleri daha çok çift başlılık sorunu ile görülmektedir. Buna bağlı olarak hükümetlerin ömrünün az olması, koalisyonların görülmesi ve devamında istikrar ve güven ortamının tesisinde yaşanan zorluk nedeniyle 2017 referandumunda Başkanlık Hükümet Modeli ile geçmiş olumsuz tecrübelerin telafi edilmesi öngörülmektedir.

2007 yılında yapılan anayasa referandumu ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin önü açılmıştır. 2007 yılında Abdullah Gül, Meclis tarafından seçilen son cumhurbaşkanı olurken 2014 yılında ise Recep Tayyip Erdoğan halkın seçtiği ilk cumhurbaşkanı oldu. Erdoğan’ın cumhurbaşkanı seçilmesi akabinde mevcut parlamenter sistem içinde 1982 Anayasasının cumhurbaşkanına sağladığı yetkileri kullanmaya başlaması, tek başına güçlü bir iktidar olmadan mevcut sistemin çift başlı bir yönetimi sergileyeceğini göstermekteydi. Bu bağlamda Erdoğan, 18.01.2015 tarihinde Bakanlar Kurulunu Beştepe’de

Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde toplayarak cumhurbaşkanı yetkilerini kullanmış oldu. Daha önceleri ise Bakanlar Kurulu'na cumhurbaşkanları altı kez başkanlık etmişti ve bu toplantılar daha çok olağanüstü durum niteliğinde sayılan durumlarla ilgiliydi. 16 Nisan 2017 Anayasa Referandumuna gelinen süreç aşağıdaki gibi işlemiştir.

- “11 Ekim 2016: Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Devlet Bahçeli'nin süreci başlatan konuşması.
- 29 Kasım 2016: AK Partili Abdülhamit Gül ile MHP'li Mehmet Parsak'ın uzlaştığı liderlere sunuldu.
- 1 Aralık 2016: Binali Yıldırım ve Devlet Bahçeli, basın toplantısı düzenleyerek uzlaşmayı duyurdu.
- 10 Aralık 2016: AK Parti, TBMM Başkanlığına ilgili teklifi sundu.
- 20 Aralık 2016: TBMM Anayasa Komisyonu görüşmelere başladı
- 30 Aralık 2016: TBMM Anayasa Komisyonu görüşmelerini tamamladı.
- 9 Ocak 2017: Genel Kurul görüşmelerinde teklif gündeme alındı.
- 21 Ocak 2017: Teklif, TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilerek Cumhurbaşkanı'na sunuldu.
- 10 Şubat 2017: TBMM tarafından kabul edilen teklifi Cumhurbaşkanı Erdoğan, onayladı.”

2017 Referandumu neticesinde Başbakanlık kaldırıldı ve Cumhurbaşkanı yürütmenin tek başkanı olarak sorumluluk sahibi oldu. Bundan böyle icracı bir cumhurbaşkanlığı makamı tesis edildi. 2018 genel seçimlerine birlikte katılmak için AK Parti ve MHP arasında Cumhur İttifakı kuruldu. Daha sonra bu ittifaka Büyük Birlik Partisi (BBP) ve Yeniden Refah Partisi (YRP) de dâhil oldu. Böylece Türk siyasetinde siyasal ittifaklar dönemi de başlamış oldu. Bu döneme kadar siyasi partilerin tüzükleri incelendiğinde siyasal ittifak konusunda tüzüklerinde bir bölüm veya madde bulunmadığı görülmektedir.

Bu çalışma Başkanlık Sistemi neticesinde ortaya çıkan Cumhur İttifakı'nı kuruluş süreci bağlamında ele alıp medyada nasıl ve ne şekilde temsil edildiğini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın teorik arka zemininde yer alan Siyasal İttifak Kurulumu Süreci bir metot olarak Türk Siyasetinde uygulanmış bir süreç olarak karşımıza çıkmamaktadır. Türk siyasetinde partiler arası görüşmeler daha çok kapalı kapılar ardında gerçekleşmekte, kamuoyunun gözü önünde süreçler ilerlememekte ve kurulan koalisyon veya ittifakların meşruluğu sorgulanır olmaktadır. Çalışmanın ortaya koyacağı yazılı medyadaki temsili ise siyasal ittifak süreçlerinin

kamuoyu gözü önünde cereyan ettiği halini, bu bağlamda meşruiyetini ve kamuoyu desteğini aldığı yaklaşımı üzerinden önem kazanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü Siyasal Uzlaş ve Siyasal İttifaklar konularını teorik olarak ele almakta, dünyada görülen gelişmeleri irdelemektedir. Bir siyasal ittifak sürecinin ne şekilde oluşturulacağı örnek çalışmalar ile gösterilmeye çalışılmaktadır. İttifak öncesi koalisyonlar ele alınarak siyasal ittifaklar ile koalisyonların teorik ve pratikte farklılıkları gösterilmektedir. İttifakın avantaj ve dezavantajlarına değinilerek partileri bekleyen yeni durumlara dikkat çekilmektedir. Bölümün sonunda ise bir ittifak kurma süreci adımları ele alınmakta, ilerleyen bölümlerde kurulan Cumhur İttifakının bu yol ve adımları nasıl takip ettiğinin teorik zemini oluşturulmaktadır. Böylece ikinci bölüm siyasal ittifakların siyasal uzlaşmaya katkı sağlayacağını ileri sürmekte, ittifaklar ile partilerin seçmenlerine karşı daha dürüst olacaklarını ve karar alma süreçlerinin şeffaflaşacağını vurgulamaktadır.

Üçüncü bölümde Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Modeline geçiş süreci genel olarak irdelenmektedir. Türk siyasetini belirleyen ana akım düşünceler ile ideolojilerin Tanzimat’tan günümüze siyasal temsili ortaya konmakta, ayrışma noktaları genel olarak ifade edilmektedir. Devamında ise Türkiye’de görülen koalisyon dönemleri ele alınmakta ve koalisyonların siyasal iş birliğinden çok siyasal çatışmalara zemin hazırladığı, siyasal istikrarı beraberinde getirmediği, kısa ömürlü olduklarından güven ortamını sağlamadığı ve bunun da sağlıklı bir demokrasinin gelişmesine engel olduğu ileri sürülmektedir. Bölümün devamında Başkanlık Sistemi tanıtılmakta, dünyadaki örnekleri -başta- Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere gösterilmektedir. Bölümün devamında Türkiye’de başlayan Başkanlık Sistemi tartışmaları dönemlere ayrılmakta, 2002 sonrasında tek partili hükümet dönemlerinde yoğunlaşan tartışmanın yeni anayasa tartışmaları ile birlikte gelişen seyri ele alınmaktadır. Nihai olarak 2016 Darbe Teşebbüsü ile artan toplumsal gerilimin kırılma noktası yaşanmakta ve 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi ile birlikte partiler arası iş birliği öne çıkmakta ve siyasal uzlaş yoluyla siyasal ittifaklar kurulmasına zemin hazırlanmaktadır. Bunun ilk örneği olarak Cumhur İttifakı bu araştırmada ele alınmakta ve siyasal uzlaşya katkı sağladığı, toplumsal ayrışmalara vesile olan eski fikri ve ideolojik tartışmaların önüne geçtiği ve milli meseleler söz konusu olduğunda siyasi partilerin bir araya gelebileceği bu çalışmada ileri sürülmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde bu bağlamda siyasal uzlaşının ana akım medyada nasıl bir dil ile karşılık bulduğu Milliyet, Hürriyet, Sabah, Haber Türk, Cumhuriyet ve Sözcü gazetelerinin ilk sayfalarının Cumhur İttifakı, siyasal uzlaş, siyasal iş birliği, AK Parti – MHP uzlaşması, yeni anayasa gibi kavram etrafında taranmasıyla elde edilmek istenmiştir. Bu yönde

yazılı medyada kullanılan olumlu ve olumsuz dil kalıpları ortaya konmakta ve araştırma içinde olumlu bir temsil dilinin oluşturulduğu ileri sürülmektedir.

Araştırma kısmında nitel araştırma yöntemi kullanılmakta olup, 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi ile 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri arasında geçen ve ittifaklar için önemli dönüm noktalarını oluşturan konu ve gelişmeler incelenmiştir. Ayrıca yazılı medya ile gündemin nasıl belirlenmek istendiği, gündem kurma teorisi bağlamında medya dilinde nelerin öne çıkarıldığı ve kamusal bir algı oluşturulmak istendiği ele alınmaktadır. Çalışmanın temel ekseninde yer alan yazılı medya yoluyla siyasal uzlaşma ve siyasal ittifakların kamusal alanda temsili, algı oluşturma, gündem kurma ve haberlerin farklı yönden ele alınarak oluşturulmak istenen genel kanılara dair özel bir araştırma bu çalışmada gerçekleştirilmektedir. Böylece çalışmanın temel varsayımları arasında yer alan Başkanlık Sisteminin Türk siyasetinde siyasal uzlaşmanın önünü açacağı savının medya tarafından nasıl ele alındığı araştırılmaktadır.

2. SİYASAL İLETİŞİM UZLAŞMA VE İTTİFAKLAR

Birey, toplum, devlet ilişkisi bir arada yaşama ve buna bağlı olarak hak ve sorumlulukları merkeze koyarak yönetim ve yönetilme ile ilgili olmaktadır. Eski dönemlerden beri siyaset bu üç olgu arasındaki ilişkiyi anlamaya ve yönetmeye yönelik olarak üzerinde düşünülmüş ve pratik uygulamalar geliştirilerek denenmiştir. Bu bağlamda farklı yönetim modelleri geliştirilerek bugünkü manada modern yönetim olgusuna geçilinceye kadar devlet yönetimlerine etki etmiştir. Günümüz modern yönetim yapısında demokratik manada parlamenter sistem ile Başkanlık Sistemi öne çıkmaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte İngiltere’de başlayan ve modern zamanları etkileyen yönetim sistemi, “Westminster modeli” olarak bilinmekte ve Birleşik Krallığı’nın demokratik parlamenter sistemine verilen isimdir. Bu sistem ismini İngiltere Parlamentosu’nun merkezi olan Westminster Sarayı’ndan almaktadır ve yasama organının işleyişi ile ilgilidir.” (Wikipedia, 2022). “Başkanlık hükümeti sistemi olarak da adlandırılan başkanlık sistemi yasama, yürütme ve yargı organları arasında kesin bir ayrıma dayanan, yasama ve yargı organlarının demokratik denetimi içinde yürütmenin iktidar olanaklarını genişleten bir hükümet sistemidir.” (Yaman, 2014, s. 84). İnsan aklı ile inşa edilen bir yönetim sistemi olarak görülmektedir. Bu bakımdan akıl ve bir arada yaşama ihtiyacının kesişiminde yer alan siyaseti yönetim bağlamında ele aldığımızda tüm süreci özgürlük etrafında ifade etmek mümkün olmaktadır. Özgürlük, devlet yönetim şekilleri, adalet gibi yönetimin yaklaşımıyla ve demokrasi gibi bireyin yönetim süreçlerine katılımıyla ilgili olan geniş ve genel bir kavramdır. Siyasetin yönetimine, sistemine ve yürütülmesine etki eden veya seyrini değiştiren özgürlük kavramı bireyin toplum içindeki konumu ve devlet ile kurduğu ilişkilerindeki hak ve sorumlulukları ile yakından ilgilidir. Bu noktada John Stuart Mill’in şu değerlendirmesi önem taşımaktadır. (Mill, 2018, s. 6).

“... Vatanseverlerin hedefi, yönetenin toplum üzerinde kullanmasına olurluk verilecek iktidarını sınırlamaktır; onların özgürlükle erektedikleri, işte bu sınırlama idi. Bu sınırlamaya iki yoldan gidilirdi. Birincisi, yöneticiye siyasi hak ya da özgürlük olarak adlanan bazı bağımsızlıkları kabul ettirme yoluydu ki bunların yönetici tarafından bozulması görevin kötüye kullanılması sayılacağı gibi yöneticinin bunları eylemiyle bozması halinde artık ya belirli bir dirençle ya da gene isyanla karşılaşması da doğru görülürdü. Bir ikinci –ve genellikle daha sonradan gelen- çare anayasal engelleri konulmasıydı; böylece yöneten gücün daha önemli bazı tasarımları için gereken koşullardan biri topluluğun ya da topluluğun çıkarlarını temsil etmekle yükümlenen herhangi bir heyetin onayını almak gerekli bir koşul oldu.”

“İnsanlar birbirleriyle uyuşmazlık halindedir ve toplum, iş birliği temeline mi dayanmalıdır, yoksa çatışma temeline mi?” (Heywood, 2006a, s. 1) soruları siyasetin temel iki yönünü işaret etmektedir. Siyasetin doğasında yer alan çatışma yukarıdaki özgürlük ile ilgili ifade bakımından ele alındığında yönetilebilir bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Çatışmanın gerekliliğine olan ihtiyaç devletin doğal bir çatışma üzerine inşa edildiği görüşünden beslenmekte ve özgürlükler bakımından yönetimin ilerlemesinin kimi hallerde iç veya dış çatışmalar yoluyla şekilleneceğini öne çıkmaktadır. Toplumla yönetim birbirinden ayrı değerlendirildiğinde kendi karakterlerine uygun kökleri de ortaya çıkmaktadır. “Toplumu şekillendiren bizim istek ve arzularımız, hükümeti şekillendiren ise günahkârlığımızdır. İlki, sevgilerimizi birleştirmek suretiyle müspet yollarla mutluluğumuzun artmasını sağlarken, ikincisi kötü alışkanlıklarımızı sınırlayarak menfi yollarla mutluluğumuzun artmasına katkıda bulunur.” (Paine, 2005, s. 15). Bu doğrultuda toplumu olumlu yönde inşa etmek ve iyi olanı bulmak için siyaset insanların kendi aralarında keşfettiği bir faaliyet olarak görülmektedir.

Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkiyi anlamaya yarayan yönetim biçimi toplumsal karakterle belirlendiği gibi dönemsel özellikleri de bünyesinde barındırmakta, siyasetin üretmeye çalıştığı anlamı ortaya koymaktadır. Bir devleti ve tabiiyetindeki milleti dikkate aldığımızda bugünkü yönetimine etki eden köklerinin “a) Kral/Padişah tarafından temsil edilen monarşiyle, b) Asilzadeler tarafından temsil edilen ve sermaye akışını yöneten aristokrasiyle ve c) Halk tarafından temsil edilen ve ne zaman yönetime dâhil olma bilincini geliştirdiyse” (Paine, 2005, s. 21) cumhuriyet ile ifade edilen siyasal uzlaşmayla beslendiğini görmekteyiz. Kral, aristokrat ve halk arasındaki devlet yapısı içinde süregelen ilişkiler siyasetin karakterini belirlemekte, dönüştürmekte ve siyasal ilişkileri göstermektedir.

Bu hareketlilik sergileyen karakterin bir yerde somut olarak temsil edilmesi siyasi partileri meydana getirmektedir. “Siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsuru olarak addedilirken aynı zamanda da bir anlayış ve milli egemenlik nazariyesi ile adlandırılmaktadırlar. Böylece siyasi partiler temsil anlayışına sahip olarak milletin bütünü temsil etmeye çalışırlar.” (Gerçekler, 1952, s. 94-95). Böylece parlamenter sistemlerin ortaya çıkmasıyla birlikte siyasetin genel karakteri katılımı inşa etmeyi içermektedir. Bu durum esasında partiler yoluyla sürdürülen demokratik süreçlerin işlevsel hale getirilmesi ve devamında da halkın desteğini elde etmesiyle ilgilidir. Elde edilmek istenen halk desteğinin, genele yayılması, süreklilik oluşturmaları ve bireyleri ayrı ayrı motive etmesi bakımından anlam inşa etmekle yakından ilgisi bulunmaktadır. Hükümetin birey üzerindeki yetkilerinin sınırlanması, yetkiyi ellerinde bulunduranların “topluma karşı olan sorumluluklarından” (Mill, 2018, s. 9) ve toplumdan elde ettikleri güçlerinden hiçbir şeyi kaybettirmemektedir. Bu

bakımdan yönetimi elde ettikten sonra çoğunluğun zorbalığını oluşturmamak adına uzlaşma ortamının tesis edilmesi önem taşımaktadır. Fakat siyasetin “yükü” (Heywood, 2006a, s. 2) bir ifade olması ve günlük kullanımda kirli olarak addedilmesi nedeniyle ve siyaset uygulayan kesimlerin otorite kurması ve güç oluşturmaları nedeniyle doğal bir çatışma ortamı da kendiliğinden beslenmektedir. Bu doğrultuda oluşturulacak ilk anlam siyasi partilerle ilgilidir ve kendine ait siyasal görüş etrafından parti içi bütünlükle öne çıkmaktadır. Böylece parti içinde oluşturulan bütünlük ile devamında dış hedef kitleye doğru gerçekleştirilecek anlam aktarımı ile siyasetin üzerinde şekillendiği çatışma ve uzlaşma alanlarına dair mutabık olunan zeminler inşa edilmektedir. Bu durum aynı zamanda partilerin oluşumuna etki eden fikir, ideoloji, konjektörel şartlar ile bağdaşmaktadır. Anlam inşa etme süreci aynı zamanda anlamaya çalışmayı da beraberinde getirmektedir. Anlamaya çalışmak siyasetin ilk adımından sonra, kendi anlamını anlatma, “tutumlarını belirtmesi, konuya dair kendi olumlu/olumsuz görüşlerini anlatması ve mevcut durum/soruna karşı alacakları pozisyonu belirtmesi” (Susskind, 2016, s. 24) olarak değerlendirilmektedir.

Siyasetin kendini ifade etme sürecinde kendine has tutumlarını belirtmesi ilk etapta çatışmayı doğuran etkenler arasında yer almaktadır. Çünkü burada anlamaktan çok kendi yargılarını karşı tarafa tek yönlü olarak aktarma eğilimi görülmektedir. Bu bakımdan tutumların altında yatan nedenler tartışmaya açılmaz ve kapalı alan olarak bırakılarak çatışmanın şiddeti oluşturulmaktadır. İkinci adımda ise çatışmanın getireceği yorgunluk, kopmalar ve kaybedişler neticesinde bir uzlaşma isteği ifade edilmektedir. İlk adımda neden ve niçin’leri anlatılmayan tutumlar bu adımda tartışmaya açılarak hem karşı tarafın tutumları anlaşılmasına çalışılır hem de kendi tutumlarının gerekçeleri ortaya konulur. Bu süreci oluşturan adım ise müzakere ile oluşturulmaktadır. Siyasal baskı ve zorbalık kadar bu noktada toplumsal baskılar da öne çıkmaktadır. (Mill, 2018, s. 10):

“İlk zamanlar diğer zorbalıklar gibi çoğunluğun zorbalığından da kamu eliyle yapılıyor diye korkuluyordu. Zorbalık edenin toplumun bizzat kendisi olduğunda onun baskı araçları kendi siyasi memurları eliyle uygulayabileceklerini tekelleştirmez. Toplum bir buyrul verdi mi siyasi baskı çeşitlerinin çoğundan daha korkunç bir baskı uygulamış olur. Çünkü bu toplumsal baskı yaşamın ayrıntısına çok daha derinden işleyerek ruhun kendisini tutsak aldığı için bireye daha az kurtuluş yolu bırakır. Toplumun kendi düşünce ve eğilimlerini bunları kabul etmeyenlere medeni cezalar dışında araçlarla devingenlik kuralları olarak zorla kabul ettirme yönelimine; kendi gidişine uymayan herhangi bir bireyselliğin gelişmesini desteklemek, oluşumunu mümkünse önlemek, insanların hepsini toplum örneğine uymaya zorunu tutma eğilimine karşı da bir koruma gerekir.”

Yukarıda anlatılan toplumsal baskı veya şiddetin doğuracağı çatışma ortamının aşılmasına yönelik olarak siyasetten topluma doğru yukardan aşağıya dönük bir reform süreci başlatılmaktadır. Siyasetin, toplumsal çatışmayı ve toplumun bireylere uyguladığı baskıları

bertaraf etmek maksadıyla giriştiği bu süreç müzakere, arabulucu ve tamir edici ilişkileri kapsamaktadır. “Siyaset, çatışmayı çözmenin belirli bir yolu olarak görülmekte ve farklılaşan çıkarların ortak bir zemine çekilmesi için iktidarın yaygın biçimde dağıtılmasıdır.” (Heywood, 2006a, s. 11). Siyasal yapıları müzakere ortamına getirecek birçok etken bulunmaktadır. Bu müzakere sürecini doğuran anlam ise kamusal erk yoluyla bireye veya topluma karşı uygulanan gücün haklı gerekçeleri arasında başkalarının zarar görmemesi arzusu yer almaktadır. Toplumun sorunlarının çözümüne yönelik olarak bir mutabakatın karakterize edilmesi ile ilgili olan siyaset aynı zamanda sorunların şiddet kullanmadan çözümünün gerçekleşebileceğinin ortak inancını temsil etmektedir. Fakat bunun en önemli göstergesi olarak çözümsüzlük ile birçok ilişkinin tıkanma noktasına geldiği çatışmacı durumdur. İlişkilerin tıkanması, iktidar gücünün kaybedilmeye başlanması, bazı sorunların çözülemeyip daha ciddi boyutta aksaklıklara ve politikalarda gerilemeye başlaması ile bunların çözümüne yönelik adımlar atılmak istenir. Bu bağlamda iyi bir iletişim, anlama ve çözüm üretme isteği ve yeniden iktidar gücünü elde etme beklentisi siyasi yapıları müzakereye sevk ederek siyasal uzlaşmayı sağlamayı oluşturmaktadır. Elde edilmek istenen uzlaşının vurgusu özgürlükle ilgili olmaktadır. Bu bakımdan gerçekleştirilen müzakereler bir “süreç” (Özarallı, 2015, s. 137) olarak değerlendirildiğinde tesis edilmek istenen birliklerin nihai amacında toplumsal özgürlüklerin yaşatılması ve özgürlüklerin herhangi bir koşula bağlı olarak kurgulanmaması yer almaktadır. Böylece müzakerelerde esas olan temsil olma ve karşı tarafın temsil edilme unsurlarını dikkate almaktır.

Demokrasi öncesi ve demokrasiye geçiş evresinde iktidar alanından yoksun bırakılan kesimlerin elde etmek istedikleri ilk kazanımları “temsil” (Çitfçi, 1989, s. 17-18) gücüne sahip olmaktı. Temsil edilmek bir boyutuyla da içinde bulunulan siyasal sistem tarafından kabul görme, ötekileştirilmeme ve mevcut sistemin içinde siyasal davranışta bulunma hareketi özgürlüğü sağlamaktadır. Bu bakımdan temsil öncesi durumlar daha çok çatışmacı karakterleri karşılıklı olarak doğurmaktadır. Demokrasinin farklı görüşlere sağladığı kendini temsil edebilme altyapısı müzakere yol ve yöntemleri ile mevcut sorunların çözümüne yönelik farklı yapılara bir çözüm modeli sunma kapasitesine sahip olmaktadır. Bu bakımdan siyaset yönüyle irdelendiğinde mutlak özgürlük, “Başkalarını mutluluklarından yoksun bırakmaya veya onların mutlu olma çabalarına engel olmaya kalkışmadığımız sürece...” (Mill, 2018, s. 20) ortak bir anlam etrafında bir arada sorumluluk ve hak sahibi olmaktır.

Siyasal çatışma ve uzlaşma arasında meydana gelen siyasal ilişkiler belli bir sorunun çözümünde işlevsel olabileceği gibi siyasal erki eline geçirmek adına farklı kimliklere sahip siyasal partileri de amaçları belirlenmiş programlar etrafında bir araya getirmektedir. Bu

bakımdan siyasal uzlaşmaya bağlı olarak geliştirilen siyasal ittifaklar kamusal desteği elde etmek için kendi aralarında çok daha etkili bir iletişim geliştirir ve bunu kamuoyu ile paylaşırlar. “Uzlaşma sadece bir tarafın tam olarak tatmin olmasına izin verilmemesi, tüm taraflar tarafından tavizler verilmesi anlamını taşımakta” (Heywood, 2006a, s. 12) ve karşılıklı işbirliklerini belli bir zemin üzerine inşa etmeyi gerekli kılmaktadır. Böylece müzakereler yoluyla elde edilen kazanımlar aynı zamanda belli oranda taviz verilen noktaları da işaret etmektedir. Bu yeni adımda ise ilk iki adımdan farklı olarak siyasi yapılar tarafından geliştirilen müzakere ve buna bağlı oluşturulan temsil gücü bundan sonra ittifakta yer alan partilerin taraftarlarına yönelik uygulanır. Bundan böyle yeni bir karaktere sahip olan siyasal ittifakın meşruluğu sağlanırken aynı zamanda hem ittifakın kamuoyu ile temsil gücü temin edilir hem de bireylerin yeni ittifak içinde temsil elde edebilecekleri siyasal psikolojik zemin sağlanır.

2.1. Gündem Belirleme Teorisi Bağlamında Yazılı Medya

Siyaset ve toplum üzerinde yapılan araştırmalarda önemli bir alanı “etki” kavramı oluşturmaktadır. Fakat buradaki etkiye zemin oluşturan önemli bir yapı medyanın kendisi olmaktadır. Bu bakımdan medya ve toplum ilişkisi etki bağlamında irdelenmekte ve medyanın ele aldığı konu üzerinde topluma bir bağlam oluşturma gücüne sahip olup olmadığı değerlendirilmektedir. Siyasal uzlaşma veya siyasal ayrışma kavramları etrafında yazılı medyanın nasıl bir gündem oluşturduğu, Başkanlık Hükümet Modeli ile birlikte ortaya çıkan siyasal ittifaklar konusunu nasıl ele aldığı ve özelde ise Cumhuriyet İttifakı’nın oluşum, gelişim ve ilerleyiş dönemlerini ne yönde haberleştirdiği önem taşımaktadır.

Geleneksel medya etki bakımından günümüzde hala güvenilirliğini korumaktadır. Basın ve yayıncılık mecraları insanların bilgi edinme ihtiyaçlarını okuma teşebbüsleri ile gidermekte; öğrenme biçimleri içinde okumanın önem ve değerini bireye sunması ile yazılı medya hala gündem belirlemede ve etki oluşturmada önemini muhafaza etmektedir. Siyaset alanı söz konusu olduğunda insanlar gündemi belirleyen konulardan haberdar olmak, kendilerini ait hissettikleri ideoloji, düşünce ve inanç sistemleri içinde meşru hissetmek ve siyasetin rekabete dayalı ilişkilerinde kazanan tarafta yer almak isteklerini tatmin etme yolunu aramaktadır. Bu bakımdan kamusal alana dâhil olan bireyler toplumdaki tartışma konuları hakkında bilgi sahibi olmak ve özellikle taraf oldukları kesimin öne çıkan ifadelerini kullanmak amacıyla kendi rızalarıyla ve onlara sunulan gündemle ilişkin bir doğrulayıcı denge oluşturma eğiliminde olmaktadır. Böylece medyanın gündeme dair etkileri öne çıkmakta, bireyler kullanım ve

doyum bakımından taraf oldukları düşüncelerin meşruluğunu sağlayıcı arayışları önelemektedirler. Siyaseti iki temel kutupta; iktidar ve muhalefet şeklinde ele alırsak uzlaşma ve çatışma kavramları siyaset psikolojisi ile ve siyaset kurumlarının toplum ile kurduğu ilişkilerde öne çıkmaktadır.

Siyasetin “rıza elde etme” (Kılıç, 2020, s. 92) isteği neticesinde siyasi partiler gündemde yer alan konulara dair kendi düşünsel meşruluklarını temin edici siyasal dil kullanmayı tercih etmektedirler. Bu bağlamda gündem konusu ilgili partinin çıkarları doğrultusunda ele alınmakta, konuya dair yaklaşımlar rakipleri bertaraf edici bir mahiyette işlenmekte ve kendi ideolojik yolu doğrultusunda öncelikli olarak partililer motive edilmek istenmektedir. Bu doğrultuda toplumla etkin, hızlı ve sağlıklı iletişim kurmak adına kitle iletişim araçları ile yakın ilişkiler kurulmakta, bu araçlar kimi zaman kontrol edilmek istenmekte veya kendi görüş açlarına göre gündemi ele almaları hususunda etkileşimde bulunmaktadır.

Kitle iletişim araçları ve özellikle yazılı medya günümüz iletişim teknolojileriyle birlikte günlük olarak haberleri ele almaktadırlar. Bu bakımdan insanların bilme, öğrenme ve merak etme ihtiyaçlarına karşılık olmaktadır. Fakat her medya ortamının kendine has bir haber izleme, elde etme ve işleme biçimi bulunmaktadır. Bu süreçleri belli bir konu etrafındaki haberlerin oluşturmasıyla birlikte bir habere nasıl yaklaşılacağı, ne yönde ele alınacağı da belirlemektedir. “Kitle iletişim araçları tarafından sunulan haberlerle birlikte gerçekleştirilen bu süreç, gündem belirleme (Agenda Setting) olarak adlandırılmaktadır.” (Kılıç, 2020, s. 93). “Kitle iletişim araçları doğrudan deneyimlerimizle öğrenemediğimiz ya da içinde yer almadığımız olayları nasıl algılayacağımızı belirlemede önemli bir role sahiptir.” (Graber, MacCombs, & Weaver, 1981, s. 4) Mevcut iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte anlık olarak dünyanın herhangi bir yerinden sürekli haber akışı temin edilmektedir. Dolayısıyla gündemi oluşturacak içerikler belli bir önem sırasına göre seçilmekte ve ele alınmaktadır. Gündemin “dinamikliği” (Yüksel, 2001, s. 31-32) içinde medya bazı haberleri öne çıkarmakta ve takipçilerine sunmaktadır. Medya bir konuyu gündeme alma ve gündemde tutma bakımından o konuya ne derece zaman ayırdığını gösterir ve başka gündem konularını da tek bir gündem konusu üzerinden ele alarak gündemi uzun süre belirlemeye çalışabilir.

“Gündem Belirleme (agenda-setting) yaklaşımı, iletişim çalışmalarında sınırlı etkilerden güçlü etkilere dönüş paradigması içinde yer almaktadır.” (Kılıç, 2020, s. 94). Gündem belirleme çalışmalarında öne çıkan ilk unsurlar arasında kitlesel olarak “farkındalık oluşturma” (İrvan, 2001, s. 70) gelmektedir. Farkındalık oluşturma ve haberdar etme unsurlarından sonra medya, kullanıcılarında ya bir doyum ya da bir çatışma oluşturmaktadır. Doyum, kullanıcıların önceki tutumları ile ilişkili olan ve aynı doğrultuda ilerleyen haber akış biçimini kapsamaktadır.

Çatışma ise kullanıcılarda zihinsel bir karmaşa oluşturmakta ve devamında gündem ile bireysel biliş seviyesi arasında boşluk oluşturarak bireylerin mevcut biliş halleri ile gündem içinde eksik kalmalarını vurgulamaktadır. Böylece Maxwell McCombs ve Donald L. Shaw'dur. McCombs ve Shaw gibi öncü isimlerin yaptıkları ilk çalışmalarda da belirtildiği üzere “Medyanın büyük ölçüde tutum ve davranış değişikliğine yol açtığı” (Kılıç, 2020, s. 94) ileri sürülmektedir.

“Gündem Belirleme Kuramı kamu, siyaset ve medya gündemi arasındaki ilişkileri açıklamaya ve birbirlerinden ne ölçüde etkilendiğine odaklanır.” (Güngör, 2021, s. 76). Gündelik hayatı etkileyen siyasal kararların gündeme taşınarak burada yeniden yorumlanması neticesinde kamunun da bundan etkilenmesi neticesinde gündem belirleme yoluyla bazı konular desteklenmekte veya muhalif kalınarak geri çekilmeye zorlanmaktadır. Kamuoyunun kitle iletişim araçlarından etkilenmesi ve devamında manipüle edilmesi görüşleri 1960'lı yılların sonlarında ABD seçimlerinde “kararsız seçmenler” (Güngör, 2021, s. 77) üzerinde yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Medyanın seçmenlere gündemi belli bir önem sırasına göre dizayn etmesi, destekleyici veya muhalif görüşleri baskın görüş olarak ele alması kararsız seçmenler üzerinde belli bir destekleyici mahiyete dönüşmektedir. Belli haberlerin ön plana çıkarılması, farklı yönleriyle, farklı olaylar etrafında birleştirilmesi, belli bir süreyle medya diline hâkim olması ve gündemde kalması neticesinde bireylerin özellikle siyasal algılamaları üzerinde dönüştürücü etkiyi oluşturmaya meyillidir. Bu bakımdan a) haberdar etme, b) farkındalık oluşturma, c) bilişsel düzeyde artış sergileme ve d) daha fazla bilgi edinme ihtiyacı oluşturma neticesinde gündem belirleme kuramı belli bir disiplin içinde izah edilmektedir. “Böylece kitleler/bireyler medya yoluyla yalnızca haberdar olmakla kalmaz aynı zamanda haber aktarılması için ayrılan süre veya konum ile sıklığı üzerinden bir çıkarımda bulunurlar.” (Atabek, 1998, s. 156).

Lipman, zihindeki imajların oluşturduğu duygulara dikkat çekerek, “yaşanmamış bir olay hakkında bireylerin sahip olduğu tek duygunun zihinlerinde yer alan imajların oluşturduğu duyguları” (Lipmann, 1965, s. 4) işaret etmektedir. Böylece siyaset ve etkilerinin de her ne kadar içinde yer almadığımız bir ortamda gerçekleşse de medya tarafından zihnimizde oluşturulan imajlar neticesinde bir kanaat oluşturmamıza etki etmektedir. Nihayetinde dış dünya ile bireysel algılarımız arasındaki köprü medya ile kurulmakta ve medya zihnimizde tasarladığımız imajları biçimlendirme gücüne sahip olmaktadır. Bernard Cohen, “Medya ne düşüneceğimizi değil, ne hakkında düşüneceğimizi söylemede” (Atabek, 1998, s. 161) etkili olmaktadır görüşünü ileri sürmektedir. Bu ifadelerin genel olarak kesiştiği noktada medya, siyaset ve kamu gündemi yer almaktadır. Medyanın etkili demokrasilerde dördüncü kuvvet

olarak ifade edilmesi neticesinde siyaseti ve kamuyu doğrudan veya dolaylı biçimde etkilediği ifade edilmektedir.

Gündem belirlemede medya kavramı içinde öne çıkan yeni bir kavram eşik bekçisi kavramıdır. Eşik bekçileri tarafından hazırlanan günlük gündem konuları ve işleniş biçimleri kamuya aktarılmakta ve bu aktarımın yoğunluğu ile sürekliliği gündemi dinamik tutma sürecini geliştirmektedir. Bu sürecin en belirleyici unsuru eşik bekçilerinin kişisel veya içinde bulundukları medya kurumunun yapısına uygun “yargıları”dır. (Atabek, 1998, s. 171).

Bu çalışmada sonraki bölümlerde yer alan yazılı medya araştırmasında gazetelerin ilk sayfaları belli gündem başlıkları çerçevesinde incelenecek olup, gündem koyma teorisine göre gazetelerin konuyu olumlu veya olumsuz olarak ne sıklıkta, nasıl bir dille ve öne çıkarma ile ele aldıkları irdelenecektir. Böylece gündem belirlemede medya ile kamu ve siyaset arasındaki ilişkinin medya diline ne yönde aksettiği irdelenecektir.

2.2. Uzlaşma ve Ayrışma Bakımından Siyaset

İnsan yapısı gereği hemcinsleri ile birlikte yaşamaya meyillidir. Bir arada olma tek başına elde edilemeyecek birçok kazanımı mümkün kılmasına rağmen beraberinde sorunları da getirmektedir. Çünkü “İnsanlar uyumsuzluk halindedirler.” (Heywood, 2006a, s. 1). Bir arada yaşamının sağladığı güvenlik, ortak üretim, eğitim gibi olumlu durumların yanında sorunların aşıldığı ve refah dönemine geçildiğinde elde edilen kazanımların nasıl paylaşılacağı, kimin ve/veya kimlerin iktidar olacağı ve yasama gücünü kimin elinde bulunduracağı gibi yönetim ve adaleti ilgilendiren toplumsal konularda insanlar arasında sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bir arada yaşamının devam ettirilmesi, toplumsal düzenin tesis edilmesi ve devlet yapısı altında hak ve sorumlulukların bireylere adil olarak sunulması gerekmektedir. Bu bakımdan “Etkili bir demokraside çatışma ve uzlaşma bir arada birbirini dengelerken” (Lipset, 1986, s. 1), “Siyasal uzlaşma, ancak belirli bir savaşımın, çatışmanın sonunda ortaya çıkmaktadır.” (Kışlalı, 1991, s. 17).

Uyumsuzluk ve çatışmaların bir yerde çözüme kavuşması ve uzlaşma ortamının sağlanması için siyaset kendi içinde zıt bir karakter sergilemektedir. Bir taraftan iktidarı elde etmek için çatışmacı karaktere bürünürken aynı zamanda uzlaşma ve müzakere ile diyalog yollarını da beraberinde oluşturarak kendi ilişki biçimini belirlemektedir. Buna etki eden durum siyasetin gündelik dilde geniş anlamda kullanımıdır. “Siyaset bir yandan sıkıntıyı, kargaşayı ve hatta şiddeti, diğer yandan aldatmaca, manipülasyon ve yalana ilişkin imgeleri çağırır.” (Heywood,

2006a, s. 2). Siyaset genel olarak iktidar ve otorite kullanma olduğundan içinde yoğun bir güç alanı barındırmaktadır. Güç alanlarında ve yapılarında ortaya çıkan ayrışma ve çatışmaların toplumun sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için yine siyaset tarafından çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Farklı güçler arasında ortaya çıkan toplumsal ve siyasal dengesizlik siyasal ilişkilerin normalleşmesine katkıda bulunmaktadır. İktidarın dağıtımı ve gücün kullanımı bakımından siyasal çatışma ve uzlaşma bu süreçlere dâhil olan kişi/grup ve/veya kesimlerin sahip olduğu argümanları ile ortaya koymak istedikleri görüş/ideoloji/inançlarının ne'liğine bağlı bulunmaktadır. Bir arada yaşamının, devlet ve millet aidiyeti içinde bireylerin vatandaş bilincine sahip olmasında iş birliğinin mi yoksa güç kullanımına bağlı olarak zoraki yönetimin mi etkili olduğu geçmişten günümüze siyasal sistemlerde incelenmiş ve tartışılmıştır. “Uzlaşma, yakınlaşma, uyum, fikir birliği ve birliğe yönelirken, siyaset açıklık, çekişme, çatışma ve çoğulluğa yönelir. Bununla birlikte, uzlaşma birçok bölünmüş toplumun siyasi söyleminde merkezi bir terim haline geldi. Bu bağlamda, uzlaşmaya ortak bir bağlılık, geçmişin şiddetiyle bölünmüş vatandaşlar arasındaki siyaseti mümkün kılmaktadır.” (Schaap, 2005, s. 8).

Aristoteles, siyaseti toplumsal iyi olanı üretme olarak görmektedir. Toplumsal iyiye ulaşmada bireyin mutluluğunu birey-toplum arasındaki çok yönlü ilişkilerde arayarak mutluluğu; “Mutluluğu erdemle birleşmiş refah olarak tanımlayabiliriz; ya da yaşam bağımsızlığı olarak; ya da en çok hazdan güvenli yararlanma olarak; ya da insanın malını mülkünü ve bedenini koruma ve onları kullanma gücüyle birlikte varlığın ve bedenin iyi bir durumda olması olarak” (Aristoteles, 2018, s. 48) tanımlamaktadır. Böylece siyasetin toplumsal iyiyi üretebilmesi için toplum ve birey arasında çok yönlü politikalar geliştirmesi gerekmekte ve bireysel erdemden kolektif güvenliğe kadar geniş bir alanda yer alması gerekmektedir. Bu geniş çalışma sahası beraberinde farklı grup/yapı ve çıkarlar arasında çatışmaları getireceğinden siyaset bu sorunları minimize etmek için politikalar geliştirmelidir. Toplumsal iyiyi üretmede siyaseti uzlaşma aracı olarak gördüğümüzde ahlakiliğine dair bir sorgulamaya tabi tutulmaktadır. Bu noktada Schaap şöyle ifade etmektedir. (Schaap, 2005, s. 9):

“Bundan sonra, uzlaşmayı politik olarak anlamak için ahlaki düşüncemizin sırasını tersine çevirmemiz gerekiyor. Ahlaki açıdan, uzlaşma, bir haksızlığın topluma geri verilmesi anlamına gelir. Ahlaki topluluğu birbirine bağlayan ortak normları ihlal ederek, yanlış yapan kişi kendisini diğer üyelerden uzaklaştırır. Suç işleyenin topluma dönüşü, yaptığı yanlışın doğruluğunu kabul etmesiyle başlar ve zulmedenlerin bağışlanmasıyla tamamlanır. Bununla birlikte, uzlaşmayı politik olarak tasavvur edeceksek, topluluğu varsayamayız, ancak onu siyasetin olumsal sonucu olarak kabul

etmeliyiz. Sonuç olarak, siyasi uzlaşma (bitmek yerine) bir "biz"in çağrılmasıyla başlar. Topluluk olasılığına olan inanç, eski düşmanların nihayetinde daha önce neler olduğuna dair ortak bir anlayışa varabilecekleri açısından geçmişle toplu bir hesaplaşmayı mümkün kılar.”

Toplumsal iyiyi üretmek için aileden başlayan ilişkiler kalabalıklaşan nüfus ile daha farklı bir hal almaktadır. Tüm insanların doğal yaşam bakımından eşit ve özgür oldukları görüşü zaman içinde toplumsal yaşam için bazı fedakârlıkları beraberinde getirmiştir. Özellikle özgürlüklerinden fedakârlıkta bulunan toplumun bireyleri bir arada yaşarken özgür davranışlarını diğerlerinin haklarını gasp etmeyecekleri bir sınır ile sınırlandırmaktadırlar. “Aristoteles’e göre, en iyi rejimin araştırılması doğru bir davranıştır. Çünkü insan yaradılışının bir olgunluğa ulaşma gayesi vardır. Yaradılış kelimesi sadece insanların kişisel veya kolektif davranışları biçimini değil, alınlarına yazılanı da ifade eder. İnsan yaradılışının bir gayesi olduğu inanışından yana olundu mu, böylesine bir kader çağırısına yer verildi mi, en iyi rejim sorununu ortaya atma doğru olur.” (Raymond, 1976, s. 22-23). Bununla birlikte toplumsal iyiyi üretmek için bireysel fedakârlıklarda bulunmayı kabul etmeyen kesimler arasında doğal çatışmalar, anlaşmazlıklar ve hak ihlalleri ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada John Locke insanların, “Doğal halde eşit ve özgür yaşarken, siyasal toplum haline geçince bu özgürlüklerinden vazgeçtiklerini, toplumun birliği ve devamı için cezalandırma haklarını siyasal iktidara devrettiklerini” (Öztekin, 2003, s. 257) söylemektedir. Bu hak devretme aynı zamanda siyasal toplumun oluşumunu sağlamaktadır. Siyasal toplumda iktidarı ele geçiren bir kesim doğal olarak elde edeceği cezalandırma yetkisini kullanmada kendi iç dinamizmini belirleyen şartlara bağlı olarak başka grupları güç kullanarak cezalandırma yoluna gidebilmektedir. Böylece siyasal toplumun oluşumunda yer alan “iyi” kavramı terk edilerek şiddet yolunu açacak tercihler ortaya çıkmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı organlarının tek elde toplanması veya birbirini denetleyecek şekilde yapılandırılması bakımından çatışma ve uzlaşma alanının genel yapısı şekillenmektedir. İktidarın bu güçleri tek elde toplamaya çalışması çatışma zemininin ortaya çıkmasına vesile olmaktadır. Fakat bu çatışma demokratik bir zemine çekilebildiği müddetçe ortaya konan siyasal mücadele yeniden toplumsal iyiyi üretmek için uzlaşma alanlarının gelişmesini sağlamaktadır.

Jean Jacques Rousseau benzer şekilde bireysel ve dağınık yaşamdan siyasal toplumsallaşmaya geçildiğinde insanlar arasında eşitsizliklerin ortaya çıktığını belirtmektedir. Toplumsallaşmanın gerçekleşmesinde “çok yönlü bir alışveriş ve karşılıklı etkileşimden” (Alkan, Siyasal Toplumsallaşma, 1978, s. 6) bahsetmek mümkündür. Bu karşılıklı etkileşim her zaman için müspet gelişmeleri içinde barındırmamaktadır. İnsanların bir arada yaşama

bağımlılığı insanlar arasında birbirine üstün gelme ve bir tarafın köleliği ile sonuçlanan eşitsizliğin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Farklı toplumlarda özgürlüğün gerçekleşmesi için Rousseau farklı yönetim şekillerini belirtmektedir. Rousseau'ya göre toplumların ekonomik gelişmişliklerine göre yönetim biçimleri olmalıdır. “Varlıklı toplumlar için ‘monarşi’, orta zenginlikteki toplumlar için ‘aristokrasi’, küçük ve yoksul toplumlar için de ‘demokrasi’ yönetim biçimi” (Öztekin, 2003, s. 266) olmalıdır. Monarşi, aristokrasi ve demokrasi genel olarak toplumsal iyiyi oluşturmak için toplumların içinde bulundukları şartlara göre ortaya çıkmış ve/veya geliştirilmiş yönetim modelleridir. Fakat her bir yönetim modelinde karşılaşılan iktidar kavramı, iktidarı elde edenlerin diğerleri üzerinde uyguladığı / uygulamak istediği keyfiliği ne’yin nasıl dengeleyeceği sorularını beraberinde getirmektedir. Bu soruları ortaya çıkaran ana etmen iktidar tarafından uygulanan politikaların niteliğinden oluşmaktadır. Çünkü politika kavramının ve uygulanma alanlarının çeşitliliği ortak bir uygulama alanı oluşmaması yüzünden keyfiliğe sebep olmaktadır. Keyfiliği ortadan kaldırma amacına yönelik olarak egemenlik kraldan alınarak halka verilmekte ve kişisel hak ve özgürlükler güvence altına alınmaktaydı. Bu bağlamda politika ile bireyler kendi özgürlüklerini seçme ve birlikte yaşanan toplumun da karşılıklı çatışma ve uzlaşısı içinde bir arada varlığını sürdürmesi devam ettirilmektedir.

Politika kelimesi, “Fransızcada *policy* kelimesiyle kullanılmakta ve bir kimsenin, bir grubun veya bir hükümetin bir anlayışına, icraat programına veya icraatın kendisine denmektedir. Kelime İngilizcede, değişik politikaların birbiriyle boy ölçüştükleri veya çarpıştıkları alana karşılık gelerek, ‘politika-alan’ her birinin kendi *policy*’si, yani kendi hedefleri, çıkarları, bazen de felsefesi bulunan kişilerin veya grupların mücadele yerlerinin tümü” (Raymond, 1976, s. 4) olarak kullanılmaktadır. Kelime genel olarak iktidarı kullanan hükümetlerin icraatları için kullanılmakta ve siyasal bir söylemden ziyade söylemin eyleme döküldüğü icraatları karşılamaktadır. “Bir şeyin politika olarak tayin edilmesi, belli bir davranış güzergâhının izleneceğine dair resmi müeyyide ile donatılmış ve usule bağlanmış bir kararın alındığını ifade eder. Politika, niyetler, eylemler ve sonuçlar arasındaki bağlantı olarak anlaşılabilir” (Heywood, Siyasetin Temel Kavramları, 2012, s. 54-55). Bu nedenle uygulanan bir politika başka politikalar ile çatışma, ayrışma ve onu ortadan kaldırmaya yönelik boyutta olabilmektedir. Siyasetin ana kavramları arasında olan politikanın kendi içinde kullanımının çatışma ve ayrışmaya zemin oluşturacak karakterde olması ilk başta ayrışmaya sebep gözükmesinin yanında oluşturduğu mücadele, iş birliği, bir araya gelme, kendi görüşünü hâkim kılma, meşrulaştırma ve örgütlenme gibi süreçlerin gelişimine imkân tanımaktadır. Politika,

siyaseti üreten partiler arasında bir mücadele alanı oluşturarak bunun neticesinde çatışmaları ve/veya uzlaşmaları beraberinde getirmektedir.

Siyaset tartışmalarında varılmak istenen genel yargı en iyi siyasal yönetim şeklinin niteliği üzerine olmaktadır. Siyasal rejimlerin felsefik ve sosyolojik incelemeleri neticesinde en iyi yönetime dair bir tanım oluşturmak ve buna bağlı olarak da siyaseti bu yönetim anlayışına doğru geliştirmek siyaset felsefesi içinde tartışılmaktadır. Burada öne çıkan konu/sorun, yöneten – yönetilen ilişkisinde iktidar ve itaat alanlarının nerede ve nasıl olduğu şeklindedir. Thomas Hobbes, itaat ile insan arasında ilişki kurmaya çalışmıştır. Siyasal toplum öncesi dönemlerde başlayan ve insanın kolektif yaşama yönelik arayışlarının yaratılışından gelen bir özellik olarak görülmesi doğal olarak iktidar olgusunu ortaya çıkarmaktadır. “Hobbes, hem itaati, hem de itaatin reddedilişini, hem iktidarı hem de iktidarın sınırlarını aynı zamanda doğrulamanın üzerinde durarak, politik düzenin süregelen sorunu olarak görmektedir.” (Raymond, 1976, s. 4). Hobbes’un ortaya attığı bu sorun ve tespit neticesinde tüm zamanlarda uygulanan siyasal rejimlere dair genel bir karakterden bahsetmek mümkündür. İktidar ve itaat arasındaki ilişkilerin belirlenemeyen karşılıklı sınırları ve sorumlulukları neticesinde farklı siyasal yönetim modelleri geliştirilmiştir. Bütün yönetim modelleri tam olarak tamamlanmamış bir rejim olarak karşımıza çıkmakta ve siyasal toplum içinde iyi olgusunun nasıl sağlanacağını sorununu ortaya çıkarmaktadır.

19. yüzyıla gelince toplumların genel karakteristik yapılarında belirgin bir değişim ortaya çıkmaya başladı. Üretim şekillerinde geleneksel düzen yerini sanayi tipi bir ekonomik üretime bırakmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak da toplumsal yapılarda yeni sınıflar ortaya çıkmaya başlamıştır. Aristokrasinin zayıflaması, köy üretim modellerinin şehirlere doğru kayması veya sanayiye bağlı yeni şehirlerin kurulması neticesinde yeni hak arayış şekilleri ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın ortalarında Fransa ve İngiltere’de görülmeye başlayan işçi sınıfı yeni bir siyasal mücadelenin önünü açmaya başlamıştır. Bu yüzyıl öncesinde siyasal mücadelelerin genel karakteri aşırı itaat şeklinde iken yeni tip toplumsal sınıfın ortaya çıkmasıyla birlikte bu defa iktidar – itaat arasında hukuksal eşitsizliğe karşı bir mücadele başlamıştır.

Martin Luther’in dini otorite kullanan kiliseye karşı gösterdiği itaatsizliği sanayi toplumlarında doğrudan iktidarı elinde bulunan kesimlere karşı verilmekteydi. İşçi sınıfının gelişmesi, ekonomik üretimin sanayi tipine dönüşmesi ve Fransız İhtilali (1789) ile hukuksal eşitlik arzularının yüksek sesle dile getirilmesi ile üretim ile ilgilenen kesim, üretimin önünde engel olan ve üretime katkısının bulunmadığına inandıkları burjuvaziye karşı proletarya mücadelesini başlatmış oldu. Böylece Fransız Devrimi ile “Büyümeye başlayan burjuva sınıfı,

aristokrasi ve ruhban sınıftan iktidarı devraldıktan sonra, kendi kapitalist gelişmesi, sanayileşmesi ve zenginleşmesiyle birlikte, kendi antitezi olan yeni bir sınıfı da oluşturuyordu. Bu sınıf proletarya idi. Burjuva sınıfının aristokrasi karşısında bilinçlenmesi ve karşı durması gibi proletarya da burjuvanın kendisini sömürdüğünü anlayarak ekonomik, hukuksal ve siyasi hak talebiyle ayaklanacaktı” (Öztekin, 2003, s. 264).

Siyasal alanda meydana gelen bu yeni hak arama durumu iktidar – itaat ilişkilerine yeni bir boyut getirmeye başlamıştır. Liberalizmden kısa bir süre sonra burjuva ile işçiler arasında oluşan büyük toplumsal farklılıklar demokrasinin yeniden yorumlanmasını beraberinde getirmiştir. Bu yıllarda siyasetin zenginlik-fakirlik üzerinden sorgulanmaya başlaması günümüz siyaset tarzını da etkilemeye devam etmektedir. Günümüzde siyasetle uğraşanların en çok eleştirildikleri konu ekonomik olarak büyük ölçüde zenginlik göstermeleridir. Seçimlerde partilerin ileri sürdükleri seçim vaatlerinde ekonomik vaatler çoğunlukla ilk sıralarda yer almaktayken ve ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılacağı vaatleri verilirken siyasilerin ekonomik kazanım elde etmeleri halkta olumsuz tepkilere sebep olmaktadır. Ülkemizde, 2002 Genel Seçimlerinde, “AK Parti seçim bildirgesinde yer alan toplam 446 vaadin 67’si siyasi, 204’ü ekonomik, 139’u sosyo-politik, 8’i güvenliğe ilişkin, 28’i de dış politikayla ilgili vaatlerden oluşmaktadır. CHP’nin ise 383 vaadinden 36’sı siyasi, 168’i ekonomik, 154’ü sosyo-politik, 1’i güvenliğe ilişkin ve 24’ü de dış politikaya ilişkin olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Barut & Altundağ, 2005, s. 84). Her iki partinin de ekonomik vaatleri siyasal çatışma ve uzlaşma alanını Marx’ın belirlediği ekonomik altyapı düzleminde ortaya çıkarmaktadır. Ortaya konulan bu politik vaatlerin çözümsüzlüğü siyasal ayrışma ve çatışmaları beslerken, çözüme yönelik ortak zemin alanlarını oluşturmak ise siyasal uzlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır.

19. yüzyılla birlikte faal olarak yaygınlaşan siyasi partiler kuruluş amaçları olarak farklı sebeplerle ortaya çıkmalarına karşın iktidarı elde etmek için benzer konular üzerinden mesaj üretmektedirler. “Partiler, siyasi makamlar için adaylar önererek yönetim aygıtını kontrol etmeye çalışırlar.” (Weissenbach, 2010, s. 10). Siyasi partileri meydana getiren sebepleri “a) Fikri ayrılıklar, b) menfaat ayrılıkları, c) İktidar arzusu, d) Ferdi Amiller ile ifade ederek buna sosyal amilleri” (Gerçekler, 1952, s. 16-27) de eklememiz mümkündür. Partilerin oluşumlarının farklılıklar üzerine olması beraberinde çatışmaları da getirmekte fakat sorunlara yaklaşım ve çözüm olarak ise uzlaşmayı da sağlamaktadır. Partilerin yaşadığı veya sebep olduğu çatışmalar ve uzlaşmalara bakarken siyasi partilerin sivil toplum ve demokrasi sistemine olan katkılarını hesaba katmak gerekmektedir. “Partilerin işlevlerine üç farklı düzeyde, a) seçmen içindeki partiler, b) örgüt olarak partiler ve c) hükümetteki partiler” (Weissenbach, 2010, s. 8) olarak

bakmak onların demokratik süreçte içinde bulundukları siyasal algılama ve konumlanmalarını anlamaya yaramaktadır. Partilerin bu üç alanla kurdukları ve temsil etmek istedikleri politika ve taşıdıkları değerler onların çatışma ve uzlaşma karakterine etkide bulunarak ilerde tercih edecekleri bir ittifak hakkında işaretler oluşturmaktadır.

2.2.1. Kavram Olarak Siyasal Uzlaşma

“İnsan yaratılış itibarıyla yaşamını yalnız başına sürdüremeyen ve mutlak bir biçimde bir grup veya bir topluluk içerisinde yer alması gereken bir canlıdır.” (Demir, 2018, s. 249). Bireyden topluma doğru gelişen yapılanma kendi içinde farklılıkları meydana getirmektedir. Hiçbir toplum aynı karakterde bireylerden, aynı kültür ile inançtan beslenen bireylerden oluşmamaktadır. Farklı gruplar ve gruplar arası ayrışma unsurları hem toplumsal dinamikleri etkilemekte hem de buna bağlı olarak bireyleri farklı zeminlerde kendilerini temsil etme arayışlarına sevk etmektedir. Birey ve grupların içinde bulundukları iletişim ortamları, ortak anlama dair kavramaları farklılaştırmaktadır. Toplumda oluşan bu farklılaşma kültürel çoğunluğa sebep olmakta ve böylece anlam, kavrama, çıkarlar, yaşam biçimi, inanç ve ahlaki normlar, yönetim ve idari anlayış, gelecek beklentisi ve bugünü şekillendirme, iktisadi davranış gibi birçok sahada kendine has anlayış ve davranışları oluşturmaktadır. Kendine has davranışlar ile bunlara bağlı iletişim etkinliklerinde bir tıkanma veya aksama oluştuğunda buna karşı bir tepki meydana gelmekte ve karşı kesimler arasında çatışmalar ortaya çıkmaktadır. “Sosyal çatışmanın saldırganlık boyutuna yükselmesi durumunda ilişkilerin yeniden gözden geçirilerek uyumlaştırma çabası içerisine girilmesi gerekmektedir. Bu çabanın anahtar kavramı olan uzlaşma, uyuşmazlığın çözülmesi için kullanılan davranışsal mekanizmalardan birisini oluşturmaktadır.” (Cooper & Hemelrijk, 2005, s. 276).

Uzlaşmak bir şey hakkında anlaşmayı içermektedir. Bu şekliyle en az iki taraf arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. “Uzlaşma kelimesinin İngilizce karşılığı olan “reconciliation”ın kelime kökeni Latince’de yer alan ve “bir araya gelme” anlamına gelen “conciliates” kelimesine dayanmaktadır.” (Demir, 2018, s. 250). Siyasal uzlaşmada esas olan toplumsal gerginliklerin igökselen asgari düzeye indirgenmesidir. John Locke, siyasetin meşru amacını, “risklerini azaltmak için kamu güvenliğinin iyiliğiyle sınırlayarak, uzlaşma olasılığının bağlı olduğu bir siyaseti” (Schaap, 2005, s. 24) ifade etmeye çalışmıştır. Böylece siyasal uzlaşmanın genel mahiyeti toplumsal konularla ilişkili alanlarda ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmak olmaktadır. Birbirinden farklı olan toplumsal gruplar uzlaşma ile kendi inanç ve

değerlerini yaşarken diğerlerinin de yaşamasına rıza üretmektedirler. Siyasal uzlaşmanın gerçekleşmesi için anlayış ve hoşgörü kavramlarının toplumda gelişmiş olması gerekmektedir. Hoşgörü kelimesi dilimizde “müsamaha” (TDK, 1998) ile karşılanmaktadır. Kelime İngilizce’de ‘tolerance’ olarak kullanılmaktadır. Anlamı ise, “hata payı, dayanım/dayanıklılık, tahammül, hoş görme” (Tureng, 2023) anlamlarına gelmektedir. Kelime sahip olan öznesi bakımında gücü ve dayanıklı olmayı ifade etmektedir. Bu bakımdan siyasal uzlaşmada gerekli olan hoşgörü karşı tarafların birbirlerine karşı ortaya koyacakları anlayış, tahammül ve bunun neticesinde de karşılaşılabilecekleri her türlü baskı karşısında gösterecekleri dayanıklılığı ifade etmektedir. Böylece siyasal uzlaşma, toplumsal dirayeti gelişmiş olan toplumlarda daha fazla görülmektedir. Locke, hoşgörü etiğinin, siyasi eylemin meşru amaçlarını sınırlandırarak siyaset riskini sınırlamaya çalıştığını ifade etmektedir. Böylece hoşgörü ahlaki bir hüviyette olup siyasetin çatışmacı karakterini dizginleyen bir norma dönüşmektedir.

Siyasal uzlaşma bireysel olanın üstünde olması ve grup ya da kesimleri ilgilendirmesi bakımından kolektif bir yapı oluşturmaktadır. Toplumda var olan kimliklerin aralarında “öteki” kavramını nasıl tanımladıkları ile yakından ilgili olan uzlaşma, şayet, öteki tehdit unsuru olarak kavranıyorsa tehdit olarak anımsanmaktadır. Toplumda oluşan tehdidi ortadan kaldırmak için öncelikli olarak çoğulculuk uygulamasına elverişli bir siyasal yapı inşa edilmesi önem taşımaktadır. “Çoğulculuk modern toplumların yapısını açıklamak ve toplumsal düzeyde gücün nasıl dağılması gerektiğini belirlemek için kullanılan bir kurguya sahiptir.” (Demir, 2018, s. 252). Toplumda yer alan farklı kesimlerin yönetim süreçlerine dâhil olabilmesi, iktidara ortak olabilmesi ve eşit statüde yer edinmesi çoğulculuğun temini olmaktadır. Meşru alanın dışına itilen veya bu alana dâhil olma yollarının kapatıldığı kesimler kendi kültür, düşünce ve inançlarını ifade ederek yaşamak için çatışmaya varacak veya toplumsal huzuru bozacak davranışlarda bulunabilmektedirler. Bu kesimlerin karar alma süreçlerine dâhil edilmesi demokrasinin gelişmesine, yerleşmesine ve sağlıklı işlemesine vesile olmaktadır. Çoğulculuk farklı kimliklere kendilerini ifade edebilme alanı oluşturmakta ve öteki ile uyumlu bir şekilde yaşamayı önermektedir. Bu bakımdan siyasal uzlaşmada tanıma önem kazanmaktadır (Schaap, 2005, s. 47):

“Tanınma mücadelesi, 'bizim' kim olduğumuz sorusunu gündeme getirerek ve eski düşmanlar arasında birlik ihtimalini cevaba bağlayarak uzlaşma olasılığını koşullandırır. Ancak aynı zamanda bir ikilemi de beraberinde getirir. Tanınma arzusu, eski düşmanları çarpıtmadan kuşatabilecek bir anlayış ufku oluşturma olasılığını elinde tutan etik ve bütünleştirici bir çatışmanın temelini sağlar. Bununla birlikte, anti-politik tanıma anı, yasalaştırılabileceği koşulları üst belirleyerek siyasi uzlaşma olasılığını kapatmakla tehdit eder. Dolayısıyla tanıma, siyasi uzlaşma için hem gerekli hem de savunulamaz bir temel olarak görünmektedir. Eski düşmanlar arasında uzlaşmayı

başlatmak için, geçmiş yanlışların işlendiği kimlik ve ötekilik terimleri içinde bir tanıma siyaseti tesis edilmelidir. Ancak, böyle bir siyaset, bu kimlikleri indirgenemez bir biçimde toplumsal çıktılar olarak aldığı ölçüde, siyasi uzlaşmanın sorgulayabileceği bu öz-anlayışları sağlamlaştırma ve şekleştirme riskini taşır.”

Siyasal uzlaşma için “gerekli olan çoğulculuğu” (Köker L. , 2006, s. 204-204) etkin kılacak önemli bir uygulama toplumsal iletişimi yaygınlaştırmaktır. Gerek sorunların gerekse gelecek planlamalarının toplumsal iletişim ortamında tartışılarak çözüme kavuşturulması farklı kesimleri bir araya getiren ve iş birliğine sevk eden bir uygulamadır. Böylece siyaseti kurumsal olarak daha hoşgörülü ve temsil olarak da adaletli kılmaktadır. Toplumsal iletişim alan ve kanallarının açık olması politika üretimine de olumlu yansımaktadır. Toplumsal yaşamın en temel konuları hakkında farklı kesimlerin çözüm ve planlama için temsil edilmesi ve süreçlere dâhil edilmesi toplumsal hoşgörünün gelişmesine, alınan kararların çok daha geniş bir kesimin desteği ile alınmasıyla meşruluğunun oluşturulmasına sebep olmaktadır. Günümüzde kamu diplomasisi, sosyal diyalog ve zirve diplomasisi gibi konular siyasi uzlaşma adına uygulanan çalışmalar arasında yer almaktadır.

Siyasal uzlaşmada karşılıklı olarak tarafları baskı altına alan etmenler bulunmaktadır. Devletlerarasında milli çıkarlar ile daha küçük gruplar arasında grup beklentileri tarafları baskı altına alarak uzlaşma için aceleci bir tavra sürüklemektedir. Bununla birlikte geçmişin ortak deneyiminde yer alan büyük yarılmalar ve kopmalar da uzlaşmaya giden yolda tarafları baskı altına alarak temsil ettikleri konumları bakımından riskler doğurmaktadır. Bu bakımdan siyasi uzlaşmayı olumlu ve olumsuz baskılardan rahatlatacak bir uygulama olarak kamusal müzakere ve zirve diplomasisi kökeni çok daha eski dönemlere uzansa da 21. yüzyılda etkin biçimde uygulanmaya başlamıştır.

2.2.1.1. Kamusal müzakere

‘Bir araya gelmek’ iletişimin temel etkinlikleri arasında yer alan bir gayeyi temsil etmektedir. Günlük hayattan devletlerarası ilişkilere, ekonomik ve ticari ilişkilerden hukuki alanlara ve hatta sıcak savaşları dahi kapsayan gelişmeler karşısında ortak bir karar etrafında bir araya gelmek için iletişime bağlı olarak birçok teori, model ve teknik geliştirilmiştir. “Bireylerin bir araya gelmesi ile gruplar ve grupların bir araya gelmesi ile de bir toplum oluşmaktadır.” (Demir, 2018, s. 249). Meydana gelen topluluklarda kaçınılmaz olarak ortaya çatışma çıkmakta ve bu yeni bir süreci beraberinde getirmektedir. Taraflar arasındaki görüş

ayrılıkları, amaçlarda farklılıklar ve kullanılan yol-yöntemlerin birbiriyle çatışma üretmesine bağlı olarak karşı tarafları aralarında uzlaştıracak ve her tarafı da tatmin edici karaktere sahip olacak bir iletişim yöntemi önem kazanmaktadır. Modern ilişkiler içinde hız ve hareket alanının ekonomide, siyasette, hukukta ve kültürel ilişkilerde artması nedeniyle çok farklı sorunlar ve çatışmalar ile karşılaşmakta ve bunların çözümü için tarafları kabul edilebilir bir zemine davet edecek bir ortak akla ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bakımdan müzakere, “Bir araya gelme, karşılıklı rollerin ve sorumlulukların belirlenmesi, sorun çözmenin kolaylaştırılması, anlaşmaya varılması ve teyit edilmesi ile tarafların karşılıklı olarak taahhütlerini yerine getirmesi” (Susskind, 2016, s. 29-30) ve “İster bir sözleşme, bir aile kavgası veya uluslar arasında bir barış anlaşması ile ilgili olsun, insanlar rutin olarak konumsal pazarlık yaparak her bir tarafın bir pozisyon alması, tartışması ve uzlaşmaya varmak için tavizler vermesidir.” (Roger Fisher, Bruce (Fisher, Patton, & Ury, 1981, s. 7). “Müzakere, tarafları tatmin edecek şekilde sorunları çözmeye yarayan, sürecin gerçek anlamda kazan-kazan yaklaşımı ile tamamlanmasını hedefleyen iletişim yöntemidir.” (Gökçül, 2005, s. 23). “Müzakere kavramı, Latince bir kelime olan *negotari* kelimesine dayanmaktadır. Negotari kelimesi, mana olarak bir işi sürdürmek, devam ettirmek anlamına gelmektedir.” (Öztürk M. , 2017, s. 286). Bu bakımdan tarafların rıza göstereceği ve ortak bir anlayış ile anlaşacağı devamında ise bu anlaşmayı belirtilen hususlar doğrultusunda devam ettireceği bir birlikteliği vurgulamaktadır. Müzakere sürecinde yer alacak katılımcıların temsil ettikleri yapılar adına çözüm üretme ve risk alma yetkilerine sahip olmaları öne çıkmaktadır. Risklerin kabul edilebilir tarafında ise toplum veya içinde bulunulan gruplarda karşıt veya öteki ile kurulan bağlardaki var olma bilincidir. Bu da bir tarafıyla iletişim kurmadır. “Toplumsal güç asimetrisinin üstesinden gelmek “konuşma” hakkı üzerinde yeterince düşünmekle mümkün gibidir. Çünkü insanın en önemli eylemlerinden biri de kaçınılmaz olarak konuşmadır.” (Hekimoğlu, 2019, s. 150). Bu bakımdan özellikle siyasal arenada partiler arası görüşmelerde yer alan temsilciler partilerinin karar alma mekanizmalarında etkin biçimde yer alan isimler arasından seçilerek konuşabilme özelliğini kullanmaları beklenmektedir. “Siyasi müzakereler, demokratik veya demokratik olmayan ortamlarda, iki veya çok partili siyasi sistemlerde gerçekleşebilir. Bu müzakerelerdeki taraflar seçilmiş politikacılar, onların çalışanları, diplomatları, memurları veya özel çıkar gruplarının temsilcileri olabilir.” (Ade, 2019, s. 352). Müzakere bir tarafıyla da anlaşmazlığı yönetmeyi de içerdiğinden anlaşmazlık halinde ortaya çıkabilecek mevcut durumdan daha büyük sorunlara karşı temsilcilerin kendi partileri içinde yeterli bir güvene sahip olmaları gerekmektedir. Böylece kendi partileri içinde belli bir güven ve konumları olanların karşılıklı olarak bir araya geldikleri müzakere ortamlarında aldıkları / alacakları kararları karşılıklı olarak kabul görmede daha öne

çıkılmaktadır. Zira müzakerelerde karşılıklı bir istişare, görüş alış verişi ve tedailer yer almaktadır. Öne çıkan çağrışımların nihayetinde birbirini anlama ve en makul olan üzerinde uzlaşa sağlanarak daha sorunlu alanlara geçilerek çok daha kapsamlı görüşlerde anlaşmayı öngörmektedir. Müzakere ortamında yer alan temsilcilerin doğrudan karar alma veya temel konularda kanaat oluşturma yetkisi müzakerelerin sağlıklı işlemesine etki etmektedir.

Müzakere, tarafları bir masa etrafına oturtma etkisine sahiptir. Bu bakımdan müzakere edilecek konunun önceden belirlenmesi taraflar arasında doğru kişilerin temsilinin sağlanması ve masaya doğru ve güvenilir bilgilerle ve tavırla oturulması karşılıklı sempatiyi oluşturmaktadır. “Sempati kendiliğinden beliren ahlaki bir duygudur ve bu duygu diğerinin acı ve gerilimini kavradığında kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.” (Sennett, 2010, s. 38). Karşılıklı ilişkiyi yönetme adına müzakere başarı elde edilmesi adına karşı taraf/ların içinde bulunduğu mevcut durumlarının da iyi analiz edilmesi ve onları içinde barındıran ideolojik ve siyasal psikolojik durumların farkına varılması müzakere süreci boyunca güven ilişkisine destek vermektedir. Sorun çözme adına sahip olunan bu özellikler taraflara güç vermekte ve karar alma süreçlerindeki rahatlıkları ile karşılıklı olarak doğru bir yolun izlendiğini belirtmektedir. “Siyasi müzakereciler, makul kamu çıkarları olduğuna inandıkları şeyleri inşa ettikten sonra, genellikle farklı kamu çıkarlarının birbiriyle çelişebileceğini görürler.” (Ade, 2019, s. 353).

Siyasal alanda gerçekleştirilen müzakereler kamusal alanın büyümesi, genişlemesi ve yönetim süreçlerine doğrudan dâhil olmasının ileri derecede mümkün olmadığı küresel dönemde müzakere yöntemiyle demokrasinin sağlanmasına yönelik arayışları beraberinde getirmektedir. Siyasal sorunlar ifade edildiklerinden çok daha fazla bir etki alanına sahiptir. Bu etki alanı genişledikçe kamusal alanın demokratik süreçler içinde kendini göstermesi, süreçlere dâhil olması da azalmaktadır. Bu bakımdan daha çok seçimler, referandumlar ve benzer uygulamalar ile kamusal alan siyasal süreçlere dâhil olmaktadır. Fakat küreselleşmeyle birlikte hız ve anındalık konuları önem kazanmakta, karşılaşılan en küçük sorunların dahi kamusal faydayı göz ardı etmeksizin hızlı kararlar alınarak yönetilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan müzakereci demokrasi liberal demokrasi ve katılım konularında öne çıkan eleştirilere bir cevap olarak önem taşımaktadır. Müzakereci demokrasi anlayışını getiren isim Jurgen Habermars’tır. Habermars esas olarak siyasal alanda alınan kararların meşruluğunu temin etmede “bireysel hakları güvence altına almada müzakereyi” (Altınkök, 2016, s. 9) öne çıkarmaktadır. Böylece siyasal alanın meşruluğunun yurttaşların temel vatandaşlık haklarının temini ile sağlanabileceğini; yurttaşların bireysel haklarının da müzakere yöntemiyle gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Habermars için kamusal alan yurttaşların politik alana dâhil olabilecekleri bir konuma dönüşmekte ve müzakere bunu temin etmektedir. Böylece pratikte uygulanan siyasetin

yasama alanında çıkardığı bir yasanın, “Yasadan etkilenen herkes tarafından mantıki olarak kabul edilmesine” (Sistembölükbaşı, 2005, s. 158-159) bağlamaktadır. Aşağıda Hannah Ardent’in yer alan ifadesinde Habermars, müzakereci demokrasiyi sadece seçim veya referandum süreçlerine indirgemez, aksine çok daha geniş bir alanı siyasal karar alma süreçlerine dâhil etmeye çalışır: (Ardent, 1994, s. 44-46):

“Habermas’ın söylemsel ya da müzakereci demokrasi modelinde katılım toplumsal ve kültürel alanlarda da söz konusu edilebilecek bir etkinlik olarak görülmektedir. Bu modelde yurttaş, ne bütünü temsil eden ve onun adına davranan siyasal aktördür ne de sistem süreçlerinde körü körüne hareket eden bağımlı değişkenlerdir. Habermas’ın “söylemsel model”i (deliberative model), negatif özgürlükleri de güvence altına alan anayasal çerçevede cumhuriyetçi görüşe uygun olarak merkeze siyasal görüş ve irade oluşum sürecini almaktadır.”

Siyasal ortamda müzakereyi oluşturmak, toplumsal, siyasal ve kültürel çeşitlilikten kaynaklanan farklılıklara dair oluşan sorunların çözümünde kamusal alanın oluşturulması ve güvence altına alınması hoşgörü iklimine ihtiyaç duymaktadır. Hoşgörü temelinde bir yönetim anlayışı geliştirmek bir bakıma toplum ve hükümet arasındaki farklılıkları belirlemeyle ilgilidir. “Habermars hoşgörüü tüm yurttaşların eşit inisiyatifinde olması” (Arvas, 2022, s. 67) şeklinde tanımlar. Yaşamın insan için gerekli kıldığı genel ihtiyaçlar karşılıklı olarak bireyleri bir araya getirmekte ve toplum ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak bu ihtiyaçların tedarik ve tanzim süreçleri neticesinde ortaya çıkan sorunlar ise devleti ve devlet için yönetimi gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan kamusal alanın inşa edilmesi ve devamında ise genişletilmesi insan ihtiyaçlarının kavranmasına, bu ihtiyaçların sadece maddi olarak değil ayrıca düşünce ve ifade ile inanç doğrultusunda değerlendirilmesi gerekmektedir. Kamusal alanın özelliği ve kapsamı esasında demokrasi kültürün anlamaya yönelik bir test alanı olmaktadır. İhtiyaçlar bakımından gelişen devlet ise meşruluğunu halkına yaşattığı mutluluk ile ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yönetilenlerin mutluluğu kamusal alandaki varlıklarının anlamlı ve değerli oluşuyla ilgilidir. Kamusal müzakere halkın siyaset üzerindeki denetimini sadece seçim dönemlerinin egemenliğinden çok daha geniş bir zemine taşımakta ve kamusal karar alma süreçlerine halkın katılımının artırılması demokrasinin gelişimine vesile olmaktadır. Böylece kendini kamusalılık ile halka daha fazla açmaktadır.

Kamusal müzakere esasında bir uzlaşmayı temin edici karakterde olduğundan müzakere yetkisinin temsil yoluyla devredilmesi yeni sorunları beraberinde getirebilmektedir. Habermars’ın vurguladığı gibi, “Büyük örgütler mümkün olduğu her an kamusal alanın kendisini devre dışı bırakarak devletle ve kendi aralarında politik uzlaşma arayışına girerler.” (Habermars, 2001, s. 101). Halkın temsil yetkisini eline almış olan siyasi partiler bu yetkiyi

kendi politik çıkarları doğrultusunda kullandıklarında kamusal fayda yerine çok daha dar bir çıkara yönelik kararlar alabilmektedirler. Bu durum feodalite ve kapitalizmle birlikte gözükken sınıf çıkarlarının temini doğrultusunda alınan kararları ortaya koymaktadır. Günümüzde kitle toplumu çerçevesinde metalaşan kültür, ilişki ve değerlerin güç sahibi gruplar tarafından yönlendirilmesi sorununu ve kültür endüstrisi içinde eriyen bireysel hak ve özgürlüklerin kendini ifade etmesi yerine tüketimin ikame edilmesini kapsamaktadır. “Jürgen Habermars’ın teorisine dayanan müzakereci demokrasi, radikal demokrasi olarak da adlandırılmaktadır.” (Değer, 2020, s. 246).

Her ne kadar müzakere esnasında en az iki parti temsilcileri bir araya geliyor olsa da esasında partilerin temsil ettiği çok daha geniş bir kitle masada yer almaktadır. Farklı görüşler, duyuşlar, hissedişler, kavrayışlar ve hareket etme bilinçleri yer aldığından karar alma süreçlerinde yer alanların temsil ettiklerine karşı sorumluluklarının farkında olması gerekmektedir. Siyasetin getireceği popüler olma durumlarına önceden tedbirler alınması alınan kararların uzun vadeli uygulanabilirliği bakımından önem taşımaktadır. “Siyasetteki müzakereciler, genellikle birden fazla düzeyde hesap verebilirlik ile karşı karşıya kalırlar, genellikle kendilerini diğer taraflarla birbirine bağımlı bulurlar, meşruiyet sorunlarıyla ilgilenmeleri gerekebilir, koalisyonlar kurmaktan fayda sağlayabilirler ve belirli performans ödülleri ve değerlendirmeleri alma eğiliminde olabilirler.” (Ade, 2019, s. 356).

“Modern demokratik toplumlar bir taraftan da karmaşıktırlar. Ve bu karmaşık toplumlar birtakım kamusal yararları güvence altına almak zorundadır. ‘İletişim’ ve ‘katılım’ güvence altına alınması gereken başlıca unsurlardandır.” (Hekimoğlu, 2019, s. 150). Bir müzakere sürecinden bahsettiğimizde, “temsilcilerin sorumluluklarının farkında olduğu, temel müzakere ilke ve kurallarının belirlendiği, en hızlı uzlaşya varılacak maddeler üzerinden sürecin başlatılması, alınan kararların taslak metinlere dönüştürülerek temsil ettikleri yetkili organlarla istişare etmeleri ve alınan kararlara sonuçlarına katlanılmak üzere uyulacağı konusunda taraflar arası güvenin inşa edilmesi, ilerde aksayacak yönlerde ne gibi tedbirlerin alınacağı ve sürecin yönetiminde nasıl bir yol izleneceği” (Susskind, 2016, s. 235-236) gibi konular öne çıkmaktadır. Ayrıca bir müzakere sürecinden bahsetmek aynı zamanda sürecin belli bir anlaşma ile temin altına alınması demektir. Bu bakımdan bir müzakere yöntemi, “Üç kriter ile adil bir şekilde değerlendirilebilir: a) Anlaşma mümkünse, akılcıca bir anlaşma sağlamalı, b) Verimli olmalı ve c) taraflar arasındaki ilişkiyi iyileştirmeli veya en azından mevcut ilişkilere zarar vermemelidir.” (Fisher, Patton, & Ury, 1981, s. 7).

Müzakere şartlarının gelişmesi demokrasi kültürüyle yakından ilişkilidir. Kamusal alanın genişletilmesi ve etkin biçimde kullanılması siyasal uzlaşma bakımından önemli bir gerçekliği

oluşturmaktadır. Müzakere alanının çok daha geniş kitlelere yayılması, katılımcı demokrasinin artırılması ve vatandaşlık bilinci ile kültürünün geliştirilmesi toplumsal birliktelik ile dayanışmayı geliştirmekte, alınan -özellikle önemli kararlarda- kararların uygulanabilirliğini olumlu yönde etkilemektedir. “Böylece demokratik müzakerenin kamusal yaşamın farklı deneyimlerini kapsayan yurttaş katılımı açısından taşıdığı önem ortaya konmak istenmiştir.” (Hekimoğlu, 2019, s. 148). Bireylerin vatandaş olarak ortak sorunlarını görüşebilmeleri, tartışmaları ve karşılıklı çözüm önerileri ile ortak karar alabilmeleri hem kamusal alanı genişletmekte hem de siyasetin üzerinde bir baskı oluşturan kamusal direncin normalleşmesine sebep olmaktadır.

Türkiye’de uzun yıllar toplumsal barışı, huzuru, ekonomik ve siyasal istikrarı etkileyen terör sorununun çözümü konusunda 2013 yılında “Akil İnsanlar Heyeti” (Hürriyet, 2013) kurularak bir toplumsal müzakere arayışına gidilmiştir. Heyetin içinde, sivil toplum temsilcileri, sanatçılar, aydınlar, gazeteci ve araştırmacılar, iş dünyasından isimler, dini kanaat önderleri ile akademisyenlerden oluşan siviller yer almaktaydı. “Akil İnsanlar Heyeti (The Panel of the Wise, the elders), belirli bir amaç için bir araya gelmiş, akıllı, zeki ve kâmil insanların oluşturduğu birliktelik olarak tanımlanabilir.” (Çıtak & Alkan, 2015, s. 83). Sorunun çözümü ve topluma etkileri konusunda oluşturulan heyet, yedi bölgede grup çalışmaları gerçekleştirmiştir. Her bir bölgede yerel katılımcılar ve halkın da temsil edildiği görüşmeler ile toplumun farklı kesimleri de sürece aktif biçimde dâhil edilmiş ve Türkiye’deki terör sorununun ve buna bağlı olarak ortaya çıkan bölgesel sorunların çözümü için demokratik yollar denenmiştir. Türkiye’de terör bağlamında oluşan kamusal algı kutsal sayılan şehitlik bilinciyle birleşince oldukça yüksek bir milliyetçi psikolojiye yükselmektedir. Bu bakımdan tarafları ikna etmek esasında yeniden bir toplumsal hoşgörü ve anlayış ile ‘bağışlama’yı gerekli kılacağından zor bir süreci barındırmaktadır. Akil insanlara düşen ilk görev kamusal alanı bu bağlamda uygun bir hale getirmek ve daha sonrasında devletin ilgili kurumlarının devreye girerek toplumsal mutabakatı oluşturmasına zemin hazırlamaktır. Bu bakımdan heyet, karşılıklı olarak tarafları ikna etmek ve bir uzlaşma etrafında buluşturan bağlayıcı bir karakterde olmayıp daha çok çözüm önerileri sunmaya yönelik ve tarafların müzakere süreçlerini kolaylaştırıcı argümanları üretme hüviyetindeydiler. Türkiye’de Türkler ile Kürtler arasında toplumsal mutabakatı sağlayacak ve kamusal alanı genişletecek bir ortak zemin bulmak için gerçekleştirilen heyet görüşmeleri kimi zaman farklı gruplar tarafından provokasyona (Anadolu Ajansı, 2013), kimi zaman da sorunun çözümünün tıkanmasına meyilecek bir havaya bürünmüştür. Demokrasinin toplumu konuşturmaya (Hekimoğlu, 2019, s. 147) yönelik karakteri gereğince müzakerelerde heyetlerde yer alan kişiler daha çok salonlarda yer alan kişileri konuşturmaya ve onların

düşüncelerini ilgili kurullara aktarmaya yönelik bir yöntem izlediler. Zira bu yönde devlet belleğinde yer alan Osmanlı döneminde kurulan Heyet-i Nasiha (Işım, 2020, s. 116) tecrübesiyle, vatandaşlar arası dayanışma duyguları güçlendirilmek istenmiş ve güven tesis edilmek istenmiştir.

Siyasal iktidarlara rasyonelleştiren kamusal alan ve ona bağlı olarak gelişen demokrasi kültürü toplumsal diyalog, iletişim ve müzakere ile temin edilmek istenir. Kamusal alanın rasyonelleşmesi bilgi üretimini, paylaşımını gerekli kıldığından Akil İnsanlar Heyeti'nin çalışmalarını bu bağlamda ele aldığımızda heyette yer alanların toplantılarda bilgi vermek yerine daha çok ulus, devlet, millet ve inanç bağlamında zedelenmiş duyguları hedef aldıkları ve duygusal bir iklim oluşturmaya meyilli oldukları görülmektedir. Zira heyetin “karar alma ve bağlayıcı bir yetkisi” (Çıtak & Alkan, 2015, s. 84) bulunmamaktaydı. Bu bakımdan Türkiye’de kamusal müzakerecilik bakımından son yıllarda en önemli konu sayılabilecek terör hakkında girişilen bu çözüm arayışı beklenen etki alanını oluşturamamıştır.

Aktif ve etkin katılım demokrasinin ana karakterini oluşturmaktadır. Modernleşme ile birlikte şehirleşmeye bağlı olarak aktif ve etkin katılımın yerini temsil almaktadır. İlk site devletlerinden farklı olarak temsil ile demokrasinin idame ettirilmesi bireysel hak ve özgürlükleri daha fazla öne çıkarmaktadır. “Wright, yurttaşların çıkarlarına hizmet eden ve yurttaşların devletin karar ve uygulamaları üzerinde doğrudan kontrol imkânına sahip olduğu bir sistem önerisinde bulunulmakta, çıkarların temsilinden çok, kişisel özerkliği ve çoksesliliği öne çıkaran bir ‘güçle mücadeleler alanı’nı belirtmektedir.” (Hekimoğlu, 2019, s. 150). Yurttaşların çıkarlarına yönelik öne sürülen bu anlayış, kamusal alanın ortaya çıkışı ve dönüşümü bağlamında devletin kamusal alanı kontrol etme güdüsünden vazgeçerek daha çok bu alanı güvenilir ve sarsılmaz kılması ile ilgilidir. Fakat bunun tersi olarak, “Kendilerini haklı gösterme ihtiyacı duyanlar dinsel baskı, zoraki asimilasyon, istila amaçlı savaş yâda etnik temizlik yapanlardır.” (Walzer, 1998, s. 17). Esasında hakiki bir kamuoyu ve kamusal alan vatandaşların özgür söylem geliştirdikleri ve katılım gösterebildikleri bir süreci ortaya koymaktadır. Bunun temelinde çok sesliliğin özerkliği anlayışı yer almaktadır. Çünkü Habermas, aydınlanmış bir demokrasi vurgusuyla, “tahakkümden kurtulmuş özerk bireyler arasındaki etkileşimi” (Altınkök, 2016, s. 29) öne çıkarmaktadır. Kant’ta da yer aldığı gibi demokratik devletin görevleri arasında kamusal alan ile kamuoyunun güvence altına alınması yer almaktadır.

Karşılıklı anlayış etrafında geliştirilen siyasal iletişim ve diyalog süreçleri bireyleri kamusal alana dâhil olmaya teşvik etmektedir. Kamusal alan deneyimi ile karşılaşan bireylerde ilk etapta çatışmaya meyilli bir zihinsel hazırlık süreci oluşmaktaysa da devamında çatışmayı

sürdürmek adına bireyin rasyonelleşmesini gerekli kılmaktadır. Bireyin rasyonelleşmesi kanaat ve önyargılarını bırakarak öteki olarak varsaydığı fikirlerle daha fazla etkileşimde olmasına sebep olmakta böylece ilk etapta başlayan çatışma ve ayrışmayı çözüme kavuşturmak ve uzlaşmayı temin etmek için etkin bir iletişim için gerekli psikolojik koşulları sağlamaktadır. Bu durum bireyden başlayarak topluma ve devamında ise siyasal temsil hakkını kullanan partilere kadar uzanarak kamusal müzakere şartlarını geliştirmektedir. “Müzakereci demokrasi seçim usulünden ziyade toplumsal, siyasal kararların alınmasının bireylerin birbirleriyle müzakere ederek bir uzlaşmaya varması gerektiğini düşünmektedir.” (Değer, 2020, s. 246). Demokrasi kültüründe kamusal müzakereyi oluşturacak ve güvenilir kılacak temel hak ve özgürlüklerin yanında sürecin taşınması gerektiği ilkeler şu şekilde ifade edilmektedir: (Greiff, 2000, s. 403):

- Tartışma süreciyle görüş alışverişi yapılması,
- Halka açık yapılan müzakerelere eşit katılım sağlanması,
- Dışarıdan hiçbir baskı olmadan herkesin düşüncelerini ortaya koyabilmesi,
- Uzlaşmayı amaçlayan müzakerelerin askıya alınabilmesi,
- Müzakereler, herkesin çıkarını gözeterek şekilde ihtiyaçları, siyasi tercih ve düşüncelerin değiştirilmesini sağlaması,
- Müzakereler bittiğinde özgürlük ve adil fırsata aykırı sonuçların alınmaması.

Günümüz liberal demokrasisinin araçsal bir rasyonellik oluşturmaktadır. “Liberal demokrasinin bireyi önceleyen doğası ve bireyler arasında sadece sözleşmeye dayalı ilişkiler kurmakta, azınlık hakları, cinsiyet ayrımcılığı, etnik farklılıklar ve kültürel sorunlar gibi konularda çağımızın getirdiği sıkıntıların yükünü taşıyamamaktadır.” (Altınok, 2015, s. 5). Habermas, “müzakere ile demokrasinin karakterinin uzlaşmaya meyledecek bir iletişimsel eyleme” (Arvas, 2022, s. 61) dönüşeceğini vurgulamaktadır. Böylece araçsal rasyonellik yerini iletişimsel rasyonelliğe bırakarak liberal demokrasinin çözmede yetersiz kaldığı modern kamusal sorunların kamusal müzakere geleneği oluşturularak çözüme kavuşturulacağı öngörülmektedir.

2.2.1.2. Zirve diplomasisi

Küreselleşmeyle birlikte, giderek artan yoğun iletişim ortamları dünya ölçeğinde meydana gelen gelişmeleri ülkeler bazında etkilemekte ve yerel dinamikleri olumlu/olumsuz şekilde harekete geçirmektedir. Özellikle iki binli yılların başından itibaren ABD İkiz Kuleler

terör saldırısı, çevre sorunları, küresel ısınma, enerji ve finans krizleri, Suriye iç savaşı, Mısır askeri darbesi, Tayland darbesi (2006), Ekvator askeri darbe girişimi (2010), Libya askeri darbe girişimi (2013), Sudan askeri darbesi (2019) ve benzeri mahiyette ülkelerde meydana gelen askeri ve ekonomik gelişmeler bu gelişmelerin yaşandığı kıta ve bölgelerde bulunmayan devlet ve halkları da etkilemektedir. Son dönemde 2014 yılı itibariyle başlayan Rusya – Ukrayna gerilimi Rusya’nın savaş ilan etmesiyle birlikte dünya ölçeğinde gıda sorununu ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde Azerbaycan- Ermenistan savaşı ve 2020 yılı ile baş gösteren pandemi ile birlikte küresel anlamda ortaya çıkan istikrar sorunları askeri, siyasi, iktisadi, kültürel, ideolojik ve kültürel bağlamda birçok ülkeyi etkilemektedir. Bu bakımdan ülkeler arasında gelişen çatışma ve uzlaşmalara yönelik olarak geliştirilen zirve diplomasisi daha çok uzlaşma kültürüne etki etmekte ve küresel ölçekte meydana gelen bu gelişmeler başka ülkelerin iç dinamiklerini de etkileyerek ideolojik bağlamda ve kültürel yapıda değişimlere hareket zemini oluşturmaktadır. İki binli yıllarda Türkiye’nin bulunduğu bölgede ve diğer alanlarda hızla artan nüfuzu neticesinde dış politikada meydana gelen gelişmeler iç politikada belirleyici unsur olma özelliğini artırmaktadır. AK Parti hükümetleri döneminde, “Dış politika aracılığıyla iç politika da etkilenmiş, başka bir ifadeyle dış politika içeriği etkilemede araçsallaştırılmıştır. Bu durum özellikle de referandum ve seçim dönemlerinde kullanılan söylemler, seçimlerde eski Osmanlı coğrafyasıyla ile içeriğinin bir tutulması, oralarındaki gelişmelerin doğrudan Türkiye’nin meselesiymiş gibi görülmesi bu varsayımı kanıtlar niteliktedir.” (Şahin, 2022, s. 2272). Böylece dışa dönük gerçekleştirilen proaktif politika ve buna bağlı olarak öne çıkan zirve diplomasisi Türk siyasetinin iç dinamiklerini de etkileyerek siyasal uzlaşma ve siyasal çatışma yönünde yeni birliktelikler ve kutuplaşmalara zemin oluşturmaktadır.

“Zirve diplomasisi uluslararası ilişkilerin yeni bir aracı değildir ve kökeni en eski diplomasi tarihinde bulunmaktadır.” (Dunn (a), 1996, s. 23). “Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren zirve diplomasisinde görülen hızlı artışın nedeni uluslararası zirve diplomasisinin değişimi bağlamında tartışılmaktadır.” (Melissen, 2006, s. 1). Zirve diplomasisi (Summit Diplomacy) devletlerin en üst düzeyde temsil edildiği uluslararası ilişkiler bağlamında yürütülen diplomasi türüdür. Zirve toplantıları kişisel temas biçimiyle ayırt edilmekte, katılımcılar yüz yüze iletişim kurmaktadır.” (Weilemann, 2000, s. 16). Macro ölçekte sorunlar, politik düzlemde ele alınarak, sorunlara çözüm olabilecek ve/veya çözüm için kendisinden taviz vermeye yetkili olan en yetkili kişilerin katıldığı zirve olarak görülmektedir. Zirve diplomasisi önceki dönemlerde uygulanan zirvelerden farklı olarak karşılıklı tavizleri içerdiğinden katılımcıların iç işlerinde eleştirileri en aza indirmesine olanak vermekte ve seçmenler ile yurttaşlar tarafından alınan kararlar daha kolay kabul görmektedir. Birinci Dünya

Savaşı akabinde ulus-devlet karakterinin gelişmeye başlaması ile birlikte parçalanmış eski sınırlar beraberinde uyuşmazlıkları getirmekteydi. Tam olarak yerleşmeyen uluslararası ilişkiler İkinci Dünya Savaşı ile birlikte iş birliğini telkin eder olmuştur. Böylece devlet başkanları eskisine nazaran çok daha fazla uluslararası programlara katılım göstermişlerdir.

Önceki dönemlerde devlet başkanları, krallar ve imparatorlar daha çok askeri hamleler ile ‘kumandan’ olarak sınır ötesine geçmekteydiler. Uluslararası ilişkilerde önemli konular elçiler aracılığıyla görüşülmekte, alınan kararlar bu yolla duyurulmaktaydı. Liderler bazı önemli konularda karşılıklı buluşmalar gerçekleştirmekten geri kalmadılar fakat ikiden çok liderin bir araya geldiği ve bugünkü manada zirve şeklinde gerçekleştirdiği buluşmalar yeterli olmamaktaydı. “Zirve terimi, Winston Churchill’in 1950’lerde uluslararası farklılıkları çözmek için en üst düzey hükümet toplantılarına yaptığı sürekli çağrılardan gelmektedir. Churchill konuşmasında, ‘Ulusların zirvesinde en büyük barış ödülünü elde etme isteği olmadığı takdirde insanlığın umudunu başka nerede bulacağını’ sormuş ve zirve kelimesini kavramsallaştırmıştır.” (Dunn (a), 1996, s. 4). Bu dönemde gerilen Doğu-Batı ilişkilerini anlatmak için ilk defa kullandığı ‘Demir Perde’ (Iron Curtain) (Wikipedia, 2023) ile zirve görüşmeleri ile iki kutup arasında ortaya çıkan gerginliği azaltmaya yönelik hamleleri işaret etmekteydi. “Josef Stalin, Harry S. Truman ve Winston Churchill’in katıldığı Potsdam’daki toplantı İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yeni bir Avrupa düzeni üzerinde anlaşmaya varmak için tesis edilmişti. Ayrıca soğuk savaş sırasında ABD başkanları ile Sovyet liderleri arasındaki süper güç zirveleri de bu manada ilkler arasında yer almaktadır. 1963 yılında onaylanan bir anlaşma ile Fransa ve Almanya, hükümet başkanlarının yılda iki kez düzenli olarak ikili toplantıları kurdular, bu da diğer Avrupa ülkeleri arasında benzer birçok kurumsal düzenlemenin öncüsü oldu.” (Weilemann, 2000, s. 16). 1990’larda düzenlenen zirveler çeşitlenerek soğuk savaşın etkisinden kurtularak yeni konu ve gündemlerle düzenlenmiştir. Afrika zirveleri, bölgesel zirveler, Rio Dünya Zirvesi, Kopenhag Dünya Sosyal Zirvesi gibi konular küresel konularla düzenlenmiştir.

Ortaçağ döneminde prens veya krallar yerine iyi yetiştirilmiş elçilerin devletler adına bir araya gelerek kararları almaları tavsiye edilmekteydi. Sanayi devrimi ve 19. yüzyılla birlikte ortaya çıkan ulus-devletler ile devlet başkanları yeni dünya düzeninde bir araya gelmeye başlamışlardır. Bu durum yeni bağımsızlığını kazanan ulusların uluslararası ilişkilerde ve siyasette var olma ve tecrübe edinme süreçleri ile ilgiliydi. 1950’li yıllardan itibaren devlet başkanlarının en üst düzeyde temsil ettiği ve farklı kavramlarla birlikte kullanılan “zirve” toplantıları düzenlenmeye başlamıştır. “20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, politikacılar, halk ve medya artık devlet ve hükümet başkanlarının herhangi bir şekil ve ortamda bir araya

gelmesini "zirve toplantısı", "zirve buluşması", "zirve diplomasisi" olarak tanımlamaktaydı.” (İskit, 2012, s. 212).

Zirve toplantıları farklı biçimlerde uygulanmaktadır. “Söz konusu diplomasi yöntemi, devlet aygıtının en tepesinde bulunan liderler arasında gerçekleşen veya günümüz yaygın devlet örgütlenmesi dikkate alındığında devlet veya hükümet başkanlarının katılımıyla düzenlenen resmi görüşmeleri işaret etmektedir.” (Yılmaz, 2022, s. 191). Düzenli türde uygulananalar, periyodik olarak farklı konu ve içeriklerle tekrar edilenler zirve diplomasisi adına en elverişli olanı olmaktadır. Bu tip zirve toplantıları, diplomasiye, müzakereye ve ileride uygulamaya yönelik politika belirlemeye elverişli olmaktadır. “Zirvelerde "paket" çözümlere ulaşmak daha kolaydır. *Ad hoc* zirveler genellikle belirli bir sorunu çözmek veya diplomatik momentum yaratmak için toplanır. 1978 Camp David toplantıları bunun bir örneğidir.” (İskit, 2012, s. 212).

“Zirve diplomasisi, çok boyutlu bir etkileşim şeklidir ve çeşitli siyasal hedefler bağlamında uygulanabilir.” (Yılmaz, 2022, s. 192). Zirve diplomasisinde seçilen konular uluslararası siyaseti doğrudan ilgilendirmekte ve politik süreçlere bağlı gelişmektedir. Bazen taraflar bir araya gelerek toplantıda yer almayan diğer taraflar hakkında kararlar almaktadır. Bu da zirvelerin her zaman bir araya gelen taraflar arasın gelişen politik süreçlerle ilgili olmadığını, başka taraflara yönelik geliştirilen bir siyasal strateji olduğunu da göstermektedir. Bazı durumlarda ise taraflar kendi iç politik süreçlerinde avantaj elde etmek için bu tip zirve diplomasisinde yer alarak uygulayacakları politikalarına meşru zemin ve dayanak oluşturmaktadırlar. Burada önemli olan zirvelerin rollerinin anlaşılmasında bölgesel veya dünya çapında bir etkinlik mi yoksa belirlenen hedeflere erişmek için nasıl bir amaç üretildiğidir. Çünkü tesis edilen zirvelerin uluslararası alanda kabul görmesi ve meşru sayılması önem taşımaktadır.

Zirve diplomasisine yönelik bazı eleştiriler bulunmaktadır. Bunların başında zirvelere katılan devlet başkanlarının ilgili konularda çok fazla teknik bilgiye sahip olmamalarıdır. Buna devlet başkanlarının iç politikalarda yer alan baskılar eklenmekte ve katılımcıların sağlıklı karar almalarının önünde engeller olduğu belirtilmektedir. “Ayrıca liderler, zirvelerin amaçları dışında başka konularla ilgili siyasal mesajlar verebilir. Böyle durumlar, zirvelerden beklenen sonuçların ulaşılmasına engel olabileceği gibi katılımcı devletlerarasındaki ilişkiler açısından olumsuzlukları da beraberinde getirebilir.” (Dunn D. H., 1996, s. 250). Genel olarak zirve diplomasisine gelen eleştiriler şu maddelerden oluşmaktadır. (İskit, 2012, s. 212):

- Zirve katılımcıları olan devlet ve hükümet başkanları ülkelerinin en üst yetkilileri olduğu için önemli politika konularında "temyize gitme" imkânı yoktur;
- Devlet başkanlarının genellikle politikaların ayrıntılarından haberi olmamaktadır;
- Politikacılar gurura kapılabilirler ve anlık kararlar alabilirler;
- Diğer devlet ve hükümet başkanlarının taleplerine karşı baka politikalar nedeniyle karlı duramayabilirler;
- Propaganda ortamından etkilenebilirler;
- Zirvelerde devlet başkanları ulusal çıkarlarıyla ilgisi olmayan anlaşmalar yapabilir;
- Bazen, görüşülen konulara dair ayrıntılara hâkim olamadıklarından veya zaman darlığı yüzünden, yararlı olabilecek anlaşmalara varma fırsatını kaçırabilirler
- Zirvelerde liderler arasındaki kişisel sempati veya antipatilerin diplomatik başarısızlıklara neden olabilmekte;

Zirve toplantılarından sonra alınan kararlar çoğunlukla bağlayıcı olmamaktadır. Bu yüzden katılımcılar ilgili konular hakkında genel ifade ve beyanlarda bulunarak ileride ortaya çıkabilecek muhtemel farklı durumlar için kendilerini bağlamaktan uzak durmaktadırlar. Bununla birlikte zirve toplantıları farklı liderleri yüz yüze bir araya getirdiğinden kısa vadede çözülemeyen sorunların uzun vadelerde çözülmesine imkân tanımaktadır. Çünkü uzun vadede, müzakere ortamı oluşturularak, zirve diplomasisinin etkisiyle politik kararlarda kazan-kazan ilkesine uygun davranılarak uygun bir atmosfer oluşturulmaktadır. Böylece zirve diplomasisi ile uluslararası siyasal düzende çözümü imkânsız gibi görülen konular hakkında liderlerin bir araya gelmesi soruna bağlı olarak gelişmiş ticari, teknolojik, kültürel ve sosyal meselelerin de zamanla normalleşmesine yönelik gelişmeler olmaktadır. Bu durum da en çok psikolojik faydaları öne çıkarmaktadır. Bu durum esasında bir uzlaş, iş birliği ve birlikte hareket etmeye yönelik ittifakların gelişmesine vesile olmaktadır. Tüm bu gelişmeler ülkelerin iç siyasal atmosferine de yansımakta, politik partiler arasında da benzer iletişim ortamlarına olanak vermektedir. Uzlaşma, karşılıklı olarak deneyimlenen çatışma ve adaletsizlikten sonra birbirini öteki varsayanların birbirlerini eşit vatandaşlar olarak gördüğünde ve o şekilde davrandığında gerçekleşmektedir. Darrel Moellendorf'a göre (Murphy, 2010, s. 17), uzlaşmanın hem tutum hem de kurumsal gereksinimleri bulunmaktadır.

2.2.2. Kavram Olarak Siyasal Ayrışma

“Siyaset çatışma ve iş birliği olgularıyla karmaşık bir bağıntı içindedir” (Heywood, 2006a, s. 2). Siyasetin taraftarı olan farklı kesimler kendi inanç, fikir ve görüşlerini politika olarak icraata dökmek istemektedirler. Bununla birlikte farklı düşünce içinde olan diğerleri de benzer şekilde hareket ettiğinden rakip görüşler arasında çatışan politikalar siyasete özel bir karakteristik yapı kazandırmaktadır. Siyasal çatışmaya zemin oluşturan ana unsurları kategorik olarak ifade ettiğimizde, (Kışlalı, 1991, s. 7); a) Şiddete dayalı olmayan çatışma araçları, b) Şiddete dayalı olan çatışma araçları, c) Çatışmaya sebep olan inanç sistemleri; din ve ideolojilerden bahsedebiliriz. “Kullanılan araçlar ve yöntemler her ne olursa olsun, her siyasal çatışma, aynı zamanda inanç sistemleri arasındaki bir çatışmayı da içermektedir.” (Kışlalı, 1991, s. 17).

“Çatışma deyince akla ilk şiddet, silah ve savaş gelmektedir. Esasında çatışma yönetimi ve buna bağlı barışçıl arayışlar sadece şiddet içeren herhangi bir eylem olmayıp toplumsal hayatın her safhasında ve değişik düzeylerde kendisini göstermektedir.” (Alan, 2007, s. 211). Hayatın her safhasında kendini gösteren çatışma siyaset alanına da dâhil olmakta ve siyasal ayrışmaya veya çatışmaya sebep olarak farklı siyasal düşüncelerin aralarında politika geliştirme süreçleri ve buna bağlı olarak da iktidarı elde etme mücadelelerini şekillendirmektedir. Demokratik sistemlerde bireylerin siyasal temsilleri gönüllü olarak destek verdikleri ve seçimler yoluyla bunu teyit ettikleri siyasi partilerce yürütülmektedir. Bu bakımdan siyasi partiler bir yönleriyle bireylerin temsil yetkisini kullanırken diğer tarafta da politik bir mücadelenin içinde bulunmaktadırlar. Temsil ve mücadele eksenli ilerleyen siyasal davranış kendine has bir karakter kazanarak bazı unsurlardan beslenmektedir. İdeoloji, din, inançlar, kültür, bölgesel farklılıklar, ekonomik değişkenler, grup/kesim çıkarları, uluslararası işbirlikleri veya çatışma durumları ve cinsiyete dayalı olgular temsil ve mücadelenin boyutunu belirleyerek, her bir siyasal partinin kendine has bir karakter kazanmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte ülkelerin içinde bulundukları konjonktürel durumları ile jeo-politik konumları da buna etkide bulunmaktadır. Çatışma nedir, sorusunu sordüğümüzde “Kenton ve Penn yapmış oldukları çalıştaylarda, “Çatışma nedir?” sorusuna genellikle şu cevapları aldıklarını söylerler: Kavga, saldırganlık, yamultulmuş bir yüz, stres, korku, dayılanma, değişimin itici gücü, enerji, güç dengesizliği, kaybedenler-kazananlar, önemli, heyecanlı olma.” (Akyeşilmen, 2013, s. 19). Bu bakımdan çatışma içten ve dış etmenlerden sebeple bir organizmanın veya yapının dengesini bozacak bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çatışma kavramını, dış etmenlerden bağımsız düşündüğümüzde, bir bünyenin içsel durumuyla ilgili olan ve birbiriyle çelişen duygu ve düşünceler olarak da ifade etmek mümkündür. Böylece siyaset psikolojisi alanından konuya yaklaştığımızda bir ülke içinde farklı siyasi görüşlerin kendi aralarında birbirine karşıt yâda yöntem farklılığından doğan çatışmaları anlamamız mümkündür. Böylece siyasi partilerce üstlenilen temsil ve mücadelede siyasal aklın kendi politikasını inşa ederek, topluma önerdiği argümanlarını iktidara taşımaya çalışması partiler arası çatışmaları da beraberinde getirmektedir. İktidara gelme ve onu elde etme sürecinde bir siyasal akıl genel olarak şu aşamalardan geçmektedir: (Gerçeker, 1952, s. 82):

- a) Teşkilatlanma/kurumsallaşma,
- b) Meşrulaşma/kabul görme,
- c) Önermede bulunma/siyasal dil geliştirme,
- d) Politika üretme/siyasal eylemde bulunma ve
- e) İktidara gelme/güç kullanma.

Tüm bu maddelerde her bir siyasal parti farklı bir metot, heyecan, fikir ve inanışa sahip olabileceğinden siyasal çatışma ve devamında ayrışma gelmektedir. Bir siyasal aklın inşası ve devamında rakipleri ile giriştiği mücadelesinde onun çatışmacı karakterine etki eden unsurlar bulunmaktadır. “Wilmot ve Hocker’in tanımlamasına göre, çatışmada üç unsur ya da şart aranır: (1) en az iki taraf arasında bir tür açık mücadele olmalı, (2) bu taraflar arasında karşılıklı bağımlılığa dayalı bir ilişki olmalı ve son olarak da (3) taraflar hedeflerine giden yolda karşı taraftan bir müdahaleyi algılamalıdır.” (Akyeşilmen, 2013, s. 21).

Bir siyasal aklın ortaya çıkması için bulunduğu zamanın öncesinden beslenmesi, gelecek ile motive olması ve kendine has “belirleyicileri ile görüntülerinin” (Cabiri, 2001, s. 11) bulunması gerekmektedir. Siyasi partiler kendi siyasal kimliklerini diğerlerinden farklı belirleyici ve görüntüler üzerine kurduğundan siyasal alanda aralarında politik çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Siyasetin söylem boyutunun yanında eylem boyutunu ele aldığımızda siyasal eylemin de kendine ait belirleyicileri ve görüntüleri olacağından bu eylemin otoriter karakteri ortaya çıkmaktadır. Siyasi partiler onları şekillendiren fikirler üzerine bir prensip silsilesi oluşturabileceği gibi toplumda yer edinen fikirlerden de etkilenmektedirler. Bu bakımdan toplumsal hafızaya yer edinmiş fikirler siyasi partileri etkileyerek onların politika belirlemelerinde ve kendisi gibi düşünmeyen rakiplerine karşı uzlaşmaz bir karaktere bürünmelerine etki etmektedir. Siyasi akıl, bir siyasal eylemin, düzenlenmiş bir iç mantığı ile otoriteyi gerçekleştirmek ve yönetimi uygulamak için gerçekleştirilen politikalar bütünüdür. “Siyasi eylem, örgütlenmiş bir insan topluluğu içinde sürüp gider” (Bouthoul, 1968, s. 18). Bu

bakımdan her bir siyasal aklın belirleyicileri ile görüntülerinin oluşumu ve kendini ifade etme biçimi farklı olacağından aralarında ayrışma ve çatışma görülmektedir. Bu ayrışma ve çatışmaya sebep olan belirleyici unsur fikri zeminlerinin toplumsal karşılığıdır. Bu aynı zamanda farklı çıkarların aralarındaki çatışmaları şekillendirmesidir. Siyasi eylemlerin gerçekleşmesine zemin olan yapıları sosyal bağlamda düşündüğümüzde, Marx bu yapıları, ekonomiyi altyapıya indirgeyerek psikolojik ve kurumsal üstyapılardan ayrı tutmuştur.

“Rakip fikirlerin, farklı isteklerin, rekabet eden ihtiyaçların ve çatışan çıkarların varlığı, insanların beraberce tabi oldukları kurallar hakkında hemfikir olmamalarını beraberinde getirir.” (Heywood, 2006a, s. 2). Siyasal ayrışmaya sebep olan etmenleri farklı kategorilerde toplamak mümkündür. “Bu kategorilerde yer alan her bir olguyu siyasal çatışmaya sebep olan araçlar olarak kabul ettiğimizde, bunları genel olarak şöyle ifade edebiliriz: a) Siyasal Çatışmada Araçlar; a1) Şiddete dayalı olmayan araçlar, a2) Şiddete Dayalı Araçlar ve Yöntemler. b) İnanç Sistemleri; b1) Din ve Siyaset, b2) İdeolojiler”, (Kışlalı, 1991, s. 1-2). Siyasal ayrışmaya sebep olan araçları çok daha fazla alana yaymak mümkündür. Fakat siyasal çatışmanın ortaya çıkmasına sebep olan siyasal aklın belirleyicileri ile görüntülerini incelediğimizde bir siyasi partinin karakterinin temsil ve mücadele boyutuyla ele alınması oluşan bir çatışmayı anlamada daha işlevsel olmaktadır.

Siyasal ayrışmaya veya çatışmaya sebep olan belirleyicileri ile görüntülerini ele aldığımızda ‘1919 Bolşevik Devrimi’ ile ilgili olarak Lukacs’ın, “Tarihi baştan sona yeniden yazmaları gerektiği” (Cabiri, 2001, s. 29) sözü önem taşımaktadır. Tarihin yeniden yazımının önemi ve gerekliliği İhtilali’nin hemen arkasından neden önem taşıdığı Lukacs’a göre şeyledir. (Cabiri, 2001, s. 30):

“Devrimin hazırlık döneminde tarihi maddeciliğin yazdığı tarihin yeniden yazımı, ideolojiden, yani Marx’ın ‘yanlılık’ biçiminde dile getirdiğinden bağımsızlaştırılması, devrime hazırlık çatışmasında tarihi maddeciliği ideolojik bir silah olarak kullandığında ‘siyaset’in uyguladığı ideolojik bağımsızlaştırma anlamına gelir. Bütün tarihin yazımı ise, Marx’ın tarihi maddeciliğin ‘kanunlar’ını çıkardığı konu olan kapitalist toplumla yetinmeyi ve buna bağlı olarak kapitalist döneme erişmemiş toplumların ‘dosyalar’ını da açmak demektir.

Lukacs ifadesinde genel olarak tarihi maddeciliğin kanunlarını ortaya koyarken bunu mevcut siyasal ve sosyal ortamda nasıl karakterize etmelerinin gerektiğini, böylece kapitalist öncesi toplumlara uygun bir karakter taşıyıp taşımadığını ve bugün ve ileride diğer toplumlarca nasıl uygulanacağını bir siyasal akıl etrafında belirleyici bir hüviyete indirgemeyi vurgulamıştır. Dolayısıyla bir siyasal akıl somut olarak kendini ifade ettiği bir siyasal parti ile politika geliştirdiğinde kendi değerlerini çevresine de benimsetmeye yönelik bir hareket

oluşturmaya meyilli olmaktadır. Bu siyasal karakter özelliği doğal bir ayrışma zemini oluşturmaktadır.

İdeolojik ayrışmanın yanı sıra ekonomik çatışmalar siyasetin karakterini belirlemektedir. 1948 yılında Fransa’da Lemannais şöyle söylemekteydi (Kışlalı, 1991, s. 19); “Konuşabilmek hakkını kullanabilmek için altın gerekiyor. Yoksullara susmak düşüyor.” Siyaset iktidar gücünü kullanırken topluma farklı niteliklerde etkide bulunmaktadır.” “Siyasi anlayışlardan birincisi insanları susturarak, diğeri konuşturarak onlara egemen olmayı başarmaktır. İlki konuşturmadan, ikincisi konuşturduktan sonra insanları susturmayı denemektedir.” (Anık, 2000, s. 9). ‘Baskı’ ile yönetme siyaset kurumunca uygulanan bir tarz idi. Örgütlü toplum öncesinde, kitle iletişim araçlarının tekelleştiği dönemlerde ve siyaset yapma argümanlarının paylaşılmadığı durumlarda iktidar baskı ile yönetmeye meyilli olmaktadır. Baskıcı yönetimden başka olarak toplumların ‘konuşturularak’ yönetilmesi anlayışı ile bireylere örgütlenme hakkı tanınmaktadır. Böylece kadro partileri ortaya çıkmakta ve kitleler yoksun kaldıkları servet nedeniyle uzak kaldıkları iktidarı örgüt ve kadro ile elde etmenin yolunu aramaktadırlar. Siyasetin genel karakterine atfedilen çatışma tavrı nihayetinde onun politika belirlemede uzlaşmayı da beraberinde getireceğini sağlamaktadır. Çatışma ile politik pozisyon alınmakta ve uzlaşma ile bu pozisyon belli oranda taviz verilerek meşrulaştırılmaktadır. Bu doğrultuda Carl Schmitt çatışma-uzlaşma ilişkisini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır. (Schaap, 2005, s. 14):

“Carl Schmitt’e göre siyaset, dost-düşman ilişkisinin her zaman var olan olasılığı tarafından koşullandırılır. Bu nedenle, siyaset doğası gereği çatışmalıdır ve nihayetinde insanlar arasındaki birleşme ve ayrışma terimlerini tersine çevirir. Schmitt’in politik kavramı, uzlaşma hakkında düşünmek için bir meydan okuma sağlar çünkü o, geçmişteki yanlışların önemiyle ilgili bir çatışmanın uzlaştırılmaz olma riskine dikkat çeker. O halde, politik olarak yeterli bir uzlaşma anlayışı, bu riskin farkında olunmasına dayandırılacaktır.”

Cumhuriyetin ilanı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulması 1920’li yıllarda eski-yeni (Osmanlı-Türkiye) ayrışmasına mücadele sahnesi olmuştur. 1932 yılında Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi bir grup aydın tarafından *Kadro Dergisi* (1932-1934) kurularak, genç Cumhuriyetin ideolojik gelişme stratejileri ifade edilmek istenmiştir. Dergi *Türk Devriminin* teorik zeminini ortaya koymaya çalışmıştır. Derginin ilk sayısında oluşan bu hareketin amacı şöyle anlatılmaktadır (Türkeş, 1999, s. 9-10):

“Türkiye bir inkılap içindedir. Bu inkılap durmadı. Bugüne kadar geçirdiğimiz hareketler, şahit olduğumuz muazzam kıyam manzaraları, onun yalnız bir safhasıdır. Bir ihtilal geçirdik. İhtilal inkılabın gayesi değil, vasıtasıdır. Bu ihtilal safhasında dursaydık inkılabımız akim kalırdı. Hâlbuki o, genişliyor, derinleşiyor. O henüz son sözünü söylemiş, son eserini vermiş değildir.”

Kadro Dergisi'nin vermiş olduğu bu ilk mesajı bir siyasi aklın belirleyicisi ve görüntüsü bakımından şöyle okumaktayız. Öncelikle ayrışma boyutu belirtilmekte; 'Türkiye bir inkılap içindedir' ifadesi ile cumhuriyetin belirleyici unsurları şuurlu bir bilinç etrafında ifade edilmekte ve akabinde 'Henüz son eserini vermiş değildir' ifadesiyle eylemin görüntülerinin cumhuriyet bağlamında sürekliliğini belirtmektedir. "Her eylemin, belirleyicileri ve görüntüleri vardır. Belirleyiciler, biyolojik veya psikolojik, şuurlu veya şuuraltı iç yönlendiriciler olabileceği gibi, dış uyarıcılar ve etkiler de olabilir. Görüntüler ise, eylemin kendisinde, sayesinde ve aracılığıyla gerçekleştiği görünüm ve biçimlerdir." (Cabiri, 2001, s. 1).

Siyasal ayrışmaya ve devamında da çatışmaya sebep olan genel durum iktidarın farklı kesimlerce elde edilebilirliği ile ilgilidir. Toplumda güç dengesi bir kesim tarafından sürekli kontrol edilmekte ve diğerlerinin güce erişmesinin önü kapanmakta ise siyasal alanın dışına itilen kesimlerin siyasete müdahil olması kaçınılmaz olmaktadır. Böylece siyasal bir yoldan elde edilemeyen iktidar şiddet barındıran süreçlerle elde edilmek istenmektedir. "Değişen toplumsal güç dengesine bağlı olarak siyasal iktidarın el değişmesine olanak veren rejim, sağlam ve istikrarlı bir rejimdir." (Kışlalı, 1991, s. 28). Bu durumun aksi bir karaktere sahip siyasal iklimde çatışma alternatif bir siyasal davranış biçimi olmaktadır. Bazı araçların (para, kitle iletişim araçları, sendikalar vs.) başka kesimlerce elde edilmesi ve zamanla bunun güce dönüşmesi siyasal alana dâhil olma bilincini geliştirmektedir. Mevcut siyasal ortam buna müsaade eder durumda değilse siyasal çatışma ortaya çıkmaktadır.

Siyasal alanda sergilenen her tür şiddet aynı amaca yönelik olmamaktadır. Dolayısıyla siyasal ilişkiler bağlamında ortaya çıkan toplumsal şiddet ve çatışmalar her durumda siyasal şiddet olarak ifade edilmemektedir. Genel anlamıyla siyasal şiddet, "Hükümetteki değişimi etkileme arzusuyla motive edilen düşmanca veya saldırgan eylemler olarak tanımlanır." (Your Dictionary, 2020). İktidar tarafından uygulanan politikaların eleştirilmesi iktidar tarafından karşılık bulmadığı durumlarda şiddet, toplumsal tepki olarak eylemlere yansımaktadır. Fakat bu eylemlerin amacı iktidarı değil de ilgili politikayı değiştirmeye yönelik olduğunda siyasal şiddet kavramı kullanılmamaktadır. 2019 yılının son çeyreğinde Fransa'da görülen "Sarı Yelekliler" eylemleri Fransız hükümetinin 1 Ocak 2019 tarihi itibarıyla uygulamaya başladığı petrol "fiyatlarındaki artışı öngören düzenlemeler" (Tr.Euronews, 2018) ile ilgilidir. 18 Ekim'de Jacline Mouraud adlı bir kadının, Fransa Cumhurbaşkanı Macron'a yönelik, petrol fiyat artışlarıyla ilgili olarak "Söyle nereye gidiyoruz?" sorusuyla başlayan eylemler, "Yeter artık" etiketiyle sosyal medyada karşılık buldu ve Fransız halkının %85'inin destek verdiği bir eylem niteliğine kavuştu. Bu denli geniş çapta destek gören ve sokak eylemleri ile devam eden

gösterilerin amacı hükümeti devirmek değil hükümetin uyguladığı petrol politikasının değiştirilmesini sağlamak yönündedir. Buna karşılık “27 Mayıs 2013 yılında İstanbul Taksim Geziparkı’nda yayalaştırma projesi kapsamında dokuz ağaç söküldüğünde Taksim Dayanışma Grubu tarafından elli kişilik bir grup tarafından direniş” (Evrensel, 2021) başlatıldı. Kısa sürede hükümetin birçok politikasının geri çekilmesine yönelik direniş şiddet içeren uygulamalara dönüştü. Hükümetin istifaya zorlanmasını da kapsayan direniş eylemleri siyasal şiddete dönüşmüştür. Dönemin hükümeti ile Taksim Dayanışma Grubu arasında yapılan görüşmelerde ileri sürülen maddeler 27 Mayıs 2013 tarihine ait bir Belediyecilik uygulamasını değil çok daha derinlerde, direnişin içsel koşullarını sağlayan indirgemeci bir belleğin kimliğini yansıtmaktaydı. Bir uzlaşma etrafında bir araya gelen iki kesimin birbirini tanıma ve devamında ortak zeminde anlaşma konusunda attıkları adım Andrew Schaap’ın aşağıdaki tespitinde olduğu gibi kendini ifşa etmeyle ilgili bir durumdan ibaretti. (Schaap, 2005, s. 51).

“Bir tanınma siyaseti, siyaset riskini -ve dolayısıyla eski düşmanlar arasında toplum kurma olasılığını- davet etse de, bunu etkileşimin olumsal sonucu olarak kabul etmekten ziyade topluluğu varsayarak bu riski ortadan kaldırma eğilimindedir. Hannah Arendt’e göre, aksine, bir 'biz' oluşturma olasılığı, birbirimizin kimliğinin ne olduğunu tanımaya değil, kolektif eylem yoluyla kim olduğumuzu ifşa etmeye bağlıdır.”

Siyasal çatışmaya teorik açıdan ilk eğilenlerden birisi Karl Marks olmuştur. Üretim araçlarını elinde bulunduran kapitalistler ile büyük çoğunluğu oluşturan proletarya arasındaki sınıf mücadelesi olarak özetlenen çatışma teorisinde Marks, kapitalizmin yükselmesiyle ekonomik, sosyal ve politik durumda burjuvazi ile proletarya arasında ortaya çıkan/çıkacak olan çatışmaları kavramsallaştırmıştır. Siyasal otoriteyi elinde bulunduran burjuvazinin aşağı kesimlere karşı ideolojik baskı oluşturduğu varsayımıyla eşitsiz bir toplum oluşturulduğu belirtilmekteydi. Böylece Marks, toplumun üstyapısında ortak anlam ve değer üretimi yapılarak altyapıda uygulanan haksızlığın meşrulaştırılmaya çalışıldığını belirtmekteydi. Marks’ın çatışma teorisine gelen eleştiriler arasında Antonio Gramsci’nin eleştirisi, ideolojinin ve dolayısıyla kültürel iktidarın gücünü vurgulayarak, kitle kültürü ile rızaya dayalı kitle hegemonyası arasındaki ilişkiyi betimlemektedir. Habermas ise Marx’ın teorik açılımını değerlendirerek (Kızılcı, 2000, s. 263-264), Marx’ın ifade ettiği kapitalizm ile günümüz kapitalizm arasında sınıfsal farklılıkların ve uzlaşmaz sınıfsal karşıtlıkların ortadan kaldırıldığını bildirmekte; proletaryanın kapitalist sisteme toplumsal ve ekinel yönden entegre olma çabası ile sınıf uzlaşmasının arandığını, belirtmektedir.

Siyasal aklı kapitalizm öncesi toplumlarda toplumsal altyapı ile üstyapı arasındaki ilişkiler bağlamında ele aldığımızda dinin etkisini görmekteyiz. Siyasi aklın içinde yer alan

siyasi şuurda dini unsurlar belirleyici etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Marx ile ekonominin temel belirleyici unsur olduğu tezi ortaya atılırken siyasi içerik taşıyan bir inanç veya dini unsur bireye vaat ettiği moral değerleri sunmada etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bundan sonra ideolojiler siyasal aklın bilinçaltından çekilmeye başlayan dini unsurların yerini almaya başlamıştır. Dinlerde görülen mezhepsel ayrılıklar ideolojik taşınmayla, 18-19 ve 20. Yüzyıllarda öne çıkmaya başlayarak siyasal çatışmaya çok daha fazla bireyi dâhil eden kapsayıcı bir karakteristiğe bürünmüştür. “İnsanların doğuştan ‘kötü’ ya da ‘iyi’ olduklarını veya kötü ile iyinin koşullara bağlı olduğunu varsayan düşünceler şiddeti anlamaya çalışmaktadır. Erich Fromm şiddeti üç kategoriye indirgeyerek” (Kışlalı, 1991, s. 33) çatışma zeminini anlamaya çalışmıştır. Bu kategoriler arasında yer alan *tepkisel şiddet* esas olarak bireyin korkularından beslenmektedir. Bireyin kendini savunmak için, karşı bir tehdit ile mücadele edebilmesi için gösterdiği şiddete varan tepkilerini içermektedir. Siyasal ayrışma ve çatışmada korkudan beslenen şiddet genel olarak yaşam tarzının kaybolma ihtimali üzerine ortaya çıkmaktadır. Bireyler ve organize olmuş gruplar/kesimler, kendi değerlerini yaşayamama kaygısı içinde, iktidara karşı çatışma zemini içinde duruş sergilemektedirler. Değerlerin silinmesi kaygısı beraberinde karşı kesime yönelik bir öç alma duygusunu da beslemektedir. Böylece siyasal anlamda iyiyi elde etmek için cezalandırmaya başvurulmakta ve çatışma zemini oluşturulmaktadır.

“İnanç sistemleri bir yandan insanları birleştirirken, öte yandan da farklı inanç sistemlerini benimsemiş olanlarla onların arasındaki ayrımı artırır.” (Kışlalı, 1991, s. 47). Toplumlar her zaman aynı inanç sistemi içinde yaşamamaktadır. Bir arada farklı inanca sahip farklı kesimler ortak bir paydada ve tanımlanmış sınırlar içinde yaşamaktadırlar. Bireysel yaşamın toplumsal hayata dönüşümünde işbölümü nasıl bir arada tutma fonksiyonu görüyorsa, farklı inanç sistemi içinde olan kesimlerde daha büyük bir sistemi, siyasal toplumu dış tehditlere karşı ve içerde oluşabilecek azınlık felaketlerine karşı motive etmekte ve bir arada tutmaktadır. Madison bu noktada yaptığı değerlendirmeler ile farklılıklar arasındaki hiziplik sorununu (Heywood, 2006a, s. 111) ele alarak, bir grubun baskı grubu olmasının önüne geçmek için denetlenen demokratik bir işleyişi ileri sürerek, toplumdaki çıkarların ve grupların her birinin siyasal taleplerini ifade edebilecekleri kuvvetler ayrılığı ilkesiyle hareket eden iki meclisli bir yönetim ile bölünmüş bir hükümet modeli sunmaktadır. Toplumun sahip olduğu maddi durumlarda ani kırılmalar meydana geldiğinde inanç sistemleri ayrışmaya yönelmektedir. Burada ideolojiler ile dinler ve mezhepler benzer bir şekilde aynı süreci yaşamaktadır. “Durkheim’e göre din, toplumsal bütünleşmeyi sağlayacak temel öğelerin başında gelmektedir.” (Kışlalı, 1991, s. 48). Din bu vasfını bireyi bütünün içine yerleştirerek onun

bireysel çıkarları ile beklentilerini toplumsal çıkara ve ortak faydaya dönüştürerek gerçekleştirmektedir. Böylece bireysel görüntü yerini toplumsal davranışa bırakmaktadır.

18. yüzyıl da başlayan sanayileşme hareketi (Leader, 2015, s. 21) 19. yüzyıla geçince bireyin toplum içindeki dönüşümüne katkıda bulunmuştur. Din ve inanç merkezinde bireysel ihtiras ve beklentilerini toplumsal faydaya yönelik olarak terk eden birey, 19. Yüzyılın kamusal alanı içinde kendine has kamusal kimliğini inşa etmeye başlamıştır. “Kimlik ve ideoloji arasında temel bir karşıtlık veya karşıtlık varsayımı, kimliklerin tüm ideolojilere derin önemi konusunda farkındalığı arttırmaktadır.” (Leader, 2015, s. 22). Kamusal alana dâhil olmaya başlayan bireyler burada aktif yâda pasif roller üstlenmekteydiler. Aktif roller ile birey kimlik kazanımını gerçekleştirmekteydi. Dinin etkisinden kurtularak ideolojileri tercih eden birey, yeni bir sorunla karşılaşmıştır. Sanayi toplumuna geçiş sürecinde hak ve özgürlüklerini işverenlere devreden birey, ‘işçi’ kavramı altında daha fazla siyasal bir aklın tesirine girse de buna karşılık, etki alanını ideolojilere bırakmaya başlamıştır. Bu noktada Marcuse “kapitalist toplumun özgürlüğü bastıran” (Kızılcılık, 2000, s. 256) karakterine işaret ederek, örgütlü muhalefetin ortadan kalkma tehlikesini belirtmekte ve alt sınıfların sosyal değişmeyi sağlayacak araç ve imkânlardan mahrum kalacağını belirtmektedir. Bu süreçte, “komünizm ve liberal kapitalizm, kimlik ve ideolojinin karşılıklı ilişkisinin bir dereceye kadar zayıf örnekleri” (Leader, 2015, s. 23) olmaya başlamıştır. “1840’lı yıllara gelindiğinde, aktör olarak kişi, kişilik kültürünü gerek kendi gözünde gerekse ötekilerin gözünde öylesine güçlendirmiş ve bunu da öylesine yapmıştır ki, profesyonel icracı, aktif olan tek kamusal şahsiyet, başkalarının kamusal alanda güçlü duygular hissetmesini sağlayabilen tek kişi haline gelmiştir.” (Sennett, Kamusal İnsanın Çöküşü, 2002, s. 258). Önce din ve ardından ideolojinin etkisinden sıyrılmaya başlayan birey, kamusal alanda aktif rol aldığı daha öncekinde sahip olmadığı kadar büyük bir sorumluluk ile karşı karşıya gelmiştir. Bu sorumluluk aktif vatandaşlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum esasında otoriter kişiliklerin zamanla terkedilip vatandaş algısına doğru kaymasıyla ilgilidir. Horkheimer’a göre (Kızılcılık, 2000, s. 51) “Otoriter kişilik, uzlaşım değerlere kör bir bağlanmayla teslimiyet; muhaliflere ve grubu dışındakilere karşı kör bir nefret ve husumet ve insanüstü varlıklara inanma” şeklinde belirtilmekte, bu kimlikler ise demokratik sistemlerde daha ılımlı bir hale dönüşmektedir. Böylece aktif vatandaşlık ile bireye siyasal alanda yeni bir vazife biçilmiştir. Böylece birey vatandaş olarak devlet içinde hak ve sorumluluklar sahibi olmuştur. Daha öncesinde toplumun kendisinden beklediği sorumlulukları yerine getirmekle ve iktidarın ona vazife biçtiği işleri yerine getirmekle mükellef iken kamusal alanın ona açmış olduğu aktif süreçte kendini ifade edebileceği bir sürece dâhil olmuştur. Burada siyasal aklın belirleyici ve görüntülerinin siyasal mücadele alanına yansıtılması ile birey

iyiyi üretme ve elde etmede politik bir mücadelenin içine girmekte ve bu uğurda mücadele ederek çatışma yollarını tercih etmektedir. Burada son olarak siyasi çatışmayı tanımlayarak kendine has kimliğini ortaya koyabiliriz. “Siyasi çatışma, siyasi, ekonomik, kültürel, inanç ve felsefi bir hedefe ulaşmak için karşılıklı bağımlı olan örgütlü taraflarca kişi, grup, millet ve devletler gibi içsel ve çevresel potansiyel, algısal ya da gerçek tehdit ya da engellere karşı verilen yoğunluk derecesi ve şiddet düzeyi farklılık arz eden, gizli ya da açık bir mücadeleden oluşan geçici bir süreçtir.” (Akyeşilmen, 2013, s. 22). Bu tanımda en çok dikkatimizi çeken unsur çatışmanın geçici bir süreç olduğuna yönelik yapılan vurgulamadır. Böylece siyasetin çatışma ve uzlaşmaya dair genel karakteri ortaya çıkmakta ve çatışma yönetiminin siyasetin belirleyicileri arasında yer aldığı öne belirginleşmektedir.

Siyasal çatışmanın nedenleri farklılıklar gösterebilmektedir. İdeoloji, kültür, bölgesel ve ekonomik farklılıklar, inanç ve değerler silsileleri çatışmaya konu olmaktadır. Nihayetinde her bir siyasal çatışma bir dengesizliği eşitlemek veya rakiplerin dengesini bozarak onları eşitlikten çıkarmaya yönelik bir amaca matuf olabilmektedir. Burada çatışmaya konu olan sebepler gerçek nedenlerden olmayı suni gündemlerle de oluşturulabilmektedir. Siyasal çatışma bir hak arayışı, eşitlik kurma ve denge kurma mücadelesi olabileceği gibi hükümet eliyle de üretilen ve reformları dahi kapsayacak şekilde kurmaca bir süreçten oluşabilmektedir. Siyasal çatışmaları bir kategoriye indirgediğimizde şiddete başvuran ve şiddet içermeyen çatışmalar olarak genel iki kutba çekmek mümkündür. Şiddet içeren çatışmalar etkileri sebebiyle çok daha kalıcı sorunlara sebep olmaktadır. Fakat şiddet içermeyen çatışmalar ise kendine has karakterleriyle farklı bir ayrışmaya sebep olabilmektedirler. Görünmez çatışma (latent conflict) (Akyeşilmen, 2013, s. 25) belli bir öngörü ile çözülemediğinde ilerde çok daha şiddet doğuracak bir çatışmaya dönüşme tehlikesini barındırmaktadır. Şiddete varmayan çatışmalar yönetildiğinde esasında demokrasinin önemli bir unsurunu yerine getirerek toplumsal uzlaşya ve demokratik gelişmeye sebep olmaktadır.

Görünür çatışmalar ise içinde kontrol etme ve denetleme ile köşeye sıkıştırma amaçlarını taşıyan ve belli dönemlerde gündemde tutularak toplumsal desteği uzun vadeli elde etmeyi öngörmektedir. Devletlerarası ilişkilerde sıklıkla ortaya çıkmaktadır. Türkiye - Yunanistan, Türkiye - Ermenistan, Türkiye - Suriye ilişkileri bu bağlamda nitelendirilebilir. Kültür ve medeniyette de kendini göstererek Batı Medeniyeti ile Doğu Medeniyeti, Batı ile İslam arasındaki ilişkileri, Batı ile Oryantalist söylemleri bu minvalde değerlendirmek de mümkündür. İki kutuplu bir dünya oluşturmada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) - Rusya; ekonomik zeminde Çin - ABD ilişkileri de bu çatışmalara örnek tekil etmektedir. Benzer şekilde Türkiye’de iç siyaset mücadele alanlarında Laiklik ile din; Komünizm ile Milliyetçilik; Türk -

Kürk çatışmaları da görünür çatışmalar arasında yer alarak siyasetin belirleyici görüntüleri olmaktadır. Aşağıdaki tabloda çatışmaların şekli ve yoğunlukları gösterilmektedir. (Akyeşilmen, 2013, s. 27).

Şiddet Durumu	Yoğunluk	Yoğunluk adı	Tanımlama
Şiddet yok	Düşük	Gizli çatışma	Tanımlanmış bazı değerler veya durumlar karşısında bir pozisyon farklılığı
Şiddet yok	Düşük	Görünür çatışma	Görünür bir çatışma şiddete doğru olayları tırmandıran önlem veya eylemlerin ortaya konması durumudur. Ör. Sözlü baskı, çatışma/ayırışma/dışlama dilinin hâkim olması, şiddetle tehdit etmek ya da ekonomik yaptırımlar uygulamak
Şiddet var	Orta	Kriz	Kriz, ortaya çıkan ani olaylarda en az bir tarafın şiddete başvurduğu yoğun bir durumdur
Şiddet var	Yüksek	Şiddetli kriz	Bir çatışmanın şiddetli kriz olarak tanımlanabilmesi için silahlı şiddetin düzenli olarak kullanılması gerekir
Şiddet var	Yüksek	Savaş	Savaş ise silahlı güçlerin düzenli ve sistematik olarak belli bir süre devam eden bir şekilde kullanılmasıdır. Çatışmanın sonuçları çok yıkıcı ve uzun vadelidir

(Tablo 1. Yoğunluğa Göre Çatışma Türleri)

Siyasal ayrışmaya sebep olan çatışmaların yönetilmesi beraberinde sorunların çözümünü ve siyasetin çözüm geliştirme karakterini oluşturmaktadır. Demokrasi çözüm üretme ve sorunların üstesinden ortak akılla gelme deneyimini barındırdığından çatışma yönetimi esasında demokratik bir kazanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece siyasal uzlaşya doğru adımlar atılmaktadır. “Axt, Milososki ve Schwarz’e göre, çatışma yönetimi, potansiyel veya gerçek bir çatışma durumunu azaltmak ya da çözmek amacıyla örgütlü, diyalog-temelli ve partizan olmayan bir üçüncü tarafın (arabuluculuk, kolaylaştırıcılık, uzlaştırıcılık, danışmanlık, barışı koruma ve tahkim) müdahalesidir.” (Akyeşilmen, 2013, s. 33). Çatışma kelimesinin politik içeriğine baktığımızda (Collin, 2004, s. 50) kelimenin bir anlaşmazlık sebebiyle çatışma konusunun gidilmesine yönelik müzakereleri içerdiğini görmekteyiz.

2.3. Göze Çarpma Teorisi Bağlamında Siyasal İttifaklar ve Stratejik Boyutları

Siyasi partiler belirlenmiş parti programı doğrultusunda iktidarı elde etmeye yönelik siyasal çalışma yapan örgütlü yapılardır. Partiler amaçlarına uygun olarak bazı hallerde diğer partilerle iş birliğine girişmektedir. Bu karşılıklı etkileşim koalisyon, blok veya örgütlü-örgütsüz gibi ittifaklar oluşturmaktadır. Partiler arası ortak çalışmalar daha çok ‘koalisyon’ (coalition) kavramı etrafında şekillenen süreçler için kullanılmakla beraber ‘siyasal ittifak’ (political alliance) terimi günümüz siyasal yapıları arasında çok daha geniş kapsamlı işbirlikleri

için kullanılmaktadır. ‘Koalisyon’ terim olarak kullanıldığında en genel manada Latince ‘coalitience’ kelimesi ile anlatılan, “belirlenmiş amaç/lar doğrultusunda birlikte hareket etmeyi,” (Meydan Larousse, 1985, s. 367) böylece kişiler veya gruplar tarafından üst bir amaç için bir araya gelmeyi içermektedir. Siyasal ittifak ise, “ittifakın oluşumunu öngören kolektif varlıkların bir düzenlemesidir.” (White, Jonathan, 2018, s. 595). Böylece “seçim öncesi (pre-election) bir araya gelmek daha çok ‘ittifak’ kavramıyla, seçim sonrası (post-election) bir araya gelmek ise ‘koalisyon’ kavramı etrafında ifade edilmektedir.” (Kadima, An Introduction to the Politics of Party Alliances and Coalitions in Socially - Divided Africa, 2014, s. 3). İttifak, ittifakın şekli, niteliği, süresi ve diğer hususları da kapsayacak şekilde anlaşma için bir araya gelen taraflarca kolektif olarak oluşturulur. “İttifaklar en çok tehditlere bir yanıt olarak ortaya çıkmaktadırlar.” (Walt, Alliance Formation and the Balance of World Power, 1985, s. 4). İttifakta genel kanı kişiselliklerin dışarıda bırakılarak partiler arası kurumsal bir çalışmanın tesis edilerek seçimlerde belirlenmiş kazanımların elde edilmesi öngörülmektedir. Koalisyon ise seçim sonrasında hükümeti kurma, şekillendirme ve yönetme süreçlerinde karşımıza çıkmakta ve kurulan hükümetin ömrü ile sınırlanmaktadır. “Koalisyon partileri birbiriyle çatışan iki mantığı uzlaştırmak zorundadır: Birlikte yönetmek için birlik göstermeleri, aynı zamanda seçimlerde başarılı olmak için kendi profillerini vurgulamaları gerekir.” (Sagarzazu & Kluver, 2015, s. 1). Bir ittifakın tanımlayıcı özelliklerinin başında, onu oluşturan parçaların önceden var olan gruplar olmasıdır. “İttifak, ittifakın oluşumundan önce gelen kolektif varlıkların bir düzenlemesidir. İlgili sayılara bağlı olarak, ilişkiler iki taraflı veya çok taraflı olabilir, ancak her durumda paktın tarafları kolektif olarak bir araya gelir. Bir ittifak, onu oluşturan bireyler açısından yeterince kavranamaz: her şeyden önce bir dernekler birliğidir.” (White, Jonathan, 2018, s. 595).

Siyasi partiler birbirleri ile rekabet halindedirler. Geliştirdikleri politikalar ile bu rekabeti devam ettirmektedirler. Bu politikaların belirgin özelliği seçmenleri harekete geçirecek ve daha fazla desteği elde edecek türde olmalarıdır. Fakat koalisyon, ittifak ve iş birliği durumlarında partiler arası rekabete sınırlandırma gelmekte partiler arası uzlaşma ortaya çıkmaktadır. “Bu nedenle koalisyon partileri, kendi profillerini korumak ve koalisyon ortaklarıyla birlik göstermek arasındaki gerginlikten kurtulmak zorundadırlar.” (Sagarzazu & Kluver, 2015, s. 4). Bu doğrultuda partilerin karşılaştığı sorunlar arasında iş birliğine yönelik bir stratejinin geliştirilmesi gelmektedir. İster ittifak yâda koalisyon olsun yeni tesis edilecek iş birliğinin şekli, niteliği, içeriği, usul ve esasları ile karşılıklı olarak nasıl işletileceği bu sorunu beslemektedir.

Koalisyonda yer alan bir siyasal partiyi motive eden koalisyon şartları ve koalisyon süreci bulunmaktadır. Partiler öncelikli olarak onları iş birliğine sevk eden mevcut durumlarının analizinden başlayarak diğerleri ile birlikte kuracakları ittifakın amaç ve kazanımlarını ortaya koymaktadırlar. Partilerin politikalarını ve siyasal davranışlarını çok daha geniş kitlelere ittifak veya bir iş birliği ile iletme imkânları onları koalisyon içinde hem yapıcı hem de bireysel bir karaktere sevk etmektedir. Koalisyon aracılığıyla hükümette yer almak ve bu vesile ile yönetim erklerini elinde bulundurmamak partileri koalisyona sevk eden motivasyon durumları arasındadır. Elde edilecek siyasi makamlar, bürokratik hiyerarşi içinde söz sahibi olma ve yasama gücü ile birlikte ekonomik ilişkilerde belirleyici olmak partiler için koalisyonun sunduğu önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Ortaya çıkan fırsatlarla birlikte seçim dönemlerinde ve/veya koalisyon esnasında partiler hem birbirleriyle ittifak halindedirler hem de gizliden gizliye rekabetleri devam etmektedir. Hiçbir iş birliği mutlak bir birleşme olmadığından aralarındaki rekabeti devam ettirmeleri gerekmektedir. Bu esnada partiler, “Göze çarpma Teorisini (Saliency Theory) kullanmaktadırlar.” (Sagarzazu & Kluver, 2015, s. 5). Göze çarpma teorisi ile partiler aynı politikalar üzerine birbirleriyle rekabete girilerek karşı çıkma ve eleştirme yerine konuyu gündeme almayıp başka bir politikayı önelemektedirler. Bu durumda partiler bir yönüyle gündemi değiştirmekte bir başka tarafta ise mevcut durumun yoğunluğu içinde seçicilik yaparak kendi lehine olacak politikaları öne çekmektedir.

Göze çarpma Teorisi, partiler arası karşılaştırmalı bir yönetim sürecini ileri sürmektedir ve “tarafardan kendi lehlerine olan konuları seçici bir şekilde vurgulamalarını bekler.” (Elias, Szocsik, & Zuber, 2015, s. 840). Partiler arası rekabette doğrudan karşı karşıya gelmek yerine konular arsında seçicilik yaparak belirginleştirme, öne çıkarma veya başka bir konuyu gündemden düşürme gibi alanlarda tercih edilmektedir. Rekabeti seçicilik yaparak gerçekleştirmeyi öngören teoride partiler özellikle iş birliği içinde iken bu uygulamalara yönelmektedir. Bir iş birliği içinde olan partilerin kendi iç dinamiklerini ve seçmen motivasyonunu temin etmek ve devam ettirmek için diğer partiler ile aynı konu veya sorun üzerinde gündeme başka bir boyuttan dâhil olmak partileri doğrudan karşı karşıya getirmekten uzak tutmaya yaramaktadır. “Parti rekabeti, modern temsili demokrasinin temel özelliğidir ve parti rekabetinin yapısını açıklamak için öne çıkan teorik yaklaşımlardan biri göze çarpma teorisidir.” (Dolezal, Ennser, & Winkler, 2014, s. 57). Bu teoride parti yöneticileri öncelikli olarak seçmen tercihlerini nasıl algıladıklarını ortaya koymakta devamında ise bu tercihlere yönelik kendi siyasal iletişim stratejilerini hangi konumdan oluşturduğunu belirginleştirmektedir. Böylece bir arada ittifak içinde olan partiler aynı konuya başka bir konumdan gündem oluşturabilmekte hem konuyu kendi tercihlerine göre yönetmeye muktedir

olmakta hem de ittifak içinde bulundukları diğer partilerle çatışmadan uzak kalmayı başarabilmektedirler. Göze çarpma teorisi aynı zamanda “belirli bir oy verme davranışı anlayışına da dayanmakta ve seçimler tarafından belirli bir politika alanında rakiplerin daha yetkin olarak algılandığını ileri sürerek ‘sorun sahipliği’ kavramından yararlanmaktadır.” (Budge, 1982, s. 149). Teorinin öne çıkan özelliği “sorun” (Dolezal, Ennser, & Winkler, 2014, s. 60) kavramının nasıl algılandığı ve yorumlandığı ile ifade edildiğinin belirlenmesidir. Böylece partiler hem kendi politikalarını özgün biçimde ifade etme imkânına sahip olurlar hem de kullanacakları siyasal dili belirlemiş olurlar. Bu şekilde ittifak içinde bulunan partiler birbirlerinin ana gündemleri içinde karşı karşıya gelmeden ama aynı sorun etrafında kendilerine uygun bir dil geliştirerek en az sorun ve çatışma ile yan yana ilerlerler. Böylece ittifak veya iş birliğinin sağlıklı ilerleyişi ve uzun ömürlü olmasının önü açılmış olunur.

Siyasi partiler hem seçimlerde hem de muhalefet veya iktidarda iken kendi politikalarına öncelik vererek bağımsız hareket etmektedirler. “Birleşmenin aksine, bir ittifak, onu oluşturan partilerin farklı kimliğini korumalıdır. Bu, kendisini oluşturan birimlerin gelecekteki bir tarihte ayrıştırılabilme olasılığına dayanmaktadır: parçalar bölünebilir olmalıdır.” (White, Jonathan, 2018, s. 595). Fakat bu durum bir ittifak, iş birliği veya koalisyonda değişmektedir. “Koalisyon hükümetleri, koalisyon partileri arasında koordinasyon ve uzlaşma gerektirir.” (Jones & Baumgartner, 2005, s. 18). Birçok parlamenter sistemde partiler tek başlarına yasama gücünü ele geçirecek çoğunluğu kazanamamaktadırlar. Ülkenin siyasal istikrarsızlığını gidermek ve özel manada da parti için belli kazanımları elde etmek için farklı mahiyette koalisyonlar gerçekleştirilmektedir. “Koalisyonda yer alan partiler bir bakıma hükümeti kontrol etmek için kendi iç bağımsızlıklarını kaybetme riskini göze almaktadırlar.” (Sagarzazu & Kluver, 2015, s. 6). Bu risk partilerde kimi zaman politikalarda kimi zaman ise parti tarafından beyan edilen parti programından bazı konularda vazgeçmeye kadar ilerlemektedir. Çünkü koalisyona veya bir ittifaka girildiğinde daha öncesinde büyük bir rekabet seçeneği olan bir politika iş birliğinin devamı için öncelikliler sırasından kaldırılmaktadır. 2009 yılında Almanya’da Alman Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) ile Hristiyan Sosyal Birliği (CSU) ve Bağımsız Demokratik Parti (FDP) arasında koalisyon hükümeti kurulmuştu ve FDP seçim kampanyası boyunca savunduğu vergi reformu politikasını koalisyonda yer almak için bundan vazgeçti. İttifak, iş birliği veya koalisyonda partiler arasında en çok dikkat edilmesi gereken konu koordinasyondur. Koordinasyon ile farklı karakterdeki partilerin sahip oldukları tüm teşkilat birimleri arasında birlik sağlanmaktadır. Dolayısıyla, “Bir koalisyon hükümetinin işleyişi ve hayatta kalması için önemli bir ön koşul birliktir.” (Lanny & Vanberg, Coalitions Government and Political Communication, 2008, s. 508). Böylece koalisyonda yer alan partiler ayrı ayrı meselelerle

ilgilenecek yerine, koalisyona neden olan temel meseleler üzerinde birlik göstererek hükümetin devamlılığını sağlamak ve halk desteğini devam ettirmektedirler. Koalisyonda genel amaç olarak partiler, ülke birliği sağlandıktan sonra birliğin devam ettirilmesi hususunda kendi politika ve ilkelerinin ülkeye en fazla fayda sağlayacağı görüş ve inancını sergilemek istemektedirler.

Siyasi partilerin yapısı bağlı oldukları toplumun iç siyasal dinamikleri ile yakından ilgilidir. Toplumsal aidiyet, siyasal birlik, ulus devlet ve milli şuur gibi devlet ve toplum ekseninde etrafında çözümlenmiş sorunlar veya henüz halledilememiş problemler siyasal partilerin kimliklerine etki etmektedir. Avrupa’da partilerin ilk ortaya çıkışlarına etki eden unsurlar arasında din, sınıf çatışması ve ideolojik tutumlar etki etmekteydi. 19. Yüzyılda, “İşçi hareketi, kentleşme, milliyetçilik, uluslaşma, grev-lokavt, fabrika, orta sınıf, çalışan sınıf, kapitalizm, sosyalizm, muhafazakârlık, toplumbilim, gazetecilik, proletarya, ekonomik bunalım, gibi pek çok kavram” (Göktürk, 2016, s. 248) üretilmeye ve gündelik hayata etki etmeye başlayınca birey toplum ve birey devlet ilişkileri yeniden düzenlenmeye tabi olmuştur. Siyasi partilerin toplum katmanlarındaki farklılık ve çatışmalardan beslenerek gelişmesi beraberinde ittifak sergileyecekleri alanları da oluşturmaktadır. Bu bakımdan dönemsel olarak partiler arası ihtiyaç duyulan ittifak veya iş birliği arayışları farklı mahiyette olmaktadır. Partiler daha çok parti programları ve temsil ettikleri siyasal tutum bakımından kendilerine yakın gördükleri diğer partiler ile iş birliğine yanaşmayı tercih etmektedir. Bu tercihi etkileyen unsur ise seçmenlerin birbirine yakın değer ve tutumlara sahip olmasıdır. Bu minvalde partiler politik gelişmelere bağlı olarak aralarında ittifaklar kurmaktadır. “Bazı ittifaklar, geçici ve örgütsüz mahiyette olup, seçimlerde avantaj sağlamak, bir hükümeti düşürmek ya da bazen de desteklemek amacıyla yapılan basit geçici koalisyondan ibaretken bazılar da sürekli ve sağlam örgütlüdür.” (Duvarger, 1993, s. 417).

Siyasi partiler, içinde bulundukları toplumda temsil ettikleri siyasal görüş etrafında güç elde etmek için çalışmaktadırlar. Partilerin nihai hedefi gücü elde etmek olduğundan bu uğurda bazı kararlarını veya parti politikalarını süreç içinde değiştirebilmektedirler. Bu farklılaşmalar Weber’in partileri tanımlarken ortaya koyduğu beş maddelik anlayışla yakından ilgilidir. Weber bir siyasi partinin genel olarak beş farklı karakteristik yapıdan oluştuğunu belirtmektedir: (Weber, 1978, s. 1395).

- Partiler temelde gönüllü organizasyonlardır.
- Partilerin amacı seçimlerde veya bir yapının seçiminde oy almaktır (vote-getting).
- Partilerin bir çekirdek ekibi vardır ve bu hiyerarşik bir düzene tabidir. Bu çekirdek yapı partinin finansman alanında gerekli olan ilişkileri düzenlemektedir.

-Partilerin çekirdek yapıları parti programı ile aday belirlenmesini gerçekleştirir. Parti üyeleri partilerin iç işleyişine doğrudan etki edecek bir sistemde bulunmadıklarından parti merkezlerinde bu işleri gerçekleştirecek ücretli çalışanlar yer alır ve bunlar parti içi bir bürokrasi oluştururlar.

-Seçmenler parti politikalarına ve adaylarına seçimler yoluyla etkide bulunmaya çalışmaktadırlar.

Weber'in yukarıda bahsettiği beş temel özellik bir siyasal partinin oluşturduğu programını zaman içinde değiştirmesi veya geliştirmesi ile başka bir parti ile ittifak veya koalisyon gibi bir sürece aktarması hususunda bazı faktörleri devreye sokmaktadır. Partilerin nihai amaçları oy elde etmektir. Esasında daha fazla oy (+1oy) almak için çalışmaktadırlar. Böylece güç elde etmek için hareket etmiş olmaktadır. Bu doğrultuda seçmenler (electors), parti kurucuları tarafından oluşturulan çekirdek ekip (core), destekçiler (supporters), seçilmiş partililer (elected candidates) ve parti çalışanları (Officialdom or bureaucracies) partinin izleyeceği siyasal davranışlara etkide bulunabilmektedir. Partilerin aralarında ittifak veya koalisyon geliştirmelerinde her ne kadar ülkenin genel politik süreci belirgin olsa da partilerin taşıdığı bu beş karakteristik özellikleri de bu sürecin ana unsuru haline dönüşmektedir. “Bir anlamda siyasal partilerin doğuşunu araştırma çabası sınıfsal farklılıkların/mücadelelerin tarihsel süreçlerini de anlamayı beraberinde getirmektedir.” (Göktürk, 2016, s. 249). İttifak veya koalisyon münasebetleri ele alındığında partilerin özellikleri ile doğuşlarına etki eden çatışma koşulları kendine has bir karakteri meydana getirerek sürece tesir etmektedir.

Partiler ittifak arayışlarına girerken genel olarak kendi programlarını güçlendirici vurguları öne çıkarmaktadırlar. “İşbirliği stratejisi kurarken stratejik rekabet gücünü elde etmeye yönelik bir bakış sergilemektedirler.” (Lender, Soviar, & Vodaka, 2015, s. 435). Bir ittifakın temsilcilerinin karşılaştığı zorluklardan biri, “Ortak bir gündem arayışıyla, ilgili katılım ve hesap verebilirlik mekanizmaları da dâhil olmak üzere farklı kurumların sürdürülmesini dengelemektir.” (White, Jonathan, 2018, s. 595). Böylece parti içi ve dışı her kesimden gelecek muhtemel eleştiriler en aza indirgenmiş olmaktadır. Bir ittifak görüşmesinin içeriğine girmeden evvel partilerce ittifakın meşru çerçevesi öne çıkartılarak daha fazla destek elde etmek için çalışmalar başlatılır. Bu süreç daha çok parti liderleri tarafından üstlenilerek ittifak veya koalisyonun gerekliliği rakip diğer partilerin muhtemel sorun çözemeyen ve üretemeyen mekanizmaları ile ilişkili hale getirilerek hem kendi partisi için hem de ittifakta yer alacak diğerleri için ittifak adımının gerekliliği aşağıdaki çerçevede verilmektedir: (Lane & Preker, 2018, s. 450):

- Daha yüksek ekonomik büyüme;
- Altyapı - Yatırımlar;
- Kamu hizmetinde iyileştirmeler;
- Şiddet, suç ve terörizmin daha iyi kontrolü;
- Gelir ve refahın artması,

Yukarıda bahsedilen konular çerçevesinde partiler arasında kurulan/kurulacak ittifaklar hakkında ilk defa kamuoyuyla genel nitelikli paylaşımlar yapılmaktadır. Genel çerçevenin öncelikli olarak duyurulması ittifakın içeriğinden önce meşruluğu, parti yöneticileri ve üyeleri tarafından kabulü ve ittifakın kazanımları hakkında verilen bilgiler ile ittifak üyelerinin karşılaşacakları muhtemel sorunlar en aza indirgenmek istenir. İttifak ayrıca gizli olmayan bir iş birliği şeklidir. Bir komplo veya kartelin aksine, bir ittifakın tarafları iş birliğini gizlemek için hiçbir çaba sarf etmezler. Tipik olarak, ittifakın oluşumunu resmen ilan ederler, çünkü paktın varlığının kamuoyunda tanınması, “anlaşmanın oluşturulduğu amaçlara katkıda bulunmayı amaçlayabilir.” (White, Jonathan, 2018, s. 595). Siyasi partiler birçok kazanım sağlamak için aralarında ittifak kurabilirler. Bunlar arasında, seçim iş birliği, hükümet kurmak için seçimler sonrasında koalisyon ortağı olmak, kurulacak bir hükümete dışardan destek vermek, ülkede seçim ve diğer önemli anayasal değişiklik gerektirecek düzenlemelerde bulunmak üzere farklı şekiller yer almaktadır.

Burada siyasi ittifak ile koalisyon arasında belirgin bir farkı belirtebiliriz. Koalisyon hükümet kurmak amacıyla seçimlerden sonra ülkedeki seçim yasasına bağlı olarak tek parti tarafından yeterli çoğunluğun elde edilemediği sistemlerde en az iki partinin bir araya gelerek hükümeti kurma işlemidir. Bundan başka olarak partiler arasında kurulan koalisyona dışardan destek de verilerek hükümet içinde özellikle bakanlık almadan, parlamento çalışmalarında öncelikle hükümetin oylanmasında destek verilmektedir. Siyasi ittifak ise seçim sonrası koalisyona giden bir iş birliği olabileceği gibi seçimler öncesinde ve sonrasında çok daha uzun vadeli iş birliği programlarını kapsamaktadır. Aşağıdaki tabloda bu durum açıklanmaktadır.

Koalisyon	Siyasal İttifak
Seçim sonrası hükümeti kurmak	Seçim öncesi ve sonrası birliktelik
Yasama koalisyonları	İttifak konularının belirlenmesi
Hükümete dışardan destek vermek	Seçim Öncesi adayların tespiti
Bakanlık Paylaşımları	Ortak Seçim Stratejisi geliştirilmesi
Parlamento Komisyonları Paylaşımı	Seçim sonrası ittifakın yapısının belirlenmesi
Kamu Bürokrasisinin Paylaşımı	

(Tablo 2. Siyasi İttifak ve Koalisyon Durumları)

Hükümet kurmaya yönelik koalisyon görüşmelerinde elde edilmek istenen nihai amaç iş birliğine yanaşan partilerin hükümet içinde belli bir sandalye sayısına sahip olarak partisini gelecek için daha etkin bir pozisyona taşımak olmaktadır. Bu tip partiler arası görüşmelerin süresi az olduğundan –her ülkede hükümet kurma süresi farklılık göstermekle beraber ülkemizde bu süre kırk beş gündür- kısa sürede partiler arasında müzakerelere başlanılmaktadır. Daha öncesinde partiler içyapılarında ittifak veya koalisyona yönelik bir çalışma birimine veya tecrübeye sahip değillerse kurulan koalisyonlar karşılıklı tavizler ile oluşturulmaktadır. Böylece bu tip koalisyonların ömrü de kısa olmaktadır. Kısa ömürlü koalisyonların daha çok parti karakterlerinin birbirine uyum sağlamadığı görüşü ileri sürülse de etkili bir müzakere dönemi gerçekleştirilmediğinden koalisyonların yol haritası tam olarak işlenmemektedir. Böylece hükümette karşılaşılan ilk krizlerde koalisyon partileri arasında farklı görüşler kamuoyu ile paylaşılarak koalisyonun yıpranmasına vesile olmaktadır. Bu durumu aşmaya yönelik olarak, “ortak kurumlar ve programlar, koalisyon partileri arasında belli bir kuvvet ilişkisini” (Duvarger, 1993, s. 441) kurmaya yönelik olarak değerlendirilmektedir.

Seçim sonrasında hükümet kurmaya yönelik koalisyon süreçlerinde bazı konular öne çıkmaktadır. Bir koalisyon hükümetinin oluşması için diğer partilerce ya bu hükümette üye verilmesi ya da dışardan desteklenmesi gerekmektedir. “Koalisyon hükümetleri iki veya daha çok sayıda partinin katılımıyla oluşabilir.” (Yalansız, 2002, s. 14). Bazı olağanüstü durumlarda, ülkede milli birlik ve devlet yapısı tehlike altında ise çok daha fazla parti ile koalisyonlar kurulmaktadır. Koalisyon hükümetleri salt çoğunluğu alabilecek bir yapıda ve azınlık ya da çoğunluk koalisyonları olarak da kurulabilir. Parlamenter sistemde daha çok iki partinin bir araya gelerek kurduğu koalisyon türleri gözükmemektedir. Koalisyon hükümetleri de bir bakıma parlamenter sistemin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve siyasal yapının çok sayıda siyasi parti tarafından temsil edilirken bölünmüş bir hal sergilemesi bu durumu ortaya çıkarmaktadır. Bazı ülkelerde uygulanan “seçim barajı” sistemi küçük partilerin parlamento dışında kalmasına sebep olmaktadır. Bazı durumlarda iktidara aday bir parti ile daha küçük partiler seçim ittifakına giderek her iki partinin de siyasal amaçlarını elde etmesi için; büyük partinin hükümeti kurma amacına, küçük partinin de seçim barajı sorununu aşarak parlamentoda temsil gücüne sahip olmasına dayanmaktadır. Bazı hallerde bir ülkede ciddi siyasal krizler baş göstermektedir. Bu gibi durumlarda “milli koalisyon” veya “büyük koalisyon” adı verilen hükümet yapıları tesis edilerek ülkede siyasal birlik ve buna bağlı olarak da iktisadi ve sosyal hayatta ilerleme sağlanmaktadır. “1946-66 yılları arasında Avusturya’da yaklaşık 20 yıl süren büyük koalisyon hükümeti” (Yalansız, 2002, s. 15) ile güçlü bir iktidar yapısı oluşturulmuştu.

Seçim öncesinde kurulan ittifakların genel erevesi ülkedeki seçim kanunu ile siyasi partiler kanunu tarafından belirlenmektedir. Bu tip ittifaklarda en önemli sorun partilerin seçim bölgelerinde tek adayla seçime girmesi durumunda kullanılan oy pusulalarında bunun nasıl gösterileceği ve seçmenlerin ittifaka verdiği oyların hem ittifak partileri arasında hem de adaylar arasında nasıl dağıtılacağı husussudur. Siyasal ittifak ve koalisyon bazı partiler tarafından siyasal g ve iktidarı elde etmek için etkili bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar bu iki kavram bir birinden ayrı olarak kullanılsa da alanın genelinde ortak bir ifade biçimi olarak kullanılmaktadır. ‘Siyasal İttifak’ ve ‘Koalisyon’ kavramlarının arasındaki en belirgin fark koalisyon kavramının oluşturulmuş bir ittifakın şeklini ifade etmesinin yanında siyasal ittifak kavramı ise bir koalisyon formu oluşturma aşaması ile koalisyonun devam ettirilmesi süreçlerindeki iş ve işlemler olarak belirtilebilir. Böylece koalisyonu oluşturulmuş bir ittifak şekli, siyasal ittifakı da belirlenen ittifak şeklinin oluşturulması ve devam ettirilmesi olarak ifade edebiliriz.

Koalisyon bir seçim sonucuna bağlı olarak hükümeti tek bir partinin kuramadığı durumlarda en az iki partinin bir araya gelerek oluşturduğu çok partili hükümet kurma şekillerini kapsamaktadır. Partiler in kamuoyu ile paylaştıkları programları rekabet halinde oldukları diğer partiler ile birçok konuda fikir ayrılığı göstermesine rağmen bu gibi durumlarda koalisyona girmeye yönelik tavır sergileyebilmektedirler. Özellikle ideolojik partiler arasında yaygın olarak görülen siyasal iletişime bağlı çatışmalar dahi koalisyon dönemlerinde belli oranda bir tarafa bırakılmaktadır. Fakat geçmiş deneyimler ve partiler arası çatışmalar ile seçmenlerin bu ayrışmalardan yoğun olarak etkilenmesi nedeniyle birçok koalisyon bir sonraki seçim döneminde kadar yürütülmeden sona ermiştir. Fakat koalisyona giren partilerin beklentileri arasında, “Hükümetlerin oluşumundaki pazarlık kalıplarının yanı sıra koalisyon getirilerinin dağılımı” (Bilgin, 2011, s. 10) da öne çıkmakta ve bazı hallerde bir koalisyon partiler için iktidarı elde etmekten ayrı olarak kendini gösterme olarak da algılanmaktadır.

Koalisyon hükümetlerinin tesisi aşamasında bazı unsurlar partiler arasında karşılıklı şekilde pazarlık konusu yapılmakta, gündeme alınmakta ve bu koalisyon programı olarak belirlenmektedir. Siyasi partiler aralarında parti programlarının doğrultusunda belli oranda çatışma halindedirler. Bu minvalde, seçim döneminde gerçekleştirilen ittifaklar “kamuya açıklanmış net bir ittifak belgesi” ile açıklanmamakta (Duvarger, 1993, s. 411) ve bunun ilerde ortaklar arasında birbirini etkileme veya zayıf düşürme olarak kullanılmasının önüne geçilmek istenmektedir. İzlenen politikalar, geliştirilen siyasi projeler ve yaklaşım tarzları arasındaki farklılıklar partiler arası siyasal söylemleri aşırılığa kadar srklemeaktadır. Bu duruma partilerin temsil ettiği ideolojileri ve bağlı oldukları sosyal yapıları da eklenince partiler

arasında büyük oranda siyasal çatışma gözükmemektedir. Fakat koalisyon hükümeti kurma aşamasında, belirli ve kısa bir süre içinde, partiler bazı konularda uzlaşma yolları aramaktadırlar. Koalisyona dâhil olacak parti sayısının artması genel olarak istikrarsızlığı getireceği için hükümeti kurma görevini alan parti kendi parti programına yakın, seçmen tabakasına uyumlu ve iş birliği yapabileceği az sayıda parti ile en kısa yoldan ve uzlaşmacı karakter ile hükümeti kurma yoluna gitmektedir. Koalisyon hükümetlerinde “büyük parti” olmak için bakanlık sayısı ve hatta bazı önemli görülen bakanlıkların alınması gibi kıstaslar gündeme gelmektedir. Ekonomi Bakanlığı ile Tarım Bakanlığı aynı ölçekte görülmemekte ve ekonomi bakanlığı kurulacak koalisyon için kritik görüşmelere sebep olmaktadır. Bunun yanında parlamentodaki komisyonların dağılımı, kamu bürokrasisinde hangi partinin hangi devlet kurumunda söz sahibi olacağının belirlenmesi gibi siyasal ve bürokratik güç dağıtımı da koalisyonların uzlaşma gündemine girmektedir.

Koalisyonlar/ittifaklar partiler için daha fazla nüfuz ve güç elde etmek için başka partilerle geçici bir süreliğine bir araya gelerek ülkedeki politik işleyişi devam ettirmek amacıyla tesis edilmektedir. “Muhtemel ortakların motivasyonları, parti sisteminin özellikleri, hükümet oluşumuna ilişkin kurumsal kurallar ve siyasi gündemlerle şekillenmiştir.” (Bilgin, 2011, s. 16). Fakat burada her bir parti hükümette bulunduğu esnada daha çok kendi seçmen ve taraftarına yönelik popülist bir siyasal davranış sergilemeye çabaladığında kurulan koalisyon genel bir amaca yönelik olmaktan uzaklaşarak koalisyonda bulunan her bir partinin kendi amacına hizmet etmeye dönüşen bir araç olmaktadır. İlerleyen süreçte oluşan anlaşmazlıkları bertaraf ederek koalisyonun ömrünü uzatmak için koalisyon protokolleri hazırlanmaktadır. Belirlenmiş başlıklar etrafında kurulan koalisyon hükümetleri yine de ilerleyen süreçte sorunlar yaşayarak kopma noktasına gelmektedir. Buna etki eden en önemli unsur parti içi iç disiplin sorunlarıdır. Partili yönetici veya vekillerin kişisel kanaatlerini kamuoyuyla paylaşmaları durumunda bu koalisyonda yer alan diğer parti/leri rahatsız edecek boyuta gelebilir. Ya da yasama süreçlerinde partilerin üye vekil sayılarından fire vermeleri de partiler arası güvensizlik olarak addedilerek koalisyona zarar vermektedir. Geline süreçte koalisyon ilerlemez ve hatta daha fazla sorun çıkartacak hale geldiğinde “partilerden biri çekilir veya başbakan istifasını verir”; (Yalansız, 2002, s. 17) gensoru ile hükümetin düşürülmesine koalisyon partileri tarafından da destek verilir.

Seçim sonuçlarının tek partili bir hükümet kurmaya elverişli olmadığı dönemlerde bu duruma hazırlıksız yakalanan partiler seçim döneminde birbirlerine karşı kullandıkları ağır ifadeleri hızlı bir şekilde tolerans ederek aralarında ortak bir çalışma yürütmeyi seçmenlerine anlatmada yetersiz kalmaktadır. Benzer şekilde seçim öncesinde de başka sebeplerden ötürü

ittifak ve iş birliği gerekliliği ortaya çıkabilmektedir. “Seçim öncesi koalisyonlar bazı temsil engellerini aşmanın bir yolu olarak seçim koalisyonları şeklinde kurulur. Ayrıca seçmenlerin gelecekteki hükümetlerin doğasını belirleme arzusuna odaklanarak seçim sonrası hükümet koalisyonunun muhtemel şeklini gösteren bir sinyal aracı görevi görür.” (Golder, 2004, s. 24). Bu yüzden partilerin nasıl ki parti programlarında ülke yönetiminde iç ve dış birçok konuyu siyasal bir program halinde kamuoyu ile paylaşmış ise oluşabilecek farklı durumlar karşısında da ittifak veya koalisyona yönelik olarak da bir programlarının olması önem taşımaktadır.

Parti programında yer alacak bir ittifak anlayışının belirgin özellikleri taşıması gerekmektedir. Öncelikli olarak bu gerekliliğin kendi tabanına anlatılması; partinin vizyonu ile ittifakın gerekliliği arasında açık ifadelerin bulunması gerekmektedir. Bundan başka ittifakın kapsamı ve sınırlılıkları ile kimler ile -hangi karaktere sahip partiler ile- iş birliği yapılabileceğidir. Partilerin ittifak geliştirme sürecinde açık ve anlaşılır amaçları olmalıdır. Bir siyasal iş birliğinin seçim öncesi amaçları ile seçimlerden sonraki amaçları ve uygulanma şekilleri birbirinden farklılık gösterir.

Partiler ittifaka yönelik bir iş birliğine giriştiklerinde bazı konulara dikkat etmek durumundadırlar. Aşağıda yer alan sorular etrafında bir takım bilgilendirme ve yönlendirmeleri içermektedir. Doğru araştırma yapmak, bilgi paylaşımı ve bilgi kirliliğini ortadan kaldırmak, seçmenleri bu konuda harekete geçirmek, kamuyu zamanında bilgilendirmek, süreci savunmak, ittifakın gerekliliği ve ittifakı güçlü kılmak adına aşağıdaki sorular ittifaka katılacak partiler arasında üzerinde tartışılan konular olmaktadır: (O'day, 2004, s. 2):

- İttifakın nihai amacı nedir?
- İttifak üyeleri bilgi paylaşımını nasıl gerçekleştirecek?
- İttifaka giren partiler kamuyu öncelikli olarak bilgilendirecek mi?
- Kurulacak ittifak seçmenler tarafından kabul görüp destek elde edecek mi?
- İttifak sürecinde girilecek seçimlerde yürütülecek seçim kampanyaları özel bir konu üzerinden mi yürütülecek?
- İttifakın maddi kaynakları nasıl geliştirilecek?
- İttifak seçimlerde adaylar için daha fazla güç elde etmelerine olanak verecek mi?
- İttifakta yer alan liderler birlikte nasıl hareket edecekler?
- İttifak karşılıklı olarak partilerin kazanımına imkân verecek mi?

Yukarıdaki soruların cevapları belirlendiği takdirde iş birliği için geliştirilecek stratejinin uygulama adımları da “hazırlık bölümü, analitik kısım ve uygulama bölümü” (Lender, Soviar,

& Vodaka, 2015, s. 436) olarak üç adıma indirgenmektedir. Bir siyasal ittifak veya koalisyon genel olarak birden çok partilerin belli bir amaca erişmede eşgüdüm halinde siyasal davranış sergilemelerini kapsamaktadır. Siyasal ittifakların çerçevesini amaç, yönetim ve prosedürler belirlemektedir. Öyleyse bir ittifak, iki veya daha fazla kolektif ajanın, hem ahlaki birlikler hem de kurumsal varlıklar olarak ayrı kimliklerini korurken, zaman içinde aşağı yukarı genişletilmiş bir tür kamu koordinasyonunu taahhüt ettikleri bir birliktir. “Müttefikler, siyasi arkadaş diyebileceğimiz kişilerden daha az yakındır, çünkü ilişkileri dolaylıdır ve her birinin bir parçası olduğu birincil mensubiyetler aracılık eder.” (White, Jonathan, 2018, s. 595). Gerçekleştirilen bir siyasal ittifakı öncelikli olarak içsel bir şekilde kabul edenler ile ittifakı araçsal bir fayda argümanı olarak görenler bulunmaktadır. İttifakı içsel olarak kabul etmede partizan beklentiler yer almazken, araçsal bir görünüme indirgeyenler ise belirli durumlarda partinin davasını devam ettirdiği süreçte haklılık taşıyan meşrulaştırma sebeplerine dayanmaktadır.

Ülkelerin mevcut siyasal sistemleri, seçim kanunları ve parlamenter yapıları ittifakların doğuşunu ve / veya mahiyetini etkilemektedir. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki gibi iki partili bir siyasal yapıda ittifaklar “istisnai mahiyettedir.” (Duvarger, 1993, s. 418). Böylesine istisnai durumlar ‘ulusal birlik’ alanında ortaya çıkacak önemli iç ve dış tehlike anlarında devreye girmektedir. “1991 Genel Seçimlerinde Türkiye’de Refah Partisi (RP), MHP ve İslahatçı Demokrasi Partisi seçim öncesi ittifak kurmuşlar, buna karşın Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) ile Halkın Emek Partisi (HEP)” (Yeni Şafak, 2022) de aralarında dolaylı bir ittifak kurarak seçimlere gitmişlerdi.

Siyasi partileri ittifaka sevk eden iç ve dış haller bulunmaktadır. Demokrasiye bağlı olarak bir ülkedeki siyasal atmosfer; seçim kanunu, siyasi partiler kanunu, parlamentoda temsil edilme barajı, partiler arası ittifak gerçekleştirmeye imkân tanıyan kanunlar siyasal ittifaklar için oluşmuş zeminlerin niteliğini belirlemektedir. Böyle bir ortamda bir parti kendine hedef olarak koyduğu bir seçimin sonuçlarına göre ittifaka yönelik adımlar atabilir. İttifak arayışına aşağıdaki hususlar etkide bulunmaktadır;

- a) Partinin sahip olduğu seçmen desteğinin azlığı seçim barajını geçmek için
- b) İki partili (bloklaşma) seçim sonuçlarına göre %50 + 1 oyu elde etmek için kendinden daha küçük bir parti ile ittifak kurulabilir,
- c) Tek partinin hükümeti kurmak için yeterli parlamento çoğunluğunu alamadığında hükümetin küçük veya büyük ortağı olmak için,
- d) Seçime dayalı bir ittifak olmasa bile parlamento içinde yasama faaliyetlerinde ittifak kurarak parti politikalarını daha gür sesle ifade edebilmek için,

- e) Partinin maruz kalacağı katı bir yapıdan kurtulmak, daha demokratik bir dönüşüm sergilemesi gibi nedenler siyasal ittifakta partiler için öngörülen nedenler arasındadır.

Siyasal ittifakta önemli bir nokta partilerin ittifakın gerekçelerini anlaşılır bir şekilde ortaya koymalarıdır. Bir diğer husus da ittifakın yapısının belirleneceği standartların belirlenmesidir. Bu nedenle siyasi partiler taşıdıkları ideolojik görüşlerini de ittifakın içine yaymak isteyeceklerinden siyasetin genel yapısında bulunan çatışma-uzlaşma eğilimini ittifak içinde de sergilerler. Güçlü bir demokrasi için gerekli olan çatışma-uzlaşma zemini aynı zamanda siyasal ittifakın da gücünü artırıcı bir karaktere bürünerek, partilerin sahip oldukları ideolojilerini karşılıklı olarak nerede sınırlandıracağını belirlemektedir. Böyle bir standart geliştirilmesi siyasal ittifak için önem taşımaktadır. Öyleyse, “Bir ittifak, iki veya daha fazla kolektif aracının, hem ahlaki birlikler hem de kurumsal birimler olarak ayrı kimliklerini koruyarak zaman içinde az ya da çok bir biçimde bir miktar kamu koordinasyonuna bağlı kaldığı bir birliktir.” (White, Jonathan, 2018, s. 595).

Siyasi partiler iktidarı elde ettiklerinde belirttikleri programları doğrultusunda siyasal çalışmalarını yürütmektedir. “Muhalefette iken ise iktidarın geliştirdiği kanun ve politikalara eleştirilerini getirmekte ve alternatif tekliflerini sunmaktadırlar.” (National Democratic Institue, 2015, s. 14). Partiler arası bu siyasal rekabet kimi zaman çatışmalara kimi zaman da uzlaşmalara zemin hazırlar. Ortaya çıkan bu durum demokrasinin gelişmesi için önem taşımaktadır. “Sağlıklı bir demokratik düzenin tesisi, devam ettirilmesi ve geliştirilmesi için ‘çatışma ya da ayrılımların ortaya çıkabilmesi gerekir.” (Lipset, 1986, s. 1). Siyasal manada çatışma, farklı kimliklerdeki partiler arasında rekabetin var olması demektir rekabetin türü, niteliği ve kalitesi geliştikçe bireyden topluma oldukça geniş bir yelpazede siyasal katılımın önü açılmaktadır. Rekabetin çatışma zemininden beslenerek gelişmesi aynı zamanda iktidarın tek bir parti elinde toplanmasını, sürekli bir parti tarafından ülkenin yönetilmesinin engellenmesini sağlamaktadır. Siyasal manada çatışmanın devam etmesi toplumda üstün bir hoşgörü ve demokrasi inancı ve ihtiyacını doğurmaktadır. “Bir toplum ya da kuruluşun ulaştığı hoşgörü kuralları üstündeki anlaşma, çoğu kere temel bir çatışmanın sonucu olarak doğar ve yürürlükte kalması o çatışmanın devam etmesine bağlıdır.” (Lipset, 1986, s. 2).

Esasında siyasi partilerin parti programları bulundukları ülke ve toplumsal şartlara göre şekil almaktadır. Oradaki temel sorunlar, dini, etnik, iktisadi ve diğer hususlar partilerin takınacağı tavırlarını belirlemektedir. Toplumsal alanda gerçekleşen çatışmalar siyasal alana da yansımaktadır. Rönesans ile birlikte Avrupa’da deneyim bulan aydınlanma Fransız Devrimi ile

birlikte siyasal alana da nüfuz etmiştir. Bu dönemde gelişen sanayileşme ile birlikte özellikle demokratik adım atan Avrupa ülkelerinde dini ve ekonomik ayrılmalar / çatışmalar toplumsal sınıfların yeniden şekillenmesine vesile olmuştur. Böylece sınıf çatışması öne çıkarak bu çatışmanın öncelikle meşruluğunun sağlanması ve ardından da çözüm yollarının (uzlaşma) bulunarak toplumsal birliğin sağlanmasına yönelik gelişmeler olmuştur. Karl Marx ve Alexis Tocqueville siyasal çatışmadan yana olan ilk isimlerdendir. Özellikle Tocqueville, “Demokrasinin çatışma ve anlaşma güçleri arasında bir dengeye dayandığını” (Lipset, 1986, s. 4) belirtmekteydi. Marx ise çatışmayı daha çok önemseyip, çatışmanın uzlaşmayı kapsadığını belirtmekteydi.

Toplumun her kesiminin siyasette temsil edilmesi endüstrileşme süre ile birlikte başlamıştır. Bu dönemde gelişen kent ve kent yaşamı ve buna bağlı olarak doğan kent sosyolojisi siyasal yapıları da etkilemiştir. Büyük kentlerin oluşması ile bürokrasinin gelişmesi, siyasal iktidarın güçlenmesi ve parçalanmış güçlerin tek bir elde toplanması daha genel bir siyasal atmosferin oluşmasına; bu iklimde her bir insanın birey olarak siyasete dâhil olmasının önünün açılması ile birlikte kişinin siyasal bir insan olarak değer görmesine sebep olmuştur. Devletin ve bürokrasinin büyümesiyle birlikte bireyin daha çok siyasete dâhil olması arasındaki ters ilişkiyi Tocqueville “çatışma ortamlarının var olmasına” (Tocqueville, 1954, s. 10) bağlamaktaydı.

Siyasal çatışmanın sona ermesi veya çatışmaya bağlı olarak ortaya çıkan sosyolojik güç bir kurum ya da yapı tarafından kontrol edilmesi sonucunda siyaset durağanlaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Esasında bu durum demokrasiden uzaklaşarak daha radikal yönetim biçimlerinin oluşmasını beslemektedir. Radikalleşme neticesinde siyaset kurumlarına alakalı olmayan ve atomize olan birey siyasete karşı ilgisiz kalma tehlikesiyle yüzleşmektedir. Tocqueville bu durumu sezinleyerek “Bürokratlaşmış endüstri toplumu yüzünden kitlelerin devlete karşı ilgisiz hale geldiklerine” (Lipset, 1986, s. 7) inanmaktaydı.

Burada bürokrasi ve demokrasi arasındaki ilişkiyi ilk defa ele alan isimler arasında Max Weber ve Robert Michels gelmektedir. Bürokrasi devlet ile birey arasında sadakate dayalı bir birleşme oluşturabileceği gibi ciddi manada sorun oluşturabilecek bir ayrışmaya da sebep olabilmektedir. Bürokrasi alanında gerçekleşecek ayrışmaların nihai olarak siyasal alanda çok daha kalıcı çözümlere sebep olacağını öngören Weber, “siyaset probleminin kapitalizm mi sosyaliz mi değil, bürokrasiyle demokrasinin bağıntısı olduğuna” (Lipset, 1986, s. 8) inanmaktaydı. Michels, oligarşiyi işaret ederek, kendinden sonra gelecekleri yine kendileri belirleyen küçük ama güçlü bir zümreyi ele almakta ve bu sorunun giderek devletler içinde büyüyeceğini belirtmekteydi.

Bürokrasi çatışma ve uzlaşma alanında katalizör görevi üstlenmektedir. Seçimler neticesinde iktidara gelen partilerin parlamento yoluyla çıkardığı kanunların uygulanması bürokrasinin asli görevleri arasında bulunmaktadır. Bürokrasi aynı zamanda hükümet gücünün ve otoritesinin anlık devam ettirilmesini, toplumsal çatışmaların engellenmesini ve huzursuzluk çıkartacak antidemokratik ve hukuk dışı davranışların meşru biçimde denetlenmesi ve cezalandırılmasını sağlamaktadır. Demokrasiyle ilgili olarak önünde yer alan tehlikeleri Michels incelemekteydi. Michels, “Görevli önderler için kuruluşlarına egemen olmanın çıkarlarını, sıradan üyelerin siyasal yetersizliklerini, onlardaki ilgi yokluğunun nedenlerini ve önderleri başta kalmaya devam etmeleri için zorlayan baskıları” (Lipset, 1986, s. 10) gösterdi. Partilerin içinde yer alan oligarşi düzeninin ilerleyen zamanlarda seçmenlere ve toplumun geneline yayılması konularında eleştirilerde bulundu. Siyasi partiler demokrasinin etkin biçimde işlemesine aracılık ederler. Partilerin demokrasi için kilit işlevlerinden birisi de kendi içinde ve diğer partilerle olan ilişkilerinin boyutudur. Partilerin kendi içinde ve aralarında kurdukları/kuracakları ilişkiler ülkenin genel siyasal ortamını da doğrudan etkilemekte ve oradaki siyasal sistemi de şekillendirmektedir. Bir ülkedeki siyasal sistemden genel olarak bahsettiğimizde bu sistemde yer alan siyasi partilerin üstlendikleri parti ideolojilerini de hesaba katarız. Parti ideolojisi (Sosyalizm, Liberalizm, Muhafazakâr, Faşizm vs.) neticesinde bir partinin hem iç hem de dış iletişim tarzları gelişir. Farklı siyasal ideolojilerde yer alan partilerin birbirlerine karşı geliştirecekleri hem çatışmacı hem uzlaşmacı dilleri o ülkedeki genel siyasal sistemin doğasını da belirleyen faktörler arasında yer almaktadır. Genel olarak bir partinin işleyen siyasal parti sistemini üç şekilde tanımlamak mümkündür: (Matlosa & Shale, 2008, s. 18): Bunlardan ilki bir ülkede iktidar için yarışan partilerin sayısı ile ilgilidir. İkincisi, bir partinin seçim neticesinde aldığı oyu oranının büyüklüğü ile parlamentoda elde ettiği sandalye sayısının fazlalığı ile ilgilidir. Üçüncüsü ise partilerin demokratik yolla diğerleri ile kurdukları ilişkilerin bütünüyle ilgilidir. İdeolojik merkezli partiler, uzlaşmadan yoksun ve daha çok çatışmacı tavır sergileyenler ile kutuplaştırıcı partilerin genel siyaset içerisinde makro ve mikro boyutlarda iş birliği yapmasının önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Bu engellerin başında da bu tip partilerin kendi içlerinde tesis ettikleri siyasal sistemle ilintilidir. Bu durum partiler ile seçmenleri etkilemekte ve sürekli çatışmacı bir tavır sergileyen partilerin ilerde uzlaşmacı bir karaktere büründüğünde kendi seçmen tabanlarından kopmaların yaşanmasına sebep olmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında, siyasal çatışmaların içinde yer alan geniş halk kitleleri, ülke politikasında taraf pozisyonuna geçtiğinden kendilerini çekişme pozisyonunda bulmaktadırlar.

Partilerin çatışmacı ve uzlaşmacı karakterlerini etkileyen faktörlerden birisi partinin ideolojisi ile ilgilidir. Parti ideolojileri partinin hiyerarşik yapısını, temel siyasal argümanlarını, politik duruşunu, ülke meselelere genel bakışını, parti ilkelerini ve dahası parti üyelerinin nasıl siyasal davranış sergileyeceğine kadar önemli bir alanı kapsamaktadır. Aşağıdaki tabloda dört parti ideolojisinin karşılaştırması yer almaktadır: (Heywood, 2006a, s. 57-82):

Sosyalizm	Liberalizm	Muhafazakârlık	Faşizm
Örgütçülük	Bireysellik	Gelenek	Otorite
Birlik / Kardeşlik	Özgürlük	Pragmatizm	Güç
Sosyal Eşitlik	Akıl	İnsan Yetersizliği	Merkezileşme
İhtiyaç	Eşitlik	Organizmacılık	Baskı
Sosyal Sınıf	Hoşgörü	Hiyerarşi	Tahammülsüz
Ortak Mülkiyet	Rıza	Otorite	
	Anayasacılık	Mülkiyet	

(Tablo 3. Siyasi İdeolojiler Tablosu)

Siyasi ideolojiler bir bakıma kendi aralarında bir çatışma ortamı oluşturarak, adeta menderes çizen nehirler gibi sosyal alanda ilerlemeye çalışmaktadırlar. İdeolojiler bu pejoratif (kötüleyici) karakterleri neticesinde rakipleri ile mücadele içinde olurlar. Toplumun genel yapısı içinde farklı gurupların, görüşlerin, ekonomik düzeylerin ve dini inanç ile dünyevi görüşlerin çeşitliliği bu yapılarda yer alan bireyleri kendi karakterine uygun bir ideolojiye dâhil olmaya zorlar. Bu zorlama bir bakıma bu yapılarda yer alan bireylere kendilerini ifade etme biçimi olarak bir bakıma “var olma” avantajı sağlar. Böylece gelişen çatışmacı ortam demokrasinin gelişimine zemin hazırlayan etmenler arasında yerini alır. Çatışmanın demokrasiler için gerekliliğine Lipset aşağıdaki gibi işaret etmektedir: (Lipset, 1986, s. 65):

“İlmli bir çatışma durumunun varlığı, zaten meşru bir demokrasiyi tanımlamanın bir başka yolu olduğu için; böyle bir dengeli çatışmayı belirleyen başlıca etkenlerin (sembol ve statülerin devam ettirilmesi şeklinde anlaşılan) meşruluğu doğrudan etkenlerle sıkı sıkıya bağlı olmasında şaşılacak bir şey yoktur. Bir toplumun siyasal istikrarını etkileyen büyük ayrılımların mahiyet ve içeriği, toplumu bölen belli başlı sorunların çözülmesini ya da çözülmeden bırakılmasını etkileyen tarihsel etkenler tarafından geniş ölçüde belirlenir.”

Gelinen noktada bir ülkede siyasal farklılıklar partiler üzerinden şiddetli bir rekabete dönüştürüldüğünde seçmenlerin daha katı tutumlar geliştirdiği görülmektedir. Seçmenlerin siyasal tercihleri değerler inanç ve ideolojik değerler tarafından belirlendikçe siyasal çatışma zemini oluşmaktadır. Toplumda inanç ve ideolojik fikir ve değerler ne kadar çeşitli hal alırsa seçimlerde istikrarın sağlanması ve tek başına bir siyasal görüşün hükümeti kurma olasılığı da o denli azalmaktadır. Esasında bu durum bireyin kendini vatandaş olarak algılama düzeyiyle de

yakından ilişki içinde olarak ortak bir kamusal alana dâhil olma veya olmamaya ilgili olmaktadır.

Siyasi partilerin bir ülkede doğuşu, gelişmesi ve kalıcı bir boyuta erişmesi onu oluşturan ve destekleyicilerini motive eden unsurların iç dinamiklerini oluşturmasıyla ilgilidir. Bir parti genel olarak bir “tek topluluktan oluşmaz.” (Duvarger, 1993, s. 51). Ülke içinde çok farklı kesimlere dağılmış birçok topluluk, yapı ve kesimler o partinin içinde temsil alanı oluştururlar. Böylesine çeşitli yapıları bir arada bünyesinde barındıran siyasi partiler aynı zamanda dağınık halde bulunan ve aynı görüş, düşünce, inanç gibi unsurlara sahip olan bir grubu da bir bütün olarak bünyesinde toplamaktadır. Parti üyelerinin de beklenti ve çıkarları açısından değerlendirildiğinde farklı partiler aynı kesimde bulunan daha alt grupları kendi tarafına çekmeyi başararak genel siyasetin içinde kaotik bir durum sergilerler.

Bir ülkedeki yukarıda temsil edilen manada çeşitlilik gösteren siyasi partilerin yapısı, partilerin güç konusunda nasıl tanımlanacağını belirlemeye yaramaktadır. Genel olarak bir kategori sunulduğunda çok partili ortamlarda ve parlamenter sistemlerde büyük ve küçük partiler ile karşılaşmaktadır. Başkanlık sistemi gibi daha çok iki partili sistemlerde ise çoğunluğa istidatlı partiler ile karşılaşmaktadır. ABD’de çoğunluğa istidatlı partiler olarak tasnif edilen durum cumhuriyetçiler ile demokratlar; 19. yüzyılın başlarından itibaren İngiltere’de ise muhafazakârlar ile liberaller bu tür partilere genel olarak örnek verilebilir. Bu tip partilerin bir parti psikolojisinden bahsetmek gerekirse “gerçekçi olma zorunluluklarından” (Duvarger, 1993, s. 369) bahsetmek gerekir. Zira küçük partiler iktidara sahip olmada daha az şansa sahip olduklarından kullandıkları siyasal dil bakımından gerçeklikten bağımsız, daha çok duygulara ve anlık olaylara tepki mahiyetinde söylem ve politika geliştirebilirler. Fakat bu durum çoğunluğa istidatlı partilerde ve büyük partilerde çok daha hassas bir konumda bulunmaktadır. Hükümet etme ve yönetme bakımından yetkiyi elinde bulundurmaları veya yetkiyi elde etmeye daha yakın olmaları nedeniyle söyledikleri ile ilerde yapacakları uygulamalar gerçekliğe daha yakın bir düzlemde yer almak durumundadır. Bu tip partiler gerçekçi ve somut politikalar ile ilgilenerek pratiğe yönelik bir tavır sergilerler. Bu bakımdan bazı hallerde ihtiyaç duyulan partiler arası ittifak veya koalisyon durumlarında çoğunluğa istidatlı veya büyük partilerle yani daha gerçekçi ve pratik boyutlu partiler ile küçük partiler arasında uzlaşma süreçleri ortaya çıkar. Bu bir bakıma da büyük partileri kendi içinde bir kaosa yönlendirebilir.

Küçük partilerin iktidara gelme ve yönetme ihtimalleri zayıf olduğundan her ne kadar bir parti programı ve eylem planı gibi hazırlıkları olsa da çok daha spesifik veya ütöpik söylemleri içerebilirler. Partiler arası ittifak arayışlarında büyük partiler ile küçük partilerin bir araya

gelmesiyle beraber partiler için oldukça ciddi sayılabilecek sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar uzlaşma sürecinde verilecek tavizlerle yakından ilgilidir. Çünkü hem daha öncesinde verilen vaatler hem de izlenen siyasal tavır bu yeni süreçte akamete uğrama tehlikesiyle karşı karşıyadır. İttifak arayışı sürecinde büyük partiler daha önce ortaya koydukları gerçekçi pratik uygulamaları ve söylemlerini değiştirmeye; anlık ve popüler bir dil kullanmayla, küçük partiler de daha öncesinde oldukça rahat ifade ettikleri programları uygulama ile yüzleşeceklerinden karşılaşacakları gerçekliği gerçekleştirememeye ile karşı karşıya kalırlar.

“İttifaklar en yaygın olarak tehditlere bir yanıt olarak görülür.” (Walt S. M., 1985, s. 4). Ortaya çıkan tehdit ülkenin dış politikası ile ilgili ve devlet - millet bütünlüğüyle ilgili olabileceği gibi bir siyasi partinin iç meselesi olacak, seçim sonuçlarına bağlı parti içi gelişmeleri de kapsamaktadır. Bu bakımdan algılanan tehdidin boyutu özelden genele doğru değişim gösterebilmektedir. İttifak nihai manada tehlikeler karşısında oluşan yeni duruma karşı bir “denge” (Walt S. M., 1985, s. 4) oluşturma ve siyasal atmosferde oluşan / oluşacak bilinmez durumlara karşı normalleşme arayışlarını kapsamaktadır. Siyasal alanda ittifak arayışları olumlu bir tablo oluşturduğunda tehdit unsurunun gücü minimize edilerek bertaraf edilmektedir. Bu durum siyasal belirsizliği ve buna bağlı ekonomik ve sosyal temelli sorunların da çözümünü beraberinde getirmektedir. Siyasetin genel karakterinden olan güven verme ittifak yoluyla çözüme kavuşturulduğunda ittifak sürecinde belirlenen genel politikaların uygulanması için elverişli bir iklim oluşturulmaktadır.

Bir ittifakta ister küçük ister büyük bir parti yer alsın seçimlerde iktidara ortak olma ve/veya iktidarı elde etme amacı güdülmektedir. Diğer partilere karşı oluşturulan ittifaklar genel siyaset içinde bir denge kurma amacını taşıdıkları kara parti içi dengeleri de korumaya ve yönetmeye meyilli olmaktadır. Özellikle Başkanlık Hükümet Modeli sistemlerde bir partinin tek başına salt çoğunluğu elde etmesinin zor olduğu dönemlerde bazı partiler rakip partilerin çok daha fazla güçlenmesine fırsat vermeden ittifak oluşturabilmektedirler. Uluslararası ilişkilerde devletlerarası tesisi edilen politik ittifaklar da benzer karakter göstermektedir. ABD Eski Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, 1970’lerde, ABD’nin uluslararası alanda Rusya’ya karşı Çin’e yaklaşması şöyle ifade etmiştir: “Sovyetler Birliği yerine Çin ile yakın ilişkiler kurmamız daha iyi görünmektedir. Üçgen bir ilişkide zayıf tarafla hizalanmanın daha iyi olduğuna inanıyorum.” (Kissinger, 1979). Burada ittifakın büyük tarafının tehdit ortamında taraf arayışlarında kendinden ve rakiplerinden daha zayıf bir yapı ile ittifak kurma arayışları öne çıkmaktadır. Benzer şekilde Winston Churchill’de İngiltere’nin geleneksel ittifakını şöyle açıklamaktadır: (Walt S. M., 1985, s. 178):

“Dört yüz yıldır İngiltere'nin dış politikası, kıtadaki en güçlü, en saldırgan ve en baskın güce karşı çıkmak olmuştur. Başka türlü kolay olurdu; daha güçlü olanla birleşmek ve bu gücün meyvelerini paylaşmak cazip olurdu. Bununla birlikte, her zaman daha zor bir yol izledik, daha az güçlü güçlerle birleştik. Böylece kıta askeri, tiranını kim olursa olsun onu yenmeyi başardı.”

Kissinger'in belirttiği gibi siyasal ittifak ve koalisyonlarda zayıf taraf ile hizalanmak iktidara ve güce sahip ve/veya yakın kesimce tercih edilen bir seçim olmaktadır. Zayıf taraf ile kurulacak ittifak öncelikle zayıf olanı güçlendirecek ve onun temsil ettiği siyasal karakterin iktidara dâhil olma sürecini hızlandıracaktır. Güç dengesi bakımından kendine yakın ve/veya kendinden daha güçlü bir yapı ile ittifak kurulduğunda ise bu durum kendine olan güveni azaltma riskini beraberinde taşımaktadır. Devletlerarası veya partiler arası ittifak yoluyla tesis edilmek istenen denge, her zaman için uygulanmamakta, bazı durumlarda daha güçlü olan ile ittifak kurma eğilimleri ortaya çıkmaktadır. Belirli bir tehdit karşısında oluşturulan ittifaklar her zaman seçim sürecini kapsamamaktadır. Ayrıca hükümetlerce belirlenen politikalar muhalif partilerce ulusal çıkarların korunması ve dış tehditlere karşı iç birliğin tesisine yönelik uygulanmaktadır. Bununla birlikte denge stratejilerinde her zaman güçlü olan zayıf ile ittifak kurmamaktadır. Bununla birlikte kendinden daha güçlü olan ile de ittifak kurma ‘bandwagoning’ görülmektedir. Buna özellikle ABD’nin kendi iç politik kaygılarını küresel zemine taşıyarak uyguladığı askeri hamlelerine diğer ülkelerden gelen destek ve askeri hamlelerine verdikleri ittifak destekleri örnek olarak verilebilir. 2001 yılında 11 Eylül’de ABD’de İkiz Kulelere yönelik saldırı akabinde ABD, Afganistan başta olmak üzere kendi tanımıyla ‘İslami Terör’e karşı bir hamle başlatmıştı. “Sürdürülebilir Özgürlük Operasyonu” (Tr.Euronews, 2021) adıyla Afganistan’da işgal hamlesi uluslararası arenada destek ve karşılık buldu. ‘İslami Terör’ kavramı etrafında birleşen devletler, ABD’nin Afganistan’a asker çıkarması hamlesine destek vermişlerdir. Avrupa ve Asya kıtasında yer alan ülkelerin ileriki yıllar boyunca destek verdikleri bu askeri mücadele önemli bir ittifakı tesis etmiştir. “Bu süreçte, Avrupa’daki Kuzey Atlantik Örgütü (NATO) ve Asya’daki San Francisco Sistemi, sadece Afganistan değil Irak’ın istikrara kavuşması ve ulus ötesi nükleer silahların önlenmesi için Güvenlik Girişimi’nin kurulmasıyla küresel müttefik haline geldiler.” (Wesley, 2017, s. 1). On üç yıl sonrasında ABD yeni bir stratejik plan geliştirerek dikkatini Orta Doğu’dan Asya - Pasifik bölgesine yoğunlaştırmıştır. Küresel manada bu yeniden dengeleme ile dünya siyasetinin ilişki türünde dağılmalar ortaya çıkmıştır. ABD ile Çin arasında gelişen rekabet, Rusya’nın Gürcistan, Ukrayna gibi ülkelerde NATO üyelerine karşı tehdit oluşturan politikaları Avrupa güvenliğini tedirgin etmiştir. Asya - Pasifik arasında yaşanacak ekonomik temelli

çatışmalara Rusya - Avrupa arasında ortaya çıkan süreç dâhil olarak yeni bir dengesizlik hali oluşturmuştur. Aynı tarihler Orta Doğu'da meydana gelen gelişmeler, Mısır, Libya, Lübnan, Ürdün ve Suriye ile hem ABD'nin hem de Avrupa'nın denge politikasını iş birliği çalışmalarıyla bu bölgelere yöneltmiştir. Orta Doğu'da girilen denge politikalarına Rusya, İran ve Türkiye'nin dâhil olmasıyla yeni tehdit ve denge durumları ortaya çıkmıştır. Özellikle Suriye'den göçen beş milyonu aşkın insanın Avrupa'ya geçmesi ihtimaline karşı Avrupa Türkiye ile uluslararası alanda yeni bir denge politikası izleme yoluna gitmiştir. Bu süreçte karşılıklı olarak gerçekleştirilen zirve diplomasi ve ikili görüşmelerle küresel manada ortaya çıkan dengesizlik süreci dâhil olarak tüm taraflarca yeni ittifak arayışlarını ve politikalarını oluşturmuştur.

1930'lu yıllarda görülen Ekonomik Krizden sonra 1949 yılında ABD, Rusya tehlikesine karşı Avrupa'yı ve ilerleyen yıllarda da yeni güvenlik tehlikeleri ile birçok ülkeyi ittifak ağına alarak uzun vadede maliyetini çıkaran bir fayda sağlamayı başarmıştır. "Muhtemelen, ABD ittifaklarının uzun ömürlü olmasının temel nedenlerinden biri, faydalarının maliyetlerinden büyük ölçüde ağır bastığı görülmesidir." (Wesley, 2017, s. 10). ABD'nin tesis ettiği Asya, Avrupa ve Orta Doğu'yu kapsayan ve ilgilendiren ittifaklar, genel içerik olarak güvenlik etrafında şekillenmekteydi. Güvenlik alanının oluşturulması aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin de güven içinde devam ettirilmesini sağlamaktaydı. Böylece ABD'nin stratejik hedefleri onunla birlikte ittifakta yer alan diğer ülkelere de fayda sağlamaya devam ediyordu. Böylece küresel manada denge politikaları kurulan ittifaklar ile sağlanmaya çalışılmaktaydı. Kurulan bu ittifakların karşılaştığı sorun ittifakların sürdürülmesi sorunuydu. İttifakların kontrolü ve devam ettirilmesi ABD ile müttefikleri arasında iç politikalarda meydana gelen değişimlerden etkilenecek, ittifakların aşınmasına zemin hazırlamıştır. İttifaklar dış politikada araç mahiyetinden amaca dönüşmeye meyilli olunca ittifakın kontrolünde sorunlar ortaya çıkmıştır. Uluslararası alanda gerçekleşen bu ittifakların yol açtığı siyasal değişim ve gelişmeler ülkelerin iç politikalarına da yansıyor ve özellikle partilerin bu gelişmeler karşı politika geliştirmelerine yol açmaktadır. Zira bu gelişmelerin oluşturduğu yeni ekonomik, sosyolojik, askeri güvenlik, tehdit ve siyasal etkileri ülkelerin içyapılarında da hissedilmeye başlanarak toplumu etkileyen bir mahiyet kazanmıştır. 21. Yüzyılda meydana gelen uluslararası politik gelişmeler, küresel ekonomik hamleler, enerji piyasalarında görülen ekonomik hareketlilik ile para piyasalarındaki belirsizlikler ülkelerin iç politikalarına yeni arayışları beraberinde taşımaktadır. Böylece siyasal gelişmelere, belirsizlikleri ortadan kaldırma veya en aza indirme için iş birliği yollarını açacak bazı gelişmeler eklenmiştir.

Bir siyasal ittifakın tanımını ortaya koyarken oluşumu hakkında ayrıntılı bir inceleme yapmak gerekmektedir. İttifakı anlama ve hareket alanını saptamak, ayrıca ittifak ortaklarının yeni yapı içinde üstlenecekleri rolleri ile ortaya koyacakları davranışları belirlemek ittifakın stratejik boyutunu ortaya koymaktan geçmektedir. Bu bakımdan bir siyasal ittifakı belirlemede doğru analiz edilmiş bir strateji belirlemek gerekmektedir. Bunun için (Kinderis & Giedrius, Strategic Alliances: Their Definitions and Formations, 2013, s. 107):

- a) Hem ittifakın stratejik tanımını gözden geçirmek;
- b) Stratejik ittifaklar kurma güdülerini ve faydalarını analiz etmek;
- c) Stratejik ittifak oluşum ve yönetim süreçlerinin başarı faktörlerini analiz etmek;
- d) Stratejik ittifak tür ve niteliğini ayırt etmek.

İşbirliği, ittifak ve ortak çalışmalar siyaset dışında farklı alanlarda da uygulanmaktadır. Bu tip bir araya gelmelerin farklı nedeni ve bu nedenlere bağlı olarak da erişilmek istenen amaçları olmaktadır. İttifak ile oluşturulacak iş birliktelikleri genel manada taraflara yeni faaliyet alanları açmaktadır. 1950’li yıllardan itibaren başlayan ekonomik alandaki işbirlikleri siyasal alana da yansyarak Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun (AET) kurulmasına etki etmiştir. Avrupa açısından ticari çıkarların birleştirilmesi siyasi işbirliklerini beraberinde getirmiş ve bugünkü Avrupa Birliği’ne (AB) kadar gelen süreci oluşturmuştur.

Bir siyasal ittifakın stratejik boyutunun kavranması ile ittifakın kısa - orta - uzun vadeli ve/veya tek bir amaç ile birden fazla amaç içerdiği belirlenmektedir. Ayrıca siyasal ittifaklarda ortak dil ve iletişim stratejisi, insan kaynaklarının belirli dönemlerde birlikte hareket etmesi, belirli ortam ve imkânların paylaşımı gibi karşılıklı ve gönüllü davranışları içermektedir. Bundan başka ittifakın kendi siyasal başarısına yönelik veya rakip veya tehdit olarak görülen diğer kesimin başarısızlığına yönelik kurulduğunun belirlenmesi de ittifakın stratejisini kavramada önem taşımaktadır. Kurulacak bir siyasal ittifak için üç sorudan başlamak gerekmektedir. Takip edilecek her bir aşama ittifakın öncesi, esnası ve sonrasına dair hesaplanan ve beklenmedik konu ve gelişmelere karşı ittifakın öngörülen süresi boyunca sağlıklı işleyişini temin etmede yardımcı olmaktadır. Cevabı aranacak üç temel soruyu şu şekilde sorabiliriz;

- *İttifakın gerekliliği nedir/nelerdir?* (Bu soru ile karar verme evresi şekillendirilmektedir)
- *İttifakın oluşum süreci nasıl gerçekleştirilecektir?* (İttifakın hangi aşamalarda kurulacağı ve temel ilkelerinin belirleneceği sorunsalları kapsamaktadır)

- *Kurulacak ittifakın amaçları ve stratejik amaçları ile yapısı nasıl olacaktır?* (Bu soru ile ittifakın genel ve özel amaçları belirlenerek, gelecek dönemlere dair çalışma şekli belirlenmektedir)

İttifakın gerekliliği sorunu, genel olarak, ittifaka karar veren siyasal partinin siyasal hedeflerine ulaşmada içinde bulunduğu durumun oluşturduğu olumsuz etkilerden şekillenmektedir. Bu durum bir bakıma bir iç muhasebeyi kapsamaktadır. İttifak arayışı, partilerin kısa ve uzun vadede karşılaştığı ve karşılaşıacağı siyasal gelişmeler karşısında nasıl bir çözüm üreteceğinin bir parçasını oluşturmaktadır. “Bir ittifak / iş birliği stratejisi oluşturmak partinin amaç ve faaliyetlerinin parametrelerini tanımlayarak, iş birliğinden nasıl faydalanılacağını belirleyip aşağıda yer alan kilit özellikteki konulara odaklanmaktadır:” (Lender, Soviar, & Vodaka, 2015, s. 436-437):

- Partinin mevcut durumunun tanımlanması ve ittifak ile başarılmak istenen hedef ve politikaların netleştirilmesi,
- Elde edilmek istenen siyasal kazanımların hangi parti veya partiler ile ve ne tür bir iş birliği ile elde edileceğinin belirlenmesi.

Yukarıda yer alan konular ittifak oluşum sürecinde, esnasında ve devamında a) Hazırlık bölümü, b) Analitik bölüm, c) Uygulama bölümü şeklinde üç bölüme ayrılarak etkin bir ittifak stratejisi geliştirilebilir.

Hazırlık ve analitik kısım partinin/partilerin mevcut durum analizini içermektedir. İttifaka karar verme ve bunu hem partililer ile hem de seçmenler ile paylaşmada, ittifakın gerekliliklerinin açıkça belirlenerek tanımlanması sürdürülebilir bir ittifak tesisi ve ittifakta yer alacak parti/lerin ortak bir siyasal vizyon ile hareket etmesi esas alınmaktadır.

Uygulama bölümünde ise ittifakın izleyeceği temel politikalar ile teknik konuları kapsayan ve özellikle seçimleri kapsayan süreçlerde takip edeceği siyasal davranışları belirlenmektedir. Bu aynı zamanda parti/lerin ayrı ayrı kendi iç organlarında ittifakın işleyişini temin ettirecek ve parti/ler ile ittifak arasında entegrasyonun sağlanmasına katkı sunacaktır. Tasarlanacak iş birliği ve yönetim süreci modeli ile öngörülen ve öngörülemeyen siyasal gelişmelere karşı izlenecek ve geliştirilecek politikaların kararlarının en hızlı sürede ve doğru biçimde alınmasını / uygulanmasını sağlayacak uygulamadır.

İttifak oluşum sürecinde oluşturulan temel prensipler ile parti/lerin yönetim kurulları, üyeleri ve seçmenleri ortak bir iş birliğine doğru motive ettirilmektedir. Böylece;

- Siyasal iş birliği anlayışına geçiş; yaygınlaştırma,

- Parti/lerde değişen durumlara göre farklı düşünceler ortaya çıktığında bu düşüncelerin ittifaka en az zarar verecek tedbirlerinin alınması,
- İttifak adına karar alma ve kamuoyuna açıklama yapma yetkilerinin partilere ve yetkili organ ile isimlerine dağıtılması ve
- İttifakın etkililiğini artırmak için gerçekleştirilecek ortak siyasal etkinlikler ile partilerin ayrıca bireysel politika geliştirmelerinin desteklenmesi ile ittifakın düzenli bir şekilde çalışacak zemini oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Siyasal İttifak Oluşumunu tutarlı bir süreç olarak tanımlayabilmek için dört aşamaya ayırmak mümkündür: (Lewis J. , 1990, s. 13):

İttifakın hedeflerini belirlemek;

- 1) İttifakın türünü tanımlamak ve seçmek;
- 2) İttifakın oluşturan mevcut durum ve fırsatların analizi;
- 3) İttifak ortakların seçimi ve
- 4) İttifak oluşumu.

Bu bakımdan bir siyasal ittifakın ana karakterinin tespit edilmesi, devamında ittifakın sağlıklı biçimde, kuruluş ilkelerine göre tutarlı hareket etmesi ve ngrlen yerde sonlandırılmasında, a) İttifakın tanımlanması, b) İttifak ile ortaya çıkacak fırsatların belirlenip değerlendirilmesi ve c) İttifak kurulmak istenen diğer siyasi partiler ile yürütülecek müzakere usullerinin belirlenmesi ile görüşmelere başlanılması önem taşımaktadır. İttifakın tanımlanması ittifak türünü belirlemektir. Kısa, orta ve uzun vadeli ittifaklarda uzun vadeli bir anlayışı ortaya koymak bazı hallerde sorunları beraberinde getirmektedir. Siyasal partilerin amaçlar iktidarı elde etmek olduğundan uzun vadeli ittifaklarda ittifakta yer alan küçük parti/ler ittifak seçimlerde galip gelse de sürekli ikinci planla kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağından partinin i dengesine olumsuz tesirde bulunmaktadır. Partililerin ortaya koyacakları gönüllü siyasal davranışlarının kendi partilerinden çok ittifakın büyük partilerine yönelik bir kazanım sağlaması bıkınlığa neden olabilmektedir.

İttifak oluşumunda dikkat edilmesi gereken bir husus da ittifak neticesinde ortaya çıkacak muhtemel fırsatların iyi değerlendirilmesidir. “İttifak oluşumunun sunduğu fırsatlar arasında ittifak ortaklarının sahip olduğu siyasal nüfuz ve deneyim ile ittifak adına ortaya koyacakları çabalar yer almaktadır.” (Mitsuhashi, 2002, s. 113). Ayrıca müzakere esnasında ittifakın oluşumu ve sürdürülmesi için a) İttifakın siyasal iletişim strateji, b) İttifakın temel politikaları, c) İttifak adına partiler içinde yetkili kılınacak kurullar/kişiler, d) Aday ve seçim işbirliklerinin

mahiyeti ve e) parti tabanlarına ittifakın gerekliliğinin nasıl anlatılacağı ve ortak siyasal etkinliklerin nasıl düzenleneceği önem taşımaktadır. Oluşturulan bir siyasal ittifakın kendine özel bir strateji bulunur. İttifakın stratejik yapısını anlayabilmek için bazı unsurlarını belirlemek gerekmektedir. Bu unsurları maddeler halinde ve her bir maddenin taşıdığı değerleri bakımından incelersek aşağıdaki gibi bir stratejik yapı çerçevesi oluşturmamız mümkündür.

İttifakta karşılıklı anlaşma ve ilişkilerin değişimi için;

- İttifakın zamana dayalı ölçümü: İttifak bir politika veya durum üzerine mi oluşturuldu yoksa çok daha fazla politik durumu kapsayan ve çözümü uzun dönemi gereksindiren sorunlar üzerine mi oluşturuldu?
- İttifakın bir partiye ait mi olduğu; karşılıklı parti çıkarları üzerine mi kurulduğu yoksa partiler üstü milli bir duruma yönelik mi oluşturulduğu?

İttifak ile iş birliği, ortaklık ve diğerlerine karşı rekabet avantajı kazanmak için;

(Standifer & Bluedorn, 2006, s. 911):

- İttifakın çok daha fazla halk desteğini alarak meşruluğunu kanıtlaması için ne kadar çok parti ile ittifak görüşmesi yapıldığı?
- İttifak içinde yer alan/alacak partiler ittifak konuları dışında diğer politik durumlarda birbirleriyle ne derecede rekabet edecekleri?
- İttifak için partilerin rakipleri ile rekabette hangi güçlerini birleştireceklerinin belirlenmesi?
- Oluşturulan ittifakın karşılıklı güveninin nasıl temin edileceği ve aralarında siyasal bilgi paylaşımı ile kaynak alışverişini nasıl gerçekleştireceği?

İttifakın çalışma modelinin oluşturulması için;

- İttifakın verimliliğinin artırılması için alınacak kararlara yönelik bir karar alma mekanizmasının kurulup kurulmadığı?
- İttifak süresince gerçekleştirilen çalışmaların ittifak sonlandığında ittifakta yer alan partilerce devam ettirilip ettirilmeyeceği; ittifak kurulurken kamuoyu ile paylaşılan politik hedeflerin ittifaktan sonra devam ettirilip ettirilmeyeceği? (Faulkner, 1995, s. 16)
- İttifakın siyasal gücünü artırmak için karşılıklı partiler tarafından kullanılacak ortak bir siyasal dil; mesaj stratejisinin belirlenip belirlenmediği? (Frankel, Whipple, & Frayer, 1996, s. 53)

Stratejik hedeflere ulaşmak için;

- İttifakta yer alan partilerin elde edilen hedeflerden ortaya çıkan faydaları nasıl paylaşacakları?
- İttifakın hedeflerini ulaşmada partilerin ittifak içi veya dışı olumsuz siyasal söylem ve davranışlarının ittifakta oluşturacağı olumsuz durumların nasıl çözülüp, iş birliğinin devam ettirileceği?

İttifak üyelerinin yeterliliklerinin geliştirilmesi için;

- İttifak oluşumu için gerekli olan temel faktörlerden fırsatlar, gereklilik ve zaman konularında ittifak ortaklarının sahip oldukları imkân ve kaynakları yoğunlaştırması ve daha iyi sonuçlar elde etmeleri için nasıl koordine olduklarının belirlenmesi (Dussauge & Garrette, Determinants of Success In International Strategic Alliances: Evidence From The Global Aerospace Industry, 1995, s. 520).

Güven ve Risk Yönetimine Dayalı Ortaklık İçin;

- İttifakın ortaklarının politik gelişmeler karşısında birbirlerine ne kadar güveneneceği ve siyasal risk alma hususunda ne derecede canlılık göstereceği?

2.4. Siyasal İttifak Türleri ve Partiler Arası İletişim

Burada “İttifak” terimi literatürde genel kabul görmüş Kadima’nın (Kadima, 2006) kavramsallaştırması doğrultusunda kullanılmaktadır. “Bu kavramsallaştırmadan, seçimden alabilecekleri oyları en üst seviyeye çıkarmak amacıyla seçimden önce en az iki siyasi partinin bir araya gelmesi anlaşılmaktadır.” (Ünal, 2019, s. 322). Siyasi partiler bazı durumlarda iktidarı elde etmek veya seçim ve referandumlarda kazanan olmak için kendi amaçlarına yakın görüşlerde olan diğer kesimlerle iş birliğine gitmenin yollarını aramaktadır. Bu arayışların belli ilkeler dâhilinde gerçekleşmesi partinin destekleyicilerinin partilerine olan güvenlerini devam ettirmeleri için önem taşımaktadır. “Seçim ittifakları temel olarak seçim öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılmaktadır.” (Miş & Duran, 2018, s. 10). “Yeni göze çarpan bir dizi kamusal kaygıyla karşı karşıya olan partiler, pozisyonlarını güçlendirmek veya siyasi atılımlarını güvence altına almak için ortaklar arayabilirler.” (White, Jonathan, 2018, s. 593). Bazı durumlarda parti ilkelerinden çok sadece seçim sonuçlarına dayalı ve kazanma üzerine kurulan parti politikaları parti içinde kişiselleşmelere neden olmaktadır. Bu durumda bir bütünlük gereksinimi olan siyasal parti organizasyonunda daha hedefe gidilmeden, hedefin elde edildiğinde parti içinde bölünmelere sebep vereceğinden ilkesiz ve güven vermeyen siyasal

işbirlikleri parti destekleyicileri tarafından kabul görmemektedir. Siyasi partiler çok çeşitli konularda iş birliği anlaşmaları yapabilirler: (Knowledge Network, 2022):

- Seçimlere birlikte katılmak
- Seçimlerden sonra hükümeti kurmak
- Mevcut bir hükümete dış destek vermek
- Birkaç partinin başka bir partiyi devirmek için güçlerini birleştirmesi
- Siyasi sistemin unsurlarını değiştirmek veya ortaklaşa belirli politikaları belirlemek

Yukarıda bahsedilen durumlar etrafında siyasi partiler seçim öncesinde veya sonrasında mevcut siyasal iklimin yapısına göre aralarında iş birliğine gidebilmektedirler. Bir siyasal iş birliğinin veya nihayetinde koalisyonun getirisi olabileceği gibi mevcut durumu daha da kötüye götürebilir. Bu bakımdan partiler her hangi bir iş birliği için sağlam bir işbölümü ve takip etmeleri gereken bir prosedüre sahip olmak durumundadırlar. “Seçim ittifaklarının oluşumu üzerinde etkili olan unsurlardan biri seçim sistemleridir. Örneğin nispi temsil sistemi uygulanmayan ülkelerde seçim öncesi ittifaklar daha yaygınken uygulanan ülkelerde ise ittifaklar ağırlıklı olarak seçim sonrasına bırakılır.” (Miş & Duran, 2018, s. 9).

Siyasal ittifak arayışına giren partilerin karşılaşacağı ilk sorun hangi gerekçeler ile böyle bir iş birliğine ihtiyaç duyulduğu ve bunun içim makul çözüm yolunun ittifak yoluyla çözülüp çözilemeyeceğidir. Partilerin seçmenlerine karşı olan sorumlulukları, seçmen desteğini alırken ortaya koydukları çatışma ve ayrışma biçimleri, ittifak girişimlerinde temel ilkelerin terk edildiği duygusunu uyandırmaktadır. Bu bakımdan normatif düşüncelerin değişimine neden olan mevcut gelişmelerin neler olduğu ve ittifakın neyi kapsadığı ile koalisyonlardan farklı olarak geliştirilecek iş birliğinin nasıl uygulanacağı kaygıları açıklanması gereken hususlar olmaktadır.

“Günümüz dünyası bir geçiş dönemi yaşamaktadır.” (Czechowska, The Concept Of Strategic Partnership An Input In The Modern Alliance Theory, 2013, s. 36). Özellikle uluslararası ilişkiler bağlamında baktığımızda 19. Yüzyılın başlarından itibaren yeni yeni kurulmaya başlayan ulus-devletler küreselleşme süreci içinde çok daha esnek kimliklere dönüşmektedir. Birinci ve ikinci dünya Savaşlarından sonra kurulan iki kutuplu bir dünya iki binli yıllardan itibaren gelişen ve değişen ticaret şekliyle birlikte yeni eksen arayışlarına girmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ile Rusya arasında yaşanan küresel rekabet yeni gelişmelerle birlikte Çin, Almanya, İngiltere ve Hindistan gibi ülkelerin farklı ekonomik ilerlemeleriyle birlikte yön değiştirmeye başlamıştır. Ekonomide gelişen yeni olayla siyaset alanında da kendini göstererek ülkelerin çok daha farklı uluslararası ilişkiler politikaları

üretmelerine neden olmaktadır. NATO ve AB gibi kurulan siyasal, ekonomik ve güvenlik merkezli birlikler daha esnek hale gelerek hacimlerini büyütme eğilimi göstermektedir. Tüm bu gelişmeler siyaset alanında karşılık bularak hem uluslararası ilişkilerde hem de yerel siyasal ilişkilerde ülke çıkarları doğrultusunda yeni ittifak şekillerini ortaya çıkarmaktadır.

Her çağın kendine has bir karakteri bulunmaktadır. “19. yüzyıl konferans diplomasisi, 20. Yy. Uluslararası organizasyonlar çağı ve 21. yüzyıl zirve diplomasisi” (Czechowska, The Concept Of Strategic Partnership An Input In The Modern Alliance Theory, 2013, s. 37) olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde zirve diplomasisi olarak adlandırılan uluslararası ilişkiler dönemi beraberinde stratejik ortaklıkları ve esnek politikaları beraberinde getirmektedir. Özellikle enerji sektöründe görülen daralma ve ana kaynakların eksilmesi ülkeler arasında çok daha farklı çıkar ilişkilerini doğurmaktadır. Orta Doğu’da bu durum somut olarak görülmektedir. Son dönemde Suriye’de yaşanan kriz ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iç savaş bir anda çok eksenli ilişkileri ortaya çıkarmıştır. Rusya, ABD, Almanya, Fransa, İsrail, İran, Çin ve Türkiye arasında sürekli gelişen ve değişen ittifakların yapısı önceki dönem teorileri ile anlaşılmamaktadır. İkili ilişkilerde farklı çıkar ve beklentilerin hesaba katılmasıyla yeni bir tür ve esneklik politikası ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak küresel karakterde çok taraflı müzakereler tesis edilmekte ve ‘çatışma-uzlaşma’ kalıpları arasında yeni uzlaşma alanları ortaya konmaktadır. Böylece geliştirilen yeni stratejik ortaklıklar ülkelerin uluslararası ve iç politikalarında yeni hedefleri ortaya koymalarına sebep olmakta, uzun vadeli ilişkiler çık daha kısa süreli çıkar ilişkilerine dönüşebilmektedir. Ortaya çıkan bu yeni durum ve zirve diplomasisinin öne çıkmasıyla birlikte ülkelerin iç siyasal konularına da yansımakta, özellikle iktidarı elinde bulunduran siyasi partiler kendi seçmenlerinin yanı sıra diğer partilerin seçmenlerinin de desteğini alabilmek için siyasal işbirliklerine, ittifaklara yönelmektedirler.

Avrupa Birliği içinde yaşanan ekonomik gelişmelerin etkilediği İngiltere son iki hükümet döneminde Breksit adı verilen birlikten ayrılma süreci içinde ülke içinde kamuoyunu şekillendirme sorununu yaşamaktadır. Aynı şekilde Fransa’da 2019 yılı itibariyle yaşanan ve “sarı yelekliler” adıyla tanımlanan ekonomik gelişmeler Fransa iç politikasında mevcut iktidarın ittifak arayışlarına, ekonomik politikalarına destekçi bulma süreçlerine etkide bulunmaktadır.

Küresel boyutta yaşanan siyasal dalgalanma ve kırılmalar ülkelerin iç politik sahalarına da yansımakta ve böylece siyasi partiler dünyada meydana gelen bu gelişmelerden olumlu etkilenmek adına parti programlarını yeniden düzenlemenin yolunu aramakta ve her ne kadar iç politikada seçimler merkezli ve hükümeti elde etme amaçlı siyasal davranışlar sergileseler de uluslararası gelişmelerin etkisinde kalarak aralarında çok daha esnek ve iş birliğine yönelik

ittifak çalışmalarını gerçekleştirme yolunu seçmeye çabalamaktadırlar. Küresel ölçekli ve ülkelerin yerel durumlarına göre birçok seçim ittifak şeklinde gerçekleşmektedir. “1946-1998 yılları arasında Hollanda’daki 16 seçimin 6’sı, Avusturya’da ise 15 seçimin 10’u seçim öncesi ittifaklar oluşturulmasıyla gerçekleştirilmiştir.” (Miş & Duran, 2018, s. 10).

Partiler arasında tesis edilen ya da edilmek istenen ittifak en genel manada ya hükümeti elde etmek; parlamentoda fazla sandalye sahi olmak ya da mevcut iktidarı düşürmek için muhalifler arasında kurulan ittifaklardır. Bu bakımdan bazı ittifakların mahiyeti “geçici ve örgütsüz surette olup, seçimlerde avantaj sağlamak veya iktidar partisini iktidardan düşürmek” (Duvarger, 1993, s. 417) şeklinde olmaktadır. İttifak türlerini belirlemede ülkedeki siyasal yapı ve hükümet sistemi doğrudan etkili olmaktadır. İki partili sistemlerde ittifaklardan bahsetmek oldukça istisnai durumları gerekli kılmaktadır. Çünkü ulusal birliğin tesisi veya çok daha kapsamlı bir anayasa hazırlığı için büyük koalisyonlar kurulmaktadır. Ayrıca ulusal birliğe tehdit olabilecek mahiyette bir dış tehdit, savaş ortamı gibi durumlar da bu tür ittifakların altyapısını hazırlamaktadır. 1939 yılında Büyük Britanya bu tip ittifak sergilemiştir. II. Dünya Savaşı 1 Ekim 1939’da Almanya’nın Polonya’yı işgaliyle başladı. İngiltere ve Fransa buna karşılık olarak Almanya’ya karşı cephe açtı. İngiltere bu süreçte ulusal birliğini muhafaza etmek için Kraliyet altında birlik tesis ederek siyasal bir bütünlük sergilemiştir. Ülkelerin içinde bulundukları farklı sorunlar bu tip ittifakları zorunlu kılmıştır. “1926 Fransız Ulusal Birliği’nin kuruluşunda mali buhran, Halk Cephesinin kuruluşunda 6 Şubat 1934 olayları, üç-parti ittifakının kuruluşunda yeraltı mücadelesi” (Duvarger, 1993, s. 419) etkin olmuştur.

Partiler bu olumsuz duruma düşmemek için seçim veya referandum dönemlerinde kendi amaçlarına yakın olabilecek başka kesimlerle tanımlanmış ve belli ilkeler doğrultusunda programı olan iş birliği hazırlığına gitmektedir. Partilerin genelde “seçimlerden sonra” (Ünal, 2019, s. 322) bir araya gelerek “belli bir dönemi veya belli bir programı kapsayan işbirliklerine ve genelde hükümeti kurma sürecinde iş birliği yapmaları koalisyon” (Miş & Duran, 2018, s. 10) olarak tanımlanmaktadır. “Koalisyon genel olarak, en az iki partinin arasında gerçekleşen ve bireysel olarak kendi başlarına elde edemeyecekleri siyasal güç veya nüfuzu birlikte elde etmeleri için onlara belli bir umudu aşıl原因an geçici bir anlaşma veya ortaklıktır.” (National Democratic Institute, 2015, s. 13).

Partiler kısa süreli bir koalisyon veya daha uzun dönemlere yayılmış bir siyasal birliktelik, iş birliği için önem verdikleri konular üzerinde müzakerelerde bulunurlar. Böylece iş birliğinin genel çerçevesini hazırlayan ana bir sözleşme veya uzlaşma ortaya çıkarırlar. Bu anlaşmada karşılıklı olarak birbirlerinin sahip olduğu farklı siyasal avantajları kendi saflarına çekerek nüfuzlarını artırma beklentileri vardır. Koalisyonların ve siyasal işbirliklerinin temelinde belirli

bir hedefin göz önünde bulundurularak belli bir amacın elde edilmesi yatmaktadır. Bu amaçları, “seçim kazanma (winning an election), meclisten bir yasaı geçirme (passing a particular piece of legislation) veya hükümeti oluşturma (forming a government)” (O'day, 2004, s. 2-4) olarak sıralayabiliriz. Bunun yanında siyasal nüfuz olarak daha küçük partiler diğerleri ile kamuoyunda daha görünür olmak, siyasal nüfuzlarını artırmak ve kritik konularda belirleyici unsur olmak için de belli bir iş birliğine girerek kendilerini daha fazla ifade etmeyi amaç edinirler. Sonuçta koalisyon ve iş birliğine giren partilerin hepsi bunun sonucunda bir şeyleri kazanmış olmayı beklerler. Amacı ne olursa olsun partiler arası kurulan koalisyon veya siyasal işbirliklerin kendine has nitelikleri bulunmaktadır. Partiler arası gerçekleştirilen koalisyon veya işbirlikleri, “seçim iş birliği (electoral alliances); azınlık/çoğunluk koalisyon hükümetleri (majority/minority coalition governments); büyük koalisyonlar (grand coalitions) ve yasama iş birliği (legislative coalitions)” (National Democratic Institute, 2015, s. 14) olarak dört kategoriye ayrılmaktadır.

2.4.1. Seçim İş Birliği (Electoral Alliances)

“Çoğu demokraside tek partiler çoğunluğa hükmedemezler. Yasama organında desteğe ihtiyaçları olur. Bu nedenle, yürütme yetkisini kullanmak isteyen siyasi partiler tipik olarak bir tür koalisyonla girmeye zorlanırlar.” (Golder, Sona Nadenichek, 2004, s. 1). “Seçim öncesinde kurulan ittifaklarda partilerin seçimde iş birliği yapacaklarını açıklamaları ise seçim sonrasında hükümeti birlikte kuracaklarını duyurmaları, bu iş birliğini yasalaştırarak tek bir liste altında seçime gitmeleri ve bir adayın yarıştan çekilerek desteğini başka bir adaya aktarması şeklinde oluşmaktadır.” (Miş & Duran, 2018, s. 10). Seçim iş birliğinde partilerin esas hedefi seçimlere aynı çatı altında girerek en az iki partinin sahip olduğu tüm kaynakları birleştirmek neticesinde partilerin oy oranını artırarak neticede parlamentoda hükümeti kuracak kadar sandalyeye sahip olmaktır. Ülkemizde seçimlerle ilgili kanunlara baktığımızda, "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun", "Siyasi Partiler Kanunu", "Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun" ve "Milletvekili Seçimi Kanunu" olmak üzere dört temel kanun karşımıza çıkmaktadır. Seçim ittifaklarının ilgili kanunlarda açıkça yer alması, ittifakın niteliği ile nasıl gerçekleşeceğini açıklamaktadır. Böylece partiler ittifakla ortak aday veya kendi adaylarını belirlemede ve farklı bölgelerde aday çıkarma konusunda anlaşma yoluna gitmektedirler. Seçim öncesi ittifakların siyasi partilere sunduğu fırsatlar ve güçlükler Tablo 4'te belirtilmiştir. (Ünal, 2019, s. 322-323).

Fırsatlar	Güçlükler
Partiler, güçlerini ve kaynaklarını bir araya getirerek etkilerini artırabilir ve kendi başlarına gerçekleştiremeyecekleri hedeflere ulaşabilirler.	İttifak kurulacak partilerle ortak bir zeminde buluşabilmek için, her bir taraf bir nebze kendi önceliklerinden, ilkelerinden ve ideolojisinden ödün vermek zorunda kalır.
Partiler, güçlerini başkalarıyla birleştirerek cazibe alanlarını genişletebilir ve oy oranlarını arttırabilirler. Bu, bir hükümet kurmak ve kendi politik hedeflerine ulaşmak için mecliste belli bir sayıda sandalyeyi güvence altına almak için bir fırsat yaratabilir.	Partiler, ortak karar alma süreçlerinde söylemler ve vaatler konusunda denetimlerini bir ölçüde yitirebilir ve onları ittifakın diğer ortaklarından ayıran farklı bir profil çizmeyi sürdürmekte zorlanabilirler.
Kamuoyu, ittifak inşasını farklı bakış açılarını değerlendirmek ve uzlaşma arama çabası olarak görüp takdir edebilir.	Kamuoyu, parti elitlerinin diğer partilerle ittifak kurarak kendi ilkelerini terk ettiğini düşünebilir.
İttifakı oluşturan partiler, birbirlerinin tecrübelerinden öğrenebilir ve böylece kendilerini bu deneyimlere dayalı olarak güçlendirebilirler	Partiler arasındaki ittifak hedefleri, amaçları ve faydaları üzerine yapılan müzakerelerdeki zayıf iletişim, gerilimleri körükleyebilir ve bölünmelere neden olabilir.

(Tablo 4. Seçim Öncesi İttifakların Siyasi Partilere Etkileri)

Seçim ittifakları neticesinde partiler kendi konumlarına göre farklı hedef veya birden çok hedefi hesaba katabilirler. “12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra seçim barajı (10 Haziran 1983 tarihli 2839 sayılı kanunla) %10 seviyesine yükseltilmiştir. Seçimlerde yüzde 10 olarak uygulanan ülke seçim barajı 31 Mart 2022 tarihinde yüzde 7'ye indirilmiştir.” (Wikipedia, 2022). Partiler gerek yüzde 10'luk ve gerekse yüzde 7'lik baraj uygulamasında tek başına bu barajı aşmasının zorlukları nedeniyle mecliste sandalye elde etmek ve grup kurmak için ittifak arayışına gidebilir. Bunun yanında ittifakın diğer tarafında ise daha fazla seçmen desteğini elde ederek hükümeti kuracak çoğunluğu elde etmeye istekli bir parti yer alabilir. “Seçim öncesinde partilerin bir araya gelerek ittifak kurmasının üç temel nedeni bulunmaktadır: Bunlar hükümetin daha sonra ne şekilde kurulacağını belirlemek, kurulacak olan hükümetin içinde yer alacak tarafların pazarlık sürecindeki muhtemel pozisyonlarını öğrenmek ve oyların bölünmesinin önüne geçmektir.” (Miş & Duran, 2018, s. 10). Bununla birlikte koalisyonları ortaya çıkaran diğer bir gelişme ise “Bazı temsil engellerini aşmanın bir yolu olarak seçim koalisyonları kurulur ve seçmenlerin gelecekteki hükümetlerin doğasını belirleyebilme arzusu” (Golder, Sona Nadenichek, 2004, s. 74) ortaya çıkar. Seçim ittifakı ayrıca seçim barajı uygulanan parlamentolarda partilerce barajı aşmak için de tercih edilmektedir. “Siyasal iletişimin belirleyicileri hakkında teori oluşturmada önce, koalisyon partisi davranışının altında yatan motivasyonu anlamak önemlidir.” (Sagarzazu & Kluver, 2015, s. 4). İttifakta yer alan küçük partilerin amacı barajı geçip mecliste sandalyeye sahip olmak iken daha büyük olan parti/lerin amacı ise hükümeti kuracak kadar çoğunluğu elde etmeye yöneliktir. Seçim ittifaklarında belirlenen hedef belli oranda bir parlamento gücü elde etmek olduğundan partiler, kampanya

stratejilerini birleştirerek, ortak söylem ve politikalar geliştirerek bu gücü elde etme arayışı içinde olurlar. İttifakta yer alan partiler seçmenlere, bazı seçim bölgelerinde kendi adayları yerine ittifakta yer alan bir diğerk partinin adayına oy vermelerini telkin etmektedir. Ayrıca yerel seçimlerde başkan adayı ile belediye meclis üyeliklerinde seçmenlerden farklı partilere oy vermeleri telkin edilmektedir.

Seçim öncesi kurulan ittifakların şekli “partilere ve ölkelerde uygulanan seçim sistemlerine” (Ünal, 2019, s. 323) göre değışiklik göstermektedir. Bir sınıflandırma yapmamız gerekirse seçim öncesi ittifaklar hakkında üç farklı uygulama özelliğini ifade edebiliriz. Birincisi ve en yüzeysel olanı, partilerin birlikte çalışmak için veya birbirlerine karşı sert bir seçim rekabeti uygulamayacaklarını kamuoyu ile sözlü biçimde paylaştıkları şeklidir. İkincisi, tarafların aralarında ortak bir seçim çalışma birlikteliğini duyurduğu ve tehdit olarak gördükleri bir siyasi görüşü parlamento dışında bırakmak için bazı bölgelerde kendileri yerine iş birliğine gittikleri partiye oy istedikleri durumdur. Üçüncüsü ise seçim bölgelerine göre tanzim edilmiş ortak aday listelerini kapsayan, ittifakta yer alan partilerin tek bir parti gibi hareket ettiği şeklidir. “Siyasi partiler ittifak sürecinde bakanlıklar, aday bölgeleri veya personel düzenlemeleri açısından tercihlerini ve taleplerini tartışmaya hazır olmalıdır. Partiler koalisyon içindeki belirli roller için ilk tercihlerini belirlemelidir. Her pozisyon için, herhangi bir kırmızı çizgi ile birlikte bir sonraki en iyi alternatif tanımlanmalıdır.” (National Democratic Institute, 2015, s. 34).

Seçim öncesi kurulan ittifaklar daha çok istikrarsız demokrasi dönemlerinde gözükmeaktadır. Bunun nedeni seçimler akabinde tek partinin hükümeti kuracak çoğunluğu elde edememesidir. Bu bakımdan partiler seçim öncesi ittifak duyurusunda bulunarak, seçimler sonrasında, oldukça kısa sürede gerçekleşen hükümet kurma ve koalisyon oluşturmada ortaya çıkan gizli görüşmelerden seçmenlerin rahatsızlık duymaları; kısa sürede etkili bir koalisyonun kurulamamasıdır. Seçim öncesi ittifak görüşmeleri ile tek partinin hükümeti kurmada belirsizlik yaşanan seçimlerde seçmenlere seçimlerden sonra muhtemel hükümet formları sunulmakta, seçmenler bir bakıma koalisyonu belirlemektedir. Seçim sistemleri seçim öncesi kurulacak ittifakların biçimini etkilemektedir. Çoğunluk/çoğulculuk (Majority/plurality) seçim sistemlerinde kurulan seçim öncesi ittifaklar daha çok büyük partilere avantaj sağlamak, onları hükümet kurmaya daha yakın hale getirmektedir. Buna karşın bir parti uzun süre iktidarda ise onu tek başına iktidardan düşüremeyen partiler bir araya gelerek seçimlerde daha fazla oyu almayı denemektedirler. Bu durumun avantajı olabileceği gibi dezavantajı da bulunmakta, tek partili yönetimin koalisyona devredilmesi düşüncesi seçmenlerde bir

belirsizlik ve kaygı oluşturmaktadır. Seçim öncesi koalisyon oluşumu için bu tip ittifakların seçmenlere geleceğe dair bir işaret taşıdığı söylenebilir. (Golder, 2004, s. 29).

“Seçim öncesi koalisyonu oluşturmanın arkasında en az üç ayrı neden ileri sürülür: (i) üye partilerin etkili bir hükümet koalisyonu kurabileceklerini belirtmek, (ii) gelecekteki olası bir hükümetin kimliğini açıkça belirtmek için mümkün olduğu kadar ve (iii) siyasi partilerin hükümet koalisyonlarının seçiminde seçmenlere daha doğrudan bir rol verme arzusuna işaret etmek.”

2.4.2. Çoğunluk/Azınlık Koalisyon Hükümetleri

“Bir siyasi parti, meclisteki sandalyelerin genel çoğunluğunu alamadığında, ancak yine de bir hükümet kurabiliyorsa” (Minority Government, 2022) azınlık hükümeti olarak ifade edilmektedir. Parlamenter sistemlerde parlamentoda hükümet kurmak için farklı seçim uygulamaları bulunmaktadır. Ülke seçim bölgelerine ayrılarak daha fazla kesimin parlamentoda temsili için geliştirilen seçim sistemleri kimi hallerde bir partiye tek başına hükümeti kurma imkânını vermez. Bu gibi hallerde “Koalisyon Hükümetleri” arayışlarına giden partiler, tek başına hükümet kurma çoğunluğunu elde edemediklerinde parlamentoda yer alan diğer partilerle koalisyon arayışına giderler. Azınlık hükümeti veya azınlık kabinesi diye de adlandırılan bu tür hükümet modelleri parlamentoda tek başına bir partinin yeterli çoğunluğu elde edemediği durumlarda tercih edilmektedir. Koalisyonu kurma yetkisi daha çok parlamentoda çoğunluğu alan partiye verilir. Böylece parlamentoda yer alan en büyük parti, kendine yakın gördüğü, benzer parti programları olan, uzlaşma sağlayabileceği ve koalisyonun ömrünü uzun tutabileceği partilerle anlaşma yoluna gider.

“Azınlık koalisyon hükümetleri, meclis sistemini çalıştırmak ve yürütmek için yeterli desteğe sahip olsa da parlamentoda çoğunluğa sahip değildir.” (O'day, 2004, s. 5). Bu gibi koalisyon hükümetleri parlamentoda çoğunluğu tesis edemediklerinden meclis faaliyetlerinde koalisyon dışı partilerin ortaya koydukları politikalardan yoğun biçimde etkilenecek kendi hükümet programlarını uygulamada zorluklarla karşılaşır. Meclis tarafından her ana görevden düşürülme kaygısına maruz kaldıklarından bu tarz koalisyon hükümetleri daha çok geçiş dönemleri için veya bir sonraki seçime kadar olan sürede meclisin genel işleyişlerini devam ettirmesi için kurulmaktadır. Bu sorun parlamenter sistemde oluşmakla birlikte başkanlık sistemlerinde de kendini göstermektedir. Çünkü başkanlık sisteminde seçilen başkan/cumhurbaşkanı partisinden daha fazla oy alarak seçilebilmektedir. Böylece

başkanın/cumhurbaşkanının partisi mecliste azınlıkta kalacağından diğer partilerle yasama süreçlerinde uzlaşma alanları oluşturma arayışlarına girmektedir.

“Azınlık hükümetine örnek olarak Kanada’yı göstermek mümkündür. “20 Eylül 2021 tarihinde düzenlenen seçimleri, genel oy oranında Muhafazakâr Parti’nin gerisinde kalmakla birlikte, tek turlu dar bölge seçim sistemi nedeniyle milletvekili sayısında önde olan Liberal Parti kazanmıştır. Bununla birlikte, herhangi bir parti tek başına hükümet kurmak için gereken 170 milletvekili sayısına ulaşamamıştır. Yeni Kabine 26 Ekim 2021 tarihinde açıklanmış olup, Yeni Demokratik Parti’nin (NDP) dışarıdan desteği alınarak azınlık hükümeti kurulmuştur.” (MFA, 2022) Kanada’da genel seçimlerde tek başına yeterli sandalye elde edemeyen en büyük partiye hükümeti kurma görevi verilmektedir. Azınlık hükümetlerinin Avam Kamarası’ndaki sandalyesi muhalefetten az olduğundan yasama faaliyetlerinde ve bazı politikalarda karşılıklı müzakerelere ihtiyaç duyulmaktadır. “Kanada’da 1867 barış zamanından beri sadece 1917-21 savaş yıllarında ilk defa azınlık hükümeti görülmüştür.” (Azzi & Kwavnick, 2012).

2.4.3. Büyük Koalisyonlar (Grand Coalitions)

Büyük koalisyonlar ülkedeki büyük siyasi partilerin bir araya gelerek kurdukları geniş tabanlı koalisyonlardır. Büyük koalisyonlarda “sorun çeşitliliği önemli ölçüde daha fazla olduğunu öne sürülmektedir.” (Sagarzazu & Kluver, 2015, s. 20). Her dönem iktidara aday olan büyük partilerin bir araya gelmesi doğal olmayabilir. Bu tip koalisyonlarda “genel olarak ülkede siyasal bir kriz söz konusu olmaktadır.” (National Democratic Institue, 2015, s. 17). “Partilerin Büyük Koalisyona yanaşmalarının kendileri açısından önemi, gerekçesi ve stratejisi bulunmaktadır.” (Jacoby, 2017, s. 331). Bu gerekçeler siyasi alanda, yenileme/imar/onarım (renovation), clientelism (kayırmacılık) ve kısırlaştırma (sterilization) ile ilgilidir. Yenilenme veya onarım, büyük partilerin küçük koalisyonlar ile elde edemedikleri politik sonuçları, hedefleri aşmak için edindikleri bir amaçtır. Burada daha çok anayasal konuları ve büyük siyasal sorunları aşmaya yönelik bir ivme bulunmaktadır. Kayırmacılık motivasyonu ile hareket edildiğinde ise büyük partilerin rakiplerini bertaraf etmeleri konusunda iktidar gücünü elde ederek ve bunu yine kendine yakın çevreler ile paylaşarak siyasal kazanım ve çıkarları kendilerine kanallandırmak amacıyla. Kısırlaştırma mantığında ise büyük partiler ileriki dönemlerde kendilerine rakip olabilecek yeni veya küçük partilerin siyasal manevra alanlarını daraltarak onları belli bir politik alanda sınırlandırma stratejisi olarak görülmektedir.

Kayırmacılık anlayışı ile Büyük Koalisyonlara baktığımızda Avusturya siyaseti önemli mesajlar vermektedir. Yukarda bahsettiğimiz yenileme-onarım, sınırlandırma ve kayırmacılık arasında kesin bir ayrım bulunmamaktadır. Fakat Avusturya siyasetinde kayırmacılık diğer ikisini hem üreterek hem de rakipleri üzerinde baskı kurarak hükümet gücünü elinde tutmayı uzun yıllar başarmış bir örnektir. 1945 yılından günümüze Avusturya siyasi tarihinin neredeyse yarısında büyük koalisyonlar görülmektedir. “Büyük koalisyonların her durumda iki ortağı olmuştur. Bunlar, Avusturya Halk Partisi (ÖVP) ve Avusturya Sosyalist Demokrat Partisi (SPÖ) olmuştur.” (Katz & Mair, 2009, s. 756).

Avusturya siyasetinde büyük koalisyonların bu denli sık görülmesine etki eden bir unsur da ülkenin koalisyonlar ile başlayan bir siyasal tarihe sahip olmasıdır. “Avusturya Birinci Cumhuriyeti 1918’den itibaren koalisyonlar ile kurulmuştu.” (Wikipedia, 2020). Kısa sürede Avusturya’da görülen siyasal sorunlar (iç savaş ve Almanya İlhakı) İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkede karşılaşılan büyük sorunlara karşı büyük koalisyonlar ile mücadele etme siyasal aklını yaygınlaştırmıştır. “1945’de Viyana dört bölgeye ayrılmış ve bu dönemde hükümetin faaliyetleri Viyana’da kurulan ‘Müttefik İşgal Komisyonu’ tarafından yönlendirilmiştir. 15 Mayıs 1955’te ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa ile Avusturya arasında Viyana’da Belvedere Sarayında bir anlaşma imzalanarak Avusturya dokuz federe devletten 19 kurulu bağımsız ve bağlantısız bir cumhuriyet olmuştur.” (Bakırcı, 2013, s. 1190). Böylece ilk büyük koalisyonlar Avusturya ulusunu yeniden inşa etme (yenileme/ renovation), petrol ve sanayi endüstrisini millileştirme (kayırmacılık/ clientelism) ve birliğe tehdit olabilecek iç siyasal gelişmeleri ortadan kaldırma (sınırlandırma/ sterilization) ile siyasal bir strateji belirlemiştir. Bu gelişmeler kayırmacılığı daha baskın hale getirerek büyük koalisyonların Avusturya’da diğer partilerin nüfuzunu azaltarak siyasetin kontrolünü sağlamaya yardımcı olmuştur.

2.5. Siyasal İttifakın Avantaj ve Dezavantajları

Partiler için koalisyon veya farklı şekillerde oluşturulan ittifakların hem avantajları hem de dezavantajları bulunmaktadır. İttifak öncesinde yapılacak çalışmalarla süreçte ortaya çıkması muhtemel sorunlar en aza indirilir. Bunun için avantaj ve dezavantajların belli kategorilere toplanması gerekmektedir. Aşağıdaki Tablo’da bu durum gösterilmektedir: (National Democratic Institute, 2015, s. 20):

Avantajları / Fırsatlar	Dezavantajları / Riskler
Taraflar güç ve kaynaklarını başkalarıyla birleştirerek etkilerini artırabilir ve kendi başlarına başaramadıkları hedefleri gerçekleştirebilirler.	Ortaklarla müşterek bir zemin bulmak için, her bir taraf öncelikleri ve ilkeleri konusunda taviz verebilir ve bazı siyasi kontrollerden vazgeçebilir.
Taraflar, siyasi görünürlüklerini artırabilir ve güçlerini başkalarıyla birleştirerek oy paylarını artırabilir. Bu, yasama sandalyelerini güvence altına almak, bir hükümet oluşturmak ve diğer belirli politik hedeflere ulaşmak için fırsatlar yaratabilir.	Partiler özgün mesajlarından vazgeçebilir ve karar alma konusunda bazı kontrollerini kaybederler. Böylece onları koalisyon ortaklarından ayıran kendi ilke ve stratejilerini korumakta zorlanabilirler.
Toplumsal bölünmelerin (örneğin; etnik, dini) yönetilmesi ve hükümete katılımın artırılması için fırsatlar sağlayabilirler.	Halk, parti liderlerinin iktidar ganimetlerinin tadını çıkarmak için ilkelerini terk ettiklerini düşünebilir.
Kaynakların paylaşılmasıyla (örneğin; para, üyeler vs.) taraflar birbirlerinin zayıf yönlerini azaltabilir ve ortak güçlerinden yararlanabilir.	Halk, partilerin kişisel politikalarını tartışmalı koalisyon politikalarıyla ilişkilendirebilir ve böylece sonraki seçimlerde parti desteğini zayıflatır.
Halk koalisyon inşasını, diğer bakış açılarını değerlendirmek ve (siyasal kriz anında ulusal birliği tesisi etmek adına) uzlaşmaya çalışmak için takdire şayan bir çaba olarak görebilir.	Koalisyon ortakları arasında ‘danışma ve anlaşmaya varma’ ihtiyacı hükümetin karar vermesini daha karmaşık ve / veya daha yavaş hale getirebilir.
Koalisyon üyeleri çalışmaları boyunca birbirlerinden bir şeyler öğrenebilir ve böylece bu deneyimlere dayanarak bireysel organizasyonlarını güçlendirebilir.	Koalisyonda yer alan bir parti içindeki zayıf iletişim, koalisyon hedefleri ve faydaları konusunda parti içi gerilimleri/bölünmeleri körükleyebilir.
Halk, koalisyonda yer alan partileri koalisyon başarılarıyla ilişkilendirebilir ve desteğini artırabilir.	Koalisyonlar parlamentoda çoğunluğa sahip olduklarında demokratik muhalefet gruplarını zayıflatır veya marjinalleştirebilirler.
Koalisyonlar uzlaşma veya uzlaşma alanı için bir temel sağlayabilir.	Seçimlerde kaybetme ihtimaliyle karşı karşıya olmayan baskın/büyük partiler için koalisyon kurma, bazı grupları uzun vadede rekabetçi tehditler geliştirmeden önce onları zayıflatma ve eleminin bir yolu olabilir.

(Tablo 5. İttifak Avantajları ve Dezavantajları)

“Bir ittifakın temsilcilerinin karşılaştığı zorluklardan biri, ortak bir gündem arayışlarını, katılım ve hesap verebilirlik mekanizmaları da dâhil olmak üzere, farklı kurumların aracılığıyla dengelemesidir.” (White, Jonathan, 2018, s. 595). Partiler arasında kurulan ittifaklar yeni ilişkileri ve bağları gerekli kılmaktadır. İttifak öncelikli olarak bazı alanlardan sınırlandırılmaktadır. Sınırlandırma aynı zamanda ittifakın tanımını ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. İttifakı gerçekleştiren parti yöneticileri ittifakı oluşturanlara karşılık gelen birincil taahhütlere sahip olmaktadır. Partiler arasında evvelinde yer alan farklılıklar ve sorunlar ittifak sürecinde taahhüt altına alınarak yeni bir siyasal söylem ile giderilmek istenir. Fakat sürekli uzlaşma içinde olma uzun vadede yönetilecek bir siyasal programı zorlar ve ittifaka sevk eden genel anlaşma nedenleri ile çatışır vaziyete gelir. Bu durum ittifakın kendini nasıl ve ne şekilde eleştireceğini yani bir bakıma iç çatışma sınırlarını nereye kadar devam ettirebileceğini kestirmesiyle giderilebilir.

2.6. Siyasal İttifakın Bağlamı

İttifak stratejisi karşılıklı iş birliğine odaklanan ve benzer faaliyetlerin niteliklerini ortaya koymaya yaramaktadır. “Ana fikri iş birliği içinde değer yaratmaktır.” (Lender, Soviar, & Vodaka, 2015, s. 436). İttifakın genel alanını belirlemek ve bu alanda yer alacak genel konuları belirlemek sağlıklı bir ittifak işleyişi için önem taşımaktadır. Seçim öncesi kurulan ittifaklar ile seçimlerden sonra kurulacak olan koalisyon yapılarında her ülkenin kendi seçim kanununa göre bazı kısıtlamalar ve düzenlemeler bulunmaktadır. Bunların dikkate alınarak ittifak ve koalisyonların hukuki mevzulara takılmadan oluşturulması gerekmektedir. Bu bakımdan bir ittifak veya koalisyon kurulurken aşağıdaki üç temel kriter göz önüne alınarak yeni oluşturulacak yapının doğru zamanda oluşturulması sağlanır.

-Siyasal Bağlam,

Siyasal ittifakların kurulması ve geliştirilmesinde başat etken bağlam ile ilgili konuları kapsamaktadır. Böylece bir ülkedeki mevcut siyasal şartlar göz önüne alınarak, ittifakların neden ve nasıl oluştuğu ve devamında seçmenler tarafından nasıl karşılık bulduğu anlaşılır. Ülkenin siyasal yapısı; parlamenter veya başkanlık sistemi gibi etkenler bağlamında siyasi partiler kanunu ile seçim sistemleri ittifak geliştirme ve devam ettirmede belirleyici aktörler olur. Buna bağlı olarak partiler arasında başlatılan ittifak süreçlerinin yönetimi ve işleyişi; taraflar arasında kurulan iletişim biçimi önem taşımaktadır.

-Zaman,

Siyasi partiler arası iş birliği veya koalisyon görüşmeleri başlamadan evvel, genel siyaset içinde meydana gelen gelişmeler partileri ittifak arayışlarına sevk edebilir. İttifak sürecinin başlaması bir seçim sonucuna dayalı olabileceği gibi seçim öncesi gelişmeleri de kapsamaktadır. Seçim sonuçlarına dayalı durumlarda partiler oy kaybetmeye dayalı olarak veya tek partili bir hükümet kurma süreci oluşmadığı durumlarda koalisyon arayışlarında bulunmak ve yer almak için ittifak arayışlarına başlayabilirler. Gerek seçim sonucunda ve öncesinde olsun partilerin ittifak için geliştirecekleri arayışlarını belli bir yöntem doğrultusunda geliştirmeleri maksadıyla sürece bağlı olarak zamanı doğru değerlendirmek ve gerekli hazırlıklarını gerçekleştirmek durumundadırlar. Özellikle seçim sonuçlarından sonra hükümet arayışlarına yönelik gerçekleştirilecek koalisyon kurmada zaman kısıtlı olacağından partiler bu kısa zaman sürecinde iyi bir ön hazırlık evresi geçirmelidirler. Ülkemizde genel seçimlerden sonra hükümeti kurma görevini alan bir parti ‘kırk beş (45) gün içinde’ (National Democratic Institue, 2015, s. 21) bu yetkisini kullanmak zorundadır.

Zamanı doğru değerlendirme ve ittifaka hazır olmada etkili müzakere diline hâkim ve geliştirilmiş bir siyasal iletişim stratejisine sahip olan siyasi partiler ‘ittifak ve/veya koalisyon için bir parti stratejisi geliştirmeye yatırım yapmalıdırlar. Böylece daha iyi hazırlanmış siyasi partiler “koalisyon inşası için iyi bir anlaşma müzakere etme imkânına sahip olacaklardır.” (National Democratic Institute, 2015, s. 21).

-İttifakın şekli

Partiler arası kurulacak ittifak veya koalisyonların yapısal farklılıkları bulunmaktadır. Bazen partinin iç dinamiklerinden doğan bir gelişme bazen de genel siyasetin içinde gerçekleşen gelişmeler partileri ittifak arayışına sevk etmektedir. Buna bağlı olarak da gerçekleştirilen ittifakın şekli ve yapısı da farklılık göstermektedir. İttifakın adı, türü, şekli ve yapısı ne tür olursa olsun, partiler ittifak öncesi müzakereler, stratejiler ve ortak hareket etme gibi konularda genel bir uyum sağlamak durumundadırlar. Böylece ittifakın karakteri belirlenmekte ve kurulu olduğu zaman boyunca en iyi işleve sahip olması öngörülmektedir. Bu bakımdan ittifakın şeklini ve türünü ayakta tutan temel dinamikler partiler arası ve kamuoyu ile kurulacak *iletişim*, partiler arası iletişimi güçlendirmek için *danışma*, danışma neticesinde gelişmeleri belli bir bağlam doğrultusunda devam ettirmek için *anlaşma* ve anlaşmanın boyutunu ittifakta yer alan her parti için kabul edilebilir bir seviyede tutmak ve gerekirse bazı tavizlerde de bulunmak üzere uzlaşma sağlamaktır (National Democratic Institute, 2015, s. 22-23).

2.6.1. İletişim Bağlamında İttifakın İç Yapısı

Oluşturulan siyasal ittifakların kolektif bir yapı biçimi olarak kendine has bir dizi ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Bir ittifakın içyapısında bir araya gelen üyelerinin beraberinde taşıdıkları ve önceden var olan farklı gruplar veya kesimler yer almaktadır. Bu farklı ve ayrışık yapıların bir arada kolektif bir duruş geliştirmeleri için aralarında ilişkilerin boyutu belirlenir. Bu aynı zamanda ittifakta bulunan partiler tarafından oluşturulan bir grubun belli zamanlarda bir araya gelerek her bir ittifak üyesinin destekleyiciler arasında oluşan veya oluşacak muhtemel sorunların çözümüne yönelik geliştirilecek politikaları belirler. “İş birliği stratejisinin temel ilkesi, mevcut veya potansiyel ortaklarıyla düşünceli bir şekilde ilişkiler oluşturmak ve bu ilişkileri istikrara kavuşturmadır.” (Lender, Soviar, & Vodaka, 2015, s. 436). Çünkü bir siyasal ittifak esasında “farklı toplumsal kesimlerin bünyesinde taşıyan her bir partinin kendi içinde oluşturduğu bir ittifakın partiler arası kimlik kazanmasıdır.” (White, Jonathan, 2018, s. 595).

Bu farklı alt grupların bir araya geldiği birden çok parti ile tesis edilen ittifakta içyapıyı ilgilendiren en önemli sorun iletişimdir. Her ne kadar üst bir çatıda birleşme söz konusu olsa da ittifakta yer alan partilerin kendine has kimliğinin korunması, ittifakın geleceğiyle yakından ilgilidir. Parti destekleyicileri kendilerini ait hissettikleri bağların zayıfladığını hissettiğinde destekledikleri partiden kopma aşamasına gelmektedir. Ayrıca kurulan ittifakın öngörülen zamandan erken bir dönemde sona erme ihtimaline karşın partilerin tek başına ayakta durabilmeleri için yine bu iç kimliklerini muhafaza etmeleri önem taşımaktadır.

2.6.2. Siyasal İttifak Geliştirme Süreçleri ve Partiler Arası İletişim

Şekli ne olursa olsun bir ittifak veya koalisyon kurma sürecine girildiğinde karşılıklı olarak tarafların belli bir plan doğrultusunda ilerlemeleri tesis edilen yeni yapının etkin ve işlevsel olması bakımından önem taşımaktadır. “Her taraf da bir seçim koalisyonu oluşturmanın herhangi bir seçim avantajı sağlayıp sağlamayacağını önemsemektedir.” (Golder, Sona Nadenichek, 2004, s. 65). Takip edilecek yol ve yöntem neticesinde kurulacak olan ittifak ya istenilen sonuçları elde etmede başarılı olacaktır ya da daha kötü sonuçlar doğmasına mani olarak erkenden veya en uygun biçimde sona erecektir.

Siyasal ittifak kurmak veya geliştirmek karşılıklı siyasal çıkar ve menfaatleri etkileyeceğinden oldukça hassas bir çalışmadır. Siyasi partilerin mevcudiyetleri kurumsal kimliklerinden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Belli bir halk desteğini alan partilerin yapıları kurumsal kimliklerin ötesine geçerek birçok farklı toplumsal kesimden destekleyicisinin beklentilerini, isteklerini, çıkarlarını, gerçekleştirmek istedikleri amaçlarını sosyo-psikolojik boyutlarıyla ilgilendirdiğinden resmi yapıdan çok daha fazlasını içermektedir. Bu bağlamda temsil edilen çok sayıda etmenin belli oranda kısıtlanması, bertaraf edilmesi ve önceliklerin değiştirilerek ittifak için yeni bir strateji belirlenmesi partinin temsil ettiği seçmen kesimini de kapsayacağından siyasal ittifak geliştirme süreci sağlıklı bir zeminde takip edilerek geliştirilmelidir. Bu doğrultuda siyasi partiler hem kendi içinde hem de karşılıklı olarak plan hazırlayarak bu plan doğrultusunda amaçlarını yeniden şekillendirirler. Gerçekleştirilecek olan bu planın hem sonuç hem de süreç bakımından sağlıklı ve işlevsel olması için aşağıda yer alan adımları takip etmesi önem taşımaktadır. İttifak aşamasında partiler aşağıdaki önlemleri dikkate almalıdırlar: (Lender, Soviar, & Vodaka, 2015, s. 437).

- İş birliği yönetimini kullanarak ulaşmak istenilen durum ve hedefleri netleştirmek,
- İş birliği ilkelerini doğru bir şekilde anlaşılması,

- İş birliğinin beklenen sonuçlarını ve bunların başarılmasına yol açabilecek yolları anlamak,
- Ortakları ile birlikte ortak vizyon hazırlamak.

Partiler arası kurulan siyasal ittifakların türü ne olursa olsun nihayetinde genel kanıları ittifakın amacına göre başarılı olmasıdır. “Partiler arası ittifak müzakereleri seçim sürecindeki hâkim olacak genel atmosferi etkiler.” (Ünal, 2019, s. 323). Kısa veya uzun vadeli ittifaklar en az iki farklı partiyi bir araya getireceğinden oluşturulan yapı kendine has bir siyasal karaktere sahip olacaktır. Çünkü siyasal partiler onları destekleyen kesimlerin siyasal ve sosyal karakterlerini de bünyesine kattığından çok daha fazla bileşenli bir yapı ortaya çıkacaktır. Bu kadar farklı unsurun bir arada ortak bir söylem, davranış, amaç ve politika etrafında en az kusurla çalışması için belli bir disiplin içinde kurulması gerekmektedir.

Siyasal ittifakların avantajları olabileceği gibi dezavantajları da muhtemel sorun olarak partilerin karşılaşacağı durumlar arasındadır. Sorunları en aza indirme ve ittifakın niteliğini artırmak için ittifak ortaklarının ittifak öncesinde ve devamında bazı çalışmalarda bulunması gerekmektedir. “Her ne kadar verilen sözler ve yapılan anlaşmalar bağlayıcı olmasa da, seçim ittifakları partilerin kendi siyasi hedeflerini gerçekleştirmelerine aracı olabilir.” (Ünal, 2019, s. 323). Siyasal ittifak ya da koalisyon geliştirmede partilerin karşılaşacakları sorunları minimize etmeleri ve sistemli bir yeni yapı kurmaları için bazı hususlara dikkat etmeleri gerekmektedir. Tüm bu süreci iki alanda değerlendirebiliriz. Bunlardan ilki ittifakın genel çerçevesi, şekli ve niteliği ile ilgilidir. İkincisi ise ittifak sürecinin evvelinde ve sonrasında karşılaşılabilecek muhtemel riskleri en aza indirmek için alınacak tedbirlerle ilgilidir. Etkili bir ittifak oluşturma sürecinin kendi içinde dört aşaması bulunmaktadır (National Democratic Institue, 2015, s. 19). Bunlar; a) İttifakın avantaj ve dezavantajlarının belirlenmesi ve partilerin karşılaşacakları siyasal riskleri minimize etmeleri için almaları gereken tedbirleri, b) İttifakın bağlamı ile ilgili konular ki burada üzerinde durulması gereken en önemli konu ittifakta yer alan partilerin kendi araların kuracakları iletişim kanalları ve araçları ve buna bağlı olarak ittifakın nasıl hareket edeceğine dair partilerin ortaya koyacakları unsurlar, c) İttifak için gerekli olan iletişim, istişare mekanizması ve fikir birliğine vararak anlaşacakları konuların belirlenmesi, d) İttifak geliştirme sürecinin adımlarının belirlenmesi, izlenecek yol ve yöntemin ortaya konarak adım adım takip edilmesidir. İttifak oluşturmada partiler genel olarak üç ayrı seviyede zorluklarla karşılaşmaktadırlar. “İlk seviye ittifaklar kurmaktır; ikinci seviye onları yönetmektir ve üçüncü düzey, onların işleyişini etkileyen çevreleyen siyasi ortamdır.” (Zada, Sigler, & Harvey, 2014).

2.6.2.1. Partilerin ittifak oluşturma ve strateji belirlemeleri

“Koalisyon inşaşındaki ilk adım, başarılı bir müzakere için zemin hazırlayacak bir parti stratejisi geliştirmeyi içerir.” (National Democratic Institue, 2015, s. 24). İttifak veya koalisyon kurmanın ilk ve muhtemel en zor adımı başarılı bir müzakere zemini oluşturma’dır. Burada partiler birçok sorunla yüz yüze gelirler. Özellikle ittifakta yer alacak diğerk partiler ile önceki dönemlerde yaşanan karşılıklı siyasal çatışmalar ve bunun neticesinde siyasal iletişimin içeriğini oluşturan mesajların boyutu ve etkisi oldukça önem kazanmaktadır. Taraflar arasında masa başında tesisi edilecek bir uzlaşı partililer arasında gündelik hayatın içinde meydana gelmiş olan kırgınlıklar, küslükler ve çatışmalar yüzünden hemen kurulmayabilir. Eski dönemlerden kalma çatışma konuları gündeme gelme riskini taşıdığından eski ile yeni dönem arasında nasıl bir dil oluşturulacağı ve ittifakın nasıl yönetileceğı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. İttifak geliştirmek için oluşturulacak müzakere ortamında neden ittifak oluşturulacağı, ittifakın amacına ulaşması için neden belli tarafların seçileceğı, ittifakın karşılıklı olarak hangi kazanımları sağlayacağı, geçmişte yaşanan partiler arası olumsuz deneyimlerin ittifak sürecinden nasıl açılacağı ve ittifakın geleceğı hangi amaç veya kazanımlara göre şekilleneceğı, yani ittifakın nerede biteceğı gibi temel soru ve sorunlar müzakere ortamını oluşturacak çalışma alanları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda partileri tatmin edici bir program oluşturulması öne çıkmakta, ittifakın amaçların açık şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Bazı durumlarda ittifak teşebbüsünde bulunmak ilerde çok daha yüksek dereceli çatışma durumlarını oluşturma riskine sahiptir. Mısır’da 1984 yılında, “Al-Wafd Partisi ve Müslüman Kardeşler’in ittifak yapar ve daha sonra 1987’de ittifakı sona erdirmeye karar verirler. İttifak nedeniyle bir takım sorunlar ortaya çıkar. Bu sorunların başında, Müslüman Kardeşler’i ittifakın hedeflerine uymamakla suçlayan Al-Wafd Partisi’nden birçok üye ittifaktan çekilir.” (Zada, Sigler, & Harvey, 2014, s. 3). İttifak stratejisi belirlenirken partilerin siyasal düşüncelerine dair bağlamlarını da hesaba katmak gerekmektedir.

2.6.2.2. İttifak müzakerelerine başlanması ve ittifakın yönetimi

Partiler kendi seçim programlarını güçlü hazırlamaktan yoksunsa ittifak programlarını da etkili oluşturamamaktadır. Bu gibi hallerde daha çok sloganlarla ve ortak bir tehdide yönelik bir karşı argüman geliştirilmektedir. Fakat burada hatırlanması gereken bir konu, nasıl ki bir tarafta ittifak oluşturuluyorsa, aynı şekilde karşı tarafın da bir ittifak çağırısına çıkarak mevcut

ittifakın bileşenlerini kendi lehine çekme imkânı bulunmaktadır. Bu bakımdan tesis edilecek ittifakın ilerde karşılaşılabileceği muhtemel sorunları da hesaba katarak kendi içinde yaşayacağı çatışmaları nasıl bir uzlaşî ile çözeceğini de belirlemesi önem taşımaktadır. “Taraflar ittifakın nasıl yürütüleceği konusunda ortak bir vizyona sahip olsalar da, vizyonları genellikle anlaşmazlıkları çözecek mekanizmalardan yoksundur. İttifaktan çekilme, başlı başına siyasi partilerin ittifakın devamını engelleyen çözülmemiş sorunlarla karşılaştıklarında başvurdukları bir mekanizma olarak görülmektedir.” (Zada, Sigler, & Harvey, 2014, s. 5).

Bu bakımdan ittifak müzakerelerine başlanmadan evvel ittifak ortaklarının öncelikli olarak kendilerine ait strateji ile müzakere prosedürlerini hazırlaması gerekmektedir. Partiler açısından ittifaka yönelik strateji ve siyasal bağlama dair müzakere alanı şunları içerebilmektedir: (National Democratic Institue, 2015, s. 45):

- Müzakerelerin süresi; Gerçekleştirilecek müzakerelerin oturum sayısı, gerçekleştirileceği zaman aralığı ve sıklıkları,
- Müzakerelerin idari ve protokol düzenlemelerinin hazırlanması,
- Müzakere ekiplerinin temsil boyutu,
- Tüm müzakereleri yönetmek için belli bir kişinin veya ekibin tayin edilip edinmeyeceği ve bunların belirlenmesi,
- Müzakerelerin gerçekleştirileceği yer/ler,
- Müzakerenin ana gündemi ve müzakere edilecek konuların belirlenmesi, sıraya konulması,
- Müzakerelerin mahremiyetinin sağlanması ve gizlilik ile ilgili anlaşmalar,
- Müzakerelerin harici iletişimine yönelik stratejilerin belirlenmesi ve müzakereler süresince kamuoyu ile paylaşılacak gündemlerin belirlenmesi,
- Müzakerelerin sona erdirileceği ve anlaşmanın gerçekleştirileceği tarih ve programının belirlenmesi.

Partiler arası başlatılan müzakerelerde bazı konularda müzakere ekipleri kendi partileri adına karar verme yetkilerini aşan gündemlerle karşılaşılabirler. Bu gibi durumlarda partilerin yetkili kurul/organlarında bunların tartışılması ve olumlu-olumsuz cevap verilmesi gerekmektedir. Bunun için müzakereler ara verme ve devamında görüşmelere devam edilmesi; anlaşılamayan konuların sona ertelenmesi ve/veya gündemden çıkarılması teklif edilmektedir. Müzakerelerde ana konular üzerinde uzlaşma sağlandıktan sonra tali konuların belirlenmesine geçilmektedir. “Bir uzlaşma sürecinin sahip olabileceği en temel katkı, siyasi

ilişkilerin dönüşüm arayışını mümkün kılmaktır. Bu olasılığı etkileyen iki koşul vardır: umut ve onarım ihtiyacının kabulü.” (Murphy, 2010, s. 125).

Müzakereler boyunca partilerin karşılıklı olarak karşılaşacağı sorunların başında *baskı ve kaygılar* gelmektedir. Baskı ve kaygıların partiler açısından oluşum süreçleri müzakere anına kadar parti program ve ilkeleri ile ideolojisine göre hareket etmenin oluşturduğu bir katılık bulunmaktadır. Bir ülkede siyaset esnek ve geçişken bir karakterde değil ise partilerin bir araya gelmesi ve ortak söylem geliştirmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Müzakereler boyunca, ilkelerinden taviz verme, dün ile çelişme ve üstünlüğü karşısındakine kaptırma gibi alanları kapsayan baskı ve kaygılar parti içinden partili destekçilere kadar genişlemektedir. Bu sorunu aşabilmek için müzakerelere ittifakı gerekli kılan ana konulardan ve her bir tarafın da üzerinde aynı fikri en kolay şekilde kabul edeceği konulardan başlanması müzakerelerde karşılıklı güven iklimini doğuracaktır. Böylece uzlaşının sağlandığı ve devam eden süreçte de devam ettirilebileceği algısı oluşturularak baskı ve kaygıların üstesinden gelinmektedir. “Bazı başarılar elde edildiğinde ve genel ruh hali olumlu olduğunda zor konular çözülebilir.” (Rainer & Braum, 2013, s. 88).

27 Eylül 2009 tarihinde Almanya’da ülkenin ana yasama organı olan Almanya Federal Meclisi üyelerini belirlemek için federal seçim gerçekleştirilmiştir. Almanya eyalet sistemi ile yönetilmektedir. Ülkede, yerel seçimler, eyalet parlamentosu seçimleri ve federal parlamento (meclis) seçimleri olmak üzere üç ayrı seçim yapılmaktadır. 2009 seçimlerinde CDU/CSU %35,2, SPD %34,2 ve FDP %9,8 oranında oy aldılar (Wikipedia, 2021). “Hükümeti kurmak için bir araya gelen CDU/CSU ve FDP müzakereler için belirli bir yol haritası oluşturdular.” (Sagarzazu & Kluver, 2015, s. 6). 2005 yılı seçimleri sonrasında bir araya gelen partiler 86 gün sonrasında koalisyon kurmuşlardı. Böylece etkin bir müzakere yöntemi ile 2009 yılı için bir çalışma gerçekleştirdiler. Bir araya gelen “CDU/CSU ve FDP öncelikli müzakere yönteminde anlaştılar.” (Rainer & Braum, 2013, s. 85-88). Öncelikli olarak partiler müzakereler için resmi bir yapı üzerinde anlaştılar. Katılımcıların belirlenmesi, sorunların çözümünde kimlerin yetkili olacağı; anlaşmaların nasıl ve kimler tarafından yazılı hale getirileceği; nihai karar verme yetkisinin kim/lerde olacağı belirlendi. Sağlıklı bir müzakere süreci yönetmek için ‘Büyük Koalisyon Komitesi’ oluşturuldu (GCC). Böylece müzakerelerde çözülemeyen konularda bu komite tam yetkiye sahip oldu ve otorite kullanma hakkına sahip oldu. Partiler müzakerelerde dokuz baş müzakereci ile temsil edildi. Gündemin yönetilmesi, müzakere belgelerinin düzenlenmesi ve tutanaklar ile taslak metinlerin hazırlanması amacıyla partilerin genel sekreterlerinden oluşan ‘Yönlendirme Komitesi’ oluşturuldu. Müzakerelerin hızlı ve etkin yürütülmesi için on adet ‘Çalışma Grubu’ oluşturuldu. Çalışma Grupları her gün görüşmelerine

devam etti ve kendilerine sunulan müzakere gündemleri doğrultusunda anlaşmalara vardı. Büyük Koalisyon Komitesi tarafından da çözülemeyen konular doğrudan parti başkanları arasında özel görüşmeler ile çözüme kavuşturularak koalisyon kurma süreci sona erdirildi.

Uzlaşmayı kolaylaştırmak ve müzakereleri yapılandırmanın farklı yolları bulunmaktadır. Tercih edilecek yöntemler daha çok bir araya gelen partilerin münhasır karakterlerine uygun, üzerinde anlaşılabilir, güven telkin edici ve ana konularda anlaşma sağlayıcı bir yol takip etmektedir. Ortak bir zeminde buluşmak ve buradan yola çıkarak başlamak müzakerelerin nihai amacına ve ittifakı gerektiren şartlara uygun bir stratejik davranış olmaktadır. Bununla birlikte müzakerelerde her bir partinin münhasır karakterine ait önceliklerine saygı duymak, onları dışlamamak ve görüşmeleri bunların üzerinden tıkamamak müzakerelerin ilerlemesini sağlamaktadır. Ayrıca müzakereler ilerledikçe üzerinde anlaşılan konuları öne çıkararak elde edilen kazanımı görüşmelerin devamı ve neticeye bağlanması için referans olarak almak, müzakerelerin netice elde etmesine vesile olmaktadır. Müzakereleri etkin kılmanın yolu karşılıklı sorumlulukların hem partiler arasında hem de seçmenleri tarafından içselleştirilmesinden ileri gelmektedir. “Eylemleri ahlaki açıdan sıkıntılı uygulamalara karıştığında bile, vatandaşlar veya yetkililer eylemlerinin veya işlerinin katkıda bulunduğu amaçları ve projeleri bilmediklerini veya anlamadıklarını iddia ederek sorumluluğu inkâr edebilirler.” (Murphy, 2010, s. 129).

2.6.2.3. İttifakın kamuoyuyla paylaşılması ve çevresel faktörler

Partiler siyasal ittifak konusunda müzakereler neticesinde anlaşmaya vardıklarında ve özellikle müzakereler başarıyla ilerledikçe sürecin olumlu tarafını kamuoyu ile paylaşmaktadırlar. İttifak için nihai söylemi partiler arasında varılan anlaşmanın önemi ile siyasette bulacağı karşılık üzerine olmaktadır. Böylece ittifak üyesi her bir partinin önceliği yerine bir araya gelen partilerin kurduğu ittifakın çok daha büyük ve kapsayıcı mahiyeti oluşturulacak vurgulanmaktadır.

Müzakereler neticesinde yazılı olarak belirtilen ittifak yapısı genel olarak ayrıntıdan uzak, kapsayıcı ve iyi niyetleri belirten metinler şeklinde olmaktadır. “1950’lerde Alman koalisyonları, parti başkanları arasındaki mektup alışverişine dayanıyordu. Ancak, 1960’ların başından itibaren yazılı anlaşmalar giderek yaygınlaştı. Bu anlaşmalar büyük ölçüde yasal değil, siyasi belgelerdir.” (National Democratic Institue, 2015, s. 55). İttifak anlaşması kamuoyuna açıklanırken koalisyon üyeleri arasındaki koalisyon rolleri ile diğer anlaşmalar

üzerinde durulmayarak hem doğacak tepkileri minimize etme hem de ilerde ittifakta ortaya çıkabilecek çelişkili durumları tolere etmek için paylaşılmamaktadır. Yasal olarak gerekli olmasa bile, her koalisyon için anlaşma belgeleri dikkate alınmalıdır. Bu belgelerde aşağıdaki çıkarımlar yer alması bakımından önemlidir: (National Democratic Institue, 2015, s. 55):

- Siyasal performansın ölçülebileceği ve ittifakın sorumlu tutulabileceği bir kamu politikası gündemi sağlamak,
- Üye tarafların, özellikle anlaşma kamuya açıksa, anlaşmayı ihlal etmelerini zorlaştırmakta,
- Hem halk hem de koalisyon üyeleri için belirsizliği azaltmakta,
- İttifak kurulup çalışmaya başlamadan önce bile çatışmanın belirlenmesine ve etkisiz hale getirilmesine yardımcı olarak siyasal uzlaşma zeminini belirlemektedir.

Anlaşma belgeleri belli bir kesinlik taşımaktadırlar. “Uzlaşma, uzlaşma peşinde koşmanın alternatif yollarını aramanın faziletleri veya girişilen arayışların sonuçları hakkında anlaşmazlığın ve tartışmanın ortadan kaldırılmasını gerektirmemelidir.” (Murphy, 2010, s. 142). İttifaklarda da kamuoyu ile paylaşılan metinler veya sözlü ifadeler belli bir kesinlik taşımaktadır. Gelişen şartlara bağlı olarak ittifakın şeklinde ve uygulamalarında değişiklikler olabilir. Bu yüzden taraflar anlaşmanın değiştirilip değiştirilemeyeceğine karar vermek için bir prosedür üzerinde anlaşmak durumundadırlar. Bu durum aynı zamanda siyasal tecrübelere dayanılarak ileriki dönemlerde karşılaşılması muhtemel sorunlara ittifak adına ön tedbirleri almayı temin etmektedir. Bununla birlikte müzakere sonuçlarında değişikliğe gitmek ittifakta belirsizliği artırma riskine sahiptir. Ayrıca partilerini ittifaka belli bir anlaşma sonucunda dâhil eden liderlerin güvenilirliğini de zedeleyebilir. Kamuoyu nezdinde oluşacak olumsuz bir algı ittifaka zarar verebilir. Bu bakımdan değişiklikler kamuoyu rızası ve genel bir talep neticesinde ittifak ortakları arasında uyum ile alınarak ittifak devam ettirilmelidir.

2013 yılı Almanya parlamento seçimleri neticesinde Büyük Koalisyon kuruldu. Alman SDP, koalisyon anlaşmasını parti delegelerine onaylatarak hem koalisyon içinde gücünü artırmaya hem de parti yönetiminin parti içinde geniş destek bularak süreçten kazançlı çıkmaya çalışmıştır. The Economist gazetesinde (The Economist, 2013); “*Kendi üssünün desteğini sağlamlaştırması gereken Bay Gabriel, SPD’nin 470.000 üyesinin bir koalisyon sözleşmesini onaylayıp onaylamama konusunda oy kullanmasına izin vererek eşi görülmemiş bir adım attı. Taktik olarak, bu bir ustalıktı, çünkü bu taban referandumu tehdidini Bayan Merkel’den daha fazla solcu tavizleri yenmek için kullanabilir.*” yorumu bu duruma açıklık getirmektedir.

İttifak anlaşmasının nihai olarak açıklanmasından evvel partiler tarafından iç kurullarında görüşülüp bilgilendirmeler yapıp anlaşma kabul edildikten sonra kamuoyuna yönelik bir iletişim stratejisi belirlenmektedir. İttifakta yer alan genel ve özel konular, partilerin sorumluluk, yetki ve rolleri tam kesinlik kazandıktan sonra bunun hangi yolla ve ne şekilde basın ile paylaşılacağı belirlenmektedir. Bununla birlikte ittifak ile ilgili olarak partiler ve ittifak adına kimlerin konuşacağı belirlenerek yaşanacak muhtemel iletişim kazalarının önüne geçilmektedir.

İttifakları belirleyen veya bağlayan önemli bir etmen siyasal ortam ve yasal düzenlemelerle ilgilidir. Bazı durumlarda seçim kanunları ittifakta yer alacak her bir üyenin avantajını dezavantaja dönüştürebilmektedir. “Ayrıca, toplumsal tartışmalar ve genel hava ve belli bir partinin geri dönüşünü engellemek için ittifaklar oluşturma ve sivil güçleri birleştirme fikrini desteklediğinden, toplum siyasi partileri ittifaklara katılmaya zorlamaktadır.” (Zada, Sigler, & Harvey, 2014, s. 6). Tüm zorluklar karşısında partiler ittifak için ortak bir program geliştirdiklerinde ve programın açık, ulaşılabilir ve ortak çıkarları önceleyen bir ön çalışma ile hazırlandığında aralarında kolektif bir çalışma kültürü geliştireceklerini göstermektedir. Ayrıca partiler seçim ittifakı mı yoksa siyasal ittifak konusunda mı bir araya geldiklerini açıkça belirterek kamuoyu desteğini elde edebilir ve çevresel faktörlere karşı direnç geliştirebilirler.

2.6.2.4. İttifakın paydaşlarının ortak siyasal davranış sergilemesi

Siyaset yönetim ilişkileri bakımından zor bir alanı kapsamaktadır. Tek bir parti içinde farklı anlayış sergileyen grupların yer alması bu zorluğu pekiştirmektedir. İttifak içinde ise çok daha farklı kesimler yer alması, üyelerin aralarında daha geniş bir anlayış ve hoşgörü kültürü gelişmesi önem taşımaktadır. Başarılı ittifaklar ortak bir program ve zeminde kurulmaktadır. İttifakın müzakereler akabinde tesis edilmesi beraberinde sürdürülebilirliğini getirmektedir. Bu bakımdan ittifak ortakları arasında iyi ilişkileri sağlamak ve her bir partinin karşılıklı olarak birbirine saygı göstermesi, diğerinin ilkelerine anlayışlı davranması önem taşımaktadır. İttifaklar daha çok partilerin üst kurulları arasındaki yakın görüşme ve müzakereler neticesinde tesis edildiğinden partilerin teşkilatları ile üyeleri mevcut şartlara ve ittifak gerekliliğine tam olarak hâkim olmayabilmektedir. İttifakın ortak çıkarları dışında parti çıkarları gözetilerek davranış ve söylemler üretilmesi ittifakın sürdürülmesinde risk faktörlerini oluşturmaktadır. Bu bakımdan ister yazılı bir metin olarak ittifak beyanı olsun isterse genel teamüller ile bir anlaşma

yoluna gidilsin ittifak üyelerinin aralarında saygı, güven, hoşgörü ve uzlaşma ortamını temin için çaba göstermesi gerekmektedir.

Tesis edilen ittifakın gerek ortak hedeflere erişmede gerekse karşılaştığı sorunları çözmede kendi içinde açık ve şeffaf bir yönetim sergilemesi beklenir. Bu bakımdan ittifaka ortak arayışında, genel ve kalıcı bir uzlaşının sağlanmasında temel konular öne çıkmaktadır: (Zada, Sigler, & Harvey, 2014, s. 7):

- İttifakta partiler arası kilit nokta, farklı politika alanlarında fikirlerin birlikte savunulduğundan emin olunması; bir şeylerin olmasını önlemek için yola çıkan bir ittifaktansa, olumlu hedeflere ulaşmak için bir ittifak oluşturulması,
- İttifakı uzun dönem planlayarak paydaşların da bu doğrultuda birlikte hareket edeceğini görmek; seçilen ortakların siyasi ve çalışma yöntemleri açısından bir uyumun oluşmasını sağlamak. Kısa vadeli hedefler için ittifaka gelen ortakların hedeflerini hızlı değiştirebileceğini hesaba katarak oluşacak güvensizliğin en aza indirilmesi,
- Birlikte çalışabileceğinizi düşündüğünüz taraflara katılın ve çalışma yöntemleri, seçim kampanyaları gibi somut siyasal davranışlarda ortaklar arasında sorun çıkmamasına özen gösterilmesi,
- İttifakın nasıl işleyeceğini, anlaşmazlıkların nasıl çözüleceğini, ittifaka yeni ortakların hangi temelde kabul edileceğini, koalisyonun nasıl bir anlaşmaya varılacağını belirleyen sürecin erken bir aşamasında bir tür 'Mutabakat Zaptı' taslağı hazırlanması.

2.6.2.5. İttifakın gözden geçirilmesi ve gelişen şartların değerlendirilmesi

Siyasal ittifaklar kurulduktan sonra uzun ömürlü bir karaktere bürünmek istemektedirler. Özellikle Başkanlık Hükümet Sistemlerinde yüzde elli oyun bir fazlasına ihtiyaç duyan siyasi partiler iktidarı elde etmek için aralarında ittifaklar kurmayı tercih etmektedirler. Fakat seçimlerden sonra gelişen şartlar ve yaklaşan yeni seçimler ittifaklardan istenilen neticeler elde edilsin edilmesin uzun ömürlü olması yönünde yeni arayışları ortaya çıkarmaktadır. Siyasal ittifaklar kurulduktan sonra genel politikalar üzerinde sapmalar gösterebilmektedir. Bu bakımdan ittifakın dinamik bir yapıda oluşturularak özellikle hassas gündem konularında kimlerin konuşacağını belirlenmesi önem taşımaktadır. Böylece “seçmenleri en çok

ilgilendiren konularda” (Zada, Sigler, & Harvey, 2014, s. 8) ittifak ortak dil ve gündem tesis etmeyi başarmaktadır.

Buna karşın bir siyasal ittifakın dağılmasına bazı nedenler etki etmektedir. Bu nedenler ittifak ortakları tarafından eş zamanlı üzerinde çalışılır ve üzerinde düzenlemeler yapılırsa ittifakın ömrü gelişen şartlara göre uzun olmaktadır. Aşağıda ittifakların fesih edilmesine etki eden süreç ve durumlar yer almaktadır. (National Democratic Institue, 2015, s. 73-74).

- a) *Politika Üzerindeki Farklılıklar*: Partilerin genel politikaları bulunmaktadır. İttifak içinde yer alan partiler kendi karakterlerine has genel politikalarından taviz verebilir veya bazı tedbirler alabilirler. Özellikle iç ve dış politikaya ait parti argümanları ile ekonomik politikalar farklılıklar göstermektedir. İttifakta yer alan partiler iktidarı elde ettiklerinde aralarında yönetim anlayışlarına göre bu politikaları arasında farklılıklar ortaya çıkabilmekte ve anlaşmazlıklar görülmektedir.
- b) *Parti Liderleri ve/veya Yöneticileri arasındaki Farklılıklar*: İttifaklar ister belli bir ittifak anlaşmasına dayalı olsun isterse sözlü iyi niyet belirten bir birliktelik ile kurulsun parti liderleri ve yönetici kadrolarının aralarında yaşayacakları kişisel uyuşmazlıklar ittifaklarda ciddi sorun çıkarmaktadır. Parti yöneticileri arasındaki kötü ilişkiler ittifakların çökmesine yol açmaktadır.
- c) *İttifaktan Elde Edilen Avantajların Ortadan Kalkması*: İttifakın partilere sağladığı avantajlar partiler tarafından hissedildikçe bir arada yer almaya devam etmektedirler. İktidar ilişkileri ve halk desteği gibi geniş bir sahaya yayılan bu avantajlar dezavantajlı durumları tolere etmektedir. Zamanla partilerin ittifaktaki pozisyonları, bazılarının daha fazla öne çıkması, kendi tabanlarından gelen talepleri karşılayamamaları ve halk desteğinin azaldığını yönelik baskılar özellikle ittifakta yer alan küçük partileri dezavantajlı duruma çekmektedir.
- d) *Parti İçi Sorunlar*: İttifakta yer alan partiler zamanla yönetim değişikliğine gitmektedir. Bu durum hem partinin yönetim kadrosunu değiştirmekte hem de siyaset stratejisine etki etmektedir. Bundan başka partilerin iç durumlarında meydana gelen değişimler farklı sorunların yaşanması ittifak ortakları tarafından tolere edilememekte ve bu durum ittifaka olumsuz yönde etki etmektedir.
- e) *İttifakın Amacına Hizmet Etme Süresinin Sona Ermesi*: Siyasal ittifakları koalisyonlardan ayıran önemli bir fark uzun süreli bir ilişki biçimini oluşturmalarıdır. Uzun süreli birlikteliğin sağlanması için ittifakta yer alan taraflar birden çok amacı ve kazanımı (ülke adına ve özelde ise partileri adına) ittifak yapısında dile

getirmektedirler. Kurulan ittifak ile öncelikli ve sürece bağlı kazanımlar ve amaçlar tesis edilmektedir. Fakat kimi hallerde ittifak ile öncelikli amaçlar elde edildikten sonra uzun vadeli amaçlar için partiler kendi yollarına tek başına gitmeyi tercih etmektedirler.

İttifakların dağılma risklerine karşın elde ettikleri başarılar ile taraflarına sağladığı avantajları ile uzun ömürlü bir birlikteliğe yol açma durumları bulunmaktadır. Dağılmaya etki edecek risklerin ortadan kaldırılması, yeni ittifak çerçevesinin belirlenmesi ve ittifak kazanımlarının paylaşarak halk desteğinin muhafaza edilmesi durumunda ittifak içinde hareket etmede partiler bazı stratejilere başvurmaktadırlar.

İttifak içinde hareket etme ve siyaseti uzlaşma zemininde bir arada yürütme partilerin karakterine yansiyarak siyasetin genel havasına yansımaktadır. İttifakta yer alan partiler seçim sonrası iş birliğini minimize ederek diğer seçimlerde yeniden bir arada hareket etme kararı alabilirler. Bundan başka partiler ittifak ile elde ettikleri kazanımları daim kılmak için ittifak müzakerelerini devam ettirerek yeni müzakere başlıkları oluşturabilirler.

Ayrıca partiler seçim sonrasında hükümet içinde bir arada yer alabilirler veya farklı koalisyon tiplerine uygun bir iş birliği tesis edebilirler. Bundan başka seçimlerde bazı bölgelerde bireysel bazı bölgelerde ise ortak hareket edebilir ve ortak veya yalnız seçim kampanyası yürütebilirler.

2.6.2.6. İttifakın seçim kampanyası yönetimi

Siyasal ittifakların yüzleştikleri sorunların başında ortak bir seçime girme ve seçim süresini birlikte yönetmektir. Ortak bir seçim kampanyası belirleme ve bunu sağlıklı şekilde yürütmek kolay değildir. Rakip partilerin ittifak ortaklarına yönelik eleştirilerine karşı cevap verilip verilmeyeceği, seçim süresi boyunca ülke ve dünya gündemine dair ortaya çıkan beklenmedik gelişmelere ittifak ortakları adına kimin ve kimlerin cevap vereceği, ülkenin içinde bulunduğu siyasal, ekonomik ve diğer politik durumlarına karşın ortak veya farklı çözümlerin konuşulup konuşulmayacağı temel sorunları oluşturmaktadır. Bu bakımdan ittifak içinde ortak bir seçim kampanyası tesis etmek ve karşılaşılabilecek muhtemel sorunları minimize etmek adına bazı ön çalışmalar ihtiyaç bulunmaktadır: (Zada, Sigler, & Harvey, 2014, s. 9):

Ortak kampanya stratejisinin belirlenmesi: Siyasal ittifaklar en çok seçim dönemlerinde birlikte hareket etmektedirler. İttifakın seçmenlere doğru tanıtılmasının, aralarındaki uyumun ve geleceğe dönül politikalarının ne kadar işlevsel olduğu seçim kampanyası boyunca sağlanacak tutarlılıkla gösterilmektedir. Seçim kampanyası boyunca birlikte hareket etmek uzun vadeli birlikteliği sağlayarak ittifakı tehdit eden unsurların çözümüne katkı sunmaktadır.

Koalisyon sözcülerini seçilmesi: Koalisyon anlaşmasının bir parçası olarak, kampanya için ve muhtemelen daha uzun vadede kilit sözcülerin kim olması gerektiği konusunda bir anlaşma olmalıdır. Medyada koalisyon adına kimin konuşacağı, toplantı sonrasında kimlerin açıklamalarda bulunacağı ve yürütülen kampanya boyunca ittifakı ilgilendiren ortak mevzularda kimin veya kimlerin ittifak adına konuşacağı önceden belirlenerek ittifakın siyasal dili oluşturulmaktadır.

İttifak ortakları ile münakaşaya girmekten uzak durmak: Bir araya gelen partiler süreç içinde ayrı görüşlerde bulunabilirler. Bununla birlikte bu görüşleri seçim dönemlerinde aday veya üyeler tarafından dile getirilebilir. İttifakın güvencesi adına ayrı düşünülen konularda basın önünde tartışmalardan uzak durularak seçim kampanyası en az zararla atlatılabilir. İttifak süresince ve kampanyalarda buna benzer münferit açıklamaların zararını en aza indirmek için ittifak protokolünün sağlıklı oluşturulması ve buna atıfta bulunulması önem taşımaktadır.

Adayların belirlenmesi: İttifakın ileride yasama çatısı altında devam edeceğini düşünerek seçimlerde adayların belirlenmesi, ortak adayların çıkarılması gibi konularda ön çalışmalar yapılarak kampanya süreci sağlıklı yönetilmektedir. Ayrıca seçilen adayların ittifak ortaklarının önceki dönem politikalarına aşırı derecede aykırı olmamasına dikkat edilmesi ileride doğacak fikri ayrılıkları tolere etmektedir.

İttifakın parlamento çalışmalarını belirlemek: Seçimlerden sonra parlamentoda yasama görevlerini yerine getirirken ittifakın ortak hareket etmesi gereken politikalar olacağının hesaba katılması seçim öncesi ve sonrası dönemin yönetimini kolaylaştırmaktadır.

3. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE CUMHUR İTTİFAKI İNCELEMESİ

3 Kasım 2002 seçimleri sonrasında Türkiye uzun yıllar sonra tek partili iktidar tarafından yönetilmeye başlandı. 2002 yılında 58. Hükümeti Abdullah Gül ile kuran AK Parti, Erdoğan'ın, 8 Mart 2003'te Siirt'te yapılan yenileme seçimlerinde milletvekili seçilmesinin ardından Abdullah Gül başkanlığındaki hükümet istifa etti ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, hükümeti kurma görevini Recep Tayyip Erdoğan'a verdi. "Erdoğan, 15 Mart 2003'te Türkiye'nin 59'uncu, AK Parti'nin 2'nci hükümetini kurarak 2014 yılına kadar sürdüreceği başbakanlık görevini üstlendi." (Kaplan, Enes;, 2020). AK Parti'nin ilk genel ve mahalli seçimlerde tek başına elde ettiği siyasal üstünlük 2007 genel seçimlerine de yansiyarak %46,58'lik oy oranına ulaşmasına ve Tunceli dışında seksen ilde milletvekili çıkarmasına vesile oldu. Aynı yıl T.B.M.M'de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçiminde de elde ettiği başarı ile Abdullah Gül Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı seçildi. 2009 yerel seçimleri, 2010 yılı halk oylaması ve 2011 genel seçimlerinde elde edilen siyasal başarılar ile 2014 yılına gelindiğinde 2007 halk oylaması gereğince "10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde Recep Tayyip Erdoğan %52'lik halkoyu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin 12'nci, halk tarafından seçilen ilk Cumhurbaşkanı" (Anadolu Ajansı, 2014) oldu.

16 Nisan 2017'de yapılan halk oylaması ile Anayasa'da 18 maddede gerçekleştirilen değişiklik ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmeye karar verildi. 16 Nisan 2017'deki halk oylamasından yüzde "51,41 oranında "Evet", yüzde 48,59 oranında "Hayır" oyu" (HaberTürk, 2017) çıkmasıyla Anayasa'daki, "Cumhurbaşkanı seçilenin partisi ile ilişkisi kesilir" hükmünün kaldırılmasının ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan'a parti üyeliğinin yolu açıldı. Ayrıca "halk, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesine karar verdi." (Kaplan, Enes;, 2020).

AK Parti'nin iktidara gelmesiyle kurduğu 58. Hükümet ile 2018 yılında kurulan 66. Hükümet arasında kurmayı başardığı dokuz hükümet ile iktidarda tek başına kalması kendi programı doğrultusunda siyasal bir yapı kurmaya yönelik arayışları ortaya çıkardı. 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde AK Parti %40,9 oy ve 258 milletvekili çıkarmasına rağmen tek başına hükümeti kurma yeterli sandalyesi elde edemedi. Bu tablodan yola çıkılarak 2007 yılından itibaren parti içi çalışmalarda dillendirilmeye başlanan Başkanlık Hükümet Sistemi daha sık gündeme gelmeye başladı. Böylece parlamenter sistemin istikrar sorununa vurgu yapılarak yeni bir yönetim şeklinin gerekliliği üzerinde AK Parti tarafından tartışmalar ortaya atılmaya

başlandı. 18 Kasım 2015 tarihinde Erdoğan, katıldığı canlı yayında aşağıdaki sözleri ifade ederek Başkanlık Sistemi konusundaki kararlılıklarını belirtmiş oldu. (Sözcü, 2015).

“7 Haziran ile 1 Kasım arasındaki farkı iyi analiz etmemiz lazım. 7 Haziran’da sandıktan bir koalisyon tercihi çıktığını bir kenara koymamız mümkün değil. Niye? Rakamlar bunu söylüyor onun için. Fakat bu koalisyon nasıl oluşacak buna gelince. Koalisyon bir kültürdür. Bu batı ülkelerinin birçoğunda var ama bakın, başkanlık sisteminin yaşandığı ülkelerin birçoğunda koalisyon başarılı gitmiyor. Onun için de oralarda istikrar ve güveni yakalamak için de bakıyorsunuz hep tek partili iktidarlar orada söz konusu. “Ben başkanlık sistemi olayını gündeme getirdim, getiriyorum. Yine de getireceğim. Ancak o Anayasa değişiklikleri içerisinde de başkanlık sistemi olayı vardı. Orada başkanlık sistemi henüz müzakere edilmemişti. Şu anda diğerleri üzerinde bir mutabakat sağlandıktan sonra başkanlık sistemini kendileri kabul etmiyor. Kabul edip etmemeleri önemli değil. Önemli olan bir şey var. Bu başkanlık sistemi nedir? Bırakalım millet, akademisyenler, siyasetçiler bunu tartışsın. Ülkemize kazandırır, mı kaybettirir mi? Bunu görelim. Bundan çekinmeye gerek yok.”

Daha sonra 7 Haziran 2015 seçimlerinde oy çokluğunu almasına rağmen tek başına hükümeti kurma yeterliliği elde edemeyen AK Parti’de Başkanlık Sistemine yönelik süreç hızlandırılarak Türk siyasetinin yeni bir döneme doğru ivme kazanmasına zemin oluşturuldu. 2014 yılı halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı ve 2015 yılı tek başına yeterli çoğunluğu elde edemeyen seçim sonuçları beraberinde Başkanlık Sistemi tartışmalarını getirmiştir. Siyasetin bundan sonraki gündemini bu gelişmelerin belirlediği görülmüştür. Bu dönemde siyaset alanında birçok soru sorulmuş ve bunlara cevaplar aranmıştır. Bu sorulara baktığımızda, “Türkiye’de siyasal sistem değişikliği gerekli midir? Türkiye yeni bir siyasal sistem değişikliğine hazır mıdır? Türkiye yönetim sistemi anlamında yeni bir tercihle mi karşı karşıya? Türkiye’de şayet bir sistem değişikliği olacaksa bu tercih “Amerikan tipi Başkanlık Sistemi” mi, “Fransa tipi yarı başkanlık sistemi” mi yoksa çokça polemik konusu olan “Türk tipi bir Başkanlık sistemi midir?” (Gökhan, 2015, s. 58) sorularını görmekteyiz.

3.1. Başkanlık Hükümet Sistemi ve Temel Özellikleri

Başkanlık Sistemi, “1787 Amerikan Anayasasının öngördüğü ve insan aklının bulduğu bir modeldir.” (Kuzu, Burhan, 2017, s. 12-13). Başkanlık hükümeti (presidential government), “devlet ve yürütmenin başı olan başkanın, sabit bir süre için halk tarafından seçildiği ve yasama organının başkanı düşüremediği, başkanın da yasama organını feshedemediği bir sistem olarak tanımlanmaktadır.” (Tunçkaşık, 2015, s. 1). “Başkanın siyasi sorumluluğu doğrudan halka karşıdır.” (Öztürk & Kurt, 2015, s. 53). Bu sistem ilk defa Amerika Birleşik Devletleri

tarafından kullanılmaya başlanmıştır. “ABD Anayasası, ilk yazılı anayasa ve Amerikan Başkanlık Sistemi ilk başkanlık sistemi olma özelliğine sahiptir.” (Lijphart, 1992, s. 67). “Başkanlık sistemi, parlamenter sistem gibi zaman içerisinde şekillenen bir sistem olmayıp Filadelfiya’da toplanan Kurucu Meclis’in tasarlayarak ortaya çıkardığı bir sistemdir.” (Koçak, 2015, s. 23). 1787 tarihli ABD Anayasası ile kabul edilerek hayata geçirilen sistemin ana karakteri, daha öncesinde farklı yapı ve yönetimlerde aynı kıtada bulunan toplumların birlik içinde, bir arada, ortak bir amaç doğrultusunda, tek devlet çatısı altında yaşamlarını sürdürmesini sağlamaktır. İç bütünlüğünü sağlamak, yeni bir anayasa etrafında bugünkü eyaletleri bir arada toplamak ve başta İngiltere olmak üzere kıtaya etkide bulunan diğer devletlere karşı güçlü kalmak için “1787’de Filadelfiya’da toplanan Kurucu Meclis görüşmeleri” sonucunda (Kuzu, Burhan, 2017, s. 7) hayata geçirilmiştir.

Amerikan toplumu on üç koloni tarafından oluşmaktadır. “Dini ve ekonomik gerekçelerle İngiltere’den ayrılıp” (Koçak, 2015, s. 25) bağımsızlık ilan edip aralarında bir konfederal yapı kuran on üç koloni, zamanla yönetim olarak zayıf düşmüştü. İngiltere tarafından kendilerine yüklenen yüksek miktardaki vergilerden ötürü bağımsızlık savaşını vermişlerdir. George Wahington önderliğinde bu mücadeleden zaferle çıkan on üç koloni, 4 Temmuz 1776’da Bağımsızlık Bildirgesi’ni ilan etmişlerdir. Yeni bir devlet ve yönetim oluşturma sürecine geldiklerinde aralarındaki birliği tesis etmek ama aynı zamanda da bir ‘kral’ gibi baskıcı ve otoriter bir yönetici etrafında birleşmemek adına Filadelfiya’da yeni anayasa için toplanmaya karar verdiler. Bu yeni Anayasa toplantısı sonucunda on üç koloniyi bir arada tutacak yeni bir yönetim modeli üzerinde anlaşmaya vardılar. Böylece “halk egemenliği devlet otoritesinin yeni meşruiyet kaynağı olmuştur.” (Tunçkaşık, 2015, s. 9). Buna etki eden temel unsur, “Kuzey Amerika’ya gelen göçmenlerin Avrupa’yı terk etmelerinin altında İngiliz yönetimin baskıları” (Koçak, 2015, s. 27) ve yeni kıtaya yerleşen on üç koloninin yine İngiliz Kralı tarafından sömürülmeye devam etmesiydi. Bu bakımdan halk egemenliği ile tanımlanan yeni anayasa esasında birliğin yeni yönetim anlayışını somut bir model ile ortaya koymasına sebep olmuştur. Bu yeni sistemin en belirgin özelliği yürütme, yasama ve yargı organlarının ayrılığı üzerine oluşmasıydı. Bu üç organın arasında denge ve kontrol mekanizmasını oluşturarak sistemin tek adam üzerinden zorbalığa ve zayıf yönetim üzerinden de başarısızlığa gitmesini engellemeye çalıştılar. ABD tarafından derin tartışmalar neticesinde halk egemenliği olarak hayata geçirilen başkanlık hükümeti sistemine yürütme, yasama ve yargı arasında tesis edilen denge ve kontrolden başka olarak bir de halka tam olarak güven sorunu neticesinde ‘seçiciler kurulu’ getirilerek bazı risklerden korunmayı tercih etmişlerdir.

1776 Anayasası'ndan önce kıtada bulunan on üç koloni İngiltere'ye bağlıydı. Kolonilerin her biri kendi içinde “bir anayasası bulunmaktaydı ve yürütmeden sorumlu olan bir vali, İngiliz Lordlar kamerasına tekabül eden bir Konsey ve Avam Kamerası'na benzeyen Temsilciler Meclisi bulunmaktaydı.” (Koçak, 2015, s. 27). Kolonilerin iç siyasal yapısı esasında İngiltere'nin Kraliyet yapısının bir alt modeli şeklindeydi. Böylece İngiltere kolonilere atadığı valiler ile buraları yönetimi altında tutmakta ve uyguladığı ağır vergi politikaları nedeniyle de ayrılmaya sebep olmaktaydı. Kolonilerin her biri yaşadığı bu siyasal tecrübe karşısında bağımsızlık arayışında ve neticesinde İngiltere tecrübesinden farklı bir yönetim modeli arayışına girmişlerdir. 1774'te Filadelfiya'da toplanan koloniler İngiltere Kralı'nın uyguladığı aşırı vergilere karşı ortak bir bildiri hazırlamışlar ve bunu “Haklar beyannamesi” (Kuzu, Burhan, 2017, s. 20) adıyla yayınlayıp, sömürgelerin hakları sahip olduklarını iler sürmekteydiler. Daha sonrasında İngiltere ile ticaretin boykot edilmesine sebep olan bu süreç neticesinde ikinci bir kongre toplanmıştır. Böylece iki taraf arasında askeri çatışmaların başlaması ile George Washington başkumandan olarak seçilmiş ve bağımsızlık savaşına karar verilmiştir. “4 Temmuz 1776'da Thomas Jefferson tarafından hazırlanan Bağımsızlık Bildirgesi” (Köktaş, 214, s. 113) kabul edilerek ilan edilmiştir. Bağımsızlık Bildirgesi'nde öne çıkan unsurlar arasında insanların doğuştan ayrılmaz haklara sahip oldukları ve devletin de bu hakları teminat altına alması gerektiği yer almaktaydı. Yönetimin bu temel haklara saygı duyması gerektiği aksi halde yönetilenlerin yöneticilere verdiği yetkiyi geri alıp başkalarına verebileceği ifade edilmekteydi. Böylece monarşik bir yönetime karşı demokratik ve uzlaşmacı bir yönetimin gerekliliği ortaya konmakta ve bireysel hak ve özgürlükler belirtilmekte, yeni yönetim sisteminin de bu temel ilkeler üzerine inşa edilmesi gerektiğinin vurgusu yapılmaktaydı.

Başkanlık Sistemi ilk uygulandığı ABD'de Kongre ve Başkan'ı birbirinden bağımsız iki yapı olarak tasarlamıştır. “Başkanlık hükümeti, kuvvetler ayrılığı prensibini sert bir şekilde tatbik eden, kuvvetleri birbirine kontrol ettirmekle beraber icra organının üstünlüğünü sağlayan temsili bir hükümet biçimidir.” (Kuzu, Burhan, 2017, s. 20). İki organın da doğrudan halk tarafından seçilmesi, kendi çalışma karakterini oluşturması bakımından birbirinden bağımsız hareket etme niteliğine sahip olmuştur. Bu sistemde iki yapının sorumluluk ve yetki alanı güçler ayrılığı ilkesine göre şekillenmektedir. “Kongre bakanlıkları ve çeşitli kurulları oluşturmakta; bunların görev ve yetki kaynaklarına, personel sistemine yöneticilerinin atanmasına ve kurulların görev süresine karar vermektedir.” (Koçak, 2015, s. 34).

ABD Başkanlık Sisteminde, yasama organı iki meclisli bir yapı üzerine Anayasa gereğince kurulmuştur. Bunlar ‘Temsilciler Meclisi’ ve ‘Senato’ şeklindedir. Her bir eyaletin

nüfusuna bağlı olarak en az bir temsilci ile temsil edildiği Meclis, Anayasa maddeleriyle şekillendirilmiştir. Her eyalet nüfusuna göre seçim bölgesine (district) ayrılmış bulunmaktadır. Temsilciler Meclisi'ne seçilenler seçim bölgelerinde en fazla oyu alan kişiler olarak gelmektedirler. Seçimlerde adaylar partilerden daha fazla öne çıkmaktadır. Adayların öne çıkması seçmenle aday arasında bilinirlik, güven ve siyasal iletişime bağlı olan temel unsurları öne çıkarmaktadır. Böylece seçmenler ve adaylar partilerin koyacağı katı kuralları aşmakta ve parti başkanlarının veya merkezi yönetimlerinin seçmen iradesi üzerine oluşturabileceği baskılar en aza indirgenmektedir. Adayların birey olarak seçimlerde öne çıkması daha sonraki Meclis çalışmalarında aktif ve etkin politikalar izlemelerine hem sebep hem de bir sonraki seçimlerde halk desteğini yeniden elde etmeleri için sonuç olmaktadır. Temsilciler Meclisi, meclis içinden üyelerin seçimi ile Meclis Başkanı tarafından yönetilmektedir. ABD Başkanlık Sisteminde yer alan ikinci Meclis, Senato'dur. Senato her eyalet için eşit üyeyle temsil edilmektedir. "Her eyaletten gelen ikişer Senatörün oluşturduğu yüz üyeli" (Koçak, 2015, s. 38) olan Senato, üst meclis görevini üstlenmekte ve Senato'nun ne şekilde oluşturulacağı ve buraya seçilme kriterleri Anayasa ile ortaya konmaktadır.

ABD Başkanlık Sisteminde yasamadan ayrı olarak seçimle göreve gelen yürütme organı Başkan tarafından temsil edilmektedir ve Başkan'ın durumuna ait genel hükümleri Anayasa tarafından ortaya konmaktadır. "Başkan ile yasama arasında denge mekanizmasını oluşturacak yetki Başkan'ın veto" (Kuzu, Burhan, 2017, s. 24) yetkisidir. Anayasa gereğince Başkan'ın görevden ayrılması halinde yenden seçim yapılmayıp başkan yardımcısı görevi devralmaktadır. Uygulamada siyasal istikrar açısından bu usul ile süreklilik oluşturulmaktadır. Siyasette istikrarı sağlayan uygulama ve usuller siyasal uzlaşmaya katkıda bulunmakta ve ülke bütünlüğü ve çıkarları bakımından önem taşımaktadır.

ABD Başkanlık Sisteminde, Yargı Organı "Başında ABD Yüce Mahkemesi (Supreme Court) bulunduğu, ülkeye yayılmış bir mahkemeler ağından oluşmaktadır." (Koçak, 2015, s. 50). Yargı organının Anayasa ile belirtilen yetkileri genel olarak ABD'nin ulusal çıkarları, temel hukuki ve adli davaları, ABD vatandaşları el diğer ülkeler arasında ortaya çıkan sorunları merkeze alan bir karaktere sahiptir. ABD başkanlık Sisteminde katı bir şekilde uygulanan güçler ayrılığı ilkesine bağlı olarak yargının bağımsızlığını gösteren uygulamanın başında görevini kötüye kullanmadığı müddetçe mahkeme yargıçlarının görevde kalmaları gelmektedir. Böylece yürütme ve yasama yargı üzerinde doğrudan bir müdahale yapamamaktadır. Görevden alma tehdidinin olmadığı sistemde yargı bağımsızlığı ön plana çıkmaktadır.

Başkanlık Sistemi ile Parlamenter Sistem arasında temel fark ikisini seçimiyle ilgilidir. Parlamenter sistemin halk tarafında seçilen bir parlamento ile kurulması, hükümetin de

parlamento içinden oluşturulması yer alırken, Başkanlık sisteminde parlamento ve başkan ayrı ayrı seçilmekte, kabinenin parlamento içinde olma zorunluluğunun olmaması öne çıkmaktadır. Böylece Başkanlık sistemini parlamenter sistemden ayıran genel özellikler arasında, “başkanın halk tarafından seçilmesi” (Onar, 2005, s. 72), yasama ve yürütmenin görev sürelerinin eşit olması ve birbirlerini fesih edememeleri gelmektedir.

“Parlamenter rejim, başkanlık ve yan-başkanlık hükümeti tipleri, kuvvetler ayrılığı kriterine, daha doğrusu yasama-yürütme ilişkilerinin düzenleniş tarzına göre birbirinden ayrılan hükümet sistemleridir.” (Özbudun, 2005, s. 105). Başkanlık Sistemini parlamenter sistemden ayıran genel özelliği yasama ve yürütme arasındaki sert ayrılık ilkesinden oluşmaktadır. “Sert güçler ayrılığı ilkesi uyarınca, Kongre içinden çıkmayan hükümetin, Kongreye karşı siyasi sorumluluğu yoktur.” (Koçak, 2015, s. 53). Bu sistemde başkanın görev süreci sabittir. “Yasamanın yürütmenin görevine son verememesi” (Tunçkaşık, 2015, s. 2) sayesinde başkan görev süresi boyunca devlet yönetimine odaklanmakta ve görevine ait sorumlulukları ile halka karşı olan sorumluluklarına yönelik davranmaktadır. Yasama ve yürütme arasındaki ilişkinin birbirini feshetme veya tıkama değil de birlikte ortak fayda etrafında işlemesi adına sistemde “fren ve denge (check and balance) olarak adlandırılan kuvvetlerin birbirini kontrolüne ihtiyaç duyulmaktadır.” (Kuzu, Türkiye İçin Başkanlık Sistemi, 1997, s. 16). “Fren ve denge sisteminin kuvvetler ayrılığının sürekliliğini sağlama bakımından gerekli olduğuna inanılır ve devlet gücü bölünüp, frenlenerek dengelendiği zaman sınırlanabilmektedir.” (Öztürk & Kurt, 2015, s. 57). Fren ve denge mekanizması ile yasama ve yürütmenin “atamalar, uluslararası anlaşmaların onaylanması, Meclis araştırması, suçlandırma, bütçe, veto ve dolaylı kanun önerisi” (Tunçkaşık, 2015, s. 4) gibi konularda birbirinin desteğine ihtiyaçları bulunmaktadır.

“ABD sisteminde yasama, yürütme ve yargı kurumsal anlamda birbirinden kesin hatlarda ayrılmıştır.” (Koçak, 2015, s. 23). Fren ve denge mekanizması ile bu erklerin bir arada ve birlikte çalışma yapıları oluşturulmuştur. Böylece sistemde tüm gücün tek bir elde toplanması, bir kral yetkisine sahip olması, engellenmeye çalışılmıştır. “Başkanlık sistemi ancak yasama-yürütme-yargı erklerinin uzlaşabildiği zaman çalışmakta, aksi haldeyse kilitlenerek (gridlock) çalışmaz hale gelebilmektedir.” (Kalaycıoğlu, 2005, s. 14).

Başkanlık sisteminde belirsiz olarak görülen alan erkler arasındaki ilişkilere atfedilmektedir. ABD tipi başkanlık sisteminde yasama ve yürütme arasında yetkilerin kullanımında bazı alanlarda anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. 1787 tarihli ilk ABD Anayasası yedi maddeden oluşmaktaydı. Bu bakımdan devletin temel erklerinin nasıl ve ne şekilde çalışacağının ayrıntısı anayasada yer almamaktaydı.

Yedi maddelik 1787 tarihli Anayasa'nın "ilk üç maddesi sırasıyla, yasama, yürütme ve yargı" (Koçak, 2015, s. 23) maddelerini kapsamaktadır. Bu bakımdan anayasanın tam olarak yasama ve yürütme arasında yetkilerin nasıl ve ne şekilde kullanılacağını açıkça ifade etmediği, bu yüzden de ilgili erklerin yorum yaparak karşılaştıkları anlaşmazlıkları uzlaşa içinde hallettiği görülmektedir.

Başkanlık Sistemi dünyanın birçok bölge ve ilkesinde uygulandığı ülkelerin siyasal karakterine göre farklılık göstermekle birlikte esas unsurlarını muhafaza ederek uygulanmaktadır. İlk defa 1787 Anayasa'sı ile ABD'de uygulanmaya başlamasından ötürü Latin Amerikan ülkelerinde de tercih edilmeye başlanmıştır. Bu ülkeler Amerikan anayasasından etkilenecek yönetim modellerini de buna göre şekillendirmeye çalışmışlardır. Bu ülkeler arasında "Venezüella (1811), Meksika (1824), Arjantin (1826), Ekvador (1830)" (Uzun & Gezgüç, 2015, s. 89) ve diğer Latin Amerikan ülkeleri gelmektedir.

Başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere Başkanlık Sistemini tercih eden ülkeler bu sisteme kendi toplumsal karakterlerini yansıtmışlardır. "Şili, Ekvator, Paraguay gibi ülkeler başkan tarafından belirlenen kabineyi parlamento kararı ile görevinden düşürme uygulamasını getirmiştir." (Tunçkaşık, 2015, s. 11). Doğu Avrupa ülkeleri 1940'lı yıllardan sonra Başkanlık Sistemine geçiş yapmışlardır.

Günümüzde başkanlık sistemi ile türevleri ile yönetilen ülkeler aşağıda yer almaktadır (Semi Presidendialism, 2020): ABD, Afganistan, Angola, Arjantin, Benin, Bolivya, Brezilya, Burundi, Cibuti, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Ekvator Ginesi, Endonezya, Fildişi Sahili, Filipinler, Gana, Guatemala, Gine, Guyana, Güney Kore, Honduras, Kolombiya, Komor Adaları, Kosta Rika, Kıbrıs, Kazakistan, Kenya, Liberya, Malavi, Maldivler, Meksika, Nikaragua, Nijerya, Özbekistan, Palau, Panama, Paraguay, Seyşeller, Sierra Leone, Singapur, Sudan, Şili, Tacikistan, Türkmenistan, Türkiye, Uganda, Uruguay, Venezuela, Zimbabve.

3.1.1. Başkanlık Hükümet Sisteminin Avantajları

Başkanlık sistemin uygulanması ile siyaset ve yönetim alanında ortaya çıkan ilk avantaj yönetimde istikrarın sağlanmasıdır. "Başkanlık sisteminde yürütme organına verilen sabit görev süresi, istikrarlı hükümetlerin oluşumuna hizmet eder. Hükümet krizleri yaşanmaz. Parlamenter sistemlere özgü olan ileriye görmeme ve belirsizlik sorunu yoktur." (Tunçkaşık, 2015, s. 5). Başkanın belli bir süreye sahip olması ve bu yetkiyi halk tarafından doğrudan alması ile yürütme yetkilerini baskıdan uzak kullanmasına imkân doğurmaktadır. "Başkan doğrudan

halk tarafından seçildiği için güçlüdür ve kullandığı otoritenin (yasalara uyumlu olduğu sürece) meşruiyeti kolayca sorgulanmaz.” (Coşkun, 2015, s. 25). Bu sistemde başkan ancak, “Rüşvet, vatan hainliği gibi çok istisnai nedenlerle görevinden düşürüldüğünden görevini kesintisiz olarak bir sonraki seçim dönemine kadar kullanmasına müsaade etmektedir.” (Yazıcı, 2013, s. 128).

Başkanlık sisteminin işleyişinde sistemi etkin ve avantajlı kılan bir özellik de güçlü yönetim olgusunu ortaya çıkarmıştır. Kuvvetler ayrılığını güçlü şekilde tanzim eden başkanlık sistemi yasama ve yürütmeyi birbirini tamamlayacak şekilde oluşturmaktadır. Başkanın, “başbakanlara göre karar alırken daha fazla inisiyatif kullanması” (Türküne, 2007, s. 163), yürütme gücünü paylaşmaması ve tek elden kullanması yönetim gücünü artırmaktadır. Parlamenter sistemlerde yürütmeyle yasama erkleri aynı yapı altını toplanmakta ve birbirlerine yönelik denetim gerçekleştirme durumları daha az görülmektedir. Başkanlık sistemi, doğası gereği hükümet istikrarını azami ölçüde garanti etmektedir ve bu istikrarı gösteren avantajları şu şekildedir. (Yazıcı, 2013, s. 126-127):

- Başkanlık sistemlerinde yürütme gücünü tek başına kullanacak olan başkan, doğrudan halk tarafından seçilmesi,
- Yasama yetkisini kullanacak olan ve çoğu kez kongre olarak adlandırılan organın tıpkı başkan gibi sabit bir süre için halk tarafından seçilmesi,
- Yasama ve yürütme organlarının her ikisinin de birbirlerinin varlığına son verebilecek hukuki mekanizmalardan yoksun olması,

Başkanlık sistemini savunanlar, “güçlü ve yetkin bir otoritenin karar vermek ve uygulamakta parlamenter sisteme göre daha hızlı” (Coşkun, 2015, s. 25) olduğunu ileri sürerler. Başkan bu gücünü kullanırken belli ve kesin olan görev süresinin kendisine vermiş olduğu psikolojik gücü de kullanarak alacağı kararlarını daha etkin şekilde hayata geçirme imkânı bulmaktadır. Görev süresinin belli olması, kaç dönem seçileceğinin belirlenmesi bu sistemde başkanlığı elde eden başkan veya siyasi partilerin uygulayacağı politikaları istikrarlı hale getirmektedir. Ayrıca başkanlık sisteminin yürütme ve yasamaya karşılıklı olarak birbirlerini “feshetme veya düşürme yetkisini tanımaması” (Coşkun, 2015, s. 26) siyasal nizamın ve politik sürecin güçlü olmasını sağlamaktadır.

Başkanlık sisteminde uygulanan %50 +1 oy gerçekliği parlamenter sistemlerde gözüken koalisyonları ve koalisyonlarda ortaya çıkacak muhtemel anlaşmazlıklara dayalı olarak, hükümetin kendi içinde birbirine tehdit vari yaklaşımlarını ortadan kaldırmaktadır.

Koalisyonlarda yer alan küçük partilerin koalisyondan çekilme tehdidi ileri sürerek hükümetin icra alanlarından daha fazla pay alma isteği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık bu sistemde bertaraf edilmektedir.

3.1.2. Başkanlık Hükümet Sisteminin Dezavantajları

Başkanlık sisteminin parlamenter sisteme göre avantajlara sahip olmasının yanında öne çıkan bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Bunların bir kısmı uygulamadan ileri gelmekteyken bazıları ise sistemin kendi geleneğinden gelmeyen ülkelerde uygulanması ve bunun sonucu olarak siyasetin karakterinin sisteme uyum göstermesinde gösterdiği farklılıklardan ileri gelmektedir. Sistemin öne çıkan ilk dezavantajı katılık olarak görülmektedir. Yürütme süresinin sabitliği istikrar ile açıklansa da bu süre içinde başarısız bir yönetim uygulamasının sorgulanması ve ülkenin genel politikalarının karamsar bir havaya bürünmesine rağmen başkanın görevinden demokratik yollarla dahi uzaklaştırılmaması bu sistemin katılığı olarak öne çıkmaktadır.

“Bu sistemde başkan ne kadar yeteneksiz olursa olsun görev süresinin doldurmadan değiştirilemeyecektir.” (Tunçkaşık, Başkanlık Sistemi; Teori, Pratik ve Tartışmalar, 2015, s. 7). Başkanın görevinden uzaklaştırılmaması diğer taraftan sistemi “esneklikten yoksun bırakmakta ve böylece katılığa yol açmaktadır.” (Yazıcı, 2013, s. 128). Katılığın ortaya çıkardığı sorunlar genel olarak kötü yönetim sergileyen bir başkanın görevinden düşülememesi ve buna karşın görevinde başarılı olan ve halk desteğini devam ettiren başkanların belli dönemlerde art arda başkan seçilmesinin önündeki anayasal engeller yer almaktadır. “Başkanlık sistemlerini esneklikten yoksun kılan nedenlerden biri de, bu sistemlerde başkanın ölümü, istifası veya impeachment (görevini kötüye kullanma) yoluyla düşürülmesi halinde yeni bir başkanlık seçimi yapılmaksızın başkan yardımcısının otomatik olarak başkan statüsüne yükselmesidir.” (Yazıcı, 2013, s. 132). Başkanlık sisteminde esnekliğin yer almaması ve katılığa dönüşmesi yasama ve yürütme arasında ortaya çıkan sorunların çözümünü sağlayacak bir makamın olmaması neticesinde krizlere yol açabilmektedir. Siyasette ortaya çıkan bu katılığa siyaset kendi içinde çözüm bulmada zorlandığı durumlarda “20. Yüzyıl Latin Amerika’sında sıkça tecrübe edilen ordunun arabulucu güç olarak” (Tunçkaşık, 2015, s. 7) devreye girmesine neden olmaktadır.

Başkanlık sisteminin bir diğer dezavantajlı durumu çift meşrutiyet alanı açmasından ileri gelmektedir. Yasama ve yürütme ayrı ayrı halk tarafından seçildiğinden ötürü “yasama ve

yürütme iki rakip gibi meşruiyet iddiasında bulunabilmektedir.” (Tunçkaşık, 2015, s. 7). Özellikle başkan ile yasamada çoğunluğu ve dolayısıyla parlamenter gücü elinde bulunduran parti ayrı siyasi yapılardan ise çatışma ve meşruiyet sorunu ortaya çıkabilmektedir. Bu durum kuvvetler ayrılığının çatışmaya yol açabileceği şeklinde eleştirilmektedir. “Başkanlık sisteminde başkan (yürütme erki) ve yasama meclisi iki paralel yapı olacak çalışır. Her iki erkin arkasında farklı siyasi partiler olduğu takdirde uzlaşmaktan çok çatışmanın doğacağı ve bunun mevcut kurumlarca çözülemeyeceği endişesi vardır.” (Coşkun, 2015, s. 26-27).

Bu sisteme gelen eleştirilerden bir tanesi de başarısız, keyfi ve kötü yönetimlerin sonlandırılmaması, görev süresi dolamadan yeniden seçime gitmenin oldukça zor olmasındandır. Başkanın keyfi davranışları olsa dahi görev süresinin beklenmesi gerekmektedir. “Başkanlık sisteminde parlamenter sistemde olduğu gibi seçmenlerin hükümetten hesap sorma hakkı olmadığından Başkan ve parlamento çözülmeyen sorunlar nedeniyle birbirlerini suçlayarak sorumluluktan kaçabilirler.” (Coşkun, 2015, s. 27).

3.2. Türk Siyasal Yapısının Siyasal Uzlaş ve Ayrışma Bağlamında Karakteristik Özellikleri

1789 Fransız Devrimi ve aynı dönemlerde hızla yayılan İngiliz sömürgeciliği Avrupa merkezinden diğer kıtaları etkileme başladığında Osmanlı Devleti henüz bu gelişmeleri yorumlayacak bir refleks gösterememiştir. Tüm imparatorlukları tehdit eden ulusçuluk (Aktaş, 2006, s. 249) kavranamamışken 1798 yılında Fransa’nın Mısır’ı işgali ile Osmanlı Devleti’nde ulusçuluğun etkileri görülmeye başlanmakta ve ilerleyen yıllarda Devlete tabi olan diğer milletler de özgürlük anlayışı etrafında sınırlarını ayırma mücadelesine girmektedir. İngiltere ile Fransa tarafından başta Afrika ve Mısır bölgesi üzerinde başlayan sömürü hareketleri önceleri kültürel boyutta ilerlemiştir. Kültürel araştırmalar, bitki ve hayvan türleri, doğa ve çevre araştırmaları, dil ve arkeolojik bulgular gibi birçok unsur incelenmeye başlanmış ve bunlar Avrupa üniversitelerinde ele alınan somut ders içerikleri olmaya başlanmıştır. Aynı dönemde Osmanlı’nın merkezi olan İstanbul ve Anadolu da olmak üzere sınırları içindeki birçok millet, devlet ve kültürel gelenek incelenerek bulgular elde edilmiş, bunlar daha sonra siyasi ilişkiler için argümanlar olarak kodlanmıştır.

Bu dönemde Osmanlı’da ise yenilik yönünde geliştirilen araştırma ve uygulamalar askeri başarısızlıklar altında askeri alanda gerçekleştirilmek istenmiştir. Üçüncü Selim tarafından başlatılan reformlar karşıt görüşteki devlet adamları ve askeri kesimler tarafından yine askeri

yöntemlerle bertaraf edilmek istenmiş ve bunda da başarı elde ederek padişahın tahttan edilmesine vesile olmuştur. “Batıcı yenileşme çabalarına karşın merkezden gelen bu tepkiler dışında en önemli tepki Vahhabilik (Muvahhidun) hareketidir.” (Aktaş, 2006, s. 252). Muhammed Bin Abdu’l-Vahhap tarafından başlayan bu düşünce ve eylem akımı tasavvuf ve felsefeyi reddeden katı bir tutum izlerken aynı zamanda Arap ulusçuluğunu öne çıkaran bir düşünce oluşturmuştur. Böylece Osmanlı Devleti ilerde her yönden etkisi altına kalacağı ve doğru siyaset izlemekte zorlanacağı düşünce akımlarına karşı ilk ciddi muhalefetle karşılaşmıştır.

“1826 yılında İkinci Mahmud tarafından Yeniçeri Ocağı lağvedilerek yerine Asakir-i Mansure-i Mahmudiye adında yeni bir ordu tertip edilir.” (Lewis B. , 2009, s. 111). Fakat bu süreçte devam eden savaşlarda ciddi bozguna uğrayan Osmanlı, Navarin’de donanmasını kaybeder ve başta Yunanistan olmak üzere ciddi toprak kayıplarına başlar. Fakat Yeniçeri Ocağına hâkim olan Bektaşilik görüşü, ocağın lağvedilmesiyle Balkanlar’da kendine eylem alanı bulur ve burada muhalif bir görüş olarak birleşmeye başlar. “İleri yıllarda Balkanlar’da Masonluk-Bektaşilik ve Jöntürkler arasında muhalif bir yaklaşma ve iş birliği ortaya çıkacaktır.” (Aktaş, 2006, s. 257).

Osmanlı’da başlayan erken dönem modernleşme hareketleri biçimsellik ile ilerleyerek Avrupai tarzda şekil ve kalıpları kendine rol model olarak almaktadır. Şekli yönde ilerleyen modernleşme faaliyetleri düşünce ve kültürel boyutta bir destek elde edemediği için sıklıkla reddiyelere uğrayacak ve iç çatışmalara, devamında ise muhalif görüşleri büyütme sebepleri olacaktır. Devlet geleneğinde siyaset, savaş ve ticaret hâkim iken kültürel ve bilimsel alandaki Avrupa merkezi gelişmelerin farkına varmakta geç kalınır ve böylece reformlarla Avrupai görünüme sokulan başta askeri okullar olmak üzere diğer eğitim kurumlarında yetişen yeni nesiller tarafından muhalif görüşler gündelik hayata sızmaya başlayacaktır. Böylece Yeniçeri Ocağı’nın lağvedilmesi ile başlayan süreç ilerde devletin polit-büro mekanizmasında yer alacak yeni nesil için baskıcı, diktatör ve despotlukla yorumlanarak toplumun farklı siyasal görüşler etrafında bölünmesine ve gruplaşmasına sebep olacaktır.

1838 yılında imzalanan Balta Limanı Antlaşmasıyla Osmanlı pazarı İngiliz sömürmesine çevrilmek istenmiş ve bu doğrultuda Osmanlı topraklarında şiddetini artıracak olan “ulusçuluk ve demokrasi” (Aktaş, 2006, s. 275) görüşlerine zemin hazırlayacaktır. Bir yıl sonra ise 1839’da Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile ekonomik alanda verilen imtiyazlara siyasal imtiyazlar eklenecektir. Böylece Batıcılık fikri zeminini oluşturarak içeride bu fikre direnç gösterecek düşüncelerin çıkış kaynağı yine Batıcılık fikrinden beslenecektir. Düşünce referanslarını Batı’dan almaya başlayan Osmanlı aydını ve siyaseti gerçekleştireceği reform hamleleri ile bu

kültürel ve düşüncel saldırıya karşı koymakta zorlanacak ve farklı fikri akımlar bundan böyle Osmanlı sınırları içinde kendine hareket alanı açacaktır.

“Türkiye’de siyasal partilerin doğuşuna giden yolda sürece ilişkin ilk örneklerini cemiyetler ve dernekler altında bu dönemde görmekteyiz. Bu oluşumlar için henüz modern manada siyasal partiler demek doğru bir yaklaşım olmaz. Ancak siyasal çıkarların savunulmaları doğrultusunda oluşmuş siyasi teşekküller olması sebebiyle başlangıcı, ilksel örnekleri kabul edilebilir.” (Göktürk, 2016, s. 267). Tanzimat’a ilk tepki hareketi olarak Yeni Osmanlılar ve Fedailer Hareketi ortaya çıkar. Tanzimat ile verilen imtiyazları kabul etmek istemeyen bu kesim Batıcılık düşüncesine karşı çıkarak Devletin siyasal, ekonomik, bilimsel ve kültürel manada küçük düşmesini içine sindiremez. Gelinek noktada Osmanlı Devleti düşünce ve kültür bağlamında iç politikasını şekillendirmekten uzak kalır ve “1876 yılında İstanbul’da yayımlanan 47 gazetenin 9’u Rumca, 9’u Ermenice, 7’si Fransızca, 1’i Arapça ve 7’si ise Türkçe” (Aktaş, 2006, s. 305) çıkar ve bu tablo da Osmanlı başkentindeki siyaset, edebiyat, felsefe ve kültür kuşatmasını ortaya koymaktadır.

“Gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse rejim değişikliğiyle devamı olan Türkiye Cumhuriyeti’nde partiler oluşum şekli itibariyle, yönetici elitin temsil ettiği merkez ve yönetilenlerin oluşturduğu çevre arasında vuku bulmuş, partiler de bu çatışmadan vücut bulmuşlardır.” (Göktürk, 2016, s. 264). “1889’da Osmanlı’da ilk siyasi parti hüviyetinde İttihat ve Terakki Cemiyeti” (Gökbayır, 2012, s. 63-71) Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından kurulur. Cemiyetin asıl amacı Abdülhamit’i tahttan indirmek ve onun uyguladığı politikaları değiştirmektir. Cemiyet faaliyetlerini gerçekleştirirken düşünce anlamında pozitivizm ve materyalizmden beslenir ve daha sonra günümüze kadar uzanacak olan düşünce akımları arasında yer alan laiklik, sosyalizm, kadın hakları, Latin alfabesi, kılık kıyafet, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi sosyal, dini, kültürel ve siyasal hayata etki eden birçok konuyu gündemine almıştır.

Fransız İhtilali’nin idealize ettiği “burjuva ulusçuluğu” (Aktaş, 2006, s. 379) düşüncesiyle Avrupa merkezli başlatılan sömürgecilik hareketleri Osmanlı’nın önce Hristiyan tebaasının devamında ise Müslüman tabiiyetlerinin kopmasına yol açmıştır. “Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nda yeni siyasal görüşler” (Göktürk, 2016, s. 266) şekillenmeye başladı. Gelinek bu noktada Devleti dağılmaktan korumak ve bütünlüğü tesis etmek için fikri akımların hayata geçirilmesine önem verilmiştir. Böylece Yeni Osmanlıların savunduğu Osmanlıcılık fikri Abdülhamit’le birlikte İslamcılığa; İttihat ve Terakki tarafından da Türkçülük sosyal ve siyasal hayatın akışına dâhil edilmiştir.

“On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda siyasi mücadele, aydınlar ile

padişah/merkezi yönetim arasındaki meşruti idare için yapılan bir mücadeleydi.” (Göktürk, 2016, s. 269). 19. yüzyılın son bölümlerinde başlayan fikri akımlar Birinci Dünya Savaşı ve Cumhuriyetin ilanı ile zamanla etkilerini kaybeder gibi olsalar da yine de günümüze kadar yansıyan ve siyasetin genel karakterini oluşturun fikri altyapısına etkiye bulunmuştur. İslamcılık, Cemaledin Afgani ve Muhammed Abduh’un başını çektiği isimler arasında topluma sirayet etmiştir. Dini bir söylem olmakla birlikte kültürel kodları da içinde barındırarak Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa tarafından da destek görmüştür. “Osmanlı hükümetine tabi muhtelif milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir Osmanlı milleti vücuda getirmek” (Akçura, 2019, s. 17) maksadıyla din ve kültür merkezli bir düşünce olan Osmanlıcılık Cumhuriyet’le birlikte etkisini azaltsa da 1946’da çok partili hayata geçildikten sonra yeniden siyasal alana nüfuz etmeye başlamıştır. Önceleri İslamcılıkla ayrı yol seçse de günümüze yansımasında özellikle iki binli yıllardan sonra İslamcılık ve ümmetçilik söylemi yeniden kendini göstermekte ve Osmanlıcılık ile İslamcılığı tek bir fikir etrafında birleştirmeye çalışmaktadır.

“Irka dayanan siyasi bir Türk milleti teşkilat etmek” (Akçura, 2019, s. 17) için ise Türkçülük savunulmuş ve bugüne kadar uzayan bir tarihi seyri olagelmıştır. Osmanlı Devleti’nin son dönemdeki çöküşünü engellemeye yönelik olarak birlik ve bütünlüğünü Devletin asli unsuru olan Türk milletiyle yeniden ayağa kaldırmak anlayışından yola çıkan Türkçülük düşüncesi 1908’den sonra kurulmaya başlayan birçok dernekle Cumhuriyet’in kuruluş ve sonraki dönemlerine etkiye bulunmuştur. Bu dönemlerde başlayan Batıcılık düşüncesi etrafında toplananlar ise Batı’nın kültürel ve askeri yönden gelişmişliğini kabul ederek bunların ithal edilmesini, Batı tarzı bir sosyal yaşamın inşa edilmesini ifade etmekteydiler.

Cumhuriyetle birlikte Türk siyasi hayatında siyasi partiler artık sadece muhalif bir konumda değil aktif olarak iktidarı elde eden ve hükümetin yöneten bir hüviyete kavuşmaktadır. Orta sınıfın Osmanlı ve Türk siyasetindeki belirgin karakteri hem sahip olduğu imtiyazları hem de vermiş olduğu mücadelesinden ileri gelmektedir. Bu konuda Gökhan Göktürk aşağıdaki değerlendirmeyi yapmaktadır: (Göktürk, 2016, s. 264).

“Osmanlı Devletinden kalan mirası değerlendiren ve Türkiye’de modern demokrasinin yerleşmesinde birinci derecede etkisi olan kimseler orta sınıfa mensuptur. Orta sınıfın oluşmasına yol açan etken ise, XVI. yüzyıldan sonra tımarın yerine geçen çiftlik ve malikâne sistemleri arazi işletmelerinin kişilerin emrine verilmesi durumu oluşturmuştur. XVIII. yüzyılda merkez ve taşra bürokrasisi ile yerel orta sınıf arasındaki artan gerginlik patlak verdi.”

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte çok partili hayata geçinceye kadar bu düşünce akımlarından özellikle Osmanlıcılık ve İslamcılık etkisiz kalmış, Batıcılık ve Cumhuriyetçilik siyasal alana etki edecek gelişmeler kaydetmiştir. Cumhuriyet öncesi ve sonrasında topluma ve siyasete etki eden bu düşünce akımlarının 1970, 1980 ve 1990'larda farklı şekilde uzantıları ortaya çıkmış ve bunlar dönemlerin siyasal ilişkilerine etkide bulunmuştur. İki binli yıllardan itibaren AK Parti'nin siyasette giderek güçlenmesi ile Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemlerinde ulusal ve sınır ötesi manada Osmanlıcılık ve İslamcılık içerikleri yer almış ve böylece iki yüz yıla yakın süredir Türk siyasal hayatında yerini koruyan fikri akımlar günümüze uzanarak siyasetin çatışma ve uzlaşma alanlarını belirlemeye devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyetle birlikte başlayan fikri zenginlik özellikle dönem içinde açılan yükseköğrenim kurumları ile devam ettirilmiştir. 1870 yılında açılan Darü'l Fünun bu yönde önemli bir gelişme olmuştur. Daha sonrasında 2. Abdülhamit ile birlikte İstanbul'da açılan okullar İstanbul dışında da açılmaya başlanmıştır. Böylece "pozitivist bilim ve ona bağlı olarak dönemin gelişmeleri" (Acar, 2019, s. 420) fikri planda topluma nüfus etmeye başlamıştır. Bu dönemde başlayan reformlar etkisini göstererek toplumun birçok alanına nüfuz etmeye başladı ve kadın haklarına yönelik dernek ve vakıflar, dergi ve gazeteler açılmaya başlandı. Daha sonrasında Halide Edip Adıvar (Aktaş, 2006, s. 385) gibi isimler edebiyat, düşünce ve siyasi alanda etkili olmaya başladılar.

Bu dönemlerde Osmanlı Devleti sosyal, ekonomik, siyasal ve askeri her alanda ciddi değişimler ve dönüşümler yaşamaktaydı. Kaybedilen topraklar neticesinden İstanbul'a gelen yoğun göç dalgası oradan Anadolu'ya aktarılmaktaydı. Böylece sosyolojik denge değişime uğrarken göç dalgaları ile birlikte gelen yeni düşünce ve tarzlar da mevcut ahali ile ilişki kurma imkânına sahip oluyordu. "19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kent yaşamına telgraf, telefon, tren, tramvay ve buharlı vapur gibi yeni iletişim ve ulaşım araçları da girmeye başladı. Elektrik ve gaz kullanılarak şehrin aydınlatılması gerçekleşti." (Acar, 2019, s. 420). Böylece Osmanlı toplumunun günlük hayatında Batılı tarzda yaşamın uzantıları görünmeye başladı ve fikri akımlar gazete ve dergiler yoluyla giderek taraf bulmaya başladı. "Meşrutiyet Dönemi, sosyal hayat, demokratikleşme, sivil toplum, örgütlenme, işçi eylemleri ve kadın hakları gibi çeşitli özgürlük hareketleri, kültürel, ekonomik vb. gelişmeler açısından Cumhuriyet Dönemi gerçekleştirilen yenilik hareketlerini de önemli oranda etkilemiştir. Bu yönüyle Meşrutiyet Dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi laboratuvarı olarak nitelendirilmiştir." (Tunaya, 2010, s. 66).

1839 Tanzimat Fermanı ilanı, 1908 İkinci Meşrutiyet ve 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile

Osmanlı toplumundan Türkiye Cumhuriyeti toplumuna geçen yapı özellikle Anayasal düzenlemeler ve değişikliklerle, şerri hukuktan Batı menşeli medeni hukuka evrilmesiyle sorunlar yaşamıştır. Cumhuriyetle birlikte Anayasaya göre meşrutiyetin kaynağı ulûhiyetten halka geçmiştir. Böylece İslam Devleti – Laik Devlet eksenli başlayan ilk tartışmalar günümüze kadar etki ederek hem siyasetin seyrine etkide bulunmuş; böylece toplumsal çatışma alanlarını beslemiş hem de sosyo-kültürel alana dair gerilmelere yol açmıştır. 1950-60 yılları arasında Demokrat Parti’nin iktidarı elde etmesiyle otuz yıla yakın sessizliğini koruyan Osmanlıcılık ve İslamcılık akımları yeniden seslerini yükseltmeye başlamış ve “ilk İmam-Hatip Lisesi İstanbul’da 1951” (Wikipedia, 2022) yılında kurulmuştur. Pozitivist anlayışla kurulan okullardan yaklaşık seksen yıl sonra açılan İmam-Hatip Lisesi yetiştirdiği isimlerle günümüze kadar uzanan ve siyasetle bir arada ilerleyen isimleri sahneye taşımıştır.

Batı siyaset felsefesinin Osmanlı’ya etki etmesi ve devamında temsilcilerini yetiştirmesi ile Türk siyasi tarihinde iktidarı elde etmek ve hükümet kurmak yalın anlamda ülke yönetme meselesi olmaktan çıkıp çok daha büyük bir ülkü ile beslenip ülkeyi diğerlerinden kurtarmak olarak görülmüştür. Böylece Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük düşünceleri ve zamanla onlara eklenen Cumhuriyetçilik, Muhafazakârlık ve Sosyalizm gibi genişlemelerine vesile olan düşünceler arasında Türk siyaseti birbirinden memleketi kurtarma, alma ve ötekinin istibdadından kurtulma olarak kendi düşünce yapılarının özgürlük siyasetini daha çok takip etmişlerdir. Bu düşünce akımları aralarında meşruluk ve iktidar kavgası vermekten çok yapılanmalarını gizli örgüt şeklinde gerçekleştirmişlerdir.

“Osmanlı modernleşme hareketleri içinde gelişen siyasal partilerin oluşmasında katkı sağlayan aydın/bürokratik gelişmenin temelini oluşturan Jön Türk fikirleri, Cumhuriyet döneminde Kemalizm’in de devraldığı fikirleri içinde barındırmaktadır. Jön Türklerin devletçilik, liberalizm ve milliyetçilikten karma, çelişik ekonomik siyaseti, cumhuriyet döneminde gelişme gösterecek olan görüşlerin de yolunu açmıştır.” (Karpat, 2008, s. 185).

3.2.1. Türk Siyasinde İttifak Arayışlarının Tarihsel Süreci

Türkiye’de 2022 yılı itibariyle 66. Hükümet görev başındadır. 1946 yılında çok partili seçimlerle başlayan yeni dönemden bugüne gelinceye kadar partiler hükümeti kurmak için aralarında ittifaklar gerçekleştirmişlerdir. 1960 askeri darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi (MBK) Başkanı Cemal Gürsel’in kurduğu ilk hükümet sekiz sürmüştür. 15 Ekim 1961

seçimlerine kadar ise İkinci Gürsel Hükümeti görev yapmıştır. “Türk demokrasi tarihinde Türk insanı koalisyon hükümetleri ile ilk defa 1960’tan sonra tanışmıştır. Askeri darbenin, halkın mevcut iki siyasi partiye olan güvenini sarsması, sistemde yer alan parti sayısının fazla olması bu durumun nedenleri arasındadır.” (Gökçen, 2020, s. 247) 1961 seçimlerinden sonra ise ilk koalisyon hükümeti İsmet İnönü tarafından kurulmuştur. “İlk Koalisyon Hükümeti 1961-1962 arasında CHP ve Adalet Partisi’nin ortaklığında gerçekleştirilmiştir.” (Aktaş M. , 2015, s. 265). Azınlık hükümetler ile geçici hükümetleri göz önüne almadığımız takdirde toplam 67 hükümetin 15’inde koalisyon yapıları görölmektedir.

“Koalisyon *coalescere* Latince kökenli bir kavramdır ve Fransızca *coalition* siyasi ittifak, güç birliği sözcüğünden alıntıdır. Latince anlamı birlikte büyümek (ağaç dalı) birbiri içine geçerek kaynaşmak sözcüğünden ileri gelmektedir.” (Koalisyon, 2020). “Ortak bir amaç için bir araya gelen kişi veya gruplardan oluşan bir ekip” (Bilgin, 2011, s. 8) anlamına gelen koalisyon çeşitli güçlerin bir araya gelerek oluşturulan birlik ile ortak yönetim yoluyla hükümetin idare edilmesini ifade etmektedir.

Partiler arası iş birliği yoluyla hükümetin kurulması ve yönetilmesi için “ortak bir program” veya “koalisyon protokolü” (Yalansız, 2002, s. 9) oluşturulması gerekmektedir. Koalisyon Hükümetlerinin belli bir şekli olmayıp daha çok en az iki partinin bir araya gelerek hükümeti kurma ve devam ettirme işlevini görmeleri olarak görölmektedir. Bununla birlikte bazı koalisyon yapılarında dışardan destek veren partiler ile yasama iş birliğine gidildiği de görölmektedir. Parlamenter sistem içinde koalisyonları genel olarak aşağıdaki değerlendirmeler doğrultusunda ele alabiliriz: (Aleskerov, Ersel, & Sabuncu, 1999, s. 144):

“Parlamenter sistemde bir seçim sonunda partilerden birisi milletvekillerinden yarıdan fazlasını kazandığı takdirde, söz konusu parti hükümeti kurar. Daha sonra yapılacak seçime kadar, parlamento aritmetiğinde hükümeti destekleyen partiyi azınlığa düşürecek bir değişme olmadıkça, bu hükümetin devam etmesi beklenir. Buna karşılık, seçimler sonucunda her hangi bir parti böyle bir çoğunluğu elde edemezse, parlamentoda çoğunluk oluşturabilecek biçimde birden fazla partinin katılımıyla hükümet kurma yolunun aranması gündeme gelecektir. Bu biçimde hükümet kurma sürecine ‘koalisyon yapma’ ve kurulan hükümete ‘koalisyon hükümeti’ denir. Koalisyon hükümetleri kendi kimliklerini korumakla birlikte, bir program üzerinde anlaşılan iki ya da daha çok partinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkar. Bu durumda bir koalisyon hükümetini niteleyen iki unsurdan söz edilebilir. 1- Hükümetin çalışmalarının çerçevesini çizen bağlayıcı bir program, 2- Partilerin bu programı uygulamaya koymak üzere hükümet üyeliklerini aralarında bölüşmelerini sağlayan bir anlaşma.”

Koalisyon Hükümetleri parlamenter sistemde görölmekte ve çok sayıda siyasi parti etrafında siyasal birliğin tesis edilemediği durumlarda sıklıkla başvurulanan bir hükümet modelidir. Siyasal bütünlüğünü iki parti etrafında toplayan ülkelerde ve Başkanlık Hükümet

Model Sistemi ile yönetilen ülkelerde koalisyon ülkede genel bir kriz (savaş veya olağanüstü hal) durumunda görülmektedir. İki partiye sahip İngiltere’de sadece savaş yıllarında uygulanmıştır. Koalisyonların yönetimi ve ömrünün uzun olması bakımından iki parti ile kurulması öngörülmektedir. Fakat ülkedeki siyasi durum çok daha fazla parti ile koalisyon kurulmasına gerekli kılan halleri ortaya çıkarabilmektedir. Kimi halde büyük bir felaket, ekonomik kriz veya savaş gibi tek parti hükümetlerinin üstesinden gelemeyeceği şartlar oluştuğunda “Milli Koalisyonlar” adı verilen güçlü bir hükümet zorunluluğu doğmaktadır. Burada daha çok ülkenin bütünlüğünün korunması ve bunun için gerekli olan anayasal değişikliklerin gerçekleştirilmesi öncelikli hale gelmektedir. Bundan başka bir ülkede parlamentoda yer alan ilk iki büyük partinin birleşerek “Büyük Koalisyonları” meydana getirdikleri ve ülke yönetimini elinde bulundurdıkları yönetim şekli de bulunmaktadır. “Avusturya 1946-1966 yılları arasında Büyük Koalisyonla yönetilmiş ve diğer küçük partiler siyaset üretmekte hayli zorlanmışlardır.” (Yalansız, 2002, s. 2).

Koalisyonda yer almak isteyen her bir parti daha çok kendi parti ilke ve çıkarları doğrultusunda koalisyonda yer almayı tercih etmektedir. Bu gibi durumlar uzlaşma zeminini olumsuz etkilemekte, partiler arası pazarlıkların artmasıyla koalisyon ömrünü de olumsuz etkilemektedir. Bu hallerde koalisyon dışı kalan partiler koalisyonun siyasal gücünü kırarak aynı anda koalisyonda yer alan birden çok partinin siyasal itibarını düşürerek bir sonraki seçimlerde avantaj elde etmeyi tercih etmektedir. Bu bakımdan koalisyonlarda partiler arası pazarlık ve uzlaşma zemini dengesinin nasıl ve ne şekilde kurulduğu ülkedeki siyasal istikrar ile yakından ilgilidir. Koalisyon iç dengeleri bakımından ele alındığında partilerin sahip olduğu ideolojik veya siyasal görüş öne çıkmaktadır. “Avrupa’da partiler, dinsel ve sınıfsal, birbirinden farklı çok sayıda siyasal görüşü temsil etmektedir.” (Yalansız, 2002, s. 3). Ülkemizde de bu durum benzerlik göstermektedir. Sağ ve sol kanatta yer alan partiler aralarında liberal, sol, muhafazakâr, milliyetçi, bölgesel milliyetçilik, sosyalist, komünist ve sosyal demokratlar gibi farklı görüşlere sahiptir. Özellikle ülkemizde 1990’lı yıllarda kurulan koalisyon hükümetlerinde her ne kadar partiler aynı siyasal kulvarda olsalar da Anavatan Partisi (ANAP) ile Doğru Yol Partisi (DYP); Doğru Yol ile Refah Partisi (RP) gibi partiler arasında kurulan koalisyonlar kısa ömürlü olmuştur.

Koalisyonlar uzun vadeli bir iş birliği, siyasal uzlaşma olmaktan çok kısa vadede ülkedeki siyasal istikrarsızlığı kendi lehine çevirme sürecine dönüşmektedir. Buna bağlı olarak da koalisyonlarda yer alan partiler hükümeti ve devletin ilgili kurumlarını aralarında bölüşerek yine kendi ilke ve politikalarını kendi seçmenleri doğrultusunda kullanarak avantaj elde etmeye meyilli olmaktadır. 1946-2002 yılları arası hükümetleri incelediğimizde koalisyon

hükümetlerini aşağıdaki tabloda olduğu gibi göstermemiz mümkündür: (Neziroğlu & Yılmaz, 2015):

YIL	HÜKÜMETİN ADI	KOALİSYON PARTİLERİ	HÜKÜMET NO	AÇIKLAMA
1961	8. İnönü Hükümeti	CHP ve AP	26	Hükümet 20.11.1961 – 25.06.1962 arası kuruldu ve yedi aylık ömrü oldu
1962	9. İnönü Hükümeti	CHP, YTP, CKMP ve Bağımsızlar	27	Hükümet 25.06.1962 – 25.12.1963 arası kuruldu ve 1 yıl 6 ay ömrü oldu
1963	10. İnönü Hükümeti	CHP ve Bağımsızlar	28	Hükümet, 25.12.1963 – 20.02.1965 arası kuruldu ve 1 yıl 2 ay ömrü oldu.
1965	Ürgüplü Hükümeti	AP, YTP, CKMP ve MP	29	Hükümet, 20.02.1965 – 27.10.1965 arası kuruldu ve 8 ay ömrü oldu.
1974	1. Ecevit Hükümeti	CHP ve MSP	37	Hükümet, 26.01.1974 – 17.11.1974 arası kuruldu ve 10 ay ömrü oldu.
1975	4. Demirel Hükümeti	AP, MSP, MHP ve CGP	39	Hükümet, 31.03.1975 – 21.06.1977 arası kuruldu ve 10 ay ömrü oldu.
1977	5. Demirel Hükümeti	AP, MSP ve MHP	41	Hükümet, 21.07.1977 – 05.01.1978 arası kuruldu ve 5 ay ömrü oldu.
1978	3. Ecevit Hükümeti	CHP, CGP, DP ve Bağımsızlar	42	Hükümet, 05.01.1978 – 12.11.1979 arası kuruldu ve 1 yıl 10 ay ömrü oldu.
1991	7. Demirel Hükümeti	DYP ve SHP	49	Hükümet, 21.11.1991 – 25.06.1993 arası kuruldu ve 1 yıl 7 ay ömrü oldu.
1993	1. Çiller Hükümeti	DYP ve SHP	50	Hükümet, 25.06.1993 – 05.10.1995 arası kuruldu ve 2 yıl 3 ay ömrü oldu.
1995	3. Çiller Hükümeti	DYP ve CHP	52	Hükümet, 30.10.1995 – 06.03.1996 arası kuruldu ve 4 ay ömrü oldu.
1996	2. Yılmaz Hükümeti	ANAP ve DYP	53	Hükümet, 06.03.1996 – 28.06.1996 arası kuruldu ve 3 ay ömrü oldu.
1996	Erbakan Hükümeti	RP ve DYP	54	28.06.1996 – 30.06.1997 arası kuruldu ve 1 yıl ömrü oldu.
1997	3. Yılmaz Hükümeti	ANAP, DSP ve DTP	55	Hükümet, 30.06.1997 – 11.01.1999 arası kuruldu ve 6 ay ömrü oldu.
1999	5. Ecevit Hükümeti	DSP, MHP ve ANAP	57	Hükümet, 28.05.1999 – 03.11.2002 arası kuruldu ve 3 yıl 6 ay ömrü oldu.

(Tablo 6. Türkiye’de Kurulan Koalisyon Hükümetleri)

Tabloyu incelediğimizde Türkiye’de kurulan 15 koalisyon hükümetinin Türk siyasal hayatı içinde toplam ömrü 16 yıl 3 ay kadar olmaktadır. Bunlardan ANAP – DYP arasında kurulan ve 2. Yılmaz Hükümeti olarak isimlendirilen Mesut Yılmaz Başbakanlığında kurulan 53. Hükümet 3 ay görev yapabilmıştır. En uzun ömürlü koalisyon hükümeti ise 1999 yılında kurulan ve 5. Ecevit Hükümeti olarak anılan Demokratik Sol Parti (DSP) - MHP ve ANAP partilerinin bir araya geldiği 57. Hükümet olmuştur ve toplam 3 yıl 6 aylık bir ömre sahip olmuştur.

İktidarı elde etmek için bir ülkede birden çok parti yarışmaktaysa bu sisteme “çok partili sistem” (Özbudun, Siyasi Partiler, 1974, s. 111) denilmektedir. Bir ülkede iktidar sürekli tek parti elinde kontrol ediliyor ve diğer partilerin kurulmasına veya kurulmuş ise seçimlere girmesine olanak tanınmıyorsa bu durumda “tek partili sistem” hâkim demektir. Türkiye’de 1946 yılına kadar tek partili sistem hâkim olmuştur. 1946 yılından sonra ise çok partili sistem siyasal hayata egemen olmaya başlamıştır.

Demokrat Parti’nin (DP), iktidarda iken güç kaybetmeye başlaması ve 1957 seçimlerinde oy kaybı yaşaması akabinde başvurduğu siyasal tedbirler ile toplumsal bir direnç ile karşı karşıya kalmıştır. DP karşı cephesinde bir araya gelen partiler ve toplumsal kesimler aralarında bazı ittifaklar oluşturdular. DP tarafında kurulan “Vatan Cephesi”nin karşısında “Muhalefet Cephesi”nde CHP – Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) yer almaktaydı. Karşıt gelişen iki cephe arasındaki siyasî olaylardan etkilenen başta üniversite öğrencileri olmak üzere 1960 yılında toplumsal eylemler de şiddetini artırmaya başladı. İstanbul ve Ankara’da ilan edilen sıkıyönetim ile askeri erkân da siyasal alana müdahil olmaya başladı. Siyasetin tıkanması, gerginliğin artması ve politik çözümler üretilmemesi akabinde 27 Mayıs Askeri Darbesi gerçekleşti. Cemal Gürsel başkanlığında MBK oluşturuldu. MBK içinden bazı isimleri tasfiye ederek 13 Kasım 1960’ta ikinci komite olarak 1961 seçimlerine kadar ülke yönetimini eline aldı.

Oluşturulan Kurucu Meclis, 1961 Anayasası’nı hazırlayarak halkoyuna sundu. 1961 Anayasası ile çok partili sistemde ülkede kurucu değerlere karşı huzursuzlukların ve yanlış yönetimlerin önüne geçilmesi için bazı anayasal düzenlemeler getirdiler. Böylece “çift meclisli parlamento, Anayasa mahkemesi, laiklik ve toprak reformu, nisbi seçim sistemi gibi konular gündeme alındı.” (Yalansız, 2002, s. 11). 1961 Anayasası ile getirilen ve siyaset adına önem arz eden durum, iktidarı denetleyecek kurumların anayasal güvence altına alınarak devreye sokulması olmuştur. “Cumhuriyet Senatosu ve Anayasa Mahkemesi bu amaçla oluşturulacaklardı.” (Kili, 1998, s. 181).

27 Mayıs darbesinden sonra 15 Kasım 1961 tarihinde gerçekleşen seçimlerde hiçbir parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu elde edememişti. Partilerin oy oranları şu şekildeydi: “CHP %36.7; AP %34.8; CKMP %14.0; YTP %13.7.” (Yalansız, 2002, s. 28). Bu dönemde başlayan ilk koalisyon tartışmaları koalisyonun fayda getireceği üzerine yoğunlaşmaktaydı. Zira 1960 Darbesi’nin etkileri devam etmekteydi ve siyasetin demokrasi kültürünü yeniden inşa etmesi için iş birliği ve uzlaşma içinde hareket etmesi gerektiği ve halkın bu yönde bir irade ortaya koyduğu ifade edilmekteydi. Koalisyonun genel karakterinin ise Meclis’te yer alan dört partinin bir araya gelerek aralarında kuracakları ve koalisyon kabinesi ile darbesi sonrasında

ülkenin ihtiyacı olan kanunların bir an evvel Meclis'ten geçirilmesi gerektiği ifade edilmekteydi. Meclis'te temsil hakkı elde eden partilerin koalisyondan evvel ilk uzlaşma arayışları cumhurbaşkanı seçimi konusunda ortaya çıkmaktadır. Bir partinin adayı etrafında uzlaşamayan partilerin aralarında yaşadıkları siyasal ayrışmaya 21 Ekim 1961'de toplanan Türk Silahlı Kuvvetleri Mensupları el atarak, Meclis'in asli işlevini yerine getirememesi durumunda silahlı kuvvetlerin fiili olarak duruma müdahale edeceğini belirtmişlerdir. "26 Ekim 1961'de gerçekleştirilen oylamada Cemal Gürsel, 607 parlamenterden 434'ünün" (Yenişafak, 2007) oyunu alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. Benzer şekilde siyasal uzlaşının sergilenemediği bir durum da Meclis Başkanlığı seçiminde ortaya çıktı. Dokuz tur sonunda seçilen Meclis Başkanı sorunu partiler arası başlayacak olan koalisyon görüşmeleri için mevcut siyasal ortamı giderek ayırıştırmaktaydı. Tüm bu sürecin sonucunda "20 Kasım 1961 tarihinde Türk siyasal yaşamının ilk koalisyon hükümeti olan CHP – AP Koalisyon Hükümeti kuruldu." (Yalansız, 2002, s. 37).

1920'den 1960 yılına gelinceye kadar geçen Türk siyasal tarihindeki 41 yılda tek partili yönetim ve ardından da Demokrat Parti iktidarı görülmüştür. İlk defa 1961 yılında tecrübe edilen koalisyonun demokratik parlamenter sistem içinde nasıl bir yere oturtulacağı, partilerin bu yeni duruma karşı nasıl bir tavır takınacağı ve siyasal bir karaktere bürüneceği net değildi. Bir koalisyon kültürünün gelişmesinde siyasal şartlar ve özellikle teamüller uzlaşma ve ayrışma bakımından öne çıkmaktadır. "20. yüzyılda ülkeler seçim sistemlerinde nispi temsile yönelik reformlar yaptıkça, koalisyon hükümeti Batı Avrupa'da egemen yönetim biçimi olmuştur." (Bilgin, 2011, s. 4). Fakat 1961 yılı ile ilk defa Türk demokrasisinde deneyimlenen koalisyon süreci bir siyasal uzlaşma kültürü yerine daha çok rejimin yerleşmesi beklentisi/kaygısıyla gerçekleştirilmiş ve Milli Birlik Komitesinin süreci şekillendirdiği ve Çankaya destekli belirlenen bir koalisyon hüviyetindedir. Koalisyonlara yönelik bu tecrübesizlik özellikle darbe sonrasında gözüktünce 1961-65 yılları arasında ardı ardına dört koalisyon hükümeti ortaya çıkmıştır. Dönemin bu siyasal tecrübesizliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yeni siyasal tartışmaları 1965 ve 1969 seçimlerinde Adalet Partisi'nin tek başına iktidara gelmesine etki eden unsurlar arasında yer almıştır. Fakat 68 olaylarının artması, gençliğin özgürlük arayışları ile siyasi alana yönelik müdahil olma isteği ve dönemin ideolojik kamplaşması çatışma kültürünü artırmış ve siyasi çekişmeler yetmişli yıllarında siyasal zeminini hazırlamıştır.

Altmışlı yıllardan sonra gelen yetmişlerde 12 Mart Muhtırası ile birlikte 1973 seçimlerinde yeniden koalisyon deneyimi ortaya çıkmıştır. "1965'e kadar dört koalisyonla yönetilen Türkiye, 1970'lerde de dört koalisyona sahne olmuştur. 12 Eylül 1980'deki askeri darbeden sonra yürürlüğe giren yasalar koalisyona geçit vermemek adına düzenlenmiş, 2,5

partili bir sistem öngörölmüştür. Cunta, ‘istikrar’ istemekte, bu yüzden her kurulan partiye izin vermemektedir.” (Kara, 2015, s. 35).

1990’lı yıllara gelindiğinde Anavatan Partisi’nin tek başına iktidar olmasından sonra yeniden koalisyon hükümetleri oluşmuştur. Böylece 1991’de 2002’ye kadar geçen sürede yedi koalisyon hükümeti oluşturulmuştur. 1961’de başlayan koalisyonlar ilk dönemin siyasal ayrışmaya sebep olmasından sonra ilerleyen dönemlerde tecrübe kazanarak koalisyonu bir uzlaşya dönüştürmeye çalışmıştır. Bu bakımdan 57. Hükümet olan ANASOL-M koalisyonu üç partinin aralarında sağlam bir protokol imzalamasıyla teşekkül etmiştir. Siyasal uzlaşa bakımının öne çıkan unsur, birinci partinin Meclis’teki üstünlük niteliği değişerek sandalye sayısı azalsa da başbakanlığın el değiştirmeyeceğidir. Koalisyon ortakları ANAP, DSP ve MHP bu protokole sadık kalarak DSP’nin bölünmesinden sonra Başbakanlığı yine DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit’e bırakmışlardır.

1991-2002 yılları arasında yedi koalisyon hükümeti kurulmasına karşın 1960’lı yıllardan farklı olarak koalisyon tipleri gelişerek partiler arasında seçim öncesinde ve/veya sonrasında ittifak yâda işbirlikleri görölmüştür. ANASOL-D ve ANASOL-M ‘bağlantılı koalisyon’ olarak ortaya çıkmıştır. Bu tip koalisyonlar ikiden fazla partinin bir araya gelerek oluşturdukları koalisyonlar olmaktadır. 1991 yılında kurulan DSP-SHP koalisyonu ‘Bağlantısız Koalisyon’ şeklinde kurulmuştur. Son olarak bu dönemde ‘Azınlık Koalisyonları’ ortaya çıkmıştır. Anavatan Partisi ile Doğru Yol Partisinin kurdukları ANAYOL koalisyonu ve ANASOL-D koalisyonları buna örnek oluşturmaktadır. Azınlık koalisyonları Türk siyasal yaşamında ömrü en az olan koalisyonlar arasında yer almaktadır. Zira ANAYOL koalisyonu üç ay kadar sürmüştür. Bu dönemde gerçekleşen koalisyonların temel özelliği siyasal ve ekonomik istikrarsızlık üzerinedir fakat 28 Şubat 1997 MGK kararları akabinde gelişen siyasal durum ve ortaya çıkan koalisyonlar 1961 yılı ilk koalisyonuna benzer karakterde rejimin güvenliği etrafında şekillenmiştir.

1990’lı yıllarda gelişen koalisyon yapısı sadece seçim sonrası ittifakları kapsamamaktadır. Seçim öncesi oluşturulan seçim blokları uzlaşa bakımında farklı müzakerelerin denendiği süreçleri kapsamaktadır. “1995 ve 1999 seçimleri öncesinde gevşek ve zımni de olsa DSP-ANAP arasında, seçim kampanyaları esnasında birbirini hedef alınmamış; parti sözcülerinin açıklamalarında ise seçim sonrasında gerekirse bir koalisyonda birlikte yer alma gibi işaretler verilmiştir. 1991 genel seçimleri öncesinde ise, SHP-HEP ve Refah Partisi (RP)-MHP ve IDP arasında bir tür seçim bloku gündeme gelmiştir. Keza, 1995 seçimlerinde de ANAP, listelerinde Büyük Birlik Partili (BBP) adaylara yer vererek BBP adayını Meclis’e taşımıştır.” (Kara, 2015, s. 39).

Türk siyasal tarihinde cumhuriyet ve demokrasiyle birlikte koalisyon olgusunu üç dönemde değerlendirmek mümkündür. 1961 seçimleri ile birlikte ilk defa karşılaşılan koalisyon olgusu 60'lı yıllara özgün bir tecrübe ve gelişme kaydetmiş, 70'li yıllarda yeni bir forma bürünmüş ve nihayetinde 90'lı yıllarda kazandığı yeni karakteriyle iki 2002 seçimlerine kadar varlığını sürdürmüştür.

3.2.1.1. 1960'lı yıllar koalisyonları

1961 yılı seçimleri darbe sonrasında gerçekleşen seçimlerdi. Askerin nüfuzunun arttığı, siyasetin otoritesini kaybettiği ve siyasal yapıların çözüm üretemediği şartlarda gerçekleşen seçimler, 1946 seçimleri ile Türkiye'de başlayan çok partili hayatın ve kabinde ise CHP'nin iktidarı kaybetmesi ile başka bir partinin yönetimi ele alması ve nihayetinde geline darbe ortamında gerçekleşen seçimler ile tek partinin Meclis'te yeterli sandalyeyi alamadığı bir durum ortaya çıkmıştı. 27 Mayıs İhtilali sonrasında ilk seçimler 15 Ekim 1961 yılında gerçekleştirilmiştir. Seçimden önce gerçekleşen 1960 Anayasası'na göre parlamentoda milletvekillerinden başka olarak "yasama sürecinin daha etkili ve daha verimli şekilde işletilmesi gerekçesiyle Cumhuriyet Senatosu" (Gökçen, 2020, s. 245) kurulmuştur.

"27 Mayıs'ta yönetime el koyan Silahlı Kuvvetler, yaptıkları açıklama ile 'Partileri, içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak' ve 'En kısa zamanda milleti seçime götürecek bir Kurucu Meclis kurmak' niyetinde olduklarını açıklayarak, yeni bir anayasa hazırlanacağını duyurdular." (Yalansız, 2002, s. 9). Darbe sonrasında Cemal Gürsel başkanlığında oluşturulan Milli Birlik Komitesi (MBK), 17 kişilik MBK Hükümetini oluşturdu. Bu hükümet içinde iki görüş hâkimdi ve bir kısmı yeni anayasa ile hemen seçimlere gidilmesini savunurken ikinci grup ise partilerin uzlaşmaz tutumunun ülkeye ve rejime verdiği zararı göz önüne alarak gerekli reformların yapılmadan askeri yönetimin hükümeti bırakmamasını savunmaktaydı. MBK'nın üstlendiği ilk çalışma yeni anayasanın oluşturulmasıydı. Demokrat Parti'nin memleketi getirdiği kaos ve bunalım göz önüne alınarak, sonraki iktidarlara denetleyecek mekanizmalar tasarlanarak yeni anayasanın çekirdeği oluşturuldu. Böylece Anayasa Mahkemesi, Cumhuriyet Senatosu (Çift Meclisli Parlamento) ve Orantılı Temsil Seçim Sistemi üzerinde mutabık kalınarak Anayasaya eklendi.

"Kapatılan DP'nin katılmadığı 1961 seçimlerde CHP'nin dışında yeni kurulan; Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve CKMP yarışmıştır." (Kara, 2015, s. 54). Bu dört partinin Meclis'te tek başına yeterli sandalyeyi alamaması Türk siyasal tarihinde yeni bir

olguyu, koalisyonları tartışma konusu yapmıştır. Tek başına bir partinin 1961 seçimlerinde üstünlüğü alamamasına etki eden unsur Seçim Kanunlarında yapılan değişiklik olmuştur. Zira 1957 seçimlerinde uygulanan tek turlu ve listeli çoğunluk seçim sistemi idi. Fakat bu sistemin sorun olarak MBK hükümetince algılanan tarafı, bir seçim bölgesinde en çok oyu alan siyasi partinin bölgedeki tüm milletvekillerini tek başına laması, ikinci partinin ise o seçim bölgesinden milletvekili çıkaramaması idi. Bu durum aynı zamanda küçük partilerin Meclis’te temsil edilmesinin önünü kapatmaktaydı. Böylece seçmen iradesinin tam olarak Meclis’e yansımaya engel olduğu şeklinde değerlendirilmekte idi. Bu bakımdan 1961 seçimlerinde, gerçekleştirilen seçim kanunu değişikliği ile “Orantılı Nisbi Temsil Seçim Sistemi” (BBC, 2017) kabul edilip uygulanmıştır.

“Çoğunluk sisteminde partilerin aldıkları oylardan daha çok temsil hakkı elde etmeleri, iktidara gelen partinin DP örneğinde olduğu gibi uzun süre iktidarda kalabilmek için Anayasa değişikliği de dâhil olmak üzere elinden ne gelirse yapmasına olanak sağlamaktaydı. DP’nin bu yöndeki çabaları 27 Mayıs İhtilali’nden sonra orantılı (nisbi) temsil seçim sisteminin benimsenmesine neden olmuştu.” (Yalansız, 2002, s. 19). Yeni seçim sisteminin tam olarak nasıl bir sonuç ortaya koyacağı partiler tarafından belirsizlik taşımaktaydı. Kapatılan DP’nin yerine açılan ve özellikle CHP karşıtı kesimi temsil etmeye ve DP’nin oylarına talip olan birçok parti kurulmuştu. Muhafazakâr ve sağ siyasal kesimin bu konudaki endişesi DP yerine kurulan partilerin çokluğu nedeniyle yeni seçim sisteminde CHP’nin seçimden avantajlı çıkacağı şeklindeydi. Bu bakımdan muhafazakâr ve sağ kesim partilerin aralarında birleşerek ittifak etmeleri partiler üstü bir misyona büründürülerek tartışmaya açılmıştı. Bu durumda Adalet Partisi, kurulan diğer partilerin kendi bünyesinde bir araya gelmesi yönünde tartışmaları başlatmıştır. Fakat partilerin birleşmesine CKMP partisi karşı çıkmaktadır. Fakat bu dönemde partilerin birleşme konusu AP ile YTP arasında yüksek sesle tartışılmaya başlanmıştır. Fakat “AP, 29 Ağustos’ta bir bildiri yayımlayarak; AP-YTP birleşmesinin söz konusu olmadığını, ayrıca diğer partilerin AP’yi zaafa düşürmek için bu yolda haberler çıkardığını açıklamıştır.” (KAYA, 2014, s. 35). İki parti arasında birleşmeye yönelik olumlu ve olumsuz açıklamalar ortaya çıkmış ve YTP içinde bir kısım partili birleşme olmadığı için partilerinden istifa ederek AP’ye katılmışlardır.

1961 seçimlerinden sonra ortaya çıkan siyasal tabloyu koalisyon sürecine sevk eden gelişmelerden birisi de Yassıada savcısının, ülkeyi 27 Mayıs’a sevk edenleri sorumlu tutarak haklarında idamını istemesi yer almaktadır. Rejimin korunması, rejime karşı siyasal propaganda dahi yapılmasının önüne engel konularak, seçim öncesinde partilerin aralarında ittifak kurarak DP geleneğini Meclis’e egemen kılmalarının önüne geçilmek istenmiştir.

Akabinde Başbakanlık tarafından yayınlanan bir genelge ile “milli birliği tehlikeye düşürecek şekilde anayasaya karşı tartışmalara girmeyi” (Yalansız, 2002, s. 23) ve özellikle de rejimin tartışılmasını yasaklıyordu. Geline bu ortamda 1961 seçimlerinin Yassıada kararlarından sonra yapılması yönünde mevcut hükümet ve partiler mutabık oldular. Partileri etkileyen ve rejimin dışına çıkmaya karşı tedbirli davranmaya sevk eden bir gelişme ise Yassıada kararlarından sonra ortaya çıkmıştır. “Memleketçi Parti’nin, kısır tartışmalar içinde yer almamak ve memleket meselelerinde prensipli davranmak için Atatürk inkılaplarını benimseyerek devam ettirmek için parti ismine, Serbest Fırka Partisi’nden esinlenerek, ‘serbest’ ismini ekleyerek parti ismini Memleketçi Serbest Parti” (Yalansız, 2002, s. 23) olarak değiştirmiştir.

1961 seçimlerinde partiler tek başına hükümeti kuracak gücü elde edememişler ve böylece Türk siyasal tarihinde ilk defa koalisyon tartışmaları gündeme gelmiştir. Koalisyon tartışmalarının seçim sonrasına kalması ise ülkeyi koalisyon sürecine getiren gelişmelerin ve özellikle rejim değerleri ile buna karşıt muhalif havanın çarpıştırılması ve akabinde ise askeri gücün baskın gelerek siyaseti yeniden kurucu değerler yönünde şekillendirmesi öne çıkmaktadır. Diğer siyasi partililer İnönü yönetiminde çalışmak istememelerine rağmen ülkenin koşulları “Adalet Partisi’ni (AP) İnönü yönetimindeki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile birlikte hükümet kurmak zorunda bırakmıştır.” (Aktaş M. , 2015, s. 265). Seçimlerde CHP 173, AP ise 158 milletvekili almayı başarmıştır. “21 Ekim 1961’de Harp Akademileri’nde bir araya gelen bazı general ve üst düzey subaylar bir protokol imzalamışlardır. SKB’nin kararı kesindir, darbenin eli kulağındadır.” (Kara, 2015, s. 56). Bu protokolden sonra Genel Kurmay Başkanı tarafından bir toplantı tertip edilir ve üst düzey askeri kurmaylar buraya davet edilir. Bu toplantıda ise yeni bir darbeye gerek olmadığı ve önce cumhurbaşkanlığı ve ardından da başbakanlık konusunda isimler üzerinde mutabık olunur. Böylece birinci koalisyon hükümetinin kurulmasına askeri kanadın müdahalesi ve etkisi bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak AP Milletvekili olan Şinasi Bilgiç’in beyanı öne çıkmaktadır: “Biz, CHP ile hükümet kurmak istemeyiz. Çünkü program ve politikalarımız ayrıdır. CHP ile yan yana çalışmak istemeyiz. Çünkü buna bize oy verenler razı olmaz. Ancak, MBK, bugünkü askeri hükümet zorlarsa, o zaman durum değişir.” (Bilgiç, 1998, s. 19). 21 Ekim Protokolü’nün hayata geçilmeden evvel partilerin kendi aralarında bir araya gelerek bazı konularda anlaşması tavsiyesi bulunmaktaydı. Bu tavsiye üzerine 24 Ekim 1961 tarihinde, kurulacak koalisyon ve yeni devlet kadrolarına yönelik olarak parti liderleri kuvvet komutanlarınca bir araya getirilerek yeni bir protokole imza atmaları sağlanmıştır. Bu protokole göre ise, “Siyasi parti başkanları partileri adına cumhurbaşkanı adayı göstermeyecekler, Yassıada mahkûmlarının affı

konusunda da ‘şimdilik’ yapılacak bir teklifi yersiz bulduklarını kabul edecekler; 147 öğretmen üyesi ve Emekli İnkılap Subayları es görevlerine alınmayacaktı.” (Nedim yalansız, S. 31).

Yukarıdaki gelişmeler doğrultusunda CHP ve AP arasında kurulan ilk koalisyon hükümeti bu tavsiyeleri sadık kalmış ve her ne kadar iki partinin seçmenleri farklı tabanlardan olsa da bir araya gelerek yaklaşık olarak yedi buçuk ay kadar sürecek olan 26 Hükümeti kurmuşlardır. Türk siyasi tarihinden partilerin somut bir yapı ile bir araya gelmelerine ilk örnek olan bu gelişme daha çok askerin siyasal sürece ağırlığını koyması ve bunu kabullendirmesi olarak değerlendirilmektedir. Sekizinci İsmet İnönü Hükümeti olarak başlayan ilk koalisyondan sonra, “Bu dönemde 1961 ile 1965 yılları arasında üç koalisyon hükümeti oluşturulmuş, bu üç hükümet de uzun ömürlü olamamış kısa sürede dağılmak zorunda kalmıştır. Türk siyasetinin bu ilk üç koalisyon hükümetlerinin hepsinde de CHP yer aldığından, bu hükümetler “İnönü koalisyonları” (Gökçen, 2020, s. 248) olarak adlandırılmıştır.” 1960’lı yıllara damgasını vuran bu iç koalisyon hükümetinin ardından “20.02.1965 yılında kurulan AP-CKMP-YTP-MP tarafında kurulan Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti” (Aktaş M. , 2015, s. 266) gelmektedir. Bu dönemlerde kurulan koalisyon hükümetlerinin Türk siyasetindeki yeri, “Devletçi seçkincilerin, yeni devlet yapısının temel kurumlarını tamamlaması ve iktidarı DP döneminde olduğu gibi, ‘Gelenekçi-Liberaller’e teslim etmeleri” (Kongar, 1998, s. 168) olarak değerlendirilmektedir.

1961 seçimleri ile ilk defa karşılaşılan koalisyon olgusu karşısında siyasetin iş birliği tecrübesi yeterli değildi. Belli konularda şartlı olarak kurulan CHP-AP koalisyonu hükümet programının belirlenmesi aşamalarında anlaşmazlıklarla karşılaşmakta ve bu durumlarda ise partilerin birbirlerine karşı daha bencil bir tavır sergilemelerine sahne olmaktaydı. “Birinci İnönü Koalisyon Hükümetinin ortaklar arasında en çok gerileme neden olan konular, DP’lilerin affı ve siyasal haklar sorunudur.” (Kara, 2015, s. 60). İlk koalisyon hükümetinin tam bir siyasal iş birliğinden yoksun olduğunu ve daha çok mevcut şartların bir zorunluluğu olarak ortaya çıktığını gösteren bir durum da AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala’nın koalisyon hükümetinde görev almamasıdır. Zira CHP-AP koalisyonunda kabineyi oluşturan bakanlık sayısı yirmi ikiye çıkarılmış ve her partiye on bir adet bakanlık eşit olarak dağıtılmıştır. Bununla birlikte hazırlanan hükümet programı da partilerin kendi içyapılarında sorgulanmış ve parti içi gruplaşmalara sebep olmuştur. “AP için, af konusu, komünizmle mücadele, tasarruf bonolarının tamamen kalkmaması” (Yalansız, 2002, s. 39), ekonomik politika ve öncelikler gibi konular sorun olmakta iken CHP kanadında ise en önemli sorun olarak Atatürk İnkılap ve Devrimleri yerine Atatürk Islahatları ifadesinin hükümet programında yer alması gelmekteydi. Koalisyon hükümetinin karşılaştığı gelişmeler partilerin hükümet programı üzerinde ayrışmalarına neden olmaktaydı. 1962 yılının Şubat ayında başlayan ve askeri kesimin yeniden siyasete müdahil

olma durumu, siyasetin işleyişini yeniden 27 Mayıs İhtilalinin meşruluğuna çekmekteydi. Özellikle ‘siyasal af’ tartışmalarına ihtilalin eleştirilme girişimleri eklenmeye başlayınca yeni bir darbe teşebbüsü için askeri kanatta birlikler oluşmaktaydı. Bunu engellemek için siyaset yeniden bir araya gelerek 25 Şubat’ta ‘Tedbirler Kanunu’nu hayata geçirdi. Böylece 27 Mayıs İhtilali savunulmakta ve siyasi affin gündemde tutulmaması önerilmekteydi. Fakat siyasetin ana gündeminin rejim ve temel ilkeler olması nedeniyle iktisadi politikalar yeterince gündeme gelmediğinden ve AP kanadının özellikle “Demokrat Parti kökenli üyelerinin siyasal af talepleri” (Aktaş M. , 2015, s. 266) ilk koalisyon hükümetinin sonunu getirmiştir. “AP gruplarının ısrarı üzerine daha önce ‘kademeli af’ dışında bir öneri gelirse istifa edeceğini açıklayan Başbakan İsmet İNÖNÜ, 30 Mayıs 1962 günü, ‘Af’ bütün memleket meselelerinin üstünde sayılarak, memleket meflûç hale getirilmiştir ben bu şartlar altında çalışamam’ diyerek istifasını açıklamış, CHP grubu da bu kararı uygun görünce hükümet düşmüştür.” (Yalansız, 2002, s. 71).

İlk koalisyon hükümetinin bozulmasından sonra Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, yeni hükümeti kurma görevini yeniden İsmet İnönü’ye vermiştir. CHP grubu yeniden hükümeti kurma konusunda olumlu bakmasa da “rejim endişesi duyan ve kendisini rejimin güvencesi olarak gören İnönü, parti içi muhalefete karşın başbakanlığı kabul etmiştir.” (Kara, 2015, s. 71). İkinci İnönü Koalisyon Hükümeti’nde daha çok CHP’nin kendi içinde koalisyonda yer alıp almama tartışmaları ortaya çıkmaktadır. “24 Haziran 1962’de CHP-YTP ve CMKP partileri ile Bağımsızlar adına Necmi Ökten koalisyon protokolünü imzaladılar.” (Yalansız, 2002, s. 74). Hükümet programında ‘Atatürk Devrimi’ ifadesi vurgulanmış, 27 Mayıs Anayasası ile getirilen kurumların kökleşmesi vurgulanmış, askeri kesimin endişelerini ortadan kaldırmaya yönelik ifade ve taahhütlere yer verilmiştir. Bu koalisyon deneyiminde de öne çıkan unsur siyasal uzlaşma veya partiler arası iş birliği yerine mevcut rejimin kurucu ideoloji etrafında kenetlenmesi ve ülkenin bu doğrultuda yönetilmesi için sivil siyasetin bu doğrultuda hizaya getirilmesidir. Bu bakımdan ‘Hürriyet ve Anayasa Bayramı’ resmi bayramlar arasına alınmıştır. “27 Mayıs İhtilali’ni rejime koruma amacıyla yapılmış bir eylem olarak değerlendiren ikinci ortak hükümet, 21 Nisan 1963’te çıkarılan bir yasa ile 27 Mayıs’ın ‘Hürriyet ve Anayasa Bayramı’ ismi ile ulusal bayramlar arasına alınmasını sağlamıştır. Amaç, 27 Mayıs’ı DP ve ardılı olan partilerin yandaşları arasında tartışılır olmaktan çıkarmak ve aynı zamanda Silahlı Kuvvetlere duyarlı olduğu bu önemli konuda güvence vermektir.” (Kara, 2015, s. 75). “Koalisyon ortaklarından CKMP ve YTP’nin kabineden çekilmesi üzerine istifa etmiş ve bu hükümet de 25 Aralık 1963’te sona ermiştir.” (Aktaş M. , 2015, s. 266). İkinci koalisyon hükümetinin dağılması 1963 yerel seçimleri sonucunda AP’nin oylarını artırırken koalisyonda yer alan CHP

dışındaki partiler oy kaybetmiştir. Bu durum aynı zamanda koalisyonun güven kaybettiği yönünde değerlendirilmiş ve 2 Aralık 1963'te hükümet istifasını vermiştir. Koalisyon hükümetine kan kaybettiren süreç esasında koalisyon partileri arasındaki uyum ve iş birliğinde çıkan sorunlar temelliydi. “YTP ve CKMP ile CHP'nin genel yaklaşımları arasında büyük ayrılıklar olduğu için ortak hükümet bir süre sonra etkinliğini yitirdi. Kalkınma Planı, 27 Mayıs Devrimini korumak için çıkarılan yasa ve bakanlıkları bütün yürütme işlemleri, hükümet ortakları arasında tartışma konusuydu.” (Kongar, 1998, s. 163).

İlk iki İnönü Koalisyon Hükümetlerinden sonra üçüncü İnönü Koalisyon Hükümeti “azınlık koalisyon hükümeti” (Kara, 2015, s. 81) olarak kuruldu. Bu defa hükümet programı daha çok ekonomik kalkınmışlık üzerine şekillenmekte ve kurulan Köy İşleri Bakanlığı ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bu yöndeki niyeti göstermektedir. “Reform Hükümeti, olarak da adlandırılan CHP-Bağımsızlar Koalisyonunun ilk günlerinde Başbakan İnönü, taviz vermeden Kalkınma Planının gereklerini yerine getirme yönünde her adımı atacıklarını açıklamıştı.” (Yalansız, 2002, s. 126). Bu koalisyon hükümetinin görevinin sona ermesi genel olarak CHP'nin kendi iç politik sorunları ile AP partisinde gerçekleşen genel başkanlık değişikliği ve buna bağlı olarak muhafazakâr sağ çevrede meydana gelen siyasi tavır değişikliği oluşturmaktadır. 13 Şubat 1965 günü Bütçe oylamalarında, Süleyman Demirel tarafından bir kanatta toplanan Meclis üyeleri ile “197'ye karşı 225 oyla bütçenin reddedilmesi sağlanarak” (Kara, 2015, s. 85) Başbakan İsmet İnönü'nün istifasını açıklamasına sebep olunmuştu. 415 gün görev yapan CHP-Bağımsızlar Koalisyon Hükümeti dönemi bu şekilde sona erdi.

1960'lı yılların dördüncü koalisyon hükümeti 20.02.1965'te kurulup, 07.10.1965 tarihine kadar görevde kalan, AP-CKMP-YTP-MP partilerinin bir araya gelerek oluşturduğu “Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti” (Aktaş M. , 2015, s. 266) olarak anılan 29. Hükümettir. Bu hükümette AP Genel Başkanı Süleyman Demirel genç yaşta başbakan yardımcılığı görevi ile yer alarak ilerleyen yıllarda Türk siyaseti içinde kendine has siyasal karakteri ile yer edinmiştir. 29. Hükümetin programında, “Atatürk ilkelerine ve 27 Mayıs meşru temeline dayanan ve milli iradenin mahsulü olan Anayasamızı ruhu ve metni ile hâkim kılmak vazgeçilmez hedefimizdir. Atatürk devrimlerini demokratik düzenin ve Türk Devleti'nin temeli saymaktayız.” (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1965) denilerek rejim yönünde sivil siyasetin yönü belirtilmiştir. Bu hükümetin görevi genel olarak ülkeyi 1961 yılının Ekim ayında yapılacak seçimlere ulaştırmak olduğu için, hükümet daha çok seçim ekonomisi programları uygulama yönünde politikalar beyan etmiştir. 1961-65 yılları arasındaki koalisyon hükümetleri, “10 Ekim 1965 yılı seçimleri ile AP'nin tek başına iktidara gelmesiyle” (Aktaş M. , 2015, s. 266) sona ermiştir. Bu dönemin genel siyasal karakteri 27 Mayıs darbesi ve 1961 Anayasası temelinde

rejimin tehdit olarak göreceği siyasal ve ideolojik yapılanma ve eylemlerin bertaraf edilmesine yöneliktir. Bu bakımdan bu ilk dönem koalisyon hükümetleri partiler arasında siyasal bir iş birliği ve uzlaşma yerine ülkenin genel siyasal ilke ve değerlerinin korunması ve tehditlere karşı tedbir alması yönünde gerçekleşmiştir.

3.2.1.2. 1970 – 1990 arası koalisyonları

“1970’lerde oluşturulan koalisyon hükümetlerinin özellikleri, kısa ömürlü, ideolojik olarak uyumsuz, siyasal şiddeti ve terörü kontrol altına alamayan.” (Özbudun, Çağdaş Türk Politikası, 2023, s. 71) ve 60’lı yıllarda olduğu gibi tek partili bir hükümetin sonrasına rastlamalarıdır. 10 Ekim 1965 seçimlerini tek başına kazanan AP, Süleyman Demirel liderliğinde iktidarı alırken partinin ilk karşılaştığı sorun kendi içinde yaşadığı gruplaşmalar oldu. Saadettin Bilgiç etrafında toplanan parti içi muhalif kesim 5 Haziran 1966 Senato yenileme seçimlerinde Süleyman Demirel’in güç tazelemesi ile etkisini ilk etapta kaybetmiştir. AP’nin karşılaştığı bir sorun ise 1967 yılında gündeme gelen ‘Temel Hak ve Hürriyetleri Önleme Yasası’nda ortaya çıkmıştır. Bu kanun ile hükümetin “asıl amacı komünizmi engellemek” (Yalansız, 2002, s. 158) idi. Fakat muhalefet kesiminde gelen eleştiriler, parti içi ihraçlarla birleşince AP iktidarda zor durumda kalmış ve Bakanlar Kurulu’nda değişikliğe gidilerek sorunun üstesinden gelmek istenmiştir. 1969 seçimleri öncesinde ülkede ortaya çıkmaya başlayan Sağ-Sol çatışmaları siyasetin genel karakteristik yapısını çatışma zeminine taşımıştı. 3 Kasım 1969 seçimlerinden sonra Süleyman Demirel tekrar iktidar olmayı başarsa da parti içi muhalefet giderek yükselmekteydi. Bu bakımdan Demirel, parti içi muhalif kesimden 1965 yılında yaptığının tersi davranarak kimseyi kabineye almayarak parti içi mücadelenin şiddetlenmesine ve ileride bölünmeye kadar gidecek sürecin başlamasına sebep olmuştur. “1970 yılı bütçe görüşmeleri parti içi muhalif kesimin 41 oyu ile reddedilmiş” (Aktaş M. , 2015, s. 267), güvenoyu alamayan hükümet fesih edilmiş ve akabinde yeniden Demirel tarafından “15 Mart 1970 günü güvenoyu aldı ve hükümet buhranı engellenmiş oldu”. (Yalansız, 2002, s. 160).

1970 yıllar mevcut partilerin kendi içinde bölünmelerine sahne olmaktaydı. 1961 Anayasası’nda yer alan Siyasi Partiler Kanunu 1965 yılında çıkarılmıştı. Bu kanunun getirdiği siyasal iklim içinde yetmişli yıllarda yeni partiler kurulmaya başlamış ve yeni siyasi isimler gündeme gelmiştir. AP içinden ayrılan muhalifler Demokrat Parti’yi (DP), CHP içinden ayrılan muhalif ise önce Güven Partisi (GP)’yi daha sonra da Cumhuriyetçi Parti (CP)’yi kurdular.

CKMP partisi de iç muhalefet ile karşılaşmıştı. Daha öncesinde Osman Bölükbaşı partiden ayrılarak 1962 yılında Millet Partisi (MP)'yi kurmuştu. Alparslan Türkeş'in CKMP Genel Başkanı olmasından sonra 1969 yılında partinin ismi Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olarak değiştirilmişti. MHP içinde ortaya çıkan "Türkçülük ve İslamcılık" (Yalansız, 2002, s. 164) görüşleri önce Milli Nizam Partisi (MNP)'nin ardından da Milli Selamet Partisi (MSP)'nin kurulmasına yol açmıştır. Bu dönemde Türkiye İşçi Partisi (TİP), Siyasi Partiler Kanunu'na aykırı hareketlerde bulunması gerekçe gösterilerek, 4. Kongresinde Doğu sorunlarıyla ilgili alınan kararlar gerekçe gösterilerek 1971 yılında kapatılmıştır. TİP'in kapatılmasından sonra bu çizgide yer alan Türkiye Emekçi Parti, Vatan Partisi, Sosyalist Parti, Sosyalist İşçi Partisi gibi farklı partiler yetmişli yıllarda ortaya çıkmıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de siyaset sağ-sol eksenlerinde giderek zemin bulmuş ve bu iki ana eksenin farklı boyutlarında birçok parti teşekkül etmiştir. Siyasette meydana gelen bu çeşitlilik siyasal katılım ve temsili artırmak yerine daha çok siyasal bölünmeye doğru ivme kazanmış, toplumsal çatışmaların zemini atılmış ve siyasetin iktidar olma ve güven verme ilkelerinden uzaklaşmasına sebep olmuştur. "AP iktidarına karşı 1968'lerden itibaren başlayan yoğun parlamento dışı muhalefet, 1970'lerden itibaren şiddet eylemlerine dönüşmeye başladı. 27 Mayıs İhtilali öncesi ortamdan çok farklı olarak Türkiye'de radikal sol ve radikal sağ, kitleleri etkileyebilecek düzeye ulaştı." (Yalansız, 2002, s. 169). Bu dönemde ideolojik kalıplara bürünen siyaset özellikle öğrenci ve işçi hareketleri üzerinden parlamento dışı muhalif bir güç olma eğilimindeydi. Buna sebep olarak ise ekonomik istikrarsızlık ve devalüasyon gibi iktisadi gerekçeler ileri sürülmekte, üniversite kampüslerinde öğrenci eylemleri ile işçi yürüyüşleri birleştirilmek istenilmekteydi. Sokaklara yansıyan eylemlerin şiddetinin artması, can kayıplarının başlaması ve kısmi olarak ilan edilen sokağa çıkma yasakları askeri kesimi rahatsız etmeye başlamıştı. Bu gelişmeler doğrultusunda 12 Mart 1971 yılında Genel Kurmay Başkanlığı tarafından bir muhtıra yayınlandı. Bu muhtıra ile parlamento ve hükümetin memleketi anarşi havasına soktuğu, Anayasa'nın öngördüğü reformların gerçekleştirilmediği, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğinin ağır bir tehlike içine düşürüldüğü ve buna karşın silahlı kuvvetlerin kendine düşen sorumluluğu yerine getirmede kararlılığı vurgulanmıştı. "Muhtıra sonrası Süleyman Demirel hükümeti istifasını vererek" (Aktaş M. , 2015, s. 267) silahlı kuvvetlerin fiili harekete geçmemesi sağlandı.

Muhtıra sonrasında hükümeti kurma görevi Nihat Erim'e verilmişti. Böylece partiler üstü bir hükümet kurulması öngörülmekteydi. Nihat Erim Başbakanlığında AP, CHP, MGP ve bağımsız isimlerin içinde yer aldığı kabine oluşturularak hükümet tesis ettirilmişti. Birinci Erim hükümeti de "Erim'in sağlık sorunlarını gerekçe göstermesiyle istifa etmiş" (Aktaş M. , 2015,

s. 267) böylece siyasal istikrar sağlanamamış ve 1980 yılına kadar koalisyon hükümetleri kurulmuştur. 1970-80 dönemlerini kapsayan hükümetler aşağıdaki gibidir: (Wikipedia, 2020):

Hük.	Hükümet adı	Süresi	Yıl	Hükümette yer alan partiler
33	1.Nihat Erim Hükümeti	260 gün	26 Mart 1971 11 Aralık 1971	Adalet Partisi Cumhuriyet Halk Partisi Milli Güven Partisi Bağımsızlar
34	2. Nihat Erim Hükümeti	163 gün	11 Aralık 1971 22 Mayıs 1972	Adalet Partisi Cumhuriyet Halk Partisi Milli Güven Partisi Bağımsızlar
35	Ferit Melen Hükümeti	328 gün	22 Mayıs 1972 15 Nisan 1973	Adalet Partisi Cumhuriyet Halk Partisi Milli Güven Partisi Bağımsızlar
36	Naim Talu Hükümeti	286 gün	15 Nisan 1973 26 Ocak 1974	Adalet Partisi Cumhuriyetçi Güven Partisi Bağımsızlar
37	Bülent Ecevit Hükümeti	295 gün	26 Ocak 1974 17 Kasım 1974	Cumhuriyet Halk Partisi Milli Selamet Partisi
38	Sadi Irmak Hükümeti	134 gün	17 Kasım 1974 31 Mart 1975	Geçici Hükümet
39	Süleyman Demirel Hükümeti (Milliyetçi Cephe Koalisyonu)	2 yıl, 82 gün	31 Mart 1975 21 Haziran 1977	Adalet Partisi Milli Selamet Partisi Milliyetçi Hareket Partisi Cumhuriyetçi Güven Partisi
40	Bülent Ecevit Hükümeti	30 gün	21 Haziran 1977 21 Temmuz 1977	Cumhuriyet Halk Partisi
41	Süleyman Demirel Hükümeti	168 gün	12 31 Temmuz 1977 5 Ocak 1978	Adalet Partisi Milli Selamet Partisi Milliyetçi Hareket Partisi
42	Bülent Ecevit Hükümeti	1 yıl, 311 gün	5 Ocak 1978 12 Kasım 1979	Cumhuriyet Halk Partisi Cumhuriyetçi Güven Partisi Bağımsızlar
43	Süleyman Demirel Hükümeti	305 gün	12 Kasım 1979 12 Eylül 1980	Adalet Partisi

(Tablo 7. 1970 – 1980 Hükümetleri)

Bu yıllarda kurulan koalisyonların aralarında inşa ettikleri koalisyon protokollerinde öne çıkan politikalar, “anayasanın hükümlerine uygun şekilde işleyen tarafsız bir idare; ekonomik kalkınma ve istikrar; anarşi ve kargaşanın önlenmesi için gerekli görülen reformlar; seçim ve siyasi partiler kanununda yapılması öngörülen değişiklikler; genel af; eğitime yönelik düzenlemeler; enerji reformları ile işsizlik ve komünizmle mücadele” (Neziroğlu & Yılmaz, 2015, s. 4-161-417-418-582-584-589) gibi konulardan oluşmaktaydı. CHP-MSP koalisyonunda MSP tarafından koalisyon protokolüne dâhil edilmek istenen genel af ve Türkiye-AET ilişkilerinin boyutu öne çıkmaktaydı. Milliyetçi Cephe Koalisyon Hükümeti koalisyon protokolü ise kalkınmayı hedef alan, adalet ve güvenlik merkezli, kamu kurumlarının hızlı ve verimli çalışabileceği bir hüviyete taşınması yönündeydi. Bu dönemde partiler arası

sıcak tartışmalar görülmeye başlanmıştı. Parlamentoda devam eden muhalif tartışmalar ve parlamento dışında öğrenci ve sendikalar aracılığıyla devam eden tartışmalara 1973 yılında partililerin de katılımı eklendi. “CHP Genel Başkanı, 27 Eylül’de Isparta’daki konuşması sırasında 150-200 kişilik bir grubun saldırısına uğradı.” (Yalansız, 2002, s. 188). Yetmişli yılların birçok boyutuyla süregelen tartışma ve çatışma durumu siyaseti her ne kadar koalisyonlar ile bir araya getirse de fikri ve politik düzeyde ayrıştırmaya ve böylece siyasal istikrarsızlığa sürüklemekteydi. “Türkiye’nin sağ sol çatışmaları ile çalkalandığı bu dönemde hükümeti kurma görevini devralan Demirel’in kurduğu azınlık hükümeti ise, 25 Kasım 1979’da güvenoyu almış ancak 12 Eylül 1980’de yapılan askeri müdahaleyle bu hükümet de sona ermiştir.” (Aktaş M. , 2015, s. 269). Yetmişli yılların son dönemlerine doğru ülke içinde artan eylemler, faili meçhul cinayetler ve anarşizme varan taşkınlıklar nedeniyle 12 Eylül 1980 yılında silahlı kuvvetler yeniden yönetime el koyduğunu açıklayarak, hayata geçirdiği 1982 Anayasası ile yetmişli yılların çatışmacı ve ayrışık siyasetini ortadan kaldırmayı ve böylece rejimin çok daha sıkı korunacağı bir düzen ve hukuk ile yönetimi yeniden sivilleşirmeyi amaçlamıştır. 12 Eylül askeri darbesinden sonra kurulan Oramiral Bülent Ulusu Hükümeti 1983 seçimlerine kadar görev yapmıştır. 1983 seçimlerinde ANAP Turgut Özal başkanlığında seçimleri tek başına kazanıp hükümeti kurmayı başarmıştır. 1969 yılından sonra ANAP tarafından kurulan hükümet 14 yıllık bir aradan sonra kurulan ilk sivil ve tek başına hükümettir. 1987 seçimlerini de bu süreçte siyasal yönetimini kullanmayı başaran ANAP kazanarak 1989 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle yeniden zayıflamaya başlamıştır.

3.2.1.3. 1990 – 2002 arası koalisyonlar

20 Ekim 1991 tarihinde yapılan erken seçimle tek partili istikrar süreci yeniden sekteye uğramaya başlamıştır. “Özellikle 12 Eylül Anayasasının getirdiği siyasi yasakların kalkmasıyla beraber siyaset sahnesine dönen liderler partilerinin başına geçerek merkezdeki oyları bölüştür.” (Aktaş M. , 2015, s. 270). 1991 seçimlerinde Meclis’teki partilerin oy ve sandalye dağılımı tek başına bir hükümet kurmaya elverişli olmamıştır. “DYP %27, ANAP %24, SHP%20.8, RP %16.9, DSP %10.8” (Haberler.com, 2022) oranında oy alarak beş partinin Meclis’e girmesiyle yeniden koalisyon süreci başlamıştır.

DYP ve SHP koalisyon hükümeti de 16 Mayıs 1993’te Demirel’in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle sona ermiştir. Bu dönemde Tansu Çiller hükümeti kurma yetkisini alarak DYP ile

SHP arasında yeni bir koalisyon hükümeti kurar. Gelişen politik olaylar ve SHP ile CHP'nin birleşmesi ve CHP Genel Başkanı olan Deniz Baykal ile Tansu Çiller'in anlaşamaması üzerine 1995 yılı Eylül ayı içinde bu koalisyon hükümeti de sonra erer. 24 Aralık 1995 erken genel seçimlerine doğru Çiller'in kurduğu ilk azınlık hükümeti güvenoyu alamadı. Akabinde seçimlere ulaşmak için DYP-CHP yeni bir koalisyon hükümeti kurdular.

1995 seçimleri yine siyasal istikrar sağlayacak bir tablo ortaya koymamıştır. “Siyasi krizler ile koalisyon dönemlerini” (Aktaş M. , 2015, s. 272) haber veren seçim sonuçları Tansu Çiller ile Mesut Yılmaz'ın kurduğu ANA-YOL Hükümetiyle koalisyon dönemlerini yeniden başlatır. 7 Haziran 1996'dan bir gün önce Mesut Yılmaz'ın istifasını vermesiyle bozulan ANA-YOL hükümeti bu defa RP ile DYP arasında kurulur.

Bu dönemde yine siyaset uzlaşma yerine çatışma kanadında durmayı yeğleyince, mafya-siyasetçi bürokrat ilişkilerini ortaya çıkaran Susurluk Kazası ve ordunun siyasete müdahalesi ile “28 Şubat süreci olarak anılan bu dönemde hükümet büyük sıkıntılar yaşamıştır.” (Aktaş M. , 2015, s. 272).

Necmettin Erbakan'ın istifası üzerine hükümet kurma görevi Mesut Yılmaz'a verilir ve böylece ANAP-DSP-DTP arasında hükümet kurulur. Bu hükümetin de ömrü uzun olmaz ve hakkındaki gensoru oylamasının kabulü ile Mesut Yılmaz'ın ayrılması ile bu hükümet de düşmüştür. Böylece 1990'lı yılların son hükümeti olan DSP-MHP ve ANAP arasında yeni bir koalisyon hükümeti Bülent Ecevit başkanlığında kurulmuştur. Bu hükümet 3 Kasım 2002 seçimlerinde AK Parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu elde etmesiyle 4 Kasım 2002 tarihinde istifasını dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e sunmuştur.

3.2.2. Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları ve Geçiş Süreci

Türkiye’de 2002 yılı sonrasında giderek artan şekilde tartışılmaya başlanan Başkanlık sistemi, “doksan yıldan fazla uygulanan” (Çınar, 2015, s. 153) parlamenter sistemin revize edilmesi veya tamamen değişikliğe uğratılması üzerinde iki eksen üzerinde gündemde yer edinmiştir. Bu tartışmaların merkezinde ise Türkiye’nin parlamenter sistemi revize etmesi veya bundan vazgeçerek alternatif bir sistemi devreye sokması yer almaktaydı. Yeni sistemin ne ve nasıl olacağı yönünde gelen yorumlarda ise “Amerikan tarzı Başkanlık Sistemi, Fransız tipi Yarı Başkanlık Sistemi veya nevi şahsına münhasır Türk tipi Başkanlık Sistemleri yer almaktadır. Bakıldığında bahsi geçen tüm seçeneklerin ortak paydası parlamento sistemli yönetim biçimleri olduğu gerçeğidir.” (Gökhan, 2015, s. 59).

“1923’ten 2022 yılına kadar 67 hükümet iktidara gelmiş ve ortalama bir buçuk yıl bir hükümetin ömrü olmuştur.” (Aktaş M. , 2015, s. 274). 1961 yılından itibaren her on yılda bir hükümet sayıları oldukça yüksek olmaktadır. Sadece 1983 seçimlerinde ANAP’ın tek başına iktidara gelmesiyle 1987 seçimleri sonucunda yine tek partili hükümet olmuştur. 1990’lı yıllar ise koalisyon hükümetleri bakımından oldukça yoğun bir dönem geçirmiş ve siyasal istikrar ile sosyal ve kültürel gelişim çatışmaya doğru evrilmiştir. Koalisyon hükümetlerinin ise en belirgin karakteristik yapıları partilerin kendi içinde ve koalisyon içindeki çatışmacı tavırları olmuştur. “Türkiye’nin siyasal, ekonomik ve toplumsal kargaşa ve istikrarsızlıkla yüz yüze kaldığı bu dönemlerde adeta toplumsal kaos yaşanmıştır.” (Aktaş M. , 2015, s. 275).

Türkiye’de siyasal kültür genel yapısı itibariyle “Baba” (Coşkun, 2015, s. 30) kavramı etrafında toplanmış devleti ve buna bağlı olarak da güçlü baba-güçlü devlet anlayışıyla monarşiden ileri çıkmış ve giderek evrilmiş bir siyasal hareketliliği ifade etmektedir. Türkiye’de yönetim bilinci ve karakteri Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti geleneğinden sonra Cumhuriyetle birlikte yine devlet eliyle tesis edilmiş yönetim şeklini ve anlayışını ifade etmektedir. Bu bakımdan Türkiye’de modernleşme ve reformlar toplumsal çatışma veya uzlaşıyla beraber şekillenmekten çok egemen bir aklın dizayn ettiği şekilde gelişmektedir. Ülkemizde uzun yıllar uygulanan parlamenter sisteme baktığımızda bu sistemin gelişmiş ülkelerde birlikte 19. Yüzyıl ile geliştiğini, anayasal bir dayanağı olduğunu ve halkın seçtiği parlamenterler aracılığı ile halk iradesinin indirekt olarak siyasal yönetime yansıdığını görmekteyiz. Bu durum bir bakıma toplumsal bir sözleşmeye de işaret etmektedir. İngiltere’de parlamenter sistemin kökleri Magna Carta’ya kadar uzanmaktadır. “1215 yılından itibaren kullanılmaya başlanan parlamento kelimesi ise Fransızcada konuşmak tartışmak anlamlarına gelmektedir.” (Çınar, 2015, s. 154-155). Parlamenter sistem en genel karakteristik yapısıyla güçler ayrılığı prensibine dayanmaktadır.

Türkiye’de çağdaş düşüncenin başlaması ve gelişmesi aynı zamanda siyaset felsefesinin de düşünce dünyasına dâhil olmasını beraberinde getirmiştir. Çağdaş düşünceye etki eden Batı tarzı düşünce, Osmanlı düşünce temelinden farklı olarak siyaset düşüncesini de topluma yayma karakterinde olmuştur. Osmanlı düşüncesinde, devletin kim tarafından nasıl yönetileceği meselesi hanedanlık ile yüzyıllar öncesinden halledilmiş fakat Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile cumhuriyet ve demokrasi anlayışının tesis edilme anlayışı beraberinde çatışmayı getirmiştir. “Türkiye’de çağdaş düşünceye başından beri yön veren iki ana mesele mevcuttur. Bunlardan ilki Osmanlılıktan farklı yeni bir kimlik oluşturmaktır; ikincisi ise Batılılaşma sürecinde edinilen norm ve değerlerin içselleştirilmesi ve işlevselleştirilmesidir.” (Sunar, 2020, s. 20). Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerine denk gelen ve “Batılılaşma” hareketi olarak da

isimlendirilen reform hareketlerinin en önemli parametrelerinden biri de anayasal düzene geçiş yani meşrutiyet hareketleridir. Bu yoldaki ilk adım Sened-i ittifak'tır." (Gökhan, 2015, s. 65). Bu düşünce geleneğine bağlı olarak, "Türkiye 1876 Anayasasından bu yana -Meclis hükümeti sisteminin uygulandığı 1921 Anayasası ve karma hükümet sisteminin uygulandığı 1924 anayasası hariç tutulursa- uzun bir süredir parlamenter sistem geleneğine sahiptir." (Ay, 2004, s. 3).

1808 Sened-i İttifak ve 1839 Tanzimat Fermanlarıyla birlikte padişahın yetkileri giderek sınırlandırılmış ve yöneten ile yönetilenler arasında yazılı anlaşmalar meydana getirilmiştir. 1856 Islahat Fermanı ve devamında ise ilk Anayasa metni olarak değerlendirilen Kanuni Esasi ile 1. Meşrutiyet Dönemi ortaya çıkmaktadır. Bu ilk Anayasa ile birlikte tam olarak parlamenter bir sistemden bahsedilmemektedir. Zira padişahın yetkilerinin devam etmesi ve yasama ile yürütmenin tanımlarının tam olarak ifade edilmemesi buna etki etmektedir. Batılılaşmanın topluma entegre edilmesi sürecinde eski ile yeni, gelenek ile modern ve Doğu ile Batı arasında düşünce zemininde başlayan gerilim ve çatışma siyasetin şekillenmesine, cumhuriyetin kurumsallaşmasına ve bu kurumların kendine has bir karakter oluşturmaya etkiye bulunmuştur. Tanzimat sonrası ve Meşrutiyet dönemlerinde fikri alanda başlayan çeşitlenme genel olarak üç ana akım çevresinde toplanmıştır. Bunlar, Panislamist düşünce, Milliyetçi düşünce ve Batıcı düşüncedir. Cumhuriyetin kurulması ve yeni devletin meclis ile yönetilmeye başlanması bu üç ana akımın kendi içinde genişlemesine ve beraberinde dünyaya açılmayla birlikte farklı düşüncelerle de karşılaşmasına vesile olmuştur. Böylece öncelikli olarak edebiyat alanında görünen fikri farklılaşma devamında siyasal alana yayılarak devlet ve yönetim felsefesi etrafında örgütlenerek siyasal karaktere bürünmüştür. Ulusçuluk, Kemalizm, İslamcılık, Muhafazakârlık, Liberalizm ve Sosyalizm 20. Yüzyılın başından ortalarına kadar birbiriyle rekabete girerek gittikçe kurumsal bir yapıya dönüşmüştür.

Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş süreci askeri alanda yoğun bir süreci beraberinde getirir de bu süreç boyunca entelektüel bağlamda birçok fikir ve fikir adamı toplumu hem Osmanlı'nın ayakta kalmasına yönelik hem de yeni kurulan Cumhuriyetin meşruluğunu sağlamak maksadıyla ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet ile başlayan çağdaşlaşma mücadelesi her alanda olduğu gibi siyasal alanda da modernlik ile kendini inşa etmeye çalışmıştır. Fakat Ulusçuluk, Kemalizm, İslamcılık, Muhafazakârlık, Liberalizm ve Sosyalizmin modernizmi okuma ve yorumlama farklılıkları siyasetin çatışma zeminini oluşturan zihinsel ayrışmalara sebep olmuştur. "Cumhuriyetle beraber, hızla modernleşme kaygısıyla aktif bir merkeziyetçilik ve seçkin otoriter bir siyasal sistem yerine halkın katılımı ve onayını yeğleyen bir tercih yapılsaydı demokrasinin niteliği konusunda bugün o kadar tartışma yaşanmazdı. Siyasal

rejimler konusundaki bir tartışma varlıksal değil, teknik olarak değerlendirilirdi.” (Coşkun, 2015, s. 32). Bu bakımdan siyasal parti kimliğine bürünen farklı düşünce akımları cumhuriyetin ve yeni devletin kurtuluş yolunu kendi programı çerçevesinde topluma aktarmaya çalışmış ve kendinden olmayanları öteki olarak tanımlayarak, onları devletin bütünlüğü konusunda bozguncu ilan etmiştir. Yeni kurulan devletin hangi düşünce ve ideoloji tarafından hâkim bir yönetim mekanizmasının kurulacağı yönünde gelişen fikri ve siyasal çatışmalar beraberinde meydan okumaları getirmiştir. Meydan okumaların boyutu kimi hallerde şiddet yolunu seçmiş ve karşılıklı gruplar halinde fiziksel çatışmalara kadar uzanmıştır. Kimi zaman ise bu çatışmalar yeni devletin kurucu ideolojisini belirleyen Ulusçuluk ve Kemalizm tarafından kontrol edilerek askeri müdahaleler ile siyasal yönetim dengesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Modernleşmenin her bir siyasal düşünce tarafından farklı yorumlanması bu düşüncelerden etkilenen kesimlerin de aynı toplumda birbirinden farklı rol ve davranışlar benimseyip geliştirmesine etkiye bulunmuştur. “Modernleşme bir Batılılaşma, kültürel bir yabancılaşma, tahakküm edici bir bürokratik vesayet, kurtarıcı bir fikriyat, zorunlu bir dönüşüm, küresel bir uyum olarak farklı şekillerde görülmüştür.” (Sunar, 2020, s. 21). Buna bağlı olarak 1946 yılında çok partili hayata geçilmesi ile birlikte kısa bir sürede, 1960 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde ilk askeri darbe görülmüştür. 1960’tan 2016 yılına kadar görülen altı adet muhtıra ve darbeye diğer taraftan da siyasi partilerin kapatılması eklenmiş ve toplumsal mutabakatın sağlanması olumsuz yönde etkilenerek ayrışmaların daha bir radikal karaktere taşınmasına vesile olmuştur.

Türk siyasetinde ayrışmaların süreklilik oluşturmaları ve buna bağlı olarak sosyal refah seviyesinin düşmesi beraberinde siyasal istikrar, sosyal adalet ile fiziksel güvenlik ve ekonomik dengesizlik beraberinde rejim tartışmalarını getirmiştir. Türkiye’nin tarih boyunca yaşamış olduğu siyasal istikrar sorunları parlamenter sistemin tartışılmasına, eleştirilmesine ve hatta değiştirilmesine yönelik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle siyasal istikrarsızlık ve buna bağlı olarak görülen koalisyonlar ile toplumsal refahın sağlanamaması hükümet sistemleri konusundaki tartışmalara zemin oluşturmıştır. “Bu istikrarsızlıkların ve olumsuz sonuçların etkisiyle Türkiye’de 1980’lerden sonra yeni hükümet sistemi tartışmaları başlamıştır.” (Ay, 2004, s. 7). “Türkiye’de hükümet sistemleri konusundaki tartışmalar genel manada ilk kez 1982 Anayasası’nın hazırlanması döneminde zayıf biçimde gündeme gelmiştir.” (Beceren & Kalağan, 2007, s. 175). “Başkanlık sistemine ilişkin Türkiye’de ilk tartışma, 1980 yılında Tercüman gazetesinin düzenlediği Anayasa seminerinde ve Yeni Forum dergisinin önerdiği Anayasa Projesi’nde yer almıştır. Tercüman gazetesinin düzenlediği seminerine katılan bilim adamlarının bir kısmı Fransa’da uygulanan yarı başkanlık sistemini,

bir kısmı ise başkanlık sistemine geçişi savunmuştur.” (Kılınç, 2016, s. 466).

Bir ülkede kabul edilen anayasalar esasında o ülkedeki hükümet sistemini gösteren en önemli yazılı metin durumundadır. Türkiye’de anayasalara baktığımızda anayasalara bağlı olarak aşağıdaki gibi bir tablo oluşturmak mümkündür: (Ay, 2004, s. 7-11):

Anayasa’nın Adı	Benimsediği Hükümet Sistemi	Özellikleri
1921 Anayasası	Meclis Hükümeti Sistemi	1. Yasamanın üstünlüğü 2. Yürütme erki ve yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde bulunur ve toplanır.
1924 Anayasası	Karma Hükümet Sistemi (Meclis ve Parlamenter)	3. Yasama ve yürütme erkinin Büyük millet meclisinde toplanır. 4. 6. maddede TBMM’nin yasama yetkisini doğrudan doğruya kullandığını belirtmesine rağmen 7. maddede ‘yürütme yetkisini cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu eliyle kullanır’ hükmüne yer vermesi anayasanın parlamenter hükümet sistemi prensiplerine de yaklaştığını gösterir. 5. Anayasanın 39. maddesine göre ‘cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlar başbakanla birlikte ilgili bakan tarafından imzalanır’ bu hüküm parlamenter sistemin esas ilkelerinden biri olan cumhurbaşkanının sorumsuzluğu prensibini ifade eder.
1961 Anayasası	‘Westminister tipi’ bir parlamenter hükümet sistemi (Parlamenter Hükümet Sistemi)	6. Yargı bağımsızlığını güvence altına alıcı düzenlemelere yer vermiş. 7. MGK ve Anayasa mahkemesini kurmuştur. 8. Anayasa yasama, yürütme ve yargı güçlerini farklı organlara vererek parlamenter hükümet sistemini benimsemiştir. 9. Cumhurbaşkanı temsili ve sorumsuz hale getirilmiştir. 10. Cumhurbaşkanına TBMM seçimlerini yenileme yetkisi tanınmıştır.
1982 Anayasası	Parlamenter Hükümet Sistemi	11. Parlamenter sistemin gereği olan yürütmenin yasamadan bağımsız ve ayrı olması ilkesini getirmiş, 12. Cumhurbaşkanının yetkilerini arttırarak güçlü bir yürütme oluşturmaya çalışmıştır. 13. Yarı-Başkanlık sisteminden farklı olarak, cumhurbaşkanının halk tarafından değil, parlamento(meclis) tarafından seçilmesini öngörmüştür.

(Tablo 8. Anayasalar ve Benimsedikleri Hükümet Sistemleri)

Genel olarak ülkeler yaşadıkları siyasal gelişmelere bağlı olarak kendilerine uygun bir yönetim modeli seçmekte / oluşturmaktadırlar. Bu durum ülkelerin ulusal karakterine bağlı olarak oluşum, gelişim ve yönetim tecrübeleri ile ilişkili olmaktadır. Hükümet sistemleri ise yasama, yürütme ve yargı erklerinin aralarındaki ilişki ve güç dağılımına göre isimlendirilmektedir. Genel olarak kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği olarak bahsedilen hükümet modelleri ilgili erklerin aralarındaki kuvvet dağılımını temsil etmektedir. Ülkemizde 2018'e kadar güçlendirilmiş parlamenter sistem uygulanmaktaydı. Bundan ayrı olarak başkanlık hükümet modeli kuvvetlerin birbirinden sert bir şekilde ayrılığını ifade etmektedir. Bu ikisinden başka olarak ise yarı başkanlık sistemi denilen başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin karma olarak uygulandığı hükümet modelleri de bulunmakta ve böylece hükümet modelleri demokratik sistemlerde üç genel karakter etrafında toplanmaktadır.

Türkiye'de siyasette yaklaşık elli yıl önce siyasal sistemin değişimine yönelik tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmaların genel ve benzer özellikleri 1921 Kurucu Meclis Hükümetinden sonra 1924 Anayasası ile başlayan ve devamında 1961 Anayasası ile pekişen ve son olarak 1982 Anayasası ile gittikçe otoritesinin arttığı görülen “vesayet” sistemi ile ilgili olmaktadır. Bu dönemdeki tartışmaların çıkış noktası iki-başlı bir yönetim anlayışının Türk siyasal hayatına egemen olduğu şeklindedir. Bunun değiştirilmesi için Milli Nizam Partisi'nin parti programında, Anayasa bölümü, madde 16/a bendinde belirtildiği şekilde, “İcrai organın daha kudretli olması ve süratli çalışabilmesi için Reisicumhur 'un tek dereceli olarak (halk tarafından seçilmesi) ve icrai organ düzenini Başkanlık (Presidentielle) sistemine göre tanzimi...” (Milli Nizam Partisi, 1970, s. 5) yer almakta ve bir değişim talebi oluşturulmaktadır.

Türkiye'de hükümet modelinin değişmesine yönelik tartışmalara taraf olan kesimlerin genel olarak sorunları ifade ettikleri kategoriler şu şekilde oluşmaktadır: “Demokrasinin derinleşmesi sorunu; siyasal istikrar sorunu; yönetimde çift başlılık sorunu; yürütme erkinin hızlı ve etkin karar alma sorunu; bürokratik vesayet sorunu; yasama ve yürütme organlarının birbirine karışması sorunu.” (Miş & Duran, Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi, 2017, s. 8-9).

Bunlara bağlı olarak oluşan siyasal istikrarsızlık ortamında oluşturulan koalisyon hükümetlerinin birçok vesayet ve sorunla baş edememesi neticesinde siyasi partilerde yönetim sorunu ortaya çıkmakta ve özellikle halkın siyasette olan güveninin kırılmasına sebep olmaktadır. Bu bakımdan 1970'lerde başlayan ve ilk söylemin ‘yönetimde çift başlılığın’ değişmesine yönelik olması tartışmanın zeminini oluşturmakta ve gelişen süreçte ortaya çıkan gelişmelerin gerekçelerini sunmaktadır.

Hükümet sistemleri esasında demokrasinin işlerliğini, yönetimin etkin ve hızlı karar alma işlevini ve ülkenin siyasal ve diğer istikrar süreçlerini oluşturmayı amaçlamaktadır. Ülkede ve dünyada meydana gelen gelişimlere hızlı tepki verebilme özelliği ile kendini zamana adapte etmede başarılı olan hükümet sistemleri karşılaştıkları toplumsal ve siyasal sorun ve krizlere çözüm üreterek deneyim ve tecrübe kazanımı ile genel olarak demokrasinin işlerliğini oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak bir ülkede özellikle hükümet sistemine bağlı olarak karşılaşılan sorunlar öncelikli olarak sistemin kendi içinde çözüme kavuşturulmak istenmektedir.

Ülkemizde 1982 Anayasası 2008 yılı dâhil olmak üzere toplamda on altı kez değişikliğe uğramıştır. Buna karşın özellikle son dönem AK Parti hükümetlerince mevcut sistemin yetersizliği vurgulanmış ve önceki dönemlerde başlayan hükümet modeli değişikliğine yönelik başta anayasa değişikliği etrafında hız kazanmıştır. Sistem içi değişikliklerle çözüm elde edemeyen AK Parti hükümetleri çözümü Milliyetçi Hareket Partisi ile ittifak yaparak 2017 yılında referanduma sunulan ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Modelini de kapsayan ve özellikli cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören anayasa teklifini referandum ile değişikliğe uğratmıştır.

İlk defa Milli Nizam Partisi'nin parti programında karşımıza çıkan Başkanlık Hükümetine Modeline yönelik somut öneri 2017 yılında AK Parti ve MHP iş birliği ile fiiliyata geçilmiş oldu. Sisteme yönelik tartışmalara baktığımızda aynı siyasal çizgiden gelen Milli Selamet Partisi'nin de 1973 yılı seçim beyannamesinde konu ile ilgili olarak aşağıdaki ifadeleri yer almakta ve tartışmaya zemin hazırlamaktadır: (MSP, 1973, s. 17):

“DEVLET ŞEKLİ: Milletimizin gaye edindiği büyük maddî ve manevî kalkınma hareketlerinde gereken sür'atin sağlanması için, Devlet mekanizmasının ve teşriî organların, müli azim, irade ve sür'ati tecelli ettirecek vasıfta olması şarttır. Devlet ve hükümet yönetiminin ağır işlemesi ve millet arzu ve iradesinden uzaklaşarak milletin kalkınma şevk ve azmini kırarak durumlara düşmesi bugüne kadar geçen kalkınma çabalarını randımsız bırakan sebeplerdendir. Korkunç bir sanayi ve teknolojik yarışın hüküm sürdüğü asrımızda, milletimizin muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkması bu yavaş bu randımsız gidişatla temin edilemez. Bu sebeplere binaen Milli Selâmet Partisi millî hususiyetimize ve karakterimize en uygun demokratik devlet ve hükümet ve parlamento sistemini getirmek kararındadır. Bu cümleden olarak: 1- BAŞKANLIK SİSTEMİ GETİRİLECEKTİR: Devlet Başkanlığı olan Cumhurbaşkanlığı ile Hükümet Başkanlığı olan Başbakanlık birleştirilecek icraya kuvvet, sür'at ve müessiriyet sağlanacaktır. Başkanı TEK DERECELİ OLARAK MİLLET seçecektir. Böylece Devlet-Millet kaynaşması ve bütünleşmesi kendiliğinden doğacak ve Cumhurbaşkanlığı seçimi mevzuunda rejimimizi yıpratan iç ve dış spekülasyonlara imkân kalmayacaktır. 2. Senato tümüyle kaldırılacak, tek Meclis sistemine gidilecektir. 3- Milli iradenin tecellisini kayıtlayan veya kısıtlayan ve bu vatanın evlâdını birbirine düşürerek siyasî hayatı çekilmez hale getiren parlamentonun seçimlerden sonra da ahenkli bir barış içerisinde çalışmasını engelleyen verimini azaltan ve daha çok delege saltanatına yol açan seçim sistemlerini tasfiye etmeye ve karma liste imkânına geniş mânada yer veren yeni bir seçim sistemi getirmeye kararlıyız.”

3.2.2.1. 1950-1989 arası tartışmalar

“Başkanlık sistemine siyasilerin bakış açıları da bilim adamları arasındaki ideolojik bölünmeyle paralellik taşıdığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Siyasiler arasında sistem dolayımında yaşanan tartışmalar daha çok konjonktüreltir ve “kişilikler” üzerinden şekillenmektedir.” (Gökhan, 2015, s. 68). Osmanlı Devleti’nden Türkiye’ye miras kalan fikri akımlar ideolojik zemini; bu fikri akımları temsil ettiği için ise siyasal isimler ise kişilikleri temsil emektedir. Ülkemizde siyaset daha çok çatışma kültüründen beslendiği ve buna bağlı olarak geliştirdiği siyasal dil ile çatışma ve kavgacı bir karaktere sahip olduğu için ideolojik farklılıklar adeta tehdit olarak ele alınmaktadır. Türkçülük, milliyetçilik, cumhuriyetçilik, muhafazakarlık ve solculuk gibi görüşler birbiriyle yüz elli yıla yakın bir süredir çatışma zemini üzerinden ilişki kurmakta, devleti ele geçirme veya kaybetme tehlikesi üzerinden siyasal argüman üretmektedir. Bu perspektiften bakıldığında Başkanlık Sistemi ülke bütünlüğü için faydalı yâda faydasız açısından çok iktidarı elde eden belli bir kesimin çıkarları veya iktidarı elde etmek isteyenlerin iktidar yolunu açık tutmaları bakımından değerlendirilmektedir.

Hükümet sistemlerine yönelik Antik dönemden günümüze, Platon ve Marx arasında birçok düşünür tarafından ekonomik başlıklar da gündeme getirilerek ekonomik süreçlerin siyasal düzene etki ettiği vurgulanmıştır. Ekonomik alanda devleti merkeze koyan bu görüşler devamında ticari şirketlerin devletleri şekillendirdiği görüşü ile beslenerek hükümet sistemlerine etki eden ekonominin ve buna bağlı olarak da bu ekonomiyi yöneten güçlerin bu güçlerini kaybetmeme, koruma ve artırmaya yönelik olarak sistem tartışmaları içinde yer aldığını ortaya koymaktadır.

Türkiye’de 1970’lerde başlayan sistem değişikliğine etki eden siyasal, sosyolojik ve ekonomik gerekçe dönemin barındırdığı siyasal istikrarsızlık, çatışma ortamı, askeri müdahaleler, muhtıralar ve 1974 Kıbrıs gelişmeleridir. Dönemin taşıdığı çatışma karakteri toplum ve siyaseti özgürlükler noktasında ayrıştırmıştır. Bu dönemde hükümet sistemine yönelik tartışmalara dâhil olan Burhan Felek, 1970 tarihinde yazdığı “Bu Ultra Demokrasi Nereye Varır?” başlıklı yazısıyla Başkanlık Sistemini savunan bir yazıyı kalem almıştır. Bu yazıda Felek, aşağıdaki ifadeleri kullanarak Başkanlık sistemini öne çıkarmaktadır. (Bayram, Salih, 2016, s. 11).

“Bence işlerin düzelmesi için, devlet mefhumunu iyi anlatan ve devleti korumayı hık mık dedirtmeden iyice sağlayan, mesuliyet ve salahiyetleri açıkça belirten başkanlık sistemi üzerine kurulmuş bir demokrasi lazım. Bu hem bizim ananemize, hem Atatürk idaresine, hem gerçeklerimize daha uygun olur.”

“1950 yılı itibariyle dikkate alındığında Milliyet Gazetesi’nde Başkanlık sistemiyle ilgili çıkan haberler ilk defa 1958 yılında Pakistan’la” (Bayram, Salih, 2016, s. 12) ilgili bir haberde göze çarpmaktadır. 1970’lere gelinceye kadar Başkanlık Sistemi ülkemiz medyasında daha çok diğer ülkelere yönelik dış haberlerde kullanılmaktadır. 70’lerden itibaren ise ülke gündemine giren Başkanlık İstemi iç politikanın bir tartışma kavramı haline dönüşmeye başlamakta, dönemin siyasal konektörü ile birleşerek siyasal argüman olarak kullanılmaktadır. 1970’li yıllarda Başkanlık Sistemine dair bir başka ifade Milliyetçi Hareket Partisi kurucu başkanı Alparslan Türkeş’in *Dokuz Işık* adlı kitabında yer almaktadır. Burada Türkeş, “...Tarih ve töremize uygun olarak Başkanlık sistemini savunuyoruz. İcrayı Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık olarak ikiye bölemeyiz. Her konuda bütünleşmeci olduğumuza göre icranın başında da bütünleşmeci olmalıyız...” (Gökhan, 2015, s. 68) sözleriyle başkanlık sistemini öne çıkarmaktadır. 1982 Anayasasına geçilirken Türkiye’de görülen siyasal istikrarsızlık beraberinde toplumsal çatışmalara sebep oldu. Bu çatışmaların belli bir uzlaşa etrafında çözüme kavuşturulamaması neticesinde 1980 askeri darbesi ile yönetimin asker eliyle nizamı sağlanmaya çalışıldı. Yeni anayasa çalışmalarında tekrar gündeme gelen alternatif bir hükümet modeli başkanlık, yarı başkanlık gibi farklı seçeneklerin zayıf da olsa dillendirilmesine sebep oldu. “Çünkü 1980 Darbesi’ne gidilen süreçte, TBMM’de cumhurbaşkanının seçilememesiyle yaşanan kriz ve 115 turdan fazla tekrarlanan cumhurbaşkanı seçim sürecinde yaşanan kilitlenme, yeni bir sistem ihtiyacını daha aşikâr hale getirmişti.” (Miş & Duran, Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi, 2017, s. 23)

1980 askeri darbesinden sonra kurulan “Kurucu Meclis’in çalışma alanlarında cumhurbaşkanının yetkilerini artırıcı” (Aktaş M. , 2015, s. 276) arayışlar yer almaktaydı. Özellikle yeni kurulan bazı kuruluşların sevk ve idaresinde cumhurbaşkanının yetkileri üst düzeyde tesis edilmiştir. Fakat bu dönemde başkanlık veya yarı başkanlık sistemine yönelik öne çıkan eleştirilerin merkezinde bu yönde bir siyasal geleneği olmayan Türkiye’de bu sistemlerin kolaylıkla diktatörlüğe dönüşebileceği endişesi yer almaktaydı. Fakat bu dönemde hazırlanan yeni anayasada hem “cumhurbaşkanının yetkilerini artırıcı (Meclis’i feshetmek gibi) hem de cumhurbaşkanının Meclis’in seçmesiyle bir denetime tabi tutma işlevi” (Şenol, 2013, s. 201) korunarak “parlamentar sistemin uygulanmasına devam edilmiştir.” (Yazıcı, 2013, s. 159-160). “1987’de dönemin Başkanı Turgut Özal, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini sağlamak üzere Anayasa’nın ilgili hükümlerinin değiştirilmesini savunarak başkanlık ve yarı-başkanlık sistemine geçiş tartışmalarını yeniden balattı.” (Aktaş M. , 2015, s. 277). Özal, Başbakanlığı dönemlerinde Başkanlık Sistemini gündeme getirerek tartışılmasını sağlamıştır.

Bu tartişmalarda cumhurbaşkanının halk tarafından beş yillığına, iki türlü seçimle ve mutlak çoğunluk yöntemiyle seçilmesi içeriğı oluşturmaktadır. Fakat 1982 Anayasası'nın henüz yeni yapılması ve halkın büyük oranda desteğı ile yürürlüğe girmesi bu tartişmaları sonuçsuz bırakmıştır. 1990'lı yıllara gelince yine Turgut Özal tarafından başkanlık sistemi bu defa cumhurbaşkanlığı döneminde iken gündeme getirilmiştir. Turgut Özal'ın başkanlık sistemine yönelik tartişmaların gündeme gelmesine yönelik düşünceleri aşağıdaki gibidir: (Kılınç, 2016, s. 467):

“Başkanlık Sistemi tartişılmalıdır. Benim bu konuda biraz daha netleşmiş fikirlerim var. Tartışılsın, toplum bu konularda fikrini açıkça ortaya koysun. Çünkü tartışılmayan fikirler sanki birileri tarafından empoze ediliyormuş gibi bir his verir. Bu doğru değıl. Ama bazıları daha başından karşı.”

“Turgut Özal'ın başkanlık sistemi savunusunda öne çıkan en önemli unsur koalisyon hükümetlerinin istikrarsızlığa yol açtığı teziydi. Çünkü Osmanlı bakiyesi olan çok kültürlü bir toplumda parlamenter sistem uzlaşmayı zorlaştırmaktaydı.” (Miş & Duran, Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi, 2017, s. 25). Özal tarafından 1980'lerin ikinci yarısında ve 1990'ların hemen başlarında başlatılan tartişmalarda somut yazılı metinler, araştırmalar ve raporlar hazırlanmadığından konunun ne şekilde tartişılmak istendiğı veya tartişılmak istenen yeni hükümet sisteminin nasıl teşekkül edeceğine dair somut veriler bulunmamaktadır. Bu konu ile ilgili olarak İlhan Sezal'ın değılendirmesi öne çıkmaktadır. (Sezal, 2020):

“Dolayısıyla bu konunun geçmişiyile, günümüz şekliyle ve geleceğı ile irdelenmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bilindiğı gibi Özal, başkanlık sistemi ile ilgili bir metin ve/veya rapor bırakmış değıl. Bununla ilgili dönüp kullanacağıımız bir doküman da yok elimizde. Bu sebeple Turgut Özal'ın başkanlık sistemine ilişkin yapmak istedikleriyle mevcut olan durumu karşılaştırabilmek için öncelikle Özal'ın siyasi, iktisadi ve toplumsal düşünce kodlarını çözmek ve onların ışığında bazı sonuçlara varmak gerekmektedir. Bunun nedeni, hiçbir sistemi, siyasi eğilimi onu, oturduğu çerçeveden kopararak değılendirmenin doğru olmayacağıdır. Yani, Özal'ın düşündüğü başkanlık sistemini doğru şekilde değılendirebilmek için, önce Özal'ın diğere alanlarda neler yapmak istediğıine, yaptıklarına bakmak, sonra da dönüp getirmeyi düşündüğü başkanlık sistemini masaya yatırmak gerekmektedir.”

Özal ile aynı dönemlerde cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini ifade eden Süleyman Demirel konuya daha farklı bir açıdan yaklaşmaktaydı. 1988 yılında Özal tarafından gerçekleştirilen referandumda yerel seçimlerin bir yıl öne çekilmesi halka soruldu. Fakat halkın cevabı “%65 ile HAYIR” (Yenisafak, 2020), oldu. Bu durumda Demirel, mevcut ANAP çoğunluğıuna sahip Meclis'in meşruluğıunu yitirdiğini bu yüzden de cumhurbaşkanını

seçmesinin doğru olmayacağını ifade ederek öneri olarak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini getirdi.

Bu öneri yeteri siyasal desteği görmediği için anayasal bir uzlaşısı ile hayata geçilemedi. Fakat 24 Kasım 1990 yılında Demirel, DYP 3. Kongresi'nde başkanlık sistemine vurguda bulunarak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini yeniden ifade etti. (Demirel, 1990, s. 50-73).

“31 Ekim 1989’da Türkiye’de Cumhurbaşkanı seçilecekti. ‘Arkasında halk desteği olmayan, bir Meclis grubuna dayanarak Cumhurbaşkanı seçmenin yanlış olacağını’ ifade etik ve ‘Cumhurbaşkanı’nı halkın seçmesini’ istedik. ‘Çankaya milletindir’ mitingleri yaptık... Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesini, halkla parlamento arasında kopukluk olduğu zaman, seçimin yenilebilmesini, kurumların yerlerine yenilerin tayinini, Devlet ve rejimi işletecek diğer düzenlemeleri getiriyoruz...”

3.2.2.2. 1990-2002 arası tartışmalar

1982 Anayasasının hayata girmesiyle birlikte ‘80’ler siyasal özgürlükler, ‘90’lar ekonomik sorunlar üzerinden tartışmalara yön vermektedir. 1982 Anayasası’nın birçok yerde temel hak ve özgürlükler ile siyasal özgürlükleri kısıtladığı, ayrıca ekonomik girişimciliğe engel olduğu yönünde geliştirilen eleştiriler neticesinde değişikliğe uğraması bu tartışmaları derinleştirmektedir. Türkiye’de yaşanan hükümet istikrarsızlıkları, ekonomik ve siyasal krizler ve yürütmedeki çok başlılık gibi nedenlerle; “1980 sonrası Türk siyasetine yön veren Süleyman Demirel, Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan tarafından, hükümet sisteminin değiştirilmesi, başkanlık veya yarı başkanlık sistemine geçilmesi” (Yazıcı, 2013, s. 1) için görüşler ileri sürmüş ve “Türkiye’de sistem değişikliğini ilk telaffuz eden kişi 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal” (Gökhan, 2015, s. 68) olmuştur. Bu üç ismin ortak özellikleri üçünün de Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış olmalarıdır. Bu bakımdan 1970’lerde ideolojik ve siyasal analizlerden farklı olarak siyasal kişiliklerin bu değerlendirmeleri siyasal bağlamda daha fazla dikkat çekmektedir. 1990’larda tartışmaya BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu dâhil olmuştur. Partisinin toplantısında yaptığı konuşmasında konuyla ilgili şöyle ifadelerde bulunmuştur (Gökhan, 2015, s. 68):

“Artık Türk Milleti kendi kültür ve manevi değerlerine uzanmalı, tarihin zengin tecrübelerinden faydalananarak güçlü iktidar kurmalıdır. Bunun için tek Başkanlık sistemi kabul edilmelidir. Böylece halk tarafından doğrudan doğruya seçilecek bir lider çoğunluk partisine değil doğrudan millete karşı sorumlu olacaktır...”

“Tartışmaları 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel devam ettirmiştir.” (Tunçkaşık, 2015, s. 13). 1991 yılının Kasım ayı, Çankaya Sorunu olarak bilinen siyasal gerilime tanıklık etti. Bu dönemde Demirel, “Çankaya sorununu demokratikleşme önündeki en büyük sorun olarak dile getirerek” (Oder, 2005, s. 32), çözüm için anayasa değişikliği önermekteydi. Bu dönemin tartışmalarının ana konusu, cumhurbaşkanlığı makamının tarafsızlığı ile ilgili olmakta ve buna bağlı olarak da bir meşruluk krizinden bahsedilmekteydi. “Demirel tarafından önerilen yeni anayasa önerisinde”, (Cumhuriyet, 1991), 7 Kasım 1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 101. maddesinin değiştirilerek, Cumhurbaşkanının seçmen topluluğu tarafından seçilmesi; Cumhurbaşkanı seçilebilmek için de geçerli oyların yarıdan fazlasını almış olmak şartı yer almaktaydı. 1994 yılına gelindiğinde yine Demirel tarafından, cumhurbaşkanlığı döneminde, cumhurbaşkanının yetkileri konusunda yeni bir tartışma daha gündeme dâhil edilmiştir. Demirel, “Anayasa’da değişiklik yapılarak rejimin daha iyi işlemesi bakımından seçimleri yenileme yetkisi Cumhurbaşkanına bırakılmalıdır.” (Oder, 2005, s. 43) diyerek cumhurbaşkanının yetkilerini artıran bir tartışmayı gündeme taşımıştır. 1999 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından TBMM’de yaptığı açılış konuşmasında cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini tekrar gündeme getirmiştir. (Kılınç, 2016, s. 467):

“Cumhurbaşkanı, iki turlu seçimle, halk tarafından seçilmelidir. Bana göre, yedi sene Cumhurbaşkanlığı uzundur ve cumhurbaşkanı beş sene için seçilmelidir; eğer, Meclisiniz muvafık görürse, iki defa seçilebilmelidir; ama mutlaka halk tarafından seçilmelidir. Bunun birtakım mahzurları vardır; ama maksudunuz, eğer demokrasiyi güçlendirmekse, demokrasinin kurumlarına daha çok otorite kazandırmaksa, mutlaka halkın rızasına ve yetkisine cumhurbaşkanlığı makamını bırakmak lazımdır.”

Demirel’in, TBMM’nin 21. Dönemi ve 2. Yasama Yılı’nda yaptığı bu açıklamada, Türkiye’deki siyasi tıkanıklığı aşmak için “Cumhurbaşkanının iki turlu seçimle halk tarafından seçilmesi” (Gönenç, 2005, s. 1) gerektiğine yer vermiştir. Demirel’in Başkanlık Sistemine dair görüşlerinin temelinde “istikrar, yönetebilirlik ve küreselleşmeye ayak uydurma” (Oder, 2005, s. 46) yer almaktaydı. Demirel, 18 Eylül 1997’de Milliyet Gazetesi’nde yayınlanan röportajında (Milliyet, 1997), Türkiye’nin iki binli yıllara Başkanlık Sistemi ile girmesi gerektiğini ifade etmekte ve Türkiye’nin Başkanlık Sistemi tartışmalarından kaçamayacağını belirtmekte idi. Bu dönemde, Başkanlık sistemini Liberal Demokrat Parti Genel Başkanı Besim Tibuk da savunarak (Türkiye Gazetesi, 2000), mevcut sistemin yürümediğini ve ülkenin kan ve zaman kaybettiği belirtmiştir.

İki binli yıllara gelindiğinde AK Parti'nin siyasal alana dâhil olması ve tek başına güçlü hükümetler kurmasıyla başkanlık sistemine yönelik tartışmaların söylemi ve tartışılma niteliği daha öne çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde başlayan tartışmaların merkezinde önceki dönemlerde olduğu gibi parlamenter sistemin yol açtığı istikrarsızlıklar yer almaktaydı.

3.2.2.3. 2002 sonrası tartışmalar ve başkanlık sistemine geçiş süreci

Hükümet modellerini belirten temel unsur ülkelerin anayasaları olmaktadır. 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa Referandumu ile birlikte Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmiştir. 2014 yılında ilk kez Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan, cumhurbaşkanlığı döneminde cumhurbaşkanlığı yetkilerini kullanarak Başbakanlık üzerinde Cumhurbaşkanlığını önceki dönemlere göre etkili kılmaya başlamıştır. Özellikle Bakanlar Kurulu’nun Cumhurbaşkanı tarafından toplantıya çağırılması bu yönde atılan siyasal adımlardan olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 19 Ocak 2015’te Bakanlar Kurulunu toplayarak cumhurbaşkanlığı yetkilerini kullanmaya başlamıştır. “1962 yılında 4. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in başkanlık ettiği İnönü Kabinesi’nden bu yana 17. ve son toplantıyı 12 Mayıs 2000’de Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Demirel yaptı. Cumhurbaşkanı Erdoğan da bugün “yatırım” ve “projeler” gündemiyle toplanacak Bakanlar Kurulu’na başkanlık” (Yanardağ, 2015) etti. Böylece Cumhurbaşkanı Erdoğan bir taraftan Anayasa’nın kendisine vermiş olduğu yetkileri kullanmakta bir taraftan ise mevcut parlamenter sistemin uzun vadede devletin yönetiminde oluşturacağı ikiliğe işaret etmekteydi.

2017 yılına gelinceye kadar Anayasalara bakılınca kabul edilen her bir Anayasa ile hükümet sisteminde belli oranda değişiklikler olduğu görülmektedir. İlk Anayasa olarak kabul edilen “1876 Kanun-i Esasi’yle padişahla toplanan yasama ve yürütme parlamento ile dengelenmeye” (Kaan, 2019, s. 17) çalışılmıştır. Böylece kanun yapma yetkisi Meclis-i Mebusan’a verilmiştir. 1921 Teşkilatı Esasiye ile Meclis Hükümet Sistemi görülmektedir. “Yasama ve Yürütme yetkileri Büyük Millet Meclisi (BMM)’ne verilerek Meclis tarafından seçilecek bir heyetin hükümetin yönetimi alacağı” (Tanör, 1996, s. 179) ortaya konmuştur. 1924 Anayasası ile hükümet sisteminde belli oranda değişiklikler gerçekleştirilmiştir. “Karma Hükümet Sistemi olarak adlandırılan bu dönemde öne çıkan hususlar arasında, Anayasa’nın beşinci maddesinde yasama yetkisinin ve yürütme kuvvetinin Büyük Millet Meclis’nde toplanması, altıncı maddede meclisin yasama yetkisini bizzat kullanacağını ve yedinci maddesinde yürütme yetkisini ise meclis tarafından seçilen Cumhurbaşkanı ve onun tayin

edeceği icra vekilleri aracılığıyla kullanacağını hükmü konulmuştur.” (Tanör, 1996, s. 226-228). “1961 Anayasası ile Parlamenter Hükümet Sistemi kabul edilmiştir.” (Kaan, 2019, s. 18). 1961 Anayasasıyla ayrıca Senato tesis edilerek yasama sürecine dâhil edilmiştir. 1982 Anayasası ile devam ettirilen parlamenter sistemde cumhurbaşkanı ile hükümet arasında yetki tartışmaları ve kullanımı sorunları beraberinde tartışmaları getirmiştir.

1970’li yıllarda ülkemizde somut olarak başlayan yeni bir hükümet modeli tartışmaları iki binli yıllara gelince çok daha belirgin bir tartışma alanına yerleşti. 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde AK Parti’nin tek başına parlamentonun çoğunluğunu elde etmesi ile siyasal alanda yeni tartışmalar gündeme geldi. 2002 seçimlerinden sonra AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Başkanlık Sistemi yeniden siyasal alanda tartışılmaya başlandı. AK Parti’nin 2002 seçim beyannamesinde gelişen şartlara göre sistemsel bir değişimin ilk sinyalleri yer almaktadır. İlgili metinde *merkezi idare reformu* başlığı altında konu ile ilgili olarak; (AK Parti, 2020, s. 37):

“Bilgi toplumuna geçiş sürecinde, teknolojideki gelişmeler ve toplumun değişen ihtiyaçları, hizmetlerin merkezden yerele doğru kaymasına sebep olmaktadır. Merkezi yönetim, mümkün olduğu ölçüde az sayıda bakanlık ve yine az sayıda personel ile dinamik bir yapıya kavuşturulurken, yerel yönetimler güçlendirilmiştir. AK PARTİ’ye göre, ülkemiz bu sürecin dışında kalmaz. Merkezi idare reformuna Başbakanlıktan ve Devlet Bakanlıklarından başlanacaktır. Başbakanlığa bağlı kuruluşlar, ilgili icracı bakanlıklara devredilerek, Başbakanlık hizmet bakanlığı olmaktan çıkarılacaktır.”

AK Parti kanadından Burhan Kuzu ilk defa kişisel görüşleri olarak 2003 yılında Başkanlık Sisteminden bahsederek Partiler Arası Uzlaşma Komisyonunda konuyu tartışmaya açmıştır. Kuzu açıklamasında, “Bu çok köklü bir değişim. Yıllardan beri bu proje üzerinde çalışı yorum. Türkiye yarın çok parçalı bir yönetime geçtiği zaman tıkanıp kalacak. Başkanlık sistemi, parlamentoyu kuvvetlendiren bir sistem” (Oder, 2005, s. 57) diyerek yeni sistem tartışmalarını devam ettirmiştir. “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 2002 genel seçimlerinde iktidara gelmesiyle birlikte R. Tayyip Erdoğan tarafından yeniden dillendirilen hükümet sistemi değişikliği, önce 2007 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile sonra 2011 genel seçimlerinde AK partinin %50’ye yakın oy almasının ardından daha da sık bir şekilde tartışmaya açılmıştır.” (Özbay, 2016, s. 26). Erdoğan ise Başkanlık Sistemini AK Partili kimliği ile ilk defa 2003 yılında katıldığı bir TV Programında dile getirerek, “Başkanlık Sistemini bürokratik oligarşiyle mücadele” (Cumhuriyet, 2003) olarak nitelemiş ve gönlünden Amerikan modeli geçtiğini ifade etmiştir. 2004 yılında konuya ilişkin Cemil Çiçek de açıklamalarda bulunarak, Başkanlık Sistemi ile istikrarı (Milliyet, 2004) bir arada kullanmıştır. 2007 yılında gerçekleşen referandum ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi

sağlanmakta, AK Parti Hükümeti “askeri ve sivil bürokrasinin muhalefetine rağmen Abdullah Gül’ü 28 Ağustos 2007 tarihinde cumhurbaşkanı olarak seçtirmekte” (Aktaş M. , 2015, s. 280) ve böylece mevcut parlamenter sistem hukuken olmasa bile fiili olarak yarı parlamenter bir karaktere dönüşmekteydi. 21 Ekim 2007 tarihinde gerçekleştirilen referandum Türkiye’de gerçekleştirilen toplam yedi referandumun beşincisi olma özelliğindedir. Referandum ile birlikte anayasada yapılan bazı değişiklikler arasında, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve milletvekili genel seçimlerinin dört yılda bir yapılması yer almaktadır.

2002 yılında AK Parti’nin iktidara tek başına gelmesiyle birlikte, Türkiye Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci yeni uyum yasaları ile birlikte ilerleme göstermiştir. Bu bağlamda öne çıkan demokratikleşme ve sivil yönetim ile askeri otoritenin siyasal alana yönelik baskı durumu giderilmek istenmiş ve demokratik tutum için reform paketleri uygulamaya konulmuştur. Bu tartışmalar neticesinde yeni bir anayasa tartışması gündeme gelmiştir. “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) 2002 yılında iktidara gelmesiyle başlayan bu tartışmalar yeni siyasal perspektif, kurumların rolü ve Anayasa’nın içeriği ile ilgili önemli bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir.” (Ciğerli, 2015, s. 499). Bu tartışmaların en önemli bölümünü parlamenter sistemin doğurduğu siyasal istikrarsızlık oluşturarak yeni Anayasa ile birlikte parlamenter sistemden farklı bir yönetim sisteminin tartışılmaya açılması oluşturmaktadır.

2002 yılından sonraki dönemlerde AK Parti hükümetleri tarafından tartışmaya açılan yeni Anayasa konusu tartışmaları daha çok “sivil anayasa, güçlü Meclis ve parlamento” vurguları etrafında gerçekleştirilmiştir. 1982 Anayasası 2017 yılına kadar toplamda “yirmi bir kez değişikliğe uğramıştır.” (TBMM, 2017). 1983 yılından 2018 yılına kadar geçen siyasal süre içinde 45. Ve 65. Hükümetlerle toplam yirmi hükümet kurulmuştur. (Wikipedia, 2022). Bu süre içinde normal seçim süresi boyunca ilgili hükümetler icrada kalsaydı en fazla yedi hükümet kurulacaktı. Bu tabloya parlamenter sistemdeki cumhurbaşkanının yeri ve yetkileri eklenince ülkemizde 2004’lü yıllardan itibaren yeniden Başkanlık Hükümet Modeli tartışılmaya başlanmıştır. Başkanlık Modeli ile birlikte tartışmalar siyasal istikrar ve hükümetin seçim süresi boyunca iktidarda kalması ve böylelikle “güçlü ve istikrarlı hükümetler” (Aktaş M. , 2015, s. 278) çerçevesinde gerçekleşse de kamuoyu dışında öne sürülen başka gerekçeler de bulunmaktaydı. Bunlar;

- “Ordunun siyasal gücünün kaynakları ve bunlar üzerinde siyasal denetim kurulması,
- Avrupa Birliği Uyum Yasaları ve AB’nin Türkiye’de izlenecek reformlara yönelik baskı ve beklentileri,

- AK Parti'nin tüzüğünde yeni Anayasa vurgusu ve seçim beyannamelerinde bu konuyu gündeme alıp siyasal vaadinde bulunması,
- Yargının siyasal güç olarak görülmesi ve bu gücün kontrol edilmek istenmesi” (Ciğerli, 2015, s. 512-13).

2007 yılı Genel Seçimlerini AK Partinin tek başına kazanması ile yeni Anayasa tartışmaları parti gündemine yeniden girmiştir. 2007 yılı seçim beyannamesinin “Demokrasi ve Hukuk Bölümü” başlığı altında sözü verilen yeni Anayasa vurgusunda aşağıdaki ibareler yer almaktaydı: (AK Parti, 2015, s. 12):

“Cumhuriyetimizin 100. yılına yaklaşırken, ülkemiz sivil bir uzlaşma anayasasını hak etmektedir. Partimiz, yeni anayasanın devlet-toplum-birey arasındaki ilişkileri hak, özgürlük ve sorumluluk temelinde düzenleyen bir toplumsal sözleşme niteliğinde olmasından yanadır. Yeni anayasa, Cumhuriyetimizin değiştirilemez temel nitelikleri olan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerini tam olarak hayata geçirmeli, bireylerin haklarını en etkili şekilde korumalı, temel hak ve özgürlükleri ‘İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin ve ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin getirdiği ilke ve standartlarda güvence altına almalıdır. Hazırlanacak yeni anayasa, kısa, öz ve açık olmalı; yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkiler parlamenter sistem esas alınarak açık, net ve anlaşılabilir bir şekilde belirlenmeli; bu çerçevede Cumhurbaşkanının konumu ve yetkileri yeniden tanımlanmalı; temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçiş sağlanmalıdır. Yeni Anayasa en geniş toplumsal uzlaşmayla hazırlanmalıdır.”

Bu dönemde yoğunlaşan yeni Anayasa tartışmaları ve süreci dönemin E-Muhtıra ve başörtüsü sorunu nedeniyle askıya alınmıştır. AK Parti tarafından “üniversitelerde kaldırılan başörtüsü ve devamında Anayasa Mahkemesi tarafından bu kararın iptali” (Ciğerli, 2015, s. 519) dönemin siyasal tartışmalarına etki ederek yeni Anayasa tartışmalarını ertelemiştir. “22 Nisan 2010 tarihinde Başkanlık Sistemi tartışmaları ilk kez yazılı bir şekilde gündeme gelerek” (Aktaş M. , 2015, s. 280) AK Parti tarafından Anayasa Uzlaşma Komisyonu’na sunulmuştur. Bu dönemde oluşturulan yeni Anayasa hazırlamasıyla ilgili “Uzlaşma Komisyonu”na AK Parti, CHP ve MHP’den üçer temsilci katılmıştır. Böylece Başkanlık Sistemi önceki dönemlerden farklı olarak ilk defa çok daha geniş toplumsal alanın temsiliyle tartışılmaya başlanmıştır. Dönemin Meclis Başkanı Cemil Çiçek koordinasyonunda çalışmalarını yürüten komisyon öngördüğü tarih olan 2012 yılında uzlaşmaya yönelik belli bir sonuç elde edememişti. Komisyonun belli bir disiplin ve motivasyon ile ilerlemesine yönelik olarak üzerinde anlaşılan maddelerin yeniden yazımı öncelikli olarak ele alınırken uzlaşmaya varılamayan maddeler ise sonraki aşamalara bırakılmıştır.

Yeni Anayasa tartışmalarının merkezinde yer alan bir konu ise “siyasal partilerin özgürce örgütlenip, demokratik siyasal hayatın” (Tekin, 2017, s. 256) vazgeçilmez bir unsuru olarak

görme üzerine olmuştur. Siyasi partilerin siyaset yapma ehliyetinin sağlanması, demokratik düzenin temsilcileri olmaları yönünde önlerindeki engellerin kaldırılması ve siyasal çözüm üretebilmelerine yönelik demokratik bir işleyişe kavuşmaları yönünde gelişen tartışmalar ile siyasal istikrarın oluşturulup korunması temel alınmaktadır. Bu bağlamda 2011 yılı Ekim ayı içinde kurulan Uzlaşma Komisyonu 170'in üzerinde maddeyi ele almıştır. "Dört aşamada çalışmalarını yürüten komisyon, ilk aşamada katılım, veri toplama ve değerlendirme yaptı. Bu aşamada 67.887 kişi internet üzerinden, binden fazla kişi ve kurum da posta yoluyla fikirlerini komisyona beyan etti." (SETA, 2013, s. 7). Veri toplama aşamasından sonra ilkelerin belirlenmesi, yazım ve taslak metnin oluşumuna geçildi. İki yıla yakın süren bu çalışmalar ana metnin büyük bir bölümünde uzlaşma sağlasa da somut bir netice alamadan ülkenin seçim havasına girmesi nedeniyle bir süre daha ertelenmiştir. 2011 yılından itibaren Başkanlık Sistemi tartışmalarına yeni bir madde daha eklenmiş ve istikrarın sağlanmasının yanına "başbakan ile cumhurbaşkanının, ikisinin de halk tarafından seçilmesinin bir getirisi olarak, aralarında yaşayacakları çatışma" (Aktaş M. , 2015, s. 281) eklenmiştir.

16 Nisan 2017'de gerçekleştirilen referandum ile kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi 9 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu değişiklik ile birlikte ülke yönetiminde köklü bir değişiklik meydana gelmiş ve öncesiyle beraberinde birçok tartışmayı getirmiştir. "Yeni anayasal sistemi kabaca üç sorunu çözecek. Bu kadim geleneğin iktidara bakışını formüle eden tek sorumlu, tek mesul ilkesini hayata geçiriyor nihayet tek başlı ve hesabını millete veren bir yürütme organı inşa ediliyor. Sorumsuz bir yürütmeden, sorumlu ve icracı bir cumhurbaşkanlığı sitemine geçiliyor." (Tekin, 2017, s. 279). Yeni sisteme olumlu bakan görüşlerin genel olarak toplandığı bu üç alan ile parlamenter sistemden cumhurbaşkanlığı sistemine geçişin en çok vurgu yapılan özelliği siyasal istikrar olarak ifade edilmektedir. Siyasal istikrarla ilgili olarak Turgut Özal, tek parti yönetimlerinin "Atatürk'ten itibaren önemli icraatları hayata geçirdikleri ve bu dönemlerde adı konulmamış bir nevi Başkanlık Sisteminin uygulandığını savunmuştur." (Gökhan, 2015, s. 68).

Milli egemenliğin tesisi, iktidarın seçim süresi içinde icracı ve hesap verme bilincinin artması, siyasete dışardan müdahalelerin ortadan kaldırılması ve ülkenin ideolojik ve fikri bölünmelerle zayıf siyasal bir karaktere bürünmesinin ortadan kaldırılmasına yönelik getirilen olumlu bakış açıları ile cumhurbaşkanlığı sitemini referandum sürecinde savunulmuş ve AK Parti ile MHP'nin referanduma destek vermesiyle "%51,41 EVET" (Referandum 2017, 2017) oyu ile kabul edilmiştir. AK Parti ve MHP'nin uzlaşması sonucu 336 milletvekili imzasıyla Meclise sunulan Anayasa Değişiklik Paketi Meclis'te gerçekleştirilen gizli oylamayla 338 oyla

kabul edildi ve referanduma gidildi. Kabul edilen referandum maddeleri aşağıdaki gibidir: (Tekin, 2017, s. 281-308).

“1. MADDE

Anayasa değişikliği teklifinin 1. maddesiyle, Anayasa'nın 9. maddesinde düzenlenen “Yargı Yetkisi”ne ilkesel bir ekleme yapılması önerilmekte ve Yargı yetkisinin, “...bağımsız ve tarafsız mahkemelerce...” kullanılacağı belirtilmektedir.”

“2. MADDE

Anayasa değişikliği teklifinin 2. maddesiyle, Anayasa'nın 75. maddesinin değiştirilmesi öngörülmekte ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki sandalye sayısının 550'den 600'e çıkarılması öngörülmektedir.”

“3. MADDE

2709 sayılı Kanunun 76 ncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Yirmibeş” ibaresi “Onsekiz” şeklinde, ikinci fıkrasında yer alan “yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar,” ibaresi “askerlikle ilişkili olanlar,” şeklinde değiştirilmiştir.”

“4. MADDE

2709 sayılı Kanunun 77 nci maddesi başlığıyla birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. “C. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanının seçim dönemi MADDE 77- Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yılda bir aynı günde yapılır. Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde birinci oylamada gerekli çoğunluğun sağlanamaması halinde 101 inci maddedeki usule göre ikinci oylama yapılır.”

“5. MADDE

Anayasa değişikliği teklifinin bu maddesiyle (Anayasa Komisyonu'nda 5.madde olarak kabul edilmiştir), Anayasa'nın 87. maddesinin değiştirilmesi teklif edilmekte ve “...Bakanlar Kurulunu ve Bakanları denetlemek...” görev ve yetkisinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri arasından çıkarılması öngörülmektedir.”

“6. MADDE

Anayasa değişikliği teklifinin bu maddesiyle Anayasa'nın 89. maddesinde yapılması önerilen değişiklik kapsamında; Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri gönderilen kanunun aynen kabulünün, ancak Meclis “...üye tamsayısının salt çoğunluğu ile...” mümkün olabileceği öngörülmektedir.”

“7. MADDE

Anayasa değişikliği teklifinin bu maddesiyle Anayasa'nın 93. maddesinde yapılması önerilen değişiklik kapsamında; ara verme veya tatil sırasında “...doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulunun istemi üzerine...” toplanabilen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, bundan böyle yalnızca Cumhurbaşkanı tarafından toplantıya çağrılabilmesi belirtilmektedir.”

“8. MADDE

Anayasa değişikliği teklifinin bu maddesiyle Anayasa'nın 98. maddesinde yapılması önerilen değişiklik uyarınca, maddenin “Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bilgi edinme ve denetim yolları” olan kenar başlığının Anayasa metninden çıkarılması öngörülmektedir.”

“9.MADDE

Anayasa değişikliği teklifinin bu maddesiyle Anayasa'nın “Başlıksız” 98. maddesinde yapılması öngörülen değişiklik uyarınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi bundan böyle ancak “...toplumu ilgilendiren bir konuda...” Genel Görüşme yapabilecektir.”

“10.MADDE

Anayasa değişikliği teklifinin bu maddesiyle Anayasa'nın 101. maddesinde yapılması öngörülen değişiklik uyarınca, ancak “...doğuştan Türk vatandaşı olanlar(in)” Cumhurbaşkanı seçilebileceği belirtilmektedir.”

“11. MADDE

DEĞİŞİKLİK: Anayasa değişikliği teklifinin bu maddesiyle Anayasa'nın 104. maddesinin neredeyse tümüyle baştan yazılması önerilmekte ve Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkilerinin neler olduğu sıralanmaktadır. Bu kapsamda, değiştirilmesi teklif edilen 104. maddenin 17. fıkrasında, teklif kapsamındaki en önemli değişiklik önerilerinden biri olan “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” düzenlenmektedir. Anılan düzenleme uyarınca, Cumhurbaşkanı'nın yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarabileceği öngörülmekte ve bu Kararnamelere ilişkin çeşitli esaslara yer verilmektedir.”

“12. MADDE

Anayasa değişikliği teklifinin bu maddesiyle Anayasa'nın 105. maddesinin başlığıyla birlikte değiştirilmesi teklif edilmekte olup; maddenin Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğuna hasredilmesi önerilmektedir. Teklif uyarınca, Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla soruşturma açılabilmesi ve Yüce Divan yargılamasının yolunun açılabilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çok yüksek nitelikli çoğunluk

kararlarıyla (üye tamsayısının salt çoğunluğunun teklifi ve üye tamsayısının üçte ikisinin kabul oyu) mümkün olabilmektedir. Bu yöntem, Cumhurbaşkanı'nın görev süresi tamamlandıktan sonra, bu süre içinde işlediği iddia edilen suçlar bakımından da aynı şekilde uygulanmaya devam edecektir.”

“13. MADDE

Anayasa değişikliği teklifinin bu maddesiyle Anayasa'nın 106. maddesinde yapılması öngörülen değişiklik uyarınca, Cumhurbaşkanı'nın “...seçildikten sonra bir veya daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabil(eceği)” öngörülmektedir. İlaveten, Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde veya Cumhurbaşkanı'nın hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde de, “...Cumhurbaşkanı Yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır” hükmü getirilmektedir.”

“14. MADDE

DEĞİŞİKLİK: Anayasa değişikliği teklifinin 4. maddesiyle, Anayasa'nın 77. maddesinin değiştirilmesi öngörülmekte ve bundan böyle Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçiminin beş yılda bir ve “...aynı günde...” yapılması öngörülmektedir.”

“15. MADDE

DEĞİŞİKLİK: Anayasa değişikliği teklifinin 13. maddesiyle (Anayasa Komisyonu'nda 12.madde olarak kabul edilmiştir) Anayasa'nın 119. maddesinde yapılması öngörülen değişiklik uyarınca, olağanüstü hal ilân yetkisi “Cumhurbaşkanı Başkanlığı'ndaki Bakanlar Kurulu”ndan alınarak, Cumhurbaşkanı'na bırakılmaktadır.”

“16. MADDE

DEĞİŞİKLİK: Anayasa değişikliği teklifinin 19/D. maddesiyle, Anayasa'nın 146. maddesinde düzenlenen Anayasa Mahkemesi'nin üye sayısının, “Askerî Yargıtay” ve “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi”nin kaldırılması ve buralardan Anayasa Mahkemesi'ne üye seçimine son verilmesi neticesinde, 17'den 15'e indirilmesi önerilmektedir.”

“17. MADDE

DEĞİŞİKLİK: Anayasa değişikliği teklifinin 17. maddesiyle (Anayasa Komisyonu'nda 14.madde olarak kabul edilmiştir) Anayasa'nın 159. maddesinde düzenlenen “Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu”nun adındaki “...Yüksek...” kelimesinin madde başlığından çıkarılması önerilmektedir. Bu düzenlemeye paralel olarak, Anayasa'nın farklı yerlerinde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na yapılan tüm atıfların da bu yeni isimlendirmeye uygun olarak düzeltilmesi öngörülmektedir.”

“18. MADDE

DEĞİŞİKLİK: Anayasa değişikliği teklifinin 6. maddesiyle (Anayasa Komisyonu'nda 5.madde olarak kabul edilmiştir), Anayasa'nın 87. maddesinin değiştirilmesi teklif edilmekte ve “...Bakanlar Kurulunu ve Bakanları denetlemek...” görev ve yetkisinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri arasından çıkarılması öngörülmektedir.”

“16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum neticesinde kabul edilen anayasa değişikliklerine göre Türkiye'nin hükümet sisteminde köklü bir değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin en önemlisi yürütmenin tek başlı hale gelmesidir.” (Kaan, 2019, s. 20). 18 Maddelik değişiklik paketinin 8. Maddesiyle birlikte Anayasa'nın 104. Maddesinde gerçekleştirilen değişiklik ile yürütme yetkisi cumhurbaşkanına verilmiştir. Bu şekilde yürütmede yer alan iki başlılık ortadan kaldırılarak “Başbakanlık” makamı ilga edilmiştir. Bu maddeyle birlikte cumhurbaşkanına, cumhurbaşkanı yardımcılarını atayabilme (seçimden sonra) ve bakanları atama veya görevden alma yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile yetkisel bağlamda donatılan cumhurbaşkanlığı makamı Başkanlık Modeline benzer bir hale dönüştürülerek Cumhurbaşkanlığı Hükümet Modeli olarak anılmaya başlanmıştır. Anayasada gerçekleştirilen değişiklikler ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet modelinde öne çıkan bazı hususlar şöyledir. 106. Maddeye göre, cumhurbaşkanının vefat veya görev yapamayacak hale gelmesi durumunda 45 gün içinde cumhurbaşkanlığı seçimlerinin

yenilenmesi, 101. Maddeye göre ise cumhurbaşkanı seçilme kuralının iki defayla sınırlandırılması gelmektedir.

2017 yılında halk tarafından kabul edilen yeni Anayasa paketi ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi 2018 yılının Temmuz ayında yürürlüğe girerek Türkiye'deki hükümet modelini değiştirmiştir. Bu modele gelen eleştiriler ilgili modelin ne tam olarak Başkanlık ne de Yarı-Başkanlık Sistemine uygun olmadığı yönünde olmuştur. Modelin, ABD ve diğer başkanlık Sistemlerinden farklı olması gerektiğini AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, CNN-Türk ve Kanal D ortak canlı yayınında şu sözlerle ifade etmişti (TCCB, 2022):

“Benim derdim şu; biz diyorum evet'i yüzde 60'ların üzerinde taçlandıralım. Çünkü bunu bu şekilde taçlandırıdığımız zaman aynen o parlamentodaki o gücü bu defa yeni yönetim sisteminde de yakalamak suretiyle Türk Tipi Başkanlık sistemini dünyaya bir örnek olarak sunma fırsatını yakalarız. O bakımdan bunu çok önemsiyorum.”

Recep Tayyip Erdoğan'ın ifade ettiği “Türk Tipi Başkanlık Sistemi” ile diğer başkanlık hükümet modelleri karşılaştırıldığında bazı yerlerde kendini göstermektedir. Bu farklılıkları incelediğimizde aşağıdaki farklılıkları görmekteyiz.

“Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nde yasama organı, 98. Madde'ye göre Bakanları ve Cumhurbaşkanı yardımcılarını, meclis araştırması, meclis soruşturması, genel görüşme ve yazılı soru aracılığıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisine sahiptir. Bu özellik sert kuvvetler ayrılığına dayanan Başkanlık Sistemi'nde mevcut değildir.” (Kaan, 2019, s. 21).

Bu maddeyle cumhurbaşkanının halka karşı sorumluluğu öne çıkmakta ve parlamenter sistemle benzerlik göstererek Cumhurbaşkanı yardımcıları ile Bakanların sorumlulukları Cumhurbaşkanına karşı olmaktadır.

“106. Madde ile Meclis soruşturması zorlaştırılmıştır.” (Kaan, 2019, s. 22).

Bakanlar hakkında Meclis soruşturmaları için meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu aranmaktadır. Önerge sonrası soruşturma açılması için ise 360 milletvekili onayı aranmaktadır. Bu uygulama ile de Erdoğan'ın Türk Tipi diye adlandırdığı sistem yarı-başkanlık hükümet modelinden de farklılıklar göstermektedir.

104. Madde uyarınca Cumhurbaşkanı'na, “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” çıkarma yetkisi tanınmıştır. Bu yetkiyi kullanırken ise anayasasın birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve dördüncü bölümdeki siyasi hakların düzenlenmesine yönelik kullanılmamaktadır.

88. Madde'ye göre kanun teklif etme hakkı milletvekillerine tanınmıştır. Parlamenter sistemde bu hak bakanlar kuruluna ait idi. Bu özelliğiyle ABD Tipi Başkanlık sistemiyle benzetilmektedir.

116. Madde uyarında yasama ve yürütmede aynı anda bir isim yer almamaktadır. Bu özelliğiyle yine ABD Tipi Başkanlık sistemine benzemektedir.

Cumhurbaşkanlığı sisteminin kurumsal açıdan üç temel özelliğinin bulunduğu belirtilebilir. İlk özellik yasamanın üstünlüğünün kabul edilmiş olmasıdır. “Bu yönüyle yeni sistem ne yasama ile yürütme arasında katı ayrılığın benimsediği ABD modeline, ne de yürütmenin sistemi domine edebildiği otoriter başkanlık modellerine benzemektedir.” (Haluk, 2018, s. 140). Ayrıca yürütmenin hızlı çalışması öngörülmekte ve sistemin tıkanmasına, çatışmasına gidilecek durumların minimize edilmek istenmedir.

Başkanlık sisteminde, kararname yetkisi başkana tanınmakta ve 1982 Anayasası ile ilk kez uygulanan “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” yeni sistemin bir sonucu olarak uygulanmaktadır. Anayasa’nın 107. Maddesi gereğince, “Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin kuruluşu, teşkilat ve çalışma esasları, personel ve atama işlemleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir” şeklindedir. “Türkiye’de ilk cumhurbaşkanlığı kararnamesi 18.08.1983 tarih ve 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile uygulanmıştır.” (Taşdöğen, 2016, s. 940). Kaynağını Anayasa’dan alan bu uygulama Başkanlık Sisteminde de Anayasa’nın 10. Maddesine getirilen değişiklikle Cumhurbaşkanına tanınmıştır. 2017 referandumu öncesinde 1982 Anayasasıyla 86 alan yasama alanına bırakılmış iken yeni sistemde Cumhurbaşkanlığı kararnamesine bırakılan altı alan bulunmaktadır. Bunlar, “Md. 104; bakanlık teşkilatlarının kurulması ve mevcut bakanlıklarının teşkilat yapısında değişiklik yapabilme; Md. 106; MGK Sekreterliği teşkilat ve görevleri; Md. 118; Kamu tüzel kişiliği kurma; Md. 123; Genel Kurmay Başkanını atama; Md. 117 ve Devlet Denetleme Kurulu; Md. 108 ile ilgili kararname yetkileridir.” (Haluk, 2018, s. 141-142).

Türkiye’de uygulanan Cumhurbaşkanlığı sistemine yönelik gelen eleştiri ise “kuvvetler ayrılığı ilkesinin partili cumhurbaşkanı uygulamasıyla” (Boztepe, 2018, s. 10) bozularak kuvvetler birliğine yönelik uygulamaya sebep olacağı yönündedir. Kuvvetler ayrılığını esas alan başkanlık sistemiyle çelişik bir durum gösterdiği görülmektedir.

4. SİYASAL UZLAŞI BAĞLAMINDA CUMHUR İTTİFAKININ MEDYADAKİ TEMSİLİNİN ANALİZİ

Bu bölümde çalışmanın araştırma kısmı yer almaktadır. Cumhuriyet İttifakı siyasal uzlaşma bağlamında ele alınmakta, siyasi tarihimizde ilk defa kısa süre içinde uzun soluklu hareket eden iki ana parti, AK Parti ile MHP'nin uzlaşmaya dönük olarak yazılı medya dilinde nasıl temsil edildiği, nitel araştırmaya bağlı olarak ele alınmaktadır. Öncelikli olarak Cumhuriyet İttifakı protokolü üzerinden ittifakın yapısı ele alınmakta devamında ise ittifak kurulma sürecinden ortak seçim süreçleri ile öne çıkan gündem konularında birliktelikleri değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki Tablo'da Cumhuriyet İttifakının kuruluş aşamasında yayınladığı "Cumhuriyet İttifakı Protokolü" incelenerek, ittifakın iş birliği kamuoyunu doğru ve zamanında bilgilendirme açısından değerlendirilmektedir. Tabloda yer alan sorular araştırmanın "Göze Çarpma Teorisi Bağlamında Siyasal İttifaklar ve Stratejik Boyutları" başlığı kısmında yer alan kamuoyunu zamanında bilgilendirme, süreci savunma, ittifakın gerekliliği gibi konularda aydınlatıcı bir metin hazırlama süre bakımından değerlendirilmektedir. Tabloda yer alan soruların cevapları ise "4 Mayıs 2018 tarihli Cumhuriyet İttifakı Protokolü" (Milliyet, 2018) incelemesi yapılarak elde edilmiştir.

	Soru	Cevap
1	İttifakın İfadesi ve gerekçesi nedir?	Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ) ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilecek olan 27'nci Dönem Milletvekili Genel Seçimlerine, 2839 sayılı Kanunun 12/A maddesi ve işbu protokol uyarınca "Cumhuriyet İttifakı" unvanıyla seçim ittifakı yaparak katılmaya karar vermişlerdir. Cumhuriyet İttifakı esasen, 15 Temmuz 2016'da FETÖ'nün teşebbüs ettiği hain darbe ve işgal hareketi sonrasında, Türkiye'nin maruz kaldığı saldırılara karşı yerli ve milli bir duruşun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.
2	İttifakın Nihai amacı nedir?	Cumhuriyet İttifakı, Türkiye'nin istiklâlini ve istikbâlini her şeyin üstünde tutan bir anlayışla, güçlü ve istikrarlı bir parlamento yapısının oluşturulması ve gelecek beş yıl içinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin bütün kurum ve kurallarıyla yerleşmesini temin etmeyi hedeflemektedir.
3	İttifak üyeleri bilgi paylaşımını nasıl gerçekleştirecek?	
4	İttifaka girecek partiler kamuoyu öncelikli olarak bilgilendirilecek mi?	
5	Kurulacak İttifak seçmenler tarafından kabul görüp destek görecektir mi?	İnanıyoruz ki 24 Haziran'da milletimiz tercihini büyük ve güçlü Türkiye'nin inşası için yola çıkmış, şeffaf, bağımsız, kirli hesaplardan uzak, hasbi duygularla kurulmuş, Cumhuriyet İttifakı'ndan yana kullanacaktır.

6	İttifak sürecinde girilecek seçimlerde yürütülecek seçim kampanyaları özel bir konu üzerinden mi yürütülecek?	
7	İttifakın maddi kaynakları nasıl gerçekleştirilecek?	
8	İttifak seçimlerde adaylar için daha fazla güç elde etmelerine olanak tanıyacak mı?	
9	İttifakata yer alan liderler birlikte nasıl hareket edecekler?	
10	İttifak karşılıklı olarak partilerin kazanımına imkân verecek mi?	Cumhur İttifakı'nın 24 Haziran yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki ortak adayı, Sayın Recep Tayyip Erdoğan'dır. Cumhur İttifakı, Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın yeni hükûmet sistemine göre büyük bir seçmen desteği ile Cumhurbaşkanı seçilmesi için birlikte çalışacak, gayret gösterecektir.

(Tablo 9. Cumhur İttifakının Kamuoyunu Bilgilendirme Çalışmaları)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Cumhur İttifakı kuruluş duyurusunda daha çok ittifakın neden kurulduğunu, neyi temsil ettiğini ve hem iç hem de dış siyaset bağlamında taşıdığı önemi öne çıkarmaktadır. Bununla birlikte ittifakın siyasal iletişim süreçleri, seçim kampanyaları, adaylık mevzuları ve diğer ittifak iş birlikleri süreçlerine yer verilmemektedir. Cumhur İttifakının kuruluş protokolünde ittifakın öncelikli amaçları şöyle sıralanmaktadır. “Güçlü ve istikrarlı bir parlamento yapısının oluşturulması ve gelecek beş yıl içinde Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin bütün kurum ve kurallarıyla yerleşmesini temin etmeyi hedeflemek; Türkiye’ye yönelik iç ve dış kaynaklı hasmane girişimler karşısında, millî ve ahlaki bir duruş ve bu çerçevede sürdürülecek tarihî bir birliktelik ve Türkiye’yi zayıflatarak uluslararası operasyonlara açık hâle getirmeye yönelik her türlü faaliyetin karşısında yer alma kararlılığı.” (Miş, Cumhur İttifakı ve Seçim İttifakı Ayrımı, 2018).

Aşağıdaki incelemede “Siyasal İttifak Oluşumunu “tutarlı bir süreç olarak tanımlamaya yönelik dört aşamalı bir hedef ortaya koyma yer almaktadır. Cumhur İttifakı bu süreçlerde nasıl bir çalışma izlediği ilgili tabloda soru cevap olarak verilmektedir.

	Soru	Cevap
1	İttifakın türünün tanımlanması	Cumhur İttifakı 24 Haziran 2018 seçimleri öncesinde yasal zemini de oluşturularak kurulan bir siyasal ittifaktır. İttifak sadece seçimlere yönelik değil, ulusal ve genel konularda da devam edecek bir kimliğe sahiptir.
2	İttifakı oluşturan mevcut durum ve fırsatların analizi	Cumhur İttifakının kuruluş protokolünde yer aldığı üzere ittifak, millî meseleler etrafında “beka” kavramı altında ve her türlü iç ve dış tehditlere karşı bir milli mutabakat anlayışıyla kurulmuştur. Süreci doğuran en önemli gelişme 15 Temmuz FETÖ Darbe girişimi olmaktadır.
3	İttifak ortaklarının seçimi	İttifak AK Parti tarafından ileri sürüldü ve MHP ile anlaşılmaya varıldı. Akabinde BBP’de ittifaka katıldı. 2023

		Seçimlerinde ise Cumhur İttifakı daha da genişleme imkanı buldu. YRP, Büyük Türkiye Partisi, DYP, Vatan Partisi ve Cumhurbaşkanı adaylarından Sinan Oğan, ikinci tur seçimlerinde Cumhur İttifakı tarafında Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleme kararı aldılar.
4	İttifak oluşumu ve liderlerin süreci yönetimi	1.11.2016 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 5.10.2017 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 10.01.2018 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 18.04.2018 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 27.06.2018 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 11.11.2018 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 12.12.2018 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 06.02.2019 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 10.04.2019 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 13.06.2019 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 31.07.2019 Bahçeli – Erdoğan görüşmesi 27.02.2020 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 17.06.2020 Erdoğan – Bahçeli Beştepe görüşmesi 30.12.2020 Erdoğan – Bahçeli Kültür-Sanat Ödülleri öncesi görüşmesi

(Tablo 10. Cumhur İttifakı Oluşum Süreci Analizi)

Cumhur ittifakı kuruluş amacı ve şekli olarak milli meseleler etrafında uzun süreli bir ittifak görünümünde olmaktadır. AK Parti ve MHP'nin Genel başkanlarınca koordine edilen ittifak, parti yetkililerinin heyetler arası görüşmelerini daha çok ittifakın kurulmasından önceki süreçte gerçekleştirmiştir. Devam eden süreçte ise iki parti lideri 2016-2020 yılları arasında 14 (on dört) defa bir araya gelerek ittifakı ve birlikte karar mekanizması işlettikleri siyasi konuları ele aldılar. Bu konuların arasında ilk sırada Cumhur İttifakının devamlılığı üzerine olan kararlılık, ikinci sırada terör ve tehditlere karşı ortak duruş ve üçüncü sırada ise seçimlerde birlikte gerçekleştirilecek eylemler yer almaktadır. 18 Ekim 2018 tarihinde “AK Parti'den Mehmet Özhaseki, Numan Kurtulmuş ve MHP'den Semih Yalçın ve Sadir Durmaz Meclis'te bir araya geldi.” (NTV, 2018). Bu görüşme ile Genel başkanlar dışında kurulan alt heyetler ittifak sürecini ve 2018 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra ittifakın üzerinde görüş ayrılığı yaşadığı fikirlerde iş birliği sürecini ele almışlardır. Görüşmeden sonra yapılan ortak açıklamada aşağıdaki ifadeler öne çıkmakta ve Cumhur İttifakının kuruluşu, temsili, şekli ve geleceği hakkında kamuoyu bilgilendirilmektedir: (NTV, 2018):

- İttifak sürecinin devam etmesine yönelik ortak karar açıklaması ve 12 Aralık'ta Erdoğan – bahçeli görüşmesinin yeniden gerçekleştirilmesi,
- Cumhur İttifakının seçime dönük bir iş birliği çalışması olmadığı,
- Cumhur İttifakının Türkiye'nin temel meseleleri etrafından milli bir siyaset izlediği/izleyeceği,

- Cumhur İttifakının iç ve dış tehlikelere karşı fikri ve siyasi müşterek konular üzerine odaklandığı,
- Cumhur İttifakının hem parlamento hem de seçim meydanlarında iş birliği içinde olduğu,
- AK Parti ile MHP'nin ayrı partiler olarak Cumhur İttifakında yer aldığı,
- Farklı siyasi gündem ve konuların partiler tarafından kendine has bir biçimde ele alınacağı,
- Cumhurbaşkanlığı Hükümet sürecinin sağlam zemine oturtulması için çalışmalara iş birliği içinde devam edileceği,
- Devam eden süreçte başta yerel seçimler olmak üzere daha ileriye dönük uzun vadeli bir iş birliği sürenin devam ettirileceği ifade edilmektedir.

4.1. Yöntem

4.1.1. Kuramsal Çerçeve

Sosyal bilimlerin insan üzerinde görünen etkilerini anlama, kavrama ve değerlendirme hususlarının salt bilgi ve bulgu şeklinde deney aracılığıyla elde edilmesi insan davranışlarını ölçmede yeterli olmadığı görülmektedir. İnsan psikoloji ile sosyal psikoloji arasındaki karmaşık işleyişler nedeniyle özellikle siyaset psikolojisinin de sürece dâhil olmasıyla “insanın genellenebilirliği varsayımı sorun teşkil etmektedir.” (Baltacı, 2019, s. 369). Siyaset psikolojisine etki eden uluslararası ilişkiler bütünlüğü, sosyal ve bilimsel gelişmeler, askeri ve ekonomik süreç ve durumlar ile doğal afet ve çevresel faktörler siyasal ilişkilerin kurumsal yapılarına, sahip oldukları fikri ve ideolojik karakterlerine değişim ve farklılaşmalara sebep olmaktadır. Bu bakımdan sosyal bilimler alanında araştırma yapılan konularda nicel araştırmalardan farklı olarak nitel araştırma yöntemleri geliştirilmiş ve uygulanmaya başlamıştır. Böylece derinlemesine gerçekleştirilmek istenen araştırmalarla insan ve insan davranışlarına yönelik anlama, kavrama ve yorumlama süreçleri kurumsal ilişkiler bütünlüğü içinde de ele alınmaktadır. Bu çalışmada siyasal uzlaş bağlamında gerçekleştirilen araştırmanın kendi derinliğini oluşturması, anlaşılabilirliğini, bilimsellik olgusu içinde sağlaması bakımından nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Bununla birlikte araştırma örneklemini içinde yer alan gazetelerin siyasal uzlaş bağlamında geliştirdikleri dil ve içerik sunusunu göstermek için nicel ifadelere ve başvurulara yer verilmiştir.

Nitel araştırma, “yorumlayıcı araştırma” (Baltacı, Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli, 2017, s. 3) olarak değerlendirilmekte ve bir tezin olağan ve doğal olgu ve süreçlerini ifade etmeye yaramaktadır. Bu bakımdan araştırmacının kendi ifadelerini de barındırdığından yorumlamaya olanak sağlamakta, böylece araştırmacının da içinde bulunduğu çevreye dair tüm faktörleri belli açılardan ortaya koymaktadır. Bu çalışmada dökümanların sınıflandırılmasında Geray’ın (Geray, 2006, s. 41-54) yöntemi kullanılmakta ve niteliklerine göre dökümanlar dahilinde “Yazı temelli olan dökümanlar” ele alınmaktadır. Böylece gazeteler ve gazetelerin belli dönemlerdeki yayınları sadece ilk sayfaları üzerinden araştırmaya dahil edilmiştir. Bu çalışmada, doküman analizi öne çıkarak Cumhur İttifakının oluşum sürecinden itibaren 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitinginden 31 Mart 2019 Yerel Seçimlerine kadar olan süreç incelenmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yönteminde doküman analizi gerçekleştirilmesinin avantajları ele alındığında özellikle zaman konusunda araştırmanın büyüklüğü, partilerin geniş bir tabana yayılması ve araştırma yapılacak zaman diliminin geniş kapsamlı olması öne çıkmaktadır. Böylece zaman ve diğer maliyetler ile kaynaklara erişim, kesinlik, tekrara yol açacak bilgilerin ayıklanması, kişisel verilerin ayıklanması, özgünlük verilere kolay ulaşım gibi konular öne çıkmaktadır.

Araştırmanın zorlukları ve buna bağlı olarak oluşan sınırlılıkları arasında ise gazetelerin eşik bekçisi kavramı üzerinden konuları yorumlaması, gazetelerin sınırlı sayfaya sahip olması bakımından tam metinlerin elde edilmemesi, eksik verilerin olması, yorum/ideolojik yaklaşım/taraftarlık/ kişiselilik/format şekli ve öne çıkarılan metne yönelik eleştirel bakış eksikliği öne çıkmaktadır. Bu zorlukları aşmak için farklı düşünce ve ideolojiye sahip ulusal gazeteler tercih edilmiştir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi içinde doküman incelemesi yapılarak ulusal medya içinde yer alan altı gazete; Milliyet, Hürriyet, Sabah, Haber Türk, Cumhuriyet ve Sözcü gazeteleri incelenmiştir. Bu gazetelerin manşet ve ilk sayfa haberleri değerlendirilmiş, köşe yazıları ve diğer yorumlar ele alınmamıştır. Böylece gazetelerin genel olarak yayın politikaları üzerinden bir sonuca erişilmek istenmiş ve Cumhur İttifakının siyasal uzlaşısı bağlamında incelenmesinin medyadaki temsiline yönelik içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler devamında yorumlanarak araştırmanın varsayımlarına erişilmek istenmiştir. Araştırmada siyasal uzlaşısı kavramına dair ön görülen çıktılarda Türk siyasetinin askeri darbeler ve koalisyonlar neticesinde ce farklı ideolojiler etrafında kurulan siyasi partiler tarafından temsil edilmesinden ötürü siyasal çatışmaya meyilli bir karakter taşıdığı görülmektedir. Bu vesileyle siyasal uzlaşısıya yönelik olarak Türk siyasetinde son dönemlerde yoğun olarak

görülmeye başlayan siyasal ittifaklar öne çıkmaktadır. Nitel araştırmalarda araştırma konusunun sürecine dair veriler elde edilebilirken esasında “olgunun algılanma biçimini” (Morgan & Smircich, 1980, s. 494) inceleyen çıktılar öne çıkmaktadır. Böylece bu araştırmada siyasal uzlaş kavramı Cumhuriyet İttifakı üzerinden medyada yer edinen temsili incelenerek olumlu veya olumsuz dil içerikleri ile nasıl mesajla dönüştürüldüğü ve dolayısıyla algısının ne yönde geliştirilmek istendiği irdelenmektedir.

Nitel araştırma yapılarak içerik analizi gerçekleştirilen ana akım gazeteler ve onlara ait bilgiler aşağıdaki gibidir:

- Laik ve Atatürk Milliyetçiliği, Batılılaşma ve “kültürel modernleşme” (Özkır, 2013, s. 66) çizgisinde yayın yapan Hürriyet Gazetesi; <http://www.hurriyet.com.tr>
- Cumhuriyetçi ve muhalif çizgide Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr>
- Turkuaz Medya dönemiyle birlikte AK Parti’ye yakınlaşma sürecinde olan Sabah Gazetesi, <http://www.sabah.com.tr>
- Liberal ve özgürlükçü çizgide Haber Türk, <http://haberturk.com>
- Cumhuriyetçi ve sol ideoloji temsilinde Cumhuriyet Gazetesi, <http://www.cumhuriyet.com.tr>
- Eleştirel, muhalif ve sol ideolojide Sözcü Gazetesi, <http://www.sozcu.com.tr>

Bu çalışmada, ulusal gazetelerin GoogleTrends kullanılarak yapılan taramaları, siyasi parti liderleri ile sözcülerinin açıklamaları, demeçler, televizyon programları araştırılmıştır. Türkiye’de ulusal gazeteler, internet üzerinde yayınladıkları kurumsal sayfalarında arşivlerini erişime açmaktadır. Araştırmada, gazete arşivleri taranarak, başkanlık sistemine dair haber, makale ve köşe yazıları incelenmiştir. Başkanlık sistemine dair tartışmaların araştırılması aşağıdaki dönemlere göre yapılmış, tezin ilgili bölümlerinde bu bilgiler kaynakça gösterilerek kullanılmıştır.

- 1970 - 2002 Arası Dönemi
- 2002 – 18 Nisan 2010 Arası Dönemi
- 18 Nisan 2010 – 31 Aralık 2015 Arası Dönemi
- Ocak 2016’dan günümüze

Bu dönemlere dair gazete arşivleri, çevrimiçi web sayfaları ve yıllıklar taranmıştır. Gazetelerin çevrimiçi arşivleri incelenerek “başkanlık, başkanlık sistemi, başkanlık hükümet modeli, başkanlık sistemine, başkanlık sistemini” kavramlarında taramalar gerçekleştirilmiştir.

Bu yönde on ulusal gazete, beş ulusal televizyon kanalı web sayfası taraması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca “Google Gelişmiş Arama” tekniği kullanılarak ilgili tarih aralıklarında ve haber sitelerinde aramalar gerçekleştirilerek konuya ilişkin kronolojik tartışmalara ulaşılmıştır.

Bu çalışmada Cumhur İttifakının gelişim ve kuruluş süreci kronolojik sırasına göre ortaya konmaktadır. Belge tarama yöntemi ile bu süreç detaylandırılmakta ve hem Cumhur İttifakının kuruluşu hem de Başkanlık Sistemi içinde Siyasal Uzlaş bağlamında medyadaki temsili incelenmektedir. Çalışma her ne kadar siyasal uzlaş bağlamında incelenecek olsa da bu bağlamda medyada kullanılan olumlu ve olumsuz dil kalıpları çalışmanın araştırma alanı içinde yer almaktadır. Ülkemizde basılı gazeteler aynı zamanda internet ortamında da aynı içerikle ve arşiv özelliğiyle yer aldığından araştırma konusu internet üzerinden gerçekleştirilmiştir. Medya temsili konusunda gazetelerin manşet ve iç haberleri ile kısmen köşe yazıları taranmıştır. 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi ile başlayan süreç ile 30 Mart 2019 Yerel Seçimleri boyunca yaklaşık üç yılı kapsayan dönem içinde medya taraması yapılarak “Başkanlık Sistemi”, “Cumhur İttifakı” kavramlarını içeren haber ve diğer içerikler incelenerek gazete ve web tabanlı sayfaların analizleri yapılmıştır. Bu esnada iki yöntem kullanılmıştır:

a) *Çevrimiçi Gazete Taramaları*: Günümüz şartlarında basılı gazeteler tüm arşivlerini çevrimiçi kullanıma da açmaktadır. Böylece basılı halde bayilerde yer alan gazetelere internet üzerinden erişmek, sayfaları arasında gezinmek ve tüm içeriklerini incelemek mümkün olmaktadır. Çevrimiçi gazete arşivlerinin bir diğer kullanım özelliği de zaman aralığı, başlık araması, köşe yazarı ve röportaj gibi belli başlıklarda arama yapmaya izin vermeleridir.

b) *Google Gelişmiş Arama Özelliği*: Google tarafından kullanıcılara sağlanan gelişmiş arama özelliği ile çevrimiçi gazetelerde başlık, içerik ve tarih aralığı içinde, aranan kelime, kavram veya birlikte kullanılan kelime gruplarına göre arama yapmak mümkündür. Böylece başkanlık sistemi, cumhur ittifakı, AK Parti – MHP iş birliği gibi çalışmanın konusunu oluşturan temel kavramlar ile siyasal uzlaş bağlamında başkanlık sisteminin öne çıkan uzlaş kavramlarını belirlemek mümkündür. Burada hem gazetelerin sağlamış olduğu arşiv içerisinden arama yapmak hem de Google gelişmiş aramalar üzerinden arama yapmak mümkündür. Fakat Google gelişmiş arama özelliği ile aynı içerik içinde geçen farklı kavramları da ya tıpkı kullanım ya da birlikte kullanımı şeklinde taramam mümkün olduğundan araştırmanın daha hızlı gerçekleştirilmesi için Google gelişmiş arama özelliği kullanılarak bahsedilen dört gazete üzerinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öncelikle olumlu ve olumsuz içeriklerle kullanılan başkanlık sistemine dair Türkiye’de öne çıkan içerikler, Başkanlık Sistemi tartışmalarına olumlu veya olumsuz yaklaşanların sıklıkla kullandığı öne

ıkan argümanları ele alınmıştır. Böylece cumhur ittifakının siyasal uzlaşı bağlamında medyada nasıl temsil edildiği, kamuoyuna sunulan her içeriklerinde cumhur ittifakının ve dolayısıyla başkanlık sisteminin hangi kavramlarla kamuoyu oluşturmaya yönelik ele alındığı tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Çalışmanın teorik yapısı elde edilen verilen yorumu ve değerlendirilmesi bakımından siyasal ittifakların oluşum ve gelişim süreçleri Kamusal Müzakere ve Zirve Diplomasisi ile oluşturulmuştur. Bir ittifakın oluşumu, gelişimi ve devam ettirilmesinin belli bir program dâhilinde gerçekleştirilerek bir yöntem kurulması bakımından bu teorilere yer verilmiştir. Göze arpma Teorisi, medyanın eşik bekçiliği sürecini ele alan yönleriyle belirlemek amacıyla araştırmada yer almaktadır. Böylece Gündem Belirleme kuramının belirleyici unsurları yazılı medya tarafından işlenişi araştırmanın teorik yapısı ile bulguların yorumlanmasının kapsam ve sınırlılığını oluşurmaktadır.

4.1.2. Varsayımlar

Parlamenteer sistem içinde Meclis'te partilerin temsil dileyebilmesi için daha önceleri yüzde on (%10) olan seçim barajı uygulaması her ne kadar küçük partileri bir araya getirmeye yönelik bir imkân oluşursa da partiler arası farklı görüşler nedeniyle bu durum oluşturulamamıştır. Böylece daha çok seçim sonuçlarına göre bir partinin Meclis'te yeterli çoğunluğu elde edememesi nedeniyle koalisyonlar kurulmuş, bu koalisyonlar da güçlü bir programa, altyapıya ve iş birliği, müzakere gibi süreçlere sahip olmadığı için kısa sürede sona ermiştir. Bu vesileyle araştırmanın ortaya koymak istediği ilk varsayım olarak Başkanlık Sisteminin siyasal ittifakların önünü açtığı; partiler arası iş birliğini geliştirdiği ve buna bağlı olarak da siyasal uzlaşmayı temin ettiği ileri sürülmektedir.

Çalışmanın içerdiği diğer bir varsayım arasında partiler arası iş birliği süreçlerinin ne kadar açık, şeffaf ve kamuoyu önünde yapılırsa başta medya olmak üzere kamuoyunda o denli saygı ve karşılık bulacağı yönündedir. Çalışmanın araştırma ve inceleme kısmında medyanın Cumhuriyet İttifakına karşı daha ılımlı bir dil kullandığı ve siyasal iş birliklerinin ittifaklarla devam ettirilmesi süreçlerinin kabul edilebilir olduğu yönünde bir öngörüsü bulunmaktadır.

Çalışmada ayrıca bir siyasal ittifak kurmanın Türk siyasi hayatında örnek ve kurumsal hafızası ve geçmişi olmadığından bazı zorlukları olduğu savunulmaktadır. Bunlar arasında belli bir ittifak protokol erevesi, ittifak kurma aşamalarının belirlenmesi, ittifak içinde yer alan partilerin hangi konularda ittifak adına açıklama yapacağı ile hangi konularda bağımsız hareket

edecekleri ve bunların taşıdıkları riskleri yer almaktadır. Bu bakımdan çalışmanın ikinci bölümünde gerçekleştirilen literatür taraması ile siyasal ittifak geliştirme süreçleri ortaya konmaya çalışılmış ve buradan hareketle Cumhur İttifakı incelenmiştir. Böylece bundan sonraki süreçlerde bir ittifak kurmak için yol gösterici mahiyette örnek bir çalışma oluşturulmak istenmiştir. Böylece partilerin tüzüklerinde de yer verebilecekleri bir ittifak, iş birliği ve uzlaşma konusuna olan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın varsayımları aşağıdaki çerçevede yer almaktadır:

- Başkanlık Sisteminin siyasal ittifakların önünü açacağı,
- Başkanlık Sistemi ile partiler arası iş birliğinin gelişeceği ve siyasal uzlaşmaya katkı sunacağı,
- Partiler arası iş birliklerinin kamu ile zamanında paylaşılması, sürecin şeffaf yönetilmesi ile kamuoyunun bu ilişkilere olumlu yaklaşacağı,
- Çalışma ile siyasal aktörlerin ittifak ve uzlaşısı içinde basın diline de yansıyan uzlaşmacı bir dil kullanacağı,
- Siyasal ittifakların gelişmesi ile basındaki temsilinin olumlu sonuçlar doğuracağı,
- Partilerin ittifak konusunda belli bir program geliştirerek bunu tüzüklerine ekleyeceği,
- Basın tarafından siyasal ittifakların kamusal faydaya katkı sunacağına dair haberlerin öne çıkartılacağı,
- Siyasal uzlaşının siyaset kültürüne yerleşmesi ile toplumsal farklılıkların zenginlik olarak görüleceği varsayılmaktadır.

4.1.3. Kapsam - Sınırlılıklar ve Veri Analizi

Doküman inceleme veya metin analizlerinde bilimsel olarak nitel ve nicel yöntemler öne çıkmaktadır. Bu yöntemler kullanım amaçlarına, çalışma kapsamlarına ve içerik oluşturma verisi yönetimine dair avantajlara sahiptirler. Bu bakımdan hangi yöntemin nasıl ve ne şekilde kullanılacağı araştırmanın şekli ile yakından ilgilidir. Bu çalışma Türkiye’de Başkanlık Sistemini siyasal uzlaşısı bağlamında ele alan öncül çalışmalardan olduğu için siyasal ittifak oluşum süreçlerinin daha önce Türkiye’de tecrübesinin az olması bakımından medya içerik analizi şeklinde tasarlanmıştır. Bu bakımdan nicel araştırmalar hızlı şekilde aynı anda çok sayıda veri ve metni inceleme avantajını sunarken güvenilirlik ve derinlemesine kavrama

noktasından zayıf kalmaktadır. Bu durum elde edilen sonuçların yüzeysel olmasını doğurabileceği bir çalışmanın geçerliliği ve eleştirilebilirliğini öne çıkarmaktadır. Buna karşın nitel araştırmalar detay ve ayrıntıyı barındırdıklarından kapsamı daha dar fakat içeriği daha derin bir çalışma sunmaktadırlar. Çalışmanın belli bir disiplin altında gerçekleşmesi bakımından aşağıdaki tasniflemeye göre sınırlamalar getirilmiştir.

- a) *Siyasal Uzlaş Sınırları:* Çalışmada siyasal uzlaş sınırları Cumhur İttifakı içinde yer alan siyasi partiler olarak belirlenmiştir. İttifak içinde yer alan partilerin ittifak çalışmalarında ortak, ittifak dışı alanlarda bağımsız parti şeklinde çalışmalarını sürdürebilmelerine yönelik mesafeler oluşturulmuştur. Siyasal uzlaşmayı belirleyen kavramlar olarak “milli/lik, gelecek, bağımsızlık, güçlü ve büyük Türkiye, istikrar, iş birliği, adalet, meşruluk” kavramları seçilmiştir. Bununla birlikte çalışma Başkanlık Sistemi bağlamında ele alındığından bu konuya yönelik 2012 yılı itibariyle öne çıkan söylem artışları da dikkate alınarak siyasal uzlaş sınırlarının belirlenmesinde kullanılmıştır.
- b) *Araştırılacak Yazılı Medya Bakımından Sınırlama:* Araştırmada ulusal nitelikli gazetelerden tiraj önceliğine göre ve etki alanı yüksek olan gazeteler seçilmiştir. Bunlar Milliyet, Hürriyet, Sabah, Haber Türk, Cumhuriyet ve Sözcü gazeteleridir. Gazeteleri belirlerken iktidara yakın ve iktidar karşıtı muhalif medya dili önceliği de diğer bir kıstas olarak belirlenmiştir.
- c) *Araştırmada Kullanılan Teknik Bakımından Sınırlama:* Bu çalışmada Google gelişmiş arama seçenekleri ile gazetelerin web sayfaları ve arşivleri üzerinde nicel bir inceleme yapılarak elde edilen veriler ise daha sonra nitel çalışma ile olumlu veya olumsuz dil kalıpları üzerinden analiz edilmiştir. Fakat burada gazetelerin tüm içeriklerine aynı yöntem uygulanmadığından gazetelerin ilk sayfalarında yer alan içerikler üzerinde bir veri oluşturulmaya çalışılmıştır. Siyasal uzlaş kavramının medyadaki temsili incelemesi ve analizinin yapıldığı bu çalışmada medya içerik analizi toplam altı (6) evrede yapılmıştır. Ele alınan bu altı evre Cumhur İttifakının fiilen birliktelik gösterdiği 7 Ağustos Yenikapı Mitingiyle başlamaktadır.
- d) *Araştırılan Konular Bakımından Sınırlama:* Çalışmada aranan kavramlar her bir gazetede aşağıda devam eden Cumhur İttifakı’nın doğuşundan 30 Mart 2019 Yerel Seçimlerine kadar geçen sürede toplam altı aşamada incelenmiştir. Bu süreçler aşağıdaki gibidir:
 - 7 Ağustos Yenikapı Mitingi (2016)

- 16 Nisan 2017 Referandumu
- 21 Şubat 2018 Seçim İttifakı Kanun Teklifi
- 4 Mayıs 2018 Cumhurbaşkanlığı Protokolü
- 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı ve Genel Seçimleri
- 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri

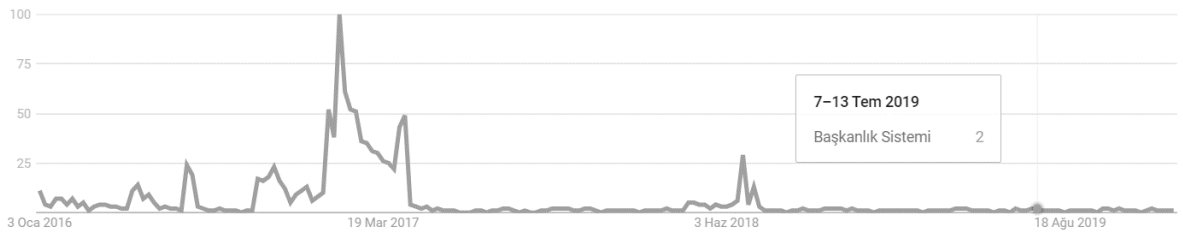
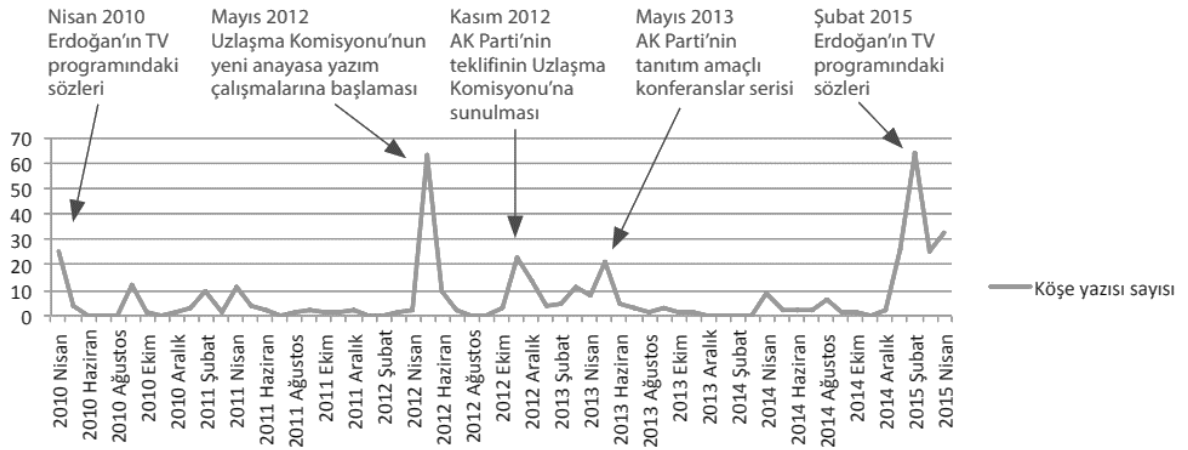
Her bir evre bir hafta öncesinden başlanıp bir hafta sonrasına kadar içerik taramasına tabi tutulmuştur. Böylece gündemin hemen önünde medyanın süreci nasıl ele aldığı/almadığı ile gündem sonrası yakın gelişmelerin medyada nasıl yer aldığı/almadığı görülmek istenmiştir. Yukarıda altı evrede gerçekleştirilecek araştırmada Başkanlık Sistemi ve Cumhurbaşkanlığı konularında en çok kullanılan kavramlar kaynak taraması neticesinde elde edilmiş olup bu kavramlara dair haber metin ve içerikleri üzerinden içerik analizleri yapılmıştır. Böylece Tez’de ileri sürülen Başkanlık Sistemi ile Siyasal Uzlaşma arasındaki pozitif ilişki araştırılmıştır. Araştırmada kullanılan kavram ve kelime gruplarının güvenilirliği, geçerliliği ve araştırmayı bilimsel bir zemine koyması bakımında benzer çalışmalar literatür taraması ile tespit edilmeye çalışılmış ve araştırmaya sabit veri olarak eklenmiştir.

Tespit edilen haber içeriklerinde daha çok gazete tarafından içerik metninin manşete veya başlığa nasıl taşındığı, başlığın olumlu veya olumsuz ifade edildiği araştırılmak istenmiştir. Böylece araştırmada elde edilen nicel veriler nitel bir incelemeye tabi tutularak medya analizi gerçekleştirilmek istenmiştir. Araştırmada olumlu dil kalıbı içinde değerlendirilen ifadelerden örneğin “Tek başlı yönetim” kelime grubu taranmış ve haber içeriğinde ifadenin genel manada olumlu mu yoksa olumsuz mu kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler aynı tablolar içinde gösterilmiş ve bir kıyaslama yapma imkânı oluşturulmuştur.

7 Haziran 2015 seçimleri neticesinde Meclis’te AK Parti (%41), CHP (%25), MHP (%16) ve HDP (%13) yer aldı. Bu seçime giderken muhalefet partilerinin temel siyasal söylemi ekonomi üzerinde yer alırken AK Parti ise ekonomik söylemin yanı sıra “yeni bir anayasa ile yeni bir sistem” (Yenisafak, 2015) söylemlerini kampanya boyunca kullandı. On üç yıllık AK Parti iktidarlığından sonra ülkede yeniden başlayan koalisyon görüşmeleri yeni bir anayasa ve yeni bir sistem tartışmalarını da beraberinde getirmeye başladı. 2010 ile 2015 yılı arasında “Başkanlık Sistemi” kavramını GoogleTrends kısmında taradığımızda aşağıdaki grafik ile karşılaştırmaktayız.

2010-2015 yılları arasında gazete köşe yazılarının Başkanlık Sistemine yönelik yoğunluğunun artması aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 21). 2012 ve 2015 yıllarında Başkanlık Sistemi ve buna bağlı olarak ilgili konularda medya gazetelerin içeriklerinde artış görülmektedir.

2016 yılı ile birlikte Başkanlık Sistemi tartışmaları belli bir seviyede devam edip akabinde 2017 yılı Ocak-Mart ayları döneminde zirve yapmaktadır. Tartışmanın başlangıcı Erdoğan’ın açıklamaları ile ortaya çıkmakta ve 2012 yılında Anayasa Uzlaşma Komisyonu çalışmaları ile yükselmeye devam etmektedir. Tartışma 2013 yılında nispeten düşmekte fakat bu dönemde AK Parti’nin Gençlik Kolları üzerinden ülke genelinde başlattığı ve AK Parti Genel Merkez

Gençlik Kolları Siyasi ve Hukuk İşleri Başkanlığı görevini üstlenen Emre Çalışkan tarafından organize edilen “Yeni Anayasa ve Başkanlık Sistemi” (Sarı, 2014, s. 185) konulu seminerlerle devam ettirilmiştir. Tartışmanın yoğunlaştığı tarihlere bakıldığında konuya olan ilgiyi tetikleyen olayların en önemli aktörlerinin sırasıyla Erdoğan, Meclis Anayasa Uzlaşma Komisyonu ve AK Parti olduğu görülmektedir. “Bu beş yıllık dönemde 33 gazetede 251 ayrı köşe yazarı ve yorumcu tarafından konu ile ilgili 436 yazı kaleme alınmış, görüşler ileri sürülmüştür.” (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 22). 2017 yılına gelindiğinde ise referandum süreci tartışmaların tekrar yükseldiği zaman dilimini kapsamaktadır.

Türkiye’de aktif olarak 1970’lerde başlayan “Başkanlık Sistemi” tartışmalarının 2010-2015 yılları arasında giderek artması ve 1 Kasım 2015 seçimlerinin hemen sonrasında zirve yapması Türkiye’de parlamenter sistemin içinde yer alıp bu sistemi en güçlü döneminde yöneten bir iktidarın bu sistemi içinde karşılaştığı zorlukları aşma mücadelesi bağlamında değerlendirilmektedir. Türkiye’de Başkanlık Sistemi tartışmaları yapısal bir sorun olmaktan çok konjektürel ve siyasal isimler üzerinden değerlendirilmektedir. Bu bakımdan önceki dönemlerden farklı olarak ilk defa AK Parti dönemlerinde konu yapısal bağlamında ele alınmaya başlamıştır.

AK Parti ile birlikte son dönem tartışmaları olarak ifade edilebilecek Başkanlık Sistemi tartışmaları 18 Nisan 2010 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın bir televizyon programında yapmış olduğu açıklamaları ile siyaset gündemine yeniden dâhil olmuştur. Bu dönemden itibaren konunun akademik ortamda, gazetelerde ve sosyal mecra ile kamuoyunda tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Yukarıdaki grafikte yer alan göstergeler doğrultusunda Nisan 2010 yılında gündeme dâhil olan konunun 2015 yılı sonunda 4 katı artışla zirve yaptığı görülmektedir. Bu dönem başkanlık sistemine yönelik tartışmalar aşağıdaki gruplara göre devam etmektedir (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 8-9).

- Tartışmaya katılan köşe yazarlarının büyük bir bölümü kamuoyunu bilgilendirici yazılardan çok pozisyon elde etmeye yönelik yazılar ortaya koymuştur.
- Köşe yazarları ile gazetelerin AK Parti ile olan tutumları yazıların içeriğini olumlu ya da olumsuz şekilde etkilemiştir.
- Akademik ortamda üretilen başkanlık sistemi metinleri ve içerikleri köşe yazarları tarafından kullanılmamıştır.
- Başkanlık sistemine karşı çıkan köşe yazarları, başkanlık sisteminin dünyada iyi örnekleri olsa da Türkiye’de otoriter bir rejime dönüşeceği ve etkin kullanamayacağı

yönünde tez ileri sürmüşlerdir.

Bu dönemle birlikte günlük ulusal gazetelerde ve televizyon tartışma programlarında konu üç yaklaşımla tartışılmıştır. Bunlardan ilki AK Parti'nin tarafında duran ve Başkanlık Sistemine destek verenler, ikinciler ise karşıt görüşler ve üçüncüler de orta yol takınıp iki tarafa da mesafeli duranlar olmuştur. Türkiye'de 2002 sonrasında başkanlık sisteminin düzenli biçimde tartışılmaya başlanması ve seyrinin devam etmesini aşağıdaki tarih ve olaylara göre değerlendirmek mümkündür.

- 18 Nisan 2010 : Recep Tayyip Erdoğan'ın NTV'de canlı yayın esnasında konuya dair değerlendirmelerde bulunması
- 7 Haziran 2015 seçimleri: 7 Haziran seçimlerinde AK Parti'nin %41 oy almasına rağmen parlamentoda yeterli sayıya ulaşamayıp tek başına hükümeti kuramaması.
- 1 Kasım 2015 seçimleri: 1 Kasım seçimlerinde AK Parti'nin yeni bir sistem ve siyasal istikrar vurgusu
- 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu
- 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi
- 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Seçimi ve sonrası

18 Nisan 2010 tarihinden Erdoğan'ın açıklamaları ile tartışılmaya başlanan Başkanlık Sistemine yönelik olarak dönemin CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, partisinin Meclis grup toplantısında şu sözlerle karşılık vermiştir (Hürriyet, 2010):

“Bu başkanlık tartışması hiçbir ciddi temeli, anlamı olmayan gündemi saptırma değiştirme milletin önüne konuşacak laf atma anlayışının ötesinde geçerliliği olmayan bir boş sözdür. Anayasayı değiştirip başkanlık sistemi içinde iktidarı kullanma rüyasıyla kendisini oyalamaya devam edebilir ama gerçek şudur ki önümüzdeki seçimden sonra Başbakan bu başbakanlık döneminin hesabını veren bir insan konumunda olacaktır. AKP'nin siyasi zemini artık kaybolmuştur.”

2012 yılında Anayasa Uzlaşma Komisyonu gündemine de AK Parti tarafından dâhil edilen başkanlık sistemi 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimiyle gündemdeki yerini koruyarak Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklamalarıyla yeni bir dönemin başlayacağı ortaya konmaktaydı (NTV, 2015).

“Biz sadece devletin temsilcisi bir cumhurbaşkanlığı değil, devlet ile birlikte milletin de temsilcisi olacak bir devlet başkanlığı istiyoruz. Rejimin muhafızı olarak tasarlanan ve milletin temsilcisi durumundaki hükümeti yola getirmekle vazifeli olarak konumlandırılan cumhurbaşkanlığı sistemi, 10 Ağustos 2014 tarihi itibarıyla çöktü. Eski

sistemde ısrar edenler kendi mevcut pozisyonlarını koruma çabası içinde olanlardır. Biliyorlar ki başkanlık sistemi gelirse artık biz bu pozisyonları koruyamayacağız.”

4.1.4. Başkanlık Hükümet Sisteminin Tartışıldığı Olumlu - Olumsuz Dil Kalıpları

Başkanlık Sistemi ile parlamenter sistem arasındaki farklılıklar ve bunlara bağlı olarak ileri sürülen avantajları ile dezavantajları sistemin uygulandığı ülkelerin siyasal, ekonomik ve sosyal yapısıyla bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Türkiye’de Başkanlık Sisteminin uygulanmasına yönelik öznel değerlendirmeler ve ülkenin siyasal karakteriyle ilintili eleştiri ve savunmalar ileri sürülmektedir. Bu alanda 2010 yılından itibaren medyada ileri sürülen argümanlar incelendiğinde tartışmanın seyrini belirleyen, etki eden ve tartışmaya dâhil olan olumlu ve olumsuz görüşleri belli kategorilerde birleştirmek mümkündür.

Başkanlık Sisteminin avantajları konusunda öne sürülen görüşler arasında “yürütmede istikrar” (Lijphart, 1992, s. 12) vurgusu görülmektedir. Başkanlık sistemlerinde parlamenter sistemden farklı olarak seçilmiş başkan ve atadığı hükümet seçim süresi boyunca görev başında kalmaktadır. “Hükümetin görev süresi sabittir.” (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 34). Türkiye’de uygulanmaya başlayan cumhurbaşkanlığı sisteminde cumhurbaşkanı seçim kararı aldığı anda veya Meclis, cumhurbaşkanı seçim kararı için çoğunluğu bulduğunda iki taraf da aynı zamanda seçime gitmektedir. Bu bakımdan birbirini dengeleyen bir sistem kurulması öngörülmüştür. “Sert kuvvetler ayrılığı söz konusu olduğu için başkanlık hükümeti sisteminde yasama organı ile başkan yani yürütme organı arasında bir bağımlılık yoktur.” (Tunç & Yavuz, 2009, s. 14-15). Burada birbiriyle uyumlu çalışması öngörülen bir denge sistemi öne çıkmaktadır. Bu konuda Burhan Kuzu şöyle açıklamada bulunmaktadır (Kuzu, Burhan, 2017, s. 98):

“Gücün bölünmesinin onu zayıflatarak özgürlüklerin ihlalinin; güçler arasında kurulacak iş birliği ve karşılıklı fren ve denge mekanizmaları ile sağlanacak dengenin; güçleri birbirine eşit ve rakip iktidarlara dönüştürmesi ile keyfi yönetimin; sistemin öngördüğü “azınlık vetoları” aracılığı ile de çoğunluk “istibdadının” engellenerek azınlıkların korunulacağına inanılır.”

İstikrar konusunda öne çıkan bir ayrım hükümet istikrarı ile siyasal istikrarın aynı olmadığı yönündedir. “Siyasi istikrar hükümet istikrarından daha geniş bir alanı kaplamakta” (Özbudun, 2005, s. 107) ve başta ekonomi olmak üzere iç ve dış sosyo-ekonomik ve politik gelişmeler birbiriyle birlikte ilerlediği gibi bazı hallerde ise çelişik olabilmektedir. Başkanlık Sisteminin avantaj sağladığı bir tartışma alanı da “yürütmenin başının doğrudan halk tarafından seçilmesi” (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 34) konusu

olmaktadır. Başkanın doğrudan halk tarafından seçilmiş olması kendisine yüklediği sorumlulukla yeniden seçilmek için elde etmek isteyeceği seçmen desteği konusunda sorumluluk almasını öngörmektedir. Başkanlık Hükümeti Sisteminde yürütme yetkisini elinde bulunduran “Başkan doğrudan halkoyuyla işbaşına geldiği için, yürütme açısından temsil ilişkisinin diğer sistemlere nazaran daha doğrudan olduğu söylenebilir.” (Tunç & Yavuz, 2009, s. 19). Seçmenler oy kullanacakları esnada bir önceki hükümetin ve başkanın değerlendirmesini yapabilme imkânına kavuşarak değerlendirmede bulunabileceklerdir. Parlamenter sistemde cumhurbaşkanının Meclis tarafından seçilmesi kimi hallerde “pazarlıklara” (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 35) sebep vermekte iken Meclis çoğunluğunun ideolojik çoğunluğu ile baskı gruplarının tutumları da seçime etki edebilmektedir. Başkanlık Sisteminin avantajları arasında öne çıkan bir diğer tartışma konusunu ise kuvvetler ayrılığının bu sistemde daha güçlü olması oluşturmaktadır. Bu konuyla ilgili Burhan Kuzu şu açıklamaları yapmıştır (Kuzu, Burhan, 2017, s. 100):

“Hâlbuki başkanlık modeli güçleri birbirine “muhtaç” kılarak işlemesi daha kuvvetli ve etkili bir dengeler sistemi kurarak gerçekçi ve mantıklı bir yol izlemiştir. Bu sistemde şayet başkan kongre ile iyi geçinemezse elindeki yetkileri hiçbir şekilde kullanamaz. Başkanlık sisteminde söylenin aksine yasama organı yani meclis çok daha etkili ve yetkili olmaktadır. Gerçekten kanun ve bütçe gibi çok önemli iki yetkiyi tekelinde tutan meclis bu iki yetkisi sayesinde Başkanı kendine muhtaç kılmakta ve onu parlamento ile iyi geçinmek zorunda bırakmaktadır.”

Siyasi partilerin kurumsal web sayfalarına baktığımızda 18.04.2010 ile 14.04.2022 tarihleri arasında “Başkanlık Sistemi” ile ilgili olarak yaptığımız taramada aşağıdaki tabloda konu ile ilgili yapılan haber sayıları yer almaktadır.

	AK PARTİ www.akparti.org.tr	MHP www.mhp.org.tr	CHP www.chp.org.tr
2010 – 2015 Arası	67 / Olumlu	27 / Olumsuz	7 / Olumsuz
2016 – 2022 Arası	153 / Olumlu	100 / Olumlu	36 / Olumsuz
Toplam	220 İçerik	127 İçerik	43 İçerik

(Tablo 11. Partilerin Kurumsal Sayfalarında Başkanlık Sistemi Haberleri)

Partilerin kurumsal web sayfalarında iki dönem halinde gerçekleştirdiğimiz “Başkanlık Sistemi” kavram taraması sonucunda yukarıdaki tabloda yer alan istatistiki bilgilere ulaştık. 2010 yılı itibariyle AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından başlatılan tartışmanın AK Parti içinde gündemde tutulduğu görülmekteyken CHP tarafından konu

olduğunda siyasal dili indirgenmeden daha çok parlamenter sistem vurgusuyla işlenmiştir. MHP ise 15 Temmuz Darbe Girişimine kadar aleyhte söylem geliştirmekteyken 15 Temmuz'dan sonraki dönemde AK Parti ile birlikte Cumhur İttifakı'na yönelik bir araya gelmekte ve devam eden süreçte söylemlerini Başkanlık Sistemi üzerine oluşturmaktadır. AK Parti ile MHP'yi bir araya getiren 7 Ağustos Yenikapı Mitingi "Milli Diriliş Ruhu" (MHP, 2018, s. 8) ibaresi ile kullanılarak ilerleyen süreçte tesis edilecek olan Cumhur İttifakının temelini oluşturmaktadır.

Üç partinin iki dönem halinde Başkanlık Sistemine yönelik kurumsal web sayfalarında yayınladıkları içerikleri incelediğimizde AK Parti'nin 2010 - 2015 ve 2015 – 2022 dönemlerinde konuya olumlu bir dil ve kavramlarla yaklaştığını; MHP'nin 2010 – 2015 yılları arası olumsuz, 2015 – 2022 yılları arası olumlu yaklaştığını ve CHP'nin her iki dönemde de konuya olumsuz yaklaştığını görmekteyiz. Bu içeriklerinden öne çıkanları aşağıda yer almaktadır:

AK Parti: 27 Mayıs 2012 tarihli web sitesinde yer alan Yeni Türkiye Sözleşmesi - 2023 metninde yer alan 57. Maddede; "2007 yılında yapılan Anayasa reformunun ilk uygulaması olarak 2014 yılında Cumhurbaşkanı'nın doğrudan halk tarafından seçilmesiyle birlikte Başkanlık Sistemi yönünde yeniden yapılandırılmasını, yetki kargaşasının giderilmesini ve hesap verilebilirliğin gerçek anlamda tesisi için gerekli görmekteyiz." (AK Parti, 2012).

MHP: 19 Nisan 2011 tarihli MHP Grup Toplantısında Devlet Bahçeli'nin konuya ilişkin açıklamaları olumsuz bir dil içermektedir. Bahçeli konuşmasında; "Türkiye'nin iki devletli, iki dilli ve iki milletli federasyon sistemine geçme konusunda Recep Tayyip Erdoğan memur edilmiştir. Yeni anayasa ve başkanlık sistemi tartışmaları bunun kılıfı ve hareket merkezidir." (MHP, 2011). Konuşması içinde iki defa kullandığı Başkanlık Sisteminde Bahçeli, Başkanlık Sistemine yönelik olumsuz ifadesinde federatif yapıyı ve okyanus ötesi proje kavramlarını öne çıkarmaktadır.

2016 yılı itibariyle Devlet Bahçeli'nin açıklamalarında Başkanlık Sistemi ile ilgili kullandığı dil olumlu yönde değişmiş ve konuya şu kavramlar etrafından yaklaşmıştır: *"Cumhuriyetin 100. Yıl, Yeni Anayasa ve Başkanlık Sistemini kurumsallaştırmak; Milli Birliği sağlama ve kurumsallaşmış Başkanlık Sistemi ile yargıda bağımsız ve tarafsız yapılanma ve Türk Tipi Başkanlık Sistemi (4 Mayıs 2021);"* (MHP, 2022).

AK Parti'nin Başkanlık Sistemine yönelik öne çıkan vurguları arasında "hızlı karar alma ve etkin yönetim" ilk sıralarda yer almaktadır. AK Parti'nin bu doğrultudaki argümanı kendi tek partili hükümetleri dönemlerinde herhangi bir çatışmanın yaşanmadığını ama önceki yıllarda görüldüğü gibi ileride yine parlamenter sistemde Meclis ile Cumhurbaşkanı arasında

sorunların oluşabileceğine yönelik vurgusu öne çıkmaktadır. Buna bağlı olarak “parlamentar sistemdeki çift başlılık” (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 37) Başkanlık Sisteminin gerekliliği konusunda ifade edilmektedir. AK Parti’nin metinleri incelendiğinde Başkanlık Sistemine yönelik olarak öne çıkan vurgular arasında “Başkanlık Sisteminin federal bir sistem olmadığı, otoriter bir sistem olmadığı, koalisyonları ortadan kaldıracığı, ekonomik ve siyasal istikrarı sağlayacağı, hızlı karar almaya yarayacağı, tek başlı bir yönetim getireceği, sorumlu ve icracı Cumhurbaşkanı önerdiği, güçler ayrılığını önerdiği ile meşru zeminde tartışılmasının gerektiği ve önceki yıllarda ve siyasi liderlerce de savunulduğu” görülmektedir.

Başkanlık Sisteminin tartışmalarında olumsuz yönlerinin ifadesinde kullanılan argümanlar arasında “esnekliğinin olmaması” (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 35) öne çıkmaktadır. Burada vurgulanan temel unsur hükümetin iki seçim arasında ciddi bir başarısızlığı dahi olsa düşürülmesinin ve seçimlerin yenilenmesinin zor olmasına yöneliktir. Parlamentar sistemlerde Meclis, hükümeti düşürme gücüne sahip olmaktadır. Ayrıca cumhurbaşkanı da buna yönelik yetkilere sahip olabilmektedir. Ayrıca hükümetler de erken seçim kararı alabilmekte ve hükümetten çekilmektedir. Başkanlık Sisteminin eleştirildiği diğer bir konu sistemin çoğunlukçu olmasıyla ilgilidir. Başkanlık Sistemi %50 + 1 çoğunluğuna dayalı olduğundan seçimler sonucunda bir partiyi öne çıkarmaktadır. Bu aynı zamanda çoğulcu siyaseti ve farklı görüş ve temsil unsurlarına sahip orta ve küçük partilerin eriyerek merkez bir parti kimliğinde toplanmalarına sebep olmaktadır. Böylece seçimler sonucunda tek bir partinin çoğunluğu elde etmesine karşın çoğulcu olamaması ilkesiyle birlikte temsil sorunu da ortaya çıkmaktadır. Geri kalan %49’un temsil edilememesi sorunu Başkanlık Sisteminin eleştirildiği yönleri arasında yer almaktadır. “Yürütme organının daima tek bir partinin kontrolü altında olması” (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 36) ve seçim öncesi kurulacak ittifaklara sebep vermesiyle sürekli anlaşma sağlayan iki partinin çoğunluğu elinde tutarak diğer partilerin ve dolayısıyla seçmenlerin iradesinin hükümete yansımaya engel olmaktadır.

Bu eleştirilere ek olarak Başkanlık Sisteminin yasama yürütme ve yargı arasında belirgin bir çatışma oluşturacağı ileri sürülmektedir. Yasama ve yürütme iki ayrı seçimle görev almakta ve her iki tarafın tek partide değil de farklı partilerde toplanması bu çatışmayı belirginleştireceği ifade edilmektedir. Ayrıca Meclis’ten bağımsız olarak halk desteği ile seçilen Başkanın ise otoriter bir yönetim tarzı sergileyerek demokrasiye ket vuracağı veya kesintiye uğratacağı ileri sürülmektedir. CHP’nin Başkanlık Sistemine yönelttiği eleştiriler arasında “rejim değişikliği, federasyon, bölünme, eyalet, demokrasi ve özgürlüklerin rafa kaldırılması ve toplumsal kaygı”

(Merkez Yönetim Kurulu, 2013, s. 100-214) yer almaktadır.” MHP’nin 2010-2015 yılları arasında Başkanlık Sistemine yönelik olumsuz eleştirileri arasında öne çıkan vurguları “federatif yönetim (MHP, 2012), “bölünme, diktatörlük, Türkeş’in yanlış anlaşıldığı” (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 41) ve “rejim değişikliğinden” (MHP, 2014)” oluşmaktadır. Başkanlık Sisteminin siyasi, akademik ve gazete mecralarında gerçekleşen olumlu ve olumsuz tartışmalarında öne çıkan kalıplar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Bayram, Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, 2016, s. 45-46).

Başkanlık sistemi taraftarlarının çok kullandığı ifadeler	Olumlu #	Olumsuz #	Olumlu %	Olumsuz %	Başkanlık sistemi karşıtlarının çok kullandığı ifadeler	Olumlu #	Olumsuz #	Olumlu %	Olumsuz %
Yeni Türkiye	21	3	%15	%2	Yüksek Yargı	0	11	%0	%7
Eski Türkiye	13	0	%9	%0	Türk Milleti	2	15	%1	%9
Mevcut Parlamenter	9	0	%6	%0	Yasama ve Yürütme	5	21	%4	%13
Başkanlık Sistemine karşı	16	4	%11	%3	Latin Amerika	9	27	%6	%17
Cumhurbaşkanlığı seçimi	10	1	%7	%1	ABD dışında	0	7	%0	%4
AK Parti	62	44	%43	%28	Temel hak	0	7	%0	%4
Siyasal sistem	17	7	%12	%4	Türk tipi	5	17	%4	%11
Parlamenter sistem	76	67	%53	%42	Tek adam	12	26	%8	%16
Söz sahibi	8	3	%6	%2	Kendine özgü	2	9	%1	%6
Hızlı karar	6	2	%4	%1	Kuvvetler ayrılığı	29	47	%20	%29
Halk tarafından	38	33	%26	%21	Kendine özgü	2	9	%1	%6

(Tablo 12. Başkanlık Sistemine Yönelik En Çok Kullandıkları İfadeler)

AK Parti tarafından önerilen Başkanlık Sistemine yönelik gelen eleştiriler genel olarak aşağıdaki başlıklar altında ileri sürülmektedir. (Kıran, 215, s. 329-332):

- Başkana tanınan yetkilerin oldukça geniş oldukları ve demokratik denetim mekanizmasının etkin işleyişini akamete uğratabileceği noktasıdır.
- Başkan üst düzey atamalarda tek söz sahibi olmaktadır.
- Olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilan etme yetkisine haizdir.
- Başkanın kararname çıkartma yetkisine sahip olması.
- Türk Tipi Başkanlık Sistemi demokratik olmaktan çok otoriter ve baskıcıdır.

- Parlamento seçimleri ile Başkanlık seçimlerinin aynı anda olması.
- Başkanın, büyükelçiler ile yüksek mevkilerdeki kamu görevlilerini ve yüksek yargı mensuplarını tek başına atama yetkisine sahip olması.

“Türkiye’de yeni hükümet sisteminin uygulamaya geçeceği 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde 16 Mart 2018 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan, “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik yapılmasına İlişkin Kanun” ile siyasi partilerin seçim öncesi ittifakların kurulması mümkün olmuştur.” (Ünal, 2019, s. 327). Gerçekleştirilen bu düzenlemeyle seçim önceleri kurulan ittifaklarda ortaya çıkan seçim barajı, aday listesi ve sandalye dağılımı gibi konulara esneklik getirilmiş, seçmenlerin ittifaka alıştırılması sağlanmak istenmiştir.

Türkiye’de 15 Temmuz askeri kalkışma ve darbe girişimiyle birlikte siyasette önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır. Siyasi partiler daha öncesince birbirlerine yönelik sert eleştiriler geliştirilirken bu tarihten itibaren bir araya gelmeye başlamıştır. AK Parti ile MHP’nin bir uzlaşma iklimi oluşturması ve bunu somut olarak Yeni Kapı Mitingiyle kamuoyuyla paylaşması ittifaklar konusunda bir dönüm noktası olma hüviyetindedir. Önceki dönemlerde seçimlere giren partilerin yasal bir zeminde ittifak yapmalarına mani olan kanunlar neticesinde partiler aralarında gizli ittifaklar gerçekleştirmekte ve bunun etkileri siyasetin etik tartışmalarında gündemi oluşturmaktaydı. 15 Temmuz ve ilerleyen süreçte teklif edilen yeni kanun teklifleriyle birlikte artık partilerin kamuoyuna açık bir şekilde ittifak kurabilmeleri sağlanmakta ve ittifakların meşru zemini oluşturulmaktaydı. Özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte %50 +1 oy alınması gerekliliği ittifakları daha geçerli hale getirmiştir. Bu doğrultuda AK Parti ile MHP aralarında gerçekleştirdikleri Cumhurbaşkanlığı İttifakı Protokolü ile bu noktada ilk seçim öncesi kurulan ilk ittifakı hayata geçirmiştir.

Türk siyasetinin seyri ele alındığında Osmanlı döneminden miras kalan ana akım düşüncelerin günümüze kadar uzandığı görülmektedir. Osmanlıcılık ve İslamcılık Muhafazakârlıkla; Batıcılık ve Cumhuriyetçilik Solculukla siyasal yolunu devam ettirmektedir. Bununla birlikte “merkez-çevre, muhafazakâr-laik tanımlamaları iki bloklu genel yapılanmaları” (Miş & Duran, Seçim İttifakları, 2018, s. 29) oluşturmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşuyla 1946’lı çok partili hayata geçiş dönemine kadar egemen olan tek partili hayat iki partili bir ivmeye yönelmekte ve 1961’den itibaren daha sesli bir görünüm kazanmaktadır. Kurucu dönemin gölgesinde kalan siyasi yapılanmalar bu dönemden itibaren dünya ölçeğindeki

gelişmelerle birlikte Türkiye’de siyasette etkin olmaya başlayarak 2002 seçimlerine kadar sağ-sol, merkez sağ ve merkez sol eksenleri arasında siyasal çatışma ve uzlaşma bakımından hareketlilik kazanmıştır. Esasında sağ ve sol iki bloku içinde Batıcı ve Cumhuriyetçi düşünce eksenlerinde yer alan birçok parti kurulmuş ve sağın sağ – sağın solu; solun solu ve solun sağ gibi konumlarda yer almışlardır. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte Türk siyasetinde 2002 seçimleriyle birlikte sağın temsili AK Parti ve solun temsili de CHP ile yeniden iki bloklu bir Meclis aritmetiği oluşmuştur.

Bu çalışmada Başkanlık Sisteminin siyasal uzlaşma bağlamında ele alınması ve Cumhuriyet İttifakı örneğinde işlenmesi neticesinde Başkanlık Sistemi için en çok kullanılan olumlu ve olumsuz ifadeleri ile bilgileri aşağıda verilmektedir:

a) Olumlu dil ifadeleri ve bilgileri:

-*Yeni Türkiye*: “Yeni Türkiye” ifadesi ilk önce Recep Tayyip Erdoğan Tarafından kullanılmıştır. Erdoğan, 2015 yılında Ankara, Gölbaşı’nda yaptığı konuşmasında, Yeni Türkiye ifadesini kavramsallaştırmış ve Osmanlı döneminde kalma “Kızıllema” (TCCB, 2015) kavramıyla aynı ülkü birliği içinde değerlendirmiştir. Daha sonrasında Başkanlık Sistemine destek veren yazılar arasında yaklaşık “yüzde on beşinde” (Bayram, Salih, 2016, s. 47) bu ifade kullanılmıştır. Esasında Yeni Türkiye ifadesinin kavramsallaşması neticesinde 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde bu ifade AK Parti’nin seçim beyannamesi başlığında yer almıştır. “Yeni Türkiye Yolunda Daima Adalet Daima Kalkınma” (AK Parti , 2015) başlığı ile ortaya konan beyanname de yeni Türkiye kavramı olarak toplam yirmi sekiz defa kullanılmıştır. Yeni Türkiye kavramının kullanımında öne çıkan ve siyasal uzlaşma bağlamında değerlendirilen ifadeler şu şekildedir:

a) Yeni Türkiye’de şiarımız; etnik kimliği, mezhebi ve inancı ne olursa olsun herkesi bağrına basan, onları eşit vatandaşlık ile evrensel ilke ve değerler temelinde demokratik bir ortak yaşam bilincine ulaştıran bir anlayışı, daha güçlü bir şekilde hayata geçirmektir.

b) Yeni Türkiye’nin darbe dönemi ürünü olan bir Anayasa ile inşa edilemeyeceği bilinciyle, 2011 seçimleri sonrası yeni anayasa çağrısını yineledi. 25 aylık çalışma sonunda toplam 172 madde kaleme alıp, 40’tan fazlası temel hak ve hürriyetler alanında olmak üzere 60 maddede uzlaşıya vardı.

c) Yeni Türkiye’nin daha sağlam temellere kavuşacağı bu dönemde, söz de karar da yine yüce milletimizin olacaktır.

ç) Yeni Türkiye’nin katılımcı, çoğulcu, özgürlükçü, demokratik ve sivil bir anayasa ile yönetilmesini sağlayacağız.

d) Yeni Türkiye vizyonumuza uygun bir sistem arayışını sürdürmek ve çözüm bulmak zorundayız.

e) Yeni Türkiye vizyonumuzun ihtiyaç duyduğu etkin ve dinamik yönetim dolayısıyla, başkanlık sisteminin daha uygun bir yönetim modeli olduğuna inanıyoruz.

f) Yeni Türkiye'nin ekonomi politikalarının esası, iç ve dış nedenlerine yoğunlaşarak cari açığı düşürmeye devam ederken, büyümeyi daha iyi bir ödemeler dengesi bilançosuyla gerçekleştirmek şeklinde olacaktır.

g) Yeni Türkiye, insanı merkeze alan, özgürlük alanlarının genişletildiği, tabuların yıkılıp yasakların kaldırıldığı, daha demokratik, her alanda kaliteye odaklanmış bir dönemi ifade etmektedir.

ğ) Yeni Türkiye, nicelik ile nitelik, yerlilik ile dünyaya açıklık, geçmiş ile gelecek, teknik ile estetik, modernlik ile gelenek, kalkınma ile medeniyet arasında kurulan büyük denge demektir.

h) Yeni Türkiye'de hizmet siyaseti, medeniyet siyaseti ile birlikte yürüyecek, her alanda insanı merkeze alan ve ihya eden bir yaklaşım hâkim olacak.

ı) Yeni Türkiye'de özgürlükler ile sorumluluklar, haklar ile görevler yan yana olacak.

i) Yeni Türkiye'de vatandaşlık ile kardeşlik, tarihdaşlık ile kaderdaşlık birlikte olacak.

j) Yeni Türkiye hoşgörüsüyle, çoğulculuğuyla büyük bir medeniyetin mirasçısı olarak birbirine ve dünyaya açık insanların ülkesi olacak.

2015 yılı seçim beyannamesinde kullanılan Yeni Türkiye ifadesi siyasal uzlaşma bağlamında ele alındığında şu mesajları öne çıkarmaktadır: Kardeşlik, hoşgörü, özgürlükler, hizmet, herkesin eşit imkânâna sahip olması, yeni bir sistem arayışı, demokratik bir yaşam kültürü ve milli egemenlik.

-Mevcut Parlamenter Sistemi: Başkanlık Sistemini destekleyici mahiyette en çok kullanılan ifadeler arasında “mevcut parlamenter” ifadesi gelmekte ve “eski – yeni” algısıyla Türk siyasetini dönemlere ayırmaktadır. “Eski siyaset” algısı oluşturularak, demokrasi dışı müdahaleler, özgürlükler, ağır işleyiş, hukukun yetersizliği, yönetimin güçlülüğü, Türkiye'nin bağımsızlığı şeklinde birey – toplum ve devlet yapısında geleceğe dönük bir hedef koyma işareti etmektedir.

Böylece daha önce sıklıkla Recep Tayyip Erdoğan tarafından kullanılan 2023, 2053 ve 2071 hedefleri ifadeleriyle birleşmekte ve “Güçlü ve Büyük Türkiye” söylemiyle kolektif bir motivasyonu temsil etmektedir. Bu ifade yoluyla parlamenter sisteme eleştiriler getirilmekte ve akabinde önerilen Başkanlık Sisteminin bahsi geçen sorunları çözeceği ifade edilmektedir.

-*Cumhurbaşkanlığı Seçimi*: 2014 yılı itibariyle Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile fiili yeni dönem algısı oluşmakta ve böylece 2007 yılı referandumu ile başlayan süreç halkın cumhurbaşkanını seçmesiyle son bulmaktadır. Bundan sonra ise hükümette çift başlılık gibi konular üzerinden tartışmalar devam etmekte ve başkanlık sistemine geçiş için uygun zemin oluşturulmak istenmektedir.

-*Siyasal Sistem*: Siyasal Sistem ifadesi diğer argümanlarla birlikte eski – yeni ayrımına işaret etmektedir. Genel olarak siyasal sistemin ikibinli yıllara yeterli gelmediği üzerine geliştirilen tartışmalarda cumhuriyetin mufaza edilerek ileri demokrasiye geçilmesi için mevcut siyasal sistemin değiştirilmesi, iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi önerilmektedir.

Sistem değişikliği üzerine ifade edilen yazı ve düşüncelerde daha çok “Başkanlık sisteminin de parlamenter sistem ve yarı başkanlık sistemi gibi demokratik hükümet modellerinden biri olduğu ve genel olarak hükümet modelleri üzerinden” (Bayram, Salih, 2016, s. 56) tartışmaların yönünün belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

b) Olumsuz dil ifadeleri ve bilgileri

-*Tek Adam*: Tek adam, ifadesi Kemal Kılıçdaroğlu ve CHP parti yöneticileri tarafından Başkanlık Sisteminin sonucunda oluşacağı ileri sürülen diktatör yönetimi ifade etmek için kullanılmaktadır. 18 Temmuz 2017 tarihinde Kemal Kılıçdaroğlu partisinin grup toplantısında yaptığı konuşmasında *tek adam* ifadesini kullanarak, “Onlar tek adam rejiminden otoriter bir rejimden bahsediyorlar. Şimdi iç tüzük getirmişler, “efendim muhalefet TBMM’de çok konuşuyor. AKP’nin bir siyaset akademisi var. Herkesin dikkatle dinlemesini istiyorum Onuncu dönem ders notlarında şöyle yazıyor: Ayrıca siyaset sadece demokratik yollardan yapılmaz. Kendi politikalarınızı yürütmenize engel olabilecek muhalefeti fiziken ortadan kaldırmak, hapsedmek, korkutmak, sindirmek de siyasi faaliyetin kapsamı içinde görülebilir.” (Hürriyet, 2017). Erdoğan’ın muhalefeti susturmak ve gerektiğinde siyaset dışı yollarla bunu gerçekleştirmek istediğini bu yüzden de tek adama yönelik bir siyasal sistem geliştirmek istediğini belirtmektedir.

-*Yasama organının pasifize edilmesi*: Başkanlık Sistemine gelen eleştiriler arasında en çok öne çıkan bir ifade yasama organının pasifize edilerek Meclis’in yetkinliğini kaybetmesi ve ülkenin Cumhurbaşkanı kararnameleriyle yönetilmesi doğrultusundadır. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, 23 Nisan 2019 yılında Meclis’te, 23 Nisan Özel Oturumunda yaptığı konuşmada bu doğrultudaki eleştirilerini şu ifadelerle belirtmiştir. “Egemenliğin kullanılmasının hiçbir surette, hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmaması... Yani yasama,

yürütme ve yargı, demokrasinin olmazsa olmazıdır... Kuvvetler ayrılığı aynı zamanda gücün demokratik kurallar içinde denetlenmesidir... Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yetkileri kısıtlanmış, denge ve denetleme mekanizmaları yok edilmiş, denetimsiz bir yürütme organı yani iktidar yaratılmıştır... Cumhurbaşkanı, kararnameler yoluyla Meclisin yasama yetkisine fiilen ortak olmuştur... Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı fiilen sona ermiştir... Partili Cumhurbaşkanı, devleti ve milleti temsil etmek yerine, belli bir siyasi görüşün temsilcisi haline gelmiştir.” (Cumhuriyet, 2019).

4.2. Bulgular ve Cumhur İttifakının Yazılı Basındaki Temsilinin Analizi

Bu bölümde Cumhur İttifakının siyasal uzlaşya dair medyaya yansıyan haberlerin incelenerek analizi yer almaktadır. Cumhur İttifakının başlangıç, kuruluş, ortak seçim kampanyaları sürecini kapsayan altı önemli konu aşağıdaki başlıklarda sınıflandırılarak incelenmektedir. İncelemede ana akım medyada yer alan Milliyet, Hürriyet, Sabah, Haber Türk, Cumhuriyet ve Sözcü gazetelerinin ilk sayfalarında siyasal uzlaş bağlamında olumlu – olumsuz ifadeler yer almaktadır. 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri ise AK Parti ve MHP tarafından belediye başkanlıkları için ortak gösterilen adaylar ile iki partinin iş birliği yaptığı belediyelerin incelenmesinden oluşmakta ve iki parti liderinin ortak düzenledikleri mitingleri analiz edilmektedir.

Gazete içeriklerinin araştırılması ve analiz edilmesi metin analizi ile ilgilidir. Gazeteler genel olarak günlük basılan ve bir önceki güne dair genel ve özel bilgi ve olayları kamusal ifade ile geniş kitlelere bildirmeye yönelik yazılı medya araçlarıdır. Gazetelerde uygulanan yayın politikaları bir gazetenin genel yayın anlayışını ortaya koymakta ve insan, toplum ve çevreyi ilgilendiren her türlü konuda belli bir anlayış çerçevesi içinde yayıncılık yapmayı gerekli kılmakta veya tercih ettirmektedir. Bu bakımdan gazete metinlerinin analizinde farklı gazetelerin incelenmesi ve bunun belli bir periyotta ele alınması gazetelerin kamusal olayları nasıl temsil ettiklerini ortaya koymada katkı sunmaktadır.

Bu çalışmada ele alınan ulusal gazeteler temsil ettikleri fikir, düşünce ve toplumsal kitleler ile günlük yayın politikası olan ve baskı sayısı noktasında öne çıkan gazeteler olmakta, böylece iktidar dili ile muhalif dili kapsayan geniş bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmaktadır. Böylece gazetelerin internet sayfaları üzerinden incelemeleri yapılmış ve elde edilen verilen ampirik bir bilgi geliştirmek için incelenmeye ve yorumlanmaya tabi tutulmuştur.

Araştırmada incelenen altı gazetenin ilk sayfalarında Cumhur İttifakı ve bu ittifakta yer alan siyasal partilerin araştırılan dönemlere dair haber analizi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda ele alınan haberlerin öncelikli olarak başlığı ele alındı ve devamında habere ilişkin ilk sayfada yer verilen temel metinler değerlendirildi. Göze çarpma teorisi ve gündem kurma teorisi bağlamında, haber ve metinlerin iç sayfalarda yer alan ayrıntıları araştırma kapsamına alınmadı. Çalışmada elde edilen bulguların sınıflandırılması aşağıdaki gibidir:

	7 Ağu. Yenikapı Mit. (2016)		16 Nis. 2017 Referandumu		21 Şub. 2018 Kanun Tek.		4 May. 2018 Cumhur İttifakı Pro.		24 Haz. 2018 Cumhurbaşkanı ve Gen. Seç.		Toplam
Milliyet	Olumlu	9	Olumlu	8	Olumlu	1	Olumlu	4	Olumlu	3	25
	Nötr	-	Nötr	14	Nötr	5	Nötr	4	Nötr	7	30
	Olumsuz	-	Olumsuz	6	Olumsuz	1	Olumsuz	-	Olumsuz	2	9
	Toplam	9	Toplam	28	Toplam	7	Toplam	8	Toplam	12	64
Hürriyet	Olumlu	9	Olumlu	3	Olumlu	1	Olumlu	-	Olumlu	-	13
	Nötr	-	Nötr	18	Nötr	2	Nötr	9	Nötr	7	36
	Olumsuz	-	Olumsuz	4	Olumsuz	4	Olumsuz	-	Olumsuz	-	8
	Toplam	9	Toplam	25	Toplam	7	Toplam	9	Toplam	7	57
Sabah	Olumlu	7	Olumlu	15	Olumlu	2	Olumlu	3	Olumlu	3	30
	Nötr	-	Nötr	10	Nötr	-	Nötr	6	Nötr	7	23
	Olumsuz	-	Olumsuz	-	Olumsuz	-	Olumsuz	-	Olumsuz	-	-
	Toplam	7	Toplam	25	Toplam	2	Toplam	9	Toplam	10	53
Haber Türk	Olumlu	8	Olumlu	9	Olumlu	-	Olumlu	-	Olumlu	1	18
	Nötr	-	Nötr	13	Nötr	6	Nötr	3	Nötr	10	32
	Olumsuz	-	Olumsuz	6	Olumsuz	2	Olumsuz	-	Olumsuz	1	9
	Toplam	8	Toplam	28	Toplam	8	Toplam	3	Toplam	12	59
Cumhuriyet	Olumlu	3	Olumlu	-	Olumlu	-	Olumlu	-	Olumlu	-	3
	Nötr	-	Nötr	10	Nötr	1	Nötr	9	Nötr	15	35
	Olumsuz	3	Olumsuz	25	Olumsuz	6	Olumsuz	2	Olumsuz	13	49
	Toplam	6	Toplam	35	Toplam	7	Toplam	11	Toplam	28	87
	Olumlu	4	Olumlu	-	Olumlu	-	Olumlu	-	Olumlu	-	4

Sözcü	Nötr	2	Nötr	26	Nötr	3	Nötr	2	Nötr	19	52
	Olumsuz	-	Olumsuz	32	Olumsuz	4	Olumsuz	7	Olumsuz	10	53
	Toplam	6	Toplam	58	Toplam	7	Toplam	9	Toplam	29	109

(Tablo 13. Gazetelerin İlk Sayfa Taramaları)

Gazetelerin ilk sayfalarında toplam 459 haber tespit edilmiştir. Bunlardan 93'ü Cumhuriyet İttifakı ve ittifaka yönelik olumlu haberleri; 238'i olumlu ve olumsuz şekilde yansıtılmayan nötr haberleri; 128'i olumsuz dil kurgusuyla başlığa sahip olan haberleri içermektedir. Toplam haberleri yüzdelik olarak gösterdiğimizde ise aşağıdaki şekilde haberlerin dağılımı görülmektedir:

Toplam haber Sayısı : 459 (%100)

Olumlu Haber Sayısı : 93 (%20,2)

Nötr Haber Sayısı : 238 (%51,9)

Olumsuz Haber Sayısı:128 (%27,9)

Haberlerin gazetelere göre istatistiksel dağılımı ise şöyle görülmektedir:

Milliyet Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber : 64 (%100)

Olumlu Haber Sayısı : 25 (%39,1)

Nötr Haber Sayısı : 30 (%46,8)

Olumsuz Haber Sayısı :9 (%14,1)

Hürriyet Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber : 57 (%100)

Olumlu Haber Sayısı : 13 (%22,8)

Nötr Haber Sayısı : 36 (%63,1)

Olumsuz Haber Sayısı :8 (%14,1)

Sabah Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber : 53 (%100)

Olumlu Haber Sayısı : 130 (%56,6)

Nötr Haber Sayısı : 23 (%43,4)

Olumsuz Haber Sayısı :- (%--)

Haber Türk Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber	: 59 (%100)
Olumlu Haber Sayısı	: 18 (%30,5)
Nötr Haber Sayısı	: 32 (%54,2)
Olumsuz Haber Sayısı	:9 (%15,3)

Cumhuriyet Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber	: 87 (%100)
Olumlu Haber Sayısı	: 3 (%3,4)
Nötr Haber Sayısı	: 35 (%40,2)
Olumsuz Haber Sayısı	:49(%54,4)

Sözcü Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber	: 109 (%100)
Olumlu Haber Sayısı	: 4 (%3,6)
Nötr Haber Sayısı	: 52 (%47,2)
Olumsuz Haber Sayısı	:53 (%48,7)

Araştırmada gazetelerin haber başlıklarında kullandığı ve öne çıkan olumlu / olumsuz ifade ve kavramlar aşağıda yer almaktadır:

Haber Başlıklarında Geçen Olumlu Kavram ve	Haber Başlıklarında Geçen Olumsuz Kavram ve
Tek yürek	Eksik demokrasi
Milli / yerli	Atatürk'ü gölgede bırakma
Yeni / Büyük / Güçlü Türkiye	Karanlık gelecek
Milletin iradesi / milli irade	Mühürsüz seçim
Uzlaşma	Sine-i Millet
İleri Demokrasi	Yeni devlet / kimin devleti
Mutabakat zemini / milli mutabakat	Eyalet / federasyon
Diriliş	OHAL
Yeni sistem	Tek adam
İstikrar	Baraj ittifakı / çıkar ittifakı
Aydınlık yarınlar	Koalisyon
İlkeler ittifakı	Saray sözcüsü
	Diktatör

Olumlu nitelikte kullanılan kavram ve ifadelerde genel olarak gelecek, yerli ve millilik, milli irade, ileri demokrasi ile istikrar öne çıkmaktadır. Olumsuz kavram ve ifadelerde ise tek adam, karanlık gelecek, OHAL, eyalet ve bölünme, çıkar ittifakı ve koalisyon öne çıkmaktadır.

4.2.1. 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi İncelemesi

7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitinginden sonra Türk siyasetinde önceki dönemlerde gözükmeyen bir şekilde partiler arası ittifaklar konuşulmaya başlandı. Darbe girişimine karşı milletin kendini savunma mücadelesi, sokaklara çıkması ve askerin karşısında durması siyasetin de dikkatini çekmiştir. Böylece farklı siyasal kesimlerde yer alan bireylerin antidemokratik müdahalelere karşı sergilediği ortak duruş toplumsal iradenin siyasete de yansımaya yol açmıştır. Yenikapı mitinginde konuşan Recep Tayyip Erdoğan konuşmasında “birlik ve beraberliğe (7), 2023 hedeflerine (1), esarete (8), anayasa değişikliğine (1) ve milli iradeye (1)” (TCCB, 2016) kez vurgu yaptı. Konuşmanın ana eksenini tüm iç ve dış güçlere karşı birlik, beraberlik ve siyaset üstü bir ittifak algısına çağrıda bulunan Recep Tayyip Erdoğan, devlet ve millet bütünlüğü için siyasetin ortak kararlılıkla yol yürütmesine dair görüşlerini belirtmiştir.

Yenikapı mitinginde konuşma yapan Devlet Bahçeli, “kardeşliğe (8), Türk Milletine (10), iradeye (2), milli birlik (1) ve milli uzlaşmaya (1)” (Devlet Bahçeli'nin Yenikapı Miting Konuşması, 2022) kez vurgu yaparak ileriki dönemlere dair siyasetin yeni bir yol takip edeceğinin mesajını vermektedir. Böylece kurulacak olan Cumhur İttifakı'nın kurucu ifadeleri Yenikapı Mitingiyle ifade edilmiş olunmuştur. Cumhur İttifakına giden bu süreçte AK Parti, MHP ve sonrasında BBP siyasal uzlaşmaya dönük ilk ciddi adım 16 Nisan 2017 Anayasa Referandumuyla atılmış olundu. 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitinginin medyadaki temsilini ele aldığımızda aşağıdaki tabloda dört gazetenin on beş günlük (bir hafta öncesi ve bir hafta sonrası) dönemde konuyu ilk sayfalarına ve manşetlerine nasıl taşıdıklarını görmekteyiz.

Gazete	Tarih	Manşet
Milliyet	2 Ağustos 2016	Tarihi Çağrı
Milliyet	4 Ağustos 2016	Devlet Bahçeli Mitinge Katılıyor
Milliyet	6 Ağustos 2016	Erdoğan: Tek Yürek Olacağız (SÜR MANŞET) Milli Miting (MANŞET)
Milliyet	7 Ağustos 2016	Demokrasinin Yenikapı'sı (MANŞET)
Milliyet	8 Ağustos 2016	Yeni Türkiye Doğuyor / Demokrasi Buluşması (MANŞET)
Milliyet	9 Ağustos 2016	Millet Yine Çelik İradesini Gösterdi Liderler Katılımdan Etkilendi Tarihi Mitingden Tarihi Ziyarete

Hürriyet	2 Ağustos 2016	Muhalefete Yenikapı Daveti
Hürriyet	4 Ağustos 2016	Yıldırım Aradı Bahçeli Gidiyor
Hürriyet	5 ağustos 2016	Gece Miting Diploması
Hürriyet	6 Ağustos 2016	Kılıçdaroğlu: Uzlaşma İçin Oradayız (MANŞET)
Hürriyet	7 Ağustos 2016	Erdoğan: Bu İşin Bittiğine İnanmıyorum (MANŞET)
Hürriyet	8 Ağustos 2016	Benim Güzel Ülkem / Milyonlar Dünyaya Demokrasi Diye Haykırdı (MANŞET)
Hürriyet	9 Ağustos 2016	O Meydan Fevkalade ÜST MANŞET
Hürriyet	10 Ağustos 2016	Böyle Bir Mitingi Yaparsa Türkler Yapar / Binali Yıldırım: Yenikapı mutabakat zeminini gözümüz gibi koruyacağız
Sabah	2 Ağustos 2016	Erdoğan, Bahçeli ve Kılıçdaroğlu'nu Yenikapı'ya Davet Etti
Sabah	4 Ağustos 2016	Bahçeli de Dev Mitingde
Sabah	5 Ağustos 2016	Yenikapı'da Büyük Buluşma
Sabah	6 Ağustos 2016	79 milyon Tek Yürek (SÜRMANŞET)
Sabah	7 Ağustos 2016	Rehavet Yok Bu İş Tamamen Bitmedi (MANŞET)
Sabah	8 Ağustos 2016	Yeni Türkiye'nin Diriliş Destanı (MANŞET)
Sabah	9 Ağustos 2016	Avrupa Demokrasi Destanına Kör (MANŞET)
Haber Türk	2 Ağustos 2016	Normalleşme Temasları
Haber Türk	4 Ağustos	Yenikapı'da Milletimle Olacağım (Bahçeli)
Haber Türk	6 Ağustos 2016	Demokrasiye Yenikapı
Haber Türk	7 Ağustos 2016	15 Temmuz Demokrasi Şehitlerimize Minnettarız (MANŞET)
Haber Türk	8 Ağustos 2016	Tek Millet (MANŞET)
Haber Türk	9 Ağustos 2016	Yeni Kapı Kritik Virajdı
Haber Türk	12 Ağustos 2016	Yenikapı'dan Sonra Dağkapı Ruhu (MANŞET)
Haber Türk	13 Ağustos 2016	Dağkapı Heyecanı: Yenikapı'dan sonra Dağkapı heyecanı
Cumhuriyet	2 Ağustos 2016	Mitinge izin var 30 Ağustos'a yok!
Cumhuriyet	5 Ağustos 2016	Cumhuriyet ve Demokrasi için Gündoğdu Mitingi (CHP tarafından organize edilen birlik mitingi)
Cumhuriyet	6 Ağustos 2016	Kılıçdaroğlu Mitinge Katılıyor: CHP'den Yenikapı Kriterleri
Cumhuriyet	7 Ağustos 2016	İstanbul'da Miting Seferberliği: Yenikapı Buluşması
Cumhuriyet	8 Ağustos 2016	Eksik Demokrasi: Farklı partilerden darbeye karşı milyonları bir yan yana getiren mitingde HDP yoktu, asker vardı. (Manşet)
Cumhuriyet	9 Ağustos 2016	CHP'de İdam ve Akar Rahatsızlığı (manşet) (Parti Yönetiminin gündeminde Yenikapı mitingindeki sürprizler vardı.
Cumhuriyet	9 Ağustos 2016	Atatürk'ü Gölgede Bırakma Fırsatı (Yenikapı Mitingi Dünya Basınında
Cumhuriyet	10 Ağustos 2016	Başbakan Yıldırım: 7 Ağustos Bir Dönüm Noktası
Sözcü	5 Ağustos 2016	Kılıçdaroğlu'na Yenikapı Israrı
Sözcü	6 Ağustos 2016	Kılıçdaroğlu Yenikapı'ya Gidiyor: Atatürk Posterinden Daha Büyük Poster Olmasın
Sözcü	7 Ağustos 2016	Bayrağını Al Mitinge Koş (Üst Manşet)
Sözcü	7 Ağustos 2016	Kumaş ve Vitrin (Köşe Yazısı) Kılıçdaroğlu'nun Mitinge katılmasının önemi.
Sözcü	8 Ağustos 2016	İşte Tek Millet Tek Kayrak (Manşet) (Liderlerin kuliste bir arada fotoğrafı ile haber verilmiş)
Sözcü	8 Ağustos 2016	Milletçe El Ele (Köşe Yazısı)
Sözcü	9 Ağustos 2016	Yenikapı (Köşe Yazısı)
Sözcü	9 Ağustos 2016	Bir Mitingin Ardından (Köşe Yazısı)

(Tablo 14. 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi)

7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi ile 15 Temmuz Darbe teşebbüsünden sonra Türk siyasetinde iktidar ve muhalefet liderleri milli menfaatler doğrultusunda halkın karşısında ortak bir programla, İstanbul Yenikapı’da çıktılar. İlerleyen dönemlerde Türk siyasetinin kazanacağı yeni karakterinin ilk somut işareti olması bakımından Yenikapı Mitingi siyasette son dönem tartışmaların siyasal ittifak ve uzlaşma iklimini zorladığı bir başlangıç olma karakterindedir. Yenikapı Mitingi’ne yönelik ilk sayfaya taşınan haberlerde isim olarak Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Bahçeli, Kemal Kılıçdaroğlu ve Binali Yıldırım üzerinden haberler verilmektedir. Tarama yapılan zaman aralığında gazetelerin ilk sayfalarında konuya dair toplam kırk dokuz haber görülmektedir. Cumhuriyet’in zemini olma hüviyetindeki bu olgu medya temsili bakımından incelendiğinde aşağıdaki sonuçları görmekteyiz:

Araştırma konusuna ilişkin medyada çıkan haberleri olumlu, nötr ve olumsuz olarak tasniflediğimizde şu sonuca ulaşmaktayız:

Olumlu haber sayısı, 40; nötr haber sayısı, 5; olumsuz haber sayısı, 4 olarak görülmektedir. Haberlerde olumlu dilde uzlaşma, birliktelik ve tek yürek öne çıkarken olumsuz ifadeler arasında en çok dayatma, eksik demokrasi ve Atatürk’ü gölgede bırakma yer almaktadır.

Milliyet Gazetesi: 2 Ağustos 2016 tarihinde gazetenin birinci sayfasında tarihi çağrı olarak verilen haber devamında Devlet Bahçeli’nin mitinge katıldığı haberleri ile devam ettirmiştir. Miting öncesi son hafta içinde Yenikapı Mitingi gazetede iki gün üst üste manşetten haber olarak verilmiş ve miting sonrası gün ise Yeni Türkiye Doğuyor manşeti ile işlenmiştir.

Hürriyet Gazetesi: Hürriyet Gazetesi, 2 Ağustos 2016 tarihinde “*Muhalefete Yenikapı Daveti*” haberi ile mitingi okuyucularına duyurdu. Devamında Kılıçdaroğlu’nun “*Uzlaşma İçin Oradayız*” ifadesine yer veren gazete, miting günü ve sonrasında ise dört gün haberi manşetine taşıyarak miting ile demokrasi ve Türk siyasetinin birliğine yönelik içerikler üretmiştir.

Sabah Gazetesi: Sabah Gazetesi, 2 Ağustos 2016 tarihinde Erdoğan, “*Bahçeli ve Kılıçdaroğlu’nu Yenikapı’ya Davet Etti*” haberi ile konuya yaklaşmış ve devamında Bahçeli’nin mitinge katılacağını duyurmuş ve miting manşetine taşıyarak “*Yeni Türkiye’nin Diriliş Destanı ve 79 Milyon Tek Yürek*” manşetleri ile birlik ve beraberlik vurgusu yapmıştır.

Haber Türk: Haber Türk Gazetesi, 2 Ağustos 2016 günü “*Normalleşme Temasları*” ile haberi ele alırken FETÖ darbe teşebbüsü sonrasında liderler arasında oluşan diyaloga işaret etmiştir. Devamında Bahçeli’nin mitinge katılım haberini ilk sayfaya taşıyan gazete, 7 Ağustos ve devamında konuyu üç defa manşetine taşıyarak, “*Tek Millet*” vurgusu yapmıştır.

Gazete, diğerlerinden farklı olarak *Yenikapı Ruhu* olarak ifade ettiği mitingin benzer bir uygulamasının ise “*Dağkapı Mitingi*” olarak Doğu illerini de kapsayacağını iki gün ilk sayfasında, “*Dağkapı Heyecanı*” haberiyle taşımıştır.

Gazete manşetinde, Normalleşme Temasları ifadesiyle verdiği haberin alt metninde, “*Devletin yapısı, sivil – asker dengesi yeniden şekillenirken liderler de yeni sayfa açıyor. Başbakan Binali Yıldırım ile CHP Lideri Kılıçdaroğlu CHP Genel Merkezinde görüştü. Üç önemli karar çıktı: Yeni Anayasa için komisyon, mağduriyetleri engellemek için diyalog heyeti, FETÖ’yü finansal yönden çöktecek kanun hükmünde kararnamelerde ortak çalışılacak.*” (NTV, 2016).

Haber metninde siyaset kurumunun iktidar ve muhalefetiyle ortak bir konu/sorun etrafında mutabık olduğu ve siyasal uzlaşi zemini oluşturulması yönünde bir iş birliği içeriği görülmektedir.

Cumhuriyet: Cumhuriyet gazetesi konuyu sekiz defa ilk sayfasına taşımıştır. 2 Ağustos tarihli gazetede “*Mitinge İzin Var 30 Ağustos’a Yok*” başlığı ile Yenikapı Mitingi ilk defa gazetede işlenmiştir. Burada eleştirel bir yöntem kullanılmakta ve darbe girişimi akabinde devlet aygıtında birçok iş ve işleyişte meydana gelen değişiklik veya KHK (Kanun Hükmünde Kararname) ile devlet yönetiminde keyfiliğin ileri çıktığı vurgulanmaktadır.

Böylece 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarında süregelen 30 Ağustos Resepsiyon ve kutlamalarının yapılmayacak olması mevcut iktidarın rejimle olan sorunsal alanı olarak habere taşınmıştır.

Yenikapı kavramına eleştirel olarak yaklaşan gazete 5 Ağustos tarihli baskısında ilk sayfasına “*Gündoğdu*” mitingini öne çıkarmakta ve CHP tarafından düzenlenen mitinglerini vurgulamaktadır.

Gazete 8 Ağustos tarihli baskısında ise Yenikapı Mitingini HDP’nin mitinge davet edilmemesi ve askerlerin orada yer alması çerçevesinde manşetine taşıyıp eleştirmektedir. Gazete ayrıca 9 Ağustos tarihli baskısında Yenikapı Mitingini içerik olarak eleştirmeye devam etmekte ve mitingde liderlerin konuşması üzerinden hem Atatürk’ün öne çıkarılmadığını hem de idam gibi konuların gündeme alınması ile demokrasinin darbe aldığını vurgulayıp eleştirmektedir.

Sözcü: Sözcü Gazetesi konuyu sekiz defa ilk sayfasına taşımakta ve genel olarak eleştirel bir dil kullanmaktadır. 5 Ağustos tarihinde konuyu Kemal Kılıçdaroğlu'nun mitinge ısrarla davet edilmesi noktasından ele alan gazete Kılıçdaroğlu'nun mitinge katılma şartını ise "Atatürk posterinden başka posterin ve Türk Bayrağından başka parti bayrağının yer almaması" olarak işlemektedir.

Gazete 7 Ağustos tarihinde miting günü baskısında "Bayrağını Al Mitinge Koş" manşetiyle Türk bayrakları ile haberi işlemektedir. Gazete deam eden baskılarında konuyu daha çok köşe yazarları üzerinden ele almakta ve Kılıçdaroğlu'nun mitinge katılmasının önemi ile AK Parti'nin özeleştirisi yapmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır.

4.2.2. 16 Nisan 2017 Referandumu ve Cumhur İttifakı İncelemesi

AK Parti 2002 yılından beri elde ettiği iktidarlığı döneminde parlamenter sistemin eksikliğini birçok mecrada dile getirmiş, Başkanlık modeline dair tartışmalar başlatmıştır. "15 Temmuz darbe teşebbüsünden sonra iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi, ülkenin içinde bulunduğu durumu bir beka sorunu olarak nitelendirmiştir." (Aksoy, 2019, s. 28). "Beka" söylemine etki eden 15 Temmuz darbe girişimi AK Parti ve MHP'yi bir araya getirerek ülkenin güvenlikle ilgili durumunu savunarak daha öncesinde tartışılmaya başlanan Başkanlık Sistemine yönelik yasal hazırlıklar gündeme gelmiştir. Beka söylemine MHP'den de karşılık gelerek, Türkiye'nin içerden ve dışardan kuşatma altında olduğu ifade edilerek Başkanlık Sistemine geçiş için AK Parti ile birlikte hareket edileceği vurgulanmıştır.

"Türkiye siyasi hayatı için kritik bir dönemeç olarak da kabul edilen 16 Nisan 2017 referandumu, ülkedeki yönetim modelini parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne dönüştürmesi bakımından önem teşkil etmektedir." (Aksoy, 2019, s. 27-28). Referanduma giden süreçte AK Parti Türkiye'deki yönetim sistemini değiştirmeye yönelik bir iletişim stratejisi kurarken buna karşı çıkan muhalif kesim ise konuyu rejim sorunu merkezinde tartışmıştır. "21/1/2017 tarih ve 6771 sayılı. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halkoylaması sonucunda %51,41 "Evet" oyuyla kabul edilmiştir. 18 maddeden oluşan bu anayasa değişikliği ile Anayasanın 70 maddesinde değişiklik yapılmış, Türkiye'nin hükümet sistemi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak değiştirilmiştir." (Barın, 2019, s. 6).

16 Nisan 2017 referandumunu ile Cumhuriyet İttifakının ve oluşacak diğer ittifakların önü açılmış ve siyasal uzlaşısı konusunda partileri bir araya getirecek, yakınlaştıracak ve geçmiş dönemdeki çekişmelerini bırakacak ortak bir program veya seçim gündemi ve adayları ile birlikte hareket etmelerine imkân oluşturmaktadır. Ayrıca 1970’li yıllardan beri belli seviyelerde tartışılan Başkanlık Sistemine yarım asır geçtikten sonra ilk adım atılarak yürütmeye yaşandığı ileri sürülen istikrar sorununun güçlü yürütme ile aşılması yönünde çalışmalara başlanmıştır.

Yenikapı Mitinginden sonra Ekim 2016 tarihine kadar mitingde Erdoğan tarafından bir defa kullanılan *yeni anayasa* ifadesi medyada ciddi manada bir tartışmaya açılmadı. “Eylül 2016’dan itibaren Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin ilk sayfaları ayrıntılı bir şekilde taranmış olup her hangi bir sistem değişikliği haberine rastlanmadığı belirlenmiştir.” (Çakır, 2017, s. 285). Devam eden süreçte 16 Nisan Anayasa referandumuna yönelik öne çıkan açıklamalar ve bu doğrultuda medyadaki yansımaları sırasıyla aşağıda verilmiştir. Araştırmalarda konunun geçtiği tarih ile bir hafta öncesi ve sonraki süre aralığı taranmıştır. “Anayasa, başkanlık, referandum” kelimelerinin eşleştiği haberler ve diğer içerikler dikkate alınmıştır.

a) 11 Ekim 2016; Devlet Bahçeli’nin MHP Grup Toplantısında Yaptığı Konuşma

	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Haber Türk	Cumhuriyet	Sözcü
Olumlu	1	1	-	1	1	-
Olumsuz	-	-	-	1	-	1

(Tablo 15. 11 Ekim 2016 Devlet Bahçeli Grup Toplantısı Konuşması)

Gazetelerin habere olumlu yaklaşımları genel olarak Devlet Bahçeli’nin Erdoğan’a vereceği desteği vurgularken olumsuz içerikler ise Erdoğan’ın fiili başkanlık yapma isteğini ifade etme yönündedir. Milliyet Gazetesinin ilk sayfasında Devlet Bahçeli’nin grup konuşmasından, “Yarım saatte partiden atarım” (NTV, 2016) başlığıyla verilen haberde genel olarak Bahçeli ile Adalet Bakanı Bekir Bozdağ arasında bir anlaşmazlık, uyuşmazlık ve sorun dili kullanılarak, Bahçeli’nin, devletin ilgili kurumlarının başında olan AK Partili yetkililere görevlerini yapmalarına yönelik eleştirisi öne çıkarılmaktadır.

b) 29 Kasım 2016; Abdülhamit Gül ile Mehmet Parsak görüşmeleri

Yaklaşım	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Haber Türk	Cumhuriyet	Sözcü
Olumlu	-	2	2	2	-	-

Olumsuz	1	-	-	1	-	-
---------	---	---	---	---	---	---

(Tablo 16. 29 Kasım 2016 Abdülhamit Gül – Mehmet Parsak Görüşmeleri)

Yeni Anayasa çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen Abdülhamit Gül ile Mehmet Parsak görüşmeleri gazete manşetlerinde daha çok Başbakan Binali Yıldırım ile Devlet Bahçeli'nin açıklamaları ile konu üzerinde anlaşmanın yakınlığına yönelik ifadeleri içermektedir. 30 Kasım 2016 tarihli sayısında Milliyet Gazetesi ilk sayfasında hem Binali Yıldırım'ın hem de Devlet Bahçeli'nin açıklamalarına aynı anda yer vermektedir. Binali Yıldırım'ın "Teklifin olgunlaştığı"na yönelik açıklamasını Devlet Bahçeli'nin "Pürüzler aşıldıktan sonra gelir" açıklamasıyla destek verilmektedir.

c) 1 Aralık 2016; Binali Yıldırım ve Devlet Bahçeli tarafından uzlaşmanın duyurulması

Araştırmalarda konunun geçtiği tarih ile bir hafta sonraki süre aralığı taranmıştır "Anayasa, başkanlık, referandum ve uzlaşma" kelimelerinin eşleştiği haberler ve diğer içerikler dikkate alınmıştır.

Yaklaşım	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Haber Türk	Cumhuriyet	Sözcü
Olumlu	2	1	2	1	-	1
Olumsuz	2	-	-	2	1	1

(Tablo 17. 1 Aralık 2016 B. Yıldırım ve D. Bahçeli Uzlaşması)

Bu dönemde gazetelerde yer alan eleştirilen ekonomi üzerinde olduğu ve Anayasa değişikliği ile ilgili maddelerin Meclis'e henüz gelmemesine yoğunlaştığı görülmektedir. Olumlu içerikli haberlerde ise referandumun halk tarafından istendiği ve destek gördüğü şeklinde görülmektedir. Hürriyet gazetesi, "Anayasa değişikliği haftaya Meclis'te"; Haber Türk, "Uzlaştılar" sürmanşetiyle; Milliyet, "Görüşmeden uzlaşa çıktı" manşetiyle ve Sabah gazetesi "Türkiye için tarihi uzlaşma" manşetiyle haberi ele almaktadır. Tüm gazetelerde Yıldırım ile Bahçeli'nin yan yana ve tokalaştıkları fotoğrafları yer almaktadır.

d) 10 Aralık 2016; AK Parti, Anayasa değişikliği teklifini TBMM Başkanlığına sundu.

Yaklaşım	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Haber Türk	Cumhuriyet	Sözcü
Olumlu	1	-	2	2	-	-
Olumsuz	1	-	-	2	2	2

(Tablo 18. 10 Aralık 2016 Anayasa Değişikliği Teklifi)

Bu dönemde öne çıkan tartışma başlıkları olumsuz yönde yer alan haberlerde daha çok Anayasa'nın tutarsızlaşacağı, cumhurbaşkanının Anayasa'nın da üzerinde olacağı yönündedir. Buna karşılık olumlu içeriklerde ise hükümetin etkisinin artarak hükümetin denetiminin daha şeffaf olacağı yönünde olmaktadır. Hürriyet gazetesi 11 Aralık 2016 tarihli baskısında konuyu manşetten “Başkanlık için 21 madde” (NTV, 2016) başlığıyla vermekte ve Yıldırım ile Bahçeli'nin tokalaşan fotoğrafını kullanmaktadır. Gazete bir sonraki baskısında, 12 Aralık 2016 tarihli ilk sayfasında, “CHP: Padişahlar bile denetlenirdi” (NTV, 2016) başlığıyla Anayasa değişikliği teklifini eleştirmektedir.

e) 20 Aralık 2016; TBMM Anayasa Komisyonu görüşmelere başladı.

Yaklaşım	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Haber Türk	Cumhuriyet	Sözcü
Olumlu	-	1	2	-	-	-
Olumsuz	1	-	-	3	1	-

(Tablo 19. 20 Aralık Anayasa Komisyonu Görüşmeleri)

Bu dönemde Anayasa değişikliği ve Başkanlık Sistemine yönelik eleştirilerin merkezinde parlamentonun gücünü yitireceği, pasifize olacağı ve özellikle başkanlık seçimi ile parlamento seçimlerinin bir arada yapılmasının parlamentoyu kısıkacına alacağı yönünde ilerlemektedir.

f) 30 Aralık 2016; TBMM Anayasa Komisyonu görüşmeleri tamamladı.

Yaklaşım	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Haber Türk	Cumhuriyet	Sözcü
Olumlu	1	1	-	1	-	-
Olumsuz	1	-	-	-	2	-

(Tablo 20. 30 Aralık 2016 Anayasa Komisyon Görüşmelerinin Tamamlanması)

Milliyet gazetesi haberi yorumsuz vererek, Binali Yıldırım'ın açıklamasını başlığa taşıyarak, “Teklifte başka değişiklik olmaz” ifadesiyle ele almaktadır. Cumhuriyet gazetesi ise konuya eleştirel bir dil ile yaklaşmakta ve “Komisyon Tek Adama Geçit Verdi” başlığını kullanmaktadır. Ayrıca ikinci bir haber oalsak bazı sivil toplum kuruluşlarının 18 maddelik komisyon kararını “Tabuta 18 Çivi” başlığıyla vermekte ve anayasa maddelerinin mevcut devlet yapısına zarar vereceğini ifade etmektedir.

g) 9 Ocak 2017 Komisyonunda kabul edilen teklif Genel Kurul’da görüşülmeye başlandı.

Yaklaşım	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Haber Türk	Cumhuriyet	Sözcü
Olumlu	1	-	2	1	-	-
Olumsuz	2	4	-	1	1	3

(Tablo 21. 9 Ocak 2017 Genel Kurul Teklif Görüşmeleri)

Bu dönem eleştirilerde öne çıkan ifade Anayasa referandumunu ile geçilecek olan Başkanlık Sisteminde bir adayın iki kez cumhurbaşkanı seçilmesi ilkesi yer almakta. Fakat Anayasanın 114. Maddesi değiştirilerek cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis erken seçim kararı alırsa aynı cumhurbaşkanı yeniden adaylığını koyabilir. Bu madde üzerinden başkanlık sistemi tartışmaları Erdoğan’ın kimliği üzerinden yapılmakta ve 2033 yılına kadar Erdoğan’ın muhtemel cumhurbaşkanı olmasının önü açıldığı ileri sürülmektedir. Hürriyet gazetesi 9 Ocak 2017 tarihli baskısında ilk sayfada Kılıçdaroğlu’nun açıklamalarına yer vermekte ve “Gerçek darbe 20 Temmuz” başlığını kullanmaktadır. Haberin içinde 15 Temmuz’u kontrollü darbe girişimi olarak ifade etmekte ve “20 Temmuz tarihinde parlamentodan alınan OHAL yetkisinin gerçek manada bir darbe olduğunu” (NTV, 2017) ifade etmektedir. Böylece Genel Kurul’da görüşülmeye başlanan Anayasa Teklifini 20 Temmuz’la ilişkilendirerek, çok daha büyük bir sorun olduğunu ifade etmektedir.

Genel kurul görüşmelerinde Meclis’te yaşanan kavgalar gündemde öne çıkmaktadır. AK Parti Ankara Milletvekili Fatih Şahin ve Trabzon Milletvekili Murat Balta bu kavgalarda yaralandılar ve böylece Anayasa referandumu öncesi ilgili değişiklik öngören maddelerin Meclis tartışması siyasal çatışmaya zemin oluşturmaktadır.

Cumhuriyet gazetesi konuyu manşete taşımakta ve “Tehlikeli İnat” manşeti ile tek adam kavramına vurgu yapmaktadır.

h) 21 Ocak 2017; Teklif, TBMM Genel Kurulu’nda kabul edildi.

Yaklaşım	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Haber Türk	Cumhuriyet	Sözcü
Olumlu	5	4	6	2	-	-
Olumsuz	4	1	-	2	1	3

(Tablo 22. 21 Ocak 2017 Anayasa Teklifi Kabulü)

21 Ocak 2017’de Anayasa değişikliği teklifini içeren 18 maddelik yasa tasarısı TBMM Genel Kurulunda kabul edildi. “TBMM Genel Kurulunda teklifin tümü üzerinde yapılan gizli

oynamaya 488 milletvekili katıldı. Oylamada 339 kabul, 142 ret oyu kullanıldı; 5 oy boş çıktı, 2 oy ise geçersiz sayıldı.” (HaberTürk, 2017). Bundan sonraki günlerde konu medyada aralarında ünlü isimlerinde yer aldığı “Evet” “Hayır” kampanyaları üzerinden işlendi.

Sözcü gazetesi konuyu manşete taşımakta ve Atatürk’ün devrettiği yetkilerini öne çıkarmaktadır. Bununla birlikte bir köşe yazısı ilk sayfaya taşınmakta ve “Meclis ikiye bölündü” başlığıyla diğer haberi ele almaktadır. Cumhuriyet gazetesi de “Meclis’e İhanet” başlığıyla konuyu manşete taşımakta ve tek adam ile sınırsız yetki konularını gündemde tutmaktadır.

i) 10 Şubat 2017; Teklif, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından onaylandı.

Yaklaşım	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Haber Türk	Cumhuriyet	Sözcü
Olumlu	2	1	2	1	1	-
Olumsuz	1	2	-	3	1	1

(Tablo 23. 10 Şubat 2017 Anayasa Teklifinin Onaylanması)

Anayasa değişikliğine ilişkin yasa teklifi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 10 Şubat 2017’de onaylandıktan sonra medyada yer alan haberlerin olumlu nitelikteki içeriklerinde ağırlıklı olarak referandumun “Evet” yönünde çıkması, sivilleşme, güçlü ve demokratik bir rejim ifadeleri yer almaktadır. Olumsuz ve eleştirel nitelikteki haber içeriklerinde ise öne çıkan ifadeler arasında hali hazırda cumhurbaşkanının üst düzey yetkilerinin olduğu, şu ana kadar ekonomik istikrarın oluşturulamadığı (Milliyet, 2017) ve bundan sonra da güven vermediği hususları belirtilmektedir.

18 Maddelik Anayasa değişikliği yasa tasarısının medyada tartışılma döngüsü AK Parti MHP iş birliğinden başlayıp Erdoğan’ın kişiliğinde “tek adam” veya “Başkan” algısında ilerlediği görülmektedir. “Ekim – Aralık 2016 tarihleri arasında gazetelerin ilk sayfalarında Başkanlık Sistemi ve Anayasa Değişikliği ile ilgili toplam 79 adet habere” (Çakır, 2017, s. 285) yer verildiği görülmektedir. Haberlerin yapılış tarzı daha çok ilgili liderler tarafından yapılan açıklamalar, parti grup toplantısı konuşmaları ve gazetecilerin sorularına verdikleri cevaplar üzerinden ele alınmaktadır. Bununla birlikte köşe yazılarına taşınan görüşler konuyu olumlu veya olumsuz bakımından ele almaktadır. Ayrıca röportaj olarak sürece hem eleştirel hem de tavsiyelerde bulunan yayınlar da yapıldığı görülmektedir. Haberlerin gazete sayfasına göre dağılımları ise manşet ve manşet altı haber şeklinde olduğu görülmektedir. Haberlerde kullanılan lider görsellerine bakıldığında Sabah gazetesinin Kemal Kılıçdaroğlu’nu hiç kullanmadığı, Hürriyet gazetesinin ise en çok Kemal Kılıçdaroğlu resmiyle haber ürettiği

görülmektedir.

Konuya olumsuz taraftan yaklaştığını varsaydığımız Hürriyet ve Haber Türk haberleri incelendiğinde en çok kullanılan kelime ve kavramları şöyle sıralanmaktadır:

Anayasa Değişikliği, Anayasa Pazarlığı, Anayasa Teklifi, Anayasayı Rafa Kaldırdı, Başkanlık Gelmezse, Başkanlık Tartışması, Dikta Rejimi, Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem, MHP Evet mi Kullanacak, Milletın Kararı, Partili Cumhurbaşkanlığı, Referandum, Tek Derdi Koltuk, Türkiye’yi Böldürmeyeceğiz, Elele Meclise, Koltuk Derdi, Meclisin Feshi, OHAL döneminde, Rejim Değiştirilmez ve Yeni Türkiye ifadeleri öne çıkmaktadır.

Konuya olumlu yaklaşan gazetelerin haber metinlerinde ise: “*Anayasa Değişikliği, Darbeleri Önler, Gazi Meclis, İstikrar İçin Başkanlık, Köklü Reform, Millet Başkanlık diyor, Milletın Kararı, Partili Cumhurbaşkanlığı, Sistem Değişikliği, Ülkenin Bekası, Vesayet Anayasası ve Yeni Türkiye*” kavram ve ifadeleri öne çıkmaktadır. Haber içerikleri bakımından gazetelerin olumlu ve olumsuz ayrımlarına baktığımızda aşağıdaki tabloda verilen içerikler ile gazetelerin konuya yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. (Çakır, 2017, s. 294).

	Olumlu Yaklaşan Gazeteler	Olumsuz Yaklaşan Gazeteler
Bilgilendirme	+	+
Destek	+	-
Eleştiri	-	+
Endişe	-	+
İddia	-	+
Yorum	+	+

(Tablo 24. Haber Dili Niteliği)

Aşağıdaki tabloda 16 Nisan 2017 Referandumu sürecinde 9 Nisan – 22 Nisan 2017 tarihleri arasında gazetelerin ilk sayfalarının taranması sonucu elde edilen haberler yer almaktadır. Gazetelerin konuya yaklaşımı incelendiğinde 2017 Referandumu olumlu dil tarafıyla istikrar, umut, Yeni Türkiye, birlik, gelecek, siyasal istikrar ve demokratikleşme kavramları etrafında işlenmektedir. Olumsuz dil kalıpları arasında öne çıkanlar ise Tek Adam, Erdoğan’ın Devleti, keyfilik, aşırı yetki, karanlık gelecek, eyalet sistemi ve ümitsizlik öne çıkmaktadır. Bu kavramlar etrafında referandum tartışmaları ilk sayfalara taşınmış ve gazetelerde öne çıkarılmıştır.

Gazete	Tarih	Manşet
Milliyet	10 Nisan 2017	Erdoğan: Gel Kimi Denize Döküyorsun Görelim B. Yıldırım: İzmir Bu Dili Kabul Etmez Kılıçdaroğlu: Partililer Karar Verir
Milliyet	11 Nisan 2017	Erdoğan: Darbecilerle İletişim Kurmuş Kılıçdaroğlu: Geleceği Karanlığa Gömmeyin
Milliyet	12 Nisan 2017	Yıldırım: Ona da Hayır dedin buna da Kılıçdaroğlu: Demokrasi destanı yazmak zorundayız
Milliyet	13 Nisan 2017	Erdoğan: Asıl kavgayı perde arkasında veriyoruz Yıldırım: Kara sevdalı oldular Kılıçdaroğlu: İspat etsinler siyaseti bırakırım
Milliyet	14 Nisan 2017	Erdoğan: Eyalet sistemi olmayacak Yıldırım: Evet, şimdi değişim vakti Bahçeli: Ben görevden alırdım Kılıçdaroğlu: Çekişmelere girmeyeceğim
Milliyet	15 Nisan 2017	Yıldırım: Eyalet için madde yok Kılıçdaroğlu: Gelin beraber Cumhuriyeti koruyalım Bahçeli: Erdoğan'ın sözleri yeterli
Milliyet	16 Nisan 2017	Söz Sırası Millette (MANŞET)
Milliyet	17 Nisan 2017	Karar Verildi: Türkiye'nin Zaferi Oldu (MANŞET)
Milliyet	18 Nisan 2017	Erdoğan: yapacağımız Çok İş Var (MANŞET) Yıldırım: kaybeden yok kazanan millet
Milliyet	19 Nisan 2017	Yıldırım: Bunlar beyhude çabalar Kılıçdaroğlu: Bu seçimin adı mühürsüz seçim Bahçeli: Millet defteri kapattı
Milliyet	20 Nisan 2017	16 Nisan Bitti, Sayfa kapandı MHP Kılıçdaroğlu: AİHM'ye gideriz
Milliyet	21 Nisan 2017	Karar Kesin Bu İş Bitti (MANŞET)
Milliyet	22 Nisan 2017	Yıldırım: Bunlar beyhude gayretlerdir
Hürriyet	10 Nisan 2017	B. Yıldırım: Bunların tek bildiği istemezük Kılıçdaroğlu: Tartışalım, beni mahcup edin
Hürriyet	11 Nisan 2017	Erdoğan: Bilseydim Yenikapı'ya Davet Etmezdim Kılıçdaroğlu: Bir Parti Lideri Komutan Olacak
Hürriyet	12 Nisan 2017	Yıldırım: Bunlar aynı bedenin iki kolu gibi Kılıçdaroğlu: Kanıtlamazsa müfteridir
Hürriyet	13 Nisan 2017	Erdoğan: Bu teklifi asıl ana muhalefet getirmeliydi Kılıçdaroğlu: İspat etsinler siyaseti bırakırım Yıldırım: Evet çıkarsa onları da yanağından öpeceğiz
Hürriyet	14 Nisan 2017	Erdoğan: İhanet eden 16 Nisan'da taş kesilecek Yıldırım: Son kullanım tarihleri bu Pazar bitiyor Kılıçdaroğlu: Atatürk tek adam değil önderdi
Hürriyet	15 Nisan 2017	Erdoğan: Bizde eyalet falan olmaz (MANŞET) Yıldırım: Eyalet maddesi ispatlasınlar istifa ederim Kılıçdaroğlu: Eyaleti 50 kez söylediler Bahçeli: AKP'den 7 bilim insanından ses yok
Hürriyet	16 Nisan 2017	Söz Sandıkta (SÜR MANŞET)
Hürriyet	17 Nisan 2017	Yeni Sistem (MANŞET)
Hürriyet	18 Nisan 2017	Başkanlık için Meclis'te Rötuş Kılıçdaroğlu: Yeni Anayasa Çağrısı
Hürriyet	19 Nisan 2017	Kılıçdaroğlu: Bunun adı mühürsüz seçimdir Yıldırım: Sonuca gölge düşürmeye çalışmak beyhude Dilekçe kuyruğu (MANŞET ALTI)

Hürriyet	20 Nisan 2017	CHP Sine-i Milleti tartıştı, vazgeçti
Hürriyet	22 Nisan 2017	Yıldırım: Yenilen pehlivan benzetmesi Kılıçdaroğlu: CHP Hak aramaktan vazgeçmez
Sabah	10 Nisan 2017	Erdoğan: İşte İzmir, Haydi Gel, Denize Dök Görelim Bahçeli: Hangi çılgın bu Evet'lere kafa tutabilir Yıldırım: Bunları bildiği tek şey istemezük
Sabah	11 Nisan 2017	Erdoğan: Bilseydim Çağırmazdım Yıldırım: 27 Mayıs parantezini hepten kapatıyoruz
Sabah	12 Nisan 2017	Erdoğan: Gâvur Toprağında Esir Olamam (MANŞET) Yıldırım: Pennsylvania Ağzıyla Konuşuyorsun
Sabah	13 Nisan 2017	Erdoğan: Mert Direnir Namert Kaçar Yıldırım: Eş başkanlığa kafayı takmış Diğer: Niçin Evet? Cevap Net Neden Evet diyoruz İstikrar için yeni sistem şart
Sabah	14 Nisan 2017	Evet ile Faiz İner TL Kanatlanır (MANŞET) Erdoğan: Üniter yapıyı tartışan karşısında ilk beni bulur Yıldırım: Büyük Türkiye kapısı 16 Nisan'da açılıyor Bahçeli: Bizde pazarlık olmaz
Sabah	15 Nisan 2017	Erdoğan: 16 Nisan İleri Demokrasi Yolunda Yeni Başlangıç (MANŞET) Bahçeli: Evet, çifte su verilmiş çelik gibi olmuştur Yıldırım: Eyalet maddesini ispat edin görevi bırakacağım
Sabah	16 Nisan 2017	Tek Millet, Tek Bayrak, Tek Vatan, tek Devlet için Haydi Sandığa (MANŞET)
Sabah	17 Nisan 2017	Türkiye Evet Dedi: Halk İhtilali
Sabah	18 Nisan 2017	İstikrar Güven Umut (MANŞET)
Sabah	19 Nisan 2017	Yıldırım: Milli irade sandığa yansıdı, bu iş bitti Bahçeli: 16 Nisan şahlanış
Sabah	20 Nisan 2017	YSK'dan Hazımsızlara Ders Gibi Ret Kararı (MANŞET) Yıldırım: Milletın sözünün üstüne söz söylenmez
Sabah	21 Nisan 2017	Sonuç bir Zafer önümüze bakalım
Sabah	22 Nisan 2017	Müflis Tüccar (MANŞET) Yıldırım: Yenilen pehlivan güreşe doymaz
Haber Türk	10 Nisan 2017	Erdoğan: Demokrasi Güçlenecek (MANŞET) Yıldırım: Evet, kalkınma demektir Kılıçdaroğlu: Bu yetki bana verilse reddederim Bahçeli: Türkiye asıl hedef, Evet, tarihi görev
Haber Türk	11 Nisan 2017	Erdoğan: Şahıs ve Parti Projesi Değil Kılıçdaroğlu: İkna Etsinler Evet Vereceğim Yıldırım: Türkiye'yi Aydınlik Yarınlarına taşıyacağız
Haber Türk	12 Nisan 2017	Yıldırım: Bunlar Pennsylvania Ağzı Kılıçdaroğlu: Yeni Devlet Ne Demek?
Haber Türk	13 Nisan 2017	Yıldırım: Evet çıkarsa onları da çağıracağız Kılıçdaroğlu: Konuştuğumu ispat etsinler istifa ederim Erdoğan: Evet'le partime dönmem mümkün
Haber Türk	14 Nisan 2017	Erdoğan: Türkiye'ye ihanet eden taş kesilir Kılıçdaroğlu: Yeni sistemde demokrasi yok Yıldırım: İşleri hizmeti engellemek Destek: Değıştirmedikçe darbeler oldu
Haber Türk	15 Nisan 2017	Erdoğan: Üniter Yapının Savunucusu Biziz (MANŞET) Yıldırım: İspat etsinler siyaseti bırakırım Kılıçdaroğlu: Eyalet elli sefer söylendi Bahçeli: Evet, çifte su verilmiş çelik gibi

Haber Türk	16 Nisan 2017	Şimdi Söz Milletin (SÜR MANŞET)
Haber Türk	17 Nisan 2017	Erdoğan'ın Zaferi (MANŞET)
Haber Türk	18 Nisan 2017	Partiye Davet (MANŞET)
Haber Türk	19 Nisan 2017	CHP'den İptal Başvurusu Kılıçdaroğlu: Bu referandum artık şaibeli Yıldırım: El ele verme zamanı Bahçeli: 16 Nisan siyasi nevrüz günü Erdoğan: Önemli olan maçı almaktır
Haber Türk	20 Nisan 2017	Yıldırım: Sokak olmaz Bahçeli: Sayfa kapandı
Haber Türk	21 Nisan 2017	Karar Kesin Bu İş Bitti
Haber Türk	22 Nisan 2017	CHP Mühürsüz oy kararını Danıştay'a taşıdı
Cumhuriyet	10 Nisan 2017	Evet de Hayır da Bıçak Sırtında
Cumhuriyet	10 Nisan 2017	Kararsızları İkna Etmek İçin Her Yol Mubah
Cumhuriyet	10 Nisan 2017	Edirne'nin Hayır Kadınları
Cumhuriyet	11 Nisan 2017	Bakla Ağızdan Çıktı (Manşet)
Cumhuriyet	11 Nisan 2017	Hayır'ın Renkleri Gelin Demokrasiyi Yüceltelim
Cumhuriyet	12 Nisan 2017	Kimin Devletini Kuracaksınız?
Cumhuriyet	12 Nisan 2017	Sessiz Devrim OHAL'e Döndü (Manşet)
Cumhuriyet	13 Nisan 2017	İçinden Hayır Diyenler: Utangaç Seçmenler
Cumhuriyet	13 Nisan 2017	İşçiler Yıldırım'a Hayır Dedi
Cumhuriyet	14 Nisan 2017	Yıldırım'dan Mektup: PKK'dan Evet İstedi!
Cumhuriyet	14 Nisan 2017	Recep Akdağ'dan Talimat: Oy Bulma Bakanlığı
Cumhuriyet	14 Nisan 2017	Kemal Kılıçdaroğlu: Tek Adama Hayır Diyeceğiz
Cumhuriyet	15 Nisan 2017	HAYIR, Halkın Zaferi Olacak (Manşet)
Cumhuriyet	15 Nisan 2017	Her Renkten Hayır
Cumhuriyet	16 Nisan 2017	Cumhuriyet İçin Sandığa (Manşet)
Cumhuriyet	17 Nisan 2017	Sandığa Gölge Düştü (Manşet): Mühür Skandalı – Erken Zafer İlanı – Tartışmalı Hale Geldi
Cumhuriyet	17 Nisan 2017	Binali Yıldırım: Evet diyen de Hayır diyen de değerlidir
Cumhuriyet	18 Nisan 2017	AKP İstedi YSK Yaptı (Manşet)
Cumhuriyet	18 Nisan 2017	Kemal Kılıçdaroğlu: Hayır oyu kaybetmedi
Cumhuriyet	18 Nisan 2017	Ya hileyi düzeltin ya da iptal edin
Cumhuriyet	18 Nisan 2017	EVET, Sonrası ilk icraat 4. OHAL
Cumhuriyet	19 Nisan 2017	YSK'dan şaibeye kılıf (Manşet)
Cumhuriyet	19 Nisan 2017	Kemal Kılıçdaroğlu: Tanımıyoruz
Cumhuriyet	20 Nisan 2017	YSK adım adım şaibeyi kurdu (Manşet)
Cumhuriyet	20 Nisan 2017	CHP: Tanımıyoruz ve Tanımayacağız
Cumhuriyet	20 Nisan 2017	HAYIR'a gözaltı
Cumhuriyet	21 Nisan 2017	AKP'de 2019 kaygısı (Manşet)
Cumhuriyet	21 Nisan 2017	Zora isyan yürüyüşü- Protesto yürüyüşü
Cumhuriyet	21 Nisan 2017	Hayır ve Ötesi (Köşe Yazısı)
Cumhuriyet	22 Nisan 2017	Bu İş Bitmedi (Manşet)YSK Kararları Danıştay'a taşındı.
Cumhuriyet	23 Nisan 2017	Kemal Kılıçdaroğlu: Oyları YSK Çaldı
Cumhuriyet	24 Nisan 2017	Kemal Kılıçdaroğlu: Milli İradeyi Sattınız (Manşet)
Sözcü	10 Nisan 2017	Evet Sonrası Eyalet Bu Kadarına da Pes Doğrusu (Manşet) Hayır Cephesi Milli Mücadele Ruhuyla Çalışıyor
Sözcü	11 Nisan 2017	Harcama Evet'e Fatura Millete (Manşet) Nasıl Oluyor da Oluyor? Eyalet Tepkisi Kim İnanır?

		Mührü Böyle Bas / Böyle Basma (Rehber) Allah ile Aldatmak (Köşe yazısı)
Sözcü	12 Nisan 2017	Büyük Değişim (Köşe Yazısı) Eyalet (Köşe Yazısı) Apo Evet Derdi (Köşe Yazısı) Kanıtlamazsanız Müfterisiniz (Manşet) Başbakan Darbe Gecesi Neredeydi? Evet Çıkarsa Kesecekler Ah Başbakan Ah (Köşe Yazısı)
Sözcü	13 Nisan 2017	Evet Çıkarsa Ne olur, Hayır Çıkars Ne Olur? (manşet) Başkanlık Federasyon için Planlanmış Bir Sistemdir İstanbul %53 Hayır Çıkar Akşener: Ülke Genelinde %54 Hayır Çıkar Sözcü Yazarlarından Oy Kullanın Çağrısı
Sözcü	14 Nisan 2017	Bahçeliden Eyalet Çıkışı (Sürmanşet) Bu Ne Rezalet (Manşet) Erdoğan Yahudi Lobisine Güvenmesin
Sözcü	15 Nisan 2017	Evet Cephesi Gergin Benim Ağzımdan Duyduğunuzda İnanın Eyalet Bombası (Manşet) Kılıçdaroğlu'ndan Hayır'a 17 Neden Bu Pakette Eyalet Kurma Yetkisi Var Evet Çıkarsa PKK ile Müzakere Mümkün
Sözcü	16 Nisan 2017	Cumhuriyet Tarihinin En Kritik Anayasa Oylaması Bugün İşte Olay Fotoğraf (Manşet)
Sözcü	17 Nisan 2017	Vicdanınız Rahat mı? (Manşet) Göz Göre Göre Oy Sahtekârlığı Yaptılar CHP Yönetimi Acil Gündemle Toplandı: Konu Şaibeler Erdoğan: Atı Alan Üsküdar'ı Geçti Adil Gür Sen Bu İş Artık Bırak AP: Türkiye İçin Üzücü
Sözcü	18 Nisan 2017	AKP Mühürsüz Zarf Yüzünden 2014 Yılında Seçimi İptal Ettirmişti (Sürmanşet) Mühürsüz Oy'un Kabul Edilmesi Anayasa'ya Aykırı (Manşet) Referandumu İptal Edin Kamu Vicdanı Affetmeyecek (Köşe Yazısı) Putin'de Bile Bu Kadar Yetki Yok Türkiye Bölündü
Sözcü	19 Nisan 2017	YSK 12 Nisan'da Mühürsüz Olmaz Dedi (Sürmanşet) Kapıda Silah Sandıkta Evet AKP, Seçmenine Mühürsüz Oy Geçersiz Demiş At ve Üsküdar (Köşe Yazısı) CHP, Referandumun İptali İçin Başvurdu
Sözcü	20 Nisan 2017	Köprüler, Tüneller, Otoyollar HAYIR Dedi (Sürmanşet) 19 Hayır'cuya Şafak Gözaltısı (Manşet) CHP'de Sine-i Millet Tartışması Mühürsüz Oy İznine Hukukçular Ne Diyor? YSK'dan Ret
Sözcü	21 Nisan 2017	Okumuş Kesim Hayır Dedi Hayır Çıksaydı Referandumu İptal Edeceklerdi (Manşet) Düşmanı Güldürdük (Köşe Yazısı) Üsküdar'dan Geçen At Konak'ı Geçemedi
Sözcü	22 Nisan 2017	Referandum Gazileri TÜSİAD'tan Sürpriz Çıkış

(Tablo 25. 16 Nisan 2017 Referandum ve Cumhur İttifakı)

16 Nisan 2017 Referandum gazetelerin ilk sayfalarında 9 – 22 Nisan 2017 tarihleri arasında 188 defa haber olarak işlenmiştir. Referandum tartışmalarında öne çıkarılan isimler

Recep Tayyip Erdoğan, Binali Yıldırım. Devlet Bahçeli ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun açıklamaları olmuştur. Partilerin siyasi demeçleri bir defa Hürriyet Gazetesi'nde ilk sayfaya taşınmış ve “*CHP'den İptal*” Başvurusu olarak duyulmuştur. 16 Nisan 2017 Referandumu gazetelerde aşağıdaki gibi temsil edilmiştir.

Araştırma konusuna ilişkin medyada çıkan haberleri olumlu, nötr ve olumsuz olarak tasniflediğimizde şu sonuca ulaşmaktayız:

Olumlu haber sayısı, 35; nötr haber sayısı, 91; olumsuz haber sayısı, 73 olarak görülmektedir. Haberlerde olumlu dilde istikrar, Büyük Türkiye ve milli irade öne çıkarken olumsuz ifadeler arasında en çok mühürsüz zarf, tek adam, şaibe, eyalet yer almaktadır.

Milliyet Gazetesi: 9 Nisan tarihinde Erdoğan'ın İzmir mitingini ilk sayfasına taşıyan gazete, Erdoğan'ın Kılıçdaroğlu'na yönelik ifadelerine yer vermiştir. Gazetede devam eden süreçte Erdoğan üzerinden verilen haberlerde CHP ve Kılıçdaroğlu'nun FETÖ ile iletişim hali vurgulanmış, Türkiye'de istikrarsızlık üretmek istedikleri öne çıkarılmıştır. Referanduma üç gün kala eyalet sistemi tartışmaları Bahçeli üzerinden başlamış ve Erdoğan ile Bahçeli arasında bir ayrılık olur mu ifadesi öne çıkarılmıştır. Erdoğan ise üniter yapının güvencesi olarak kendini ifade ederek bu tartışmalardan uzaklaşmak istemiştir. Aynı tartışmalara Binali Yıldırım da dâhil olarak her gün konuya yaklaşmış ve 18 maddelik Anayasa Paketinde hiçbir maddenin eyalet sistemini çağrıştırmadığını ifade etmiştir. Referandumdan “Evet” oyu çıkmasını gazete “*Karar Verildi: Türkiye'nin Zaferi Oldu*” manşetiyle vermiş ve devamında referandumun seçim güvenliği üzerinden cereyan eden siyasi tartışmalara yer vermiştir. Gazete ilk sayfa dilinde daha çok referandumun meşruluğunu ifade eden bir dil kullanmıştır.

Hürriyet Gazetesi: Hürriyet gazetesi de Milliyet gazetesi ile benzer bir haber süreci takip etmiş ve liderlerin mitinglerde ve basın açıklamalarında karşılıklı tartışmalarını ilk sayfalarına taşımıştır. 11 Nisan tarihli haberde ise Erdoğan'ın “Bilseydim Yenikapı'ya Davet Etmezdim” ifadesine yer veren gazete, yaklaşık bir yıl öncesinde başlayan siyasal uzlaşma ortamının Erdoğan'ın ifadeleri ile tekrar çatışmaya çekildiğini vurgulamaktadır. Binali Yıldırım'ın da sıklıkla ifade ettiği CHP ve FETÖ iş birliği imalarını sayfaya taşıyan gazete AK Parti ve Erdoğan cephesinde siyasal çatışma ve kamplaşma dili kullanıldığını okurlarıyla paylaşmaktadır. Referandum sonuçlarını 17 Nisan'da “*Yeni Sistem*” manşetiyle duyuran gazete devamında ise CHP ve Kılıçdaroğlu üzerinden referandumun meşruluğu konusundaki mühürsüz pusulalar konusu üzerinden ele almıştır.

Sabah Gazetesi: Sabah gazetesi 10 Nisan günü Erdoğan'ın Kılıçdaroğlu'na İzmir mitinginden meydan okumasıyla habere yaklaşmaktadır. Devamında Erdoğan'ın Yenikapı Mitingine Kılıçdaroğlu'nu çağırmasından duyduğu hicabı “Bilseydim Çağırmazdım haberiyle vermiştir. Aynı gün Binali Yıldırım'ın ağzından da 27 Mayıs ve devamındaki askeri darbelerin sona ereceği ifadesi referandumun demokratikleşme yolundaki göstergesi olarak sunulmaktadır. Referandum sonuçları gazete manşetlerinde güven, istikrar ve umut kavramlarıyla verilirken “*Halk İhtilali*” olarak duyurulmuştur. Aynı gazetede Bahçeli'nin referandum sonuçlarına yönelik “Çifte Su Verilmiş Çelik” benzetmesi kullanılmış ve istikrar ile sağlamlık ve birlik vurgusu öne çıkarılmıştır. Gazete Kılıçdaroğlu'nun açıklamalarını ilk sayfasına taşımaktan uzak durmuş ve daha çok referandum sonrası ortaya çıkan meşruluk tartışmaları içinde CHP ve Kılıçdaroğlu'na yer vermiştir.

Haber Türk Gazetesi: Haber Türk 10 Nisan tarihinde Erdoğan'ı manşete taşıyıp, “Demokrasi Güçlenecek” ifadesine yer vermiştir. Devam eden tartışmalarda Binali Yıldırım'ın muhalefete FETÖ göndermeleri öne çıkarılmakta, referandumun 15 Temmuz kalıntılarını yok etmek için bir fırsat olduğu ifade edilmekte ve Anayasanın değişmesinin darbeleri önceleyeceğine yönelik iç haberlerin ilk sayfadaki temsiline yer verilmiştir. Referandum sonrası ise “Erdoğan'ın Zaferi” manşetiyle çıkan gazete devamında Erdoğan ile AK Parti arasındaki engellerin kalktığını duyurmuş ve referandum sonucunun AK Parti ile Erdoğan arasındaki iş birliğini artıracak ifade edilmiştir. Bahçeli'nin “Siyasi Nevruz Günü” açıklamasıyla referandumun Türkiye'ye yeni bir dönemi başlatacağı ifade edilmekte, gelecek, umut, istikrar ve birliktelik vurgusu öne çıkarılmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi: Cumhuriyet gazetesi 2017 Referandumuna 32 (otuz iki) defa ilk sayfasında yer vermiştir. Haberlerin bir tanesi dışında diğerleri tamamen eleştiri dili üzerine kurulmaktadır. Olumlu verilen haber referandumdan bir gün sonra Başbakan Binali Yıldırım'ın “Evet de diyen hayır da diyen değerli” açıklamasıyla verilmektedir. Gazete konuyu 11 defa manşetten vermektedir. Gazete konuyu genel olarak mevcut laik ve cumhuriyet rejimine bir başkaldırı olarak görmekte ve sistem değişikliğini ülkenin temel kuruluş değerlerinden kopması olarak ele almaktadır. Referandum gününe kadar Hayır kampanyasını öne çıkarırken en çok “eyalet sistemi” üzerinden eleştirmektedir. Referandum sonrasında ise hukuka uygun bir seçim yapılmadığını YSK'nın seçime olumsuz müdahil olduğunu ve seçimlerin geçersiz olduğunu öne çıkarmaktadır.

Sözcü Gazetesi: Gazete 10 Nisan 2017 tarihli sayısında gündemi manşetine taşımakta ve özellikle yurtdışında kullanılan oyları “Pes Doğrusu” ikazı ile okuyucularına duyurmaktadır. Seçim yasaklarının ihlalini ön plana çıkarırken üç maddede konuyu ele almaktadır. Sür manşette ise Şükrü Karatepe’nin açıklamaları gündeme taşınarak eyalet sistemi vurgusu belirtilmekte ve “Evet” oylarının ülkenin üniter yapısına tehdit olduğu ifade edilmektedir. Referandumun “Hayır” kanadı Sinan Oğan üzerinden verilen haber ile ele alınmakta ve “Hayır Cephesi Milli Mücadele Ruhu” ile bağdaştırılmaktadır. Gazete 11 Nisan 2017 baskısında ilk sayfasında manşetten konuyu ele almakta ve Cumhur İttifakı’nın miting harcamalarının milletten cebinden çıkacağını okuyucularına duyurmaktadır. 12 Nisan sayısında gazetenin köşe yazılarını ilk sayfasına taşıdığı ve buradan özellikle AKP’nin seçim kazanmak için birçok ittifakla iş birliği içinde olduğu vurgulanmaktadır. 13 Nisan baskısında gazete “Hayır” oylarına yönelik Kılıçdaroğlu ve Akşener üzerinden oy oranlarını açıklamakta ve Hayır oylarının daha fazla olduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte referandum sonucunda “Hayır” ve “Evet” çıkması durumunda kıyaslama yapılmakta ve Hayır kazandığında ülkenin normalleşeceği ileri sürülmektedir. Ayrıca Genelkurmay Eski Başkanı İlker Bağbuğ’un ifadeleri sürmanşete taşınarak “Evet” çıkması halinde federatif bir yapının Başkanlık Sistemi ile birlikte hayata geçeceği vurgulanmaktadır. 17 Nisan tarihli baskısında, referandum sonuçlarını şaibeli oy kullanımı ile gündeme alan gazete, YSK’yı eleştirerek, mühürsüz zarfların geçerli sayılmasını manşetine taşımaktadır.

Sözcü Gazetesi konu ile ilgili tarama yaptığımız süre içinde 61 defa gazetenin ilk sayfasında haber yaptığı görülmektedir. Bu haberleri iki grupta toplamak mümkündür: İlki referandum gününe kadar olanlar ki bunlar daha çok Devlet’in üniter yapısı ve eyalet sistemi tartışmaları üzerinden olmaktadır. İkincisi ise referandum sonucunda mühürsüz zarflar üzerinden seçimin meşruluğu üzerinde odaklanmaktadır.

4.2.3. 21 Şubat 2018 Tarihli Kanun Teklifi İncelemesi

298 Sayılı Seçimlerin Genel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun teklifi 21 Şubat 2018 tarihinde AK Parti ve MHP’nin ortak imzalarıyla Meclis Başkanlığı’na sunulmuştur. Böylece siyasi partilerin milletvekili seçimlerine ittifak yaparak girmelerine imkân oluşturulmuş ve düzenlemelerde bulunulmuştur. Teklif, 13/3/2018 tarih 7102 Sayılı Kanun olarak kabul edilmiş, “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik

Yapılmasına Dair Kanun başlığıyla 16/3/2018 tarih ve 30362 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.” (Barın, 2019, s. 3). 21 Şubat 2018 tarihli Kanun Teklifi ile toplam 26 (yirmi altı) maddeden oluşan ve üç temel kanunu ilgilendiren (Siyasi partiler kanunu, Milletvekili Seçimi Kanunu ve 298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun) teklif ile siyasi partilerin seçimlerde ittifak halinde iş birliği yapmasının önü açılmaktadır. “Kanun Teklifi, AK Parti ve MHP’nin imzaları ile 21 Şubat 2018 tarihinde TBMM’ye sunulmuş; seçim ittifaklarına imkân sağlayacak ve ittifak yapacak partilere milletvekillerinin ne şekilde dağıtılacağına ilişkin hükümleri kapsamaktadır.” (Çınar & Göksel, 2018, s. 1). Kanun teklifinde iki konu öne çıkmaktadır. Bunlar: a) İttifakta yer alan siyasi partilerin seçim sonucunda geçerli oy sayılarının dağıtılması ve b) Siyasi partilerin ittifak içinde çıkaracakları milletvekili sayılarını belirlemeleri şeklindedir.

26 Maddelik kanun teklifi çalışmaları AK Parti ve MHP tarafından ortak kurulan komisyon ile yürütüldü. Toplam dokuz toplantı yapan komisyon nihai teklifin 21 Şubat 2018’de Meclis’e sunulması için hazırlıklarını tamamladı. Teklifin hazırlıklarını AK Parti’den Anayasa Komisyon Başkanı Mustafa Şentop, MHP’den Genel Sekreter Yardımcısı ve Konya Mv. Mustafa Kalaycı yürüttüler. “Komisyon 9 toplantı gerçekleştirerek 22 saat 45 dakika süren görüşmelerde bulundu.” (Memurlar, 2018). İki parti arasında karşılıklı mutabakat ile sağlanan teklif metni seçim güvenliği, seçim ittifakları ve bu konudaki ilgili düzenlemeleri öne çıkarmaktadır. Siyasi uzlaş bağlamında daha öncesinde koalisyon ve seçim öncesi seçim ittifaklarına yönelik yasal düzenlemelerin yetersiz kalması bakımından Milletvekili Seçimi Kanununda yapılan düzenlemeler ile tüm partileri kapsayıcı hale getirilmiştir. MHP Konya Mv. Mustafa Kalaycı bu konuda, “Seçim ittifakı yapılmasının önünü açtık, hem Siyasi Partiler Kanununda hem de Milletvekili Seçimi Kanununda ittifakı yasaklayan maddeleri kaldırdık. Sadece AK Parti ve MHP için değil, tüm siyasi partiler için ittifak yapabilmenin önünü açtık.” (Memurlar, 2018) diyerek ittifaklara üst bir isim koyma imkânını da getirildiğini bildirdi.

Olumlu haberlerin içeriklerinde öne çıkan ifadeler arasında Bekir Bozdağ’ın siyasi istikrara yönelik açıklamaları gelmektedir. Bozdağ’ın açıklaması, “Güvenoyunu doğrudan sandıkta halk verecek. İktidar kurma yetkisi ve iktidar olma yolunun anahtarı halkın elinde. O da sandıkta verilen oyla olacaktır. Üçüncüsü, ittifakı oluşturanlar yarın ben ittifaktan çekiliyorum dediği zaman hükümet düşmeyecektir, iktidar düşmeyecektir. İktidar yetkisini halk doğrudan Cumhurbaşkanı’na veriyor ve Cumhurbaşkanı bu yetkiyi kullanacaktır.” (Milliyet, 2018) şeklindedir. Konuya AK Parti ve MHP arasındaki ittifak tarafından bakan Sabah gazetesinin içeriklerinde CHP, HDP ve İYİ Parti arasında kurulması muhtemel ittifakın

mesnetsiz olacağı yönünden yaklaşılmaktadır. Burada öne çıkan argüman, HDP'nin teröre yakın durması nedeniyle onunla birlikte hareket edecek diğer partilerin seçmen tabanlarından kaymalar yaşanacağı şeklindedir.

Olumsuz haberlerin içeriklerinde öne çıkan ifadeler, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın siyaseti dizayn etmeye yönelik bir kanun altyapısı oluşturduğu ve ""milliciler ile milli olmayanlar"" (Hürriyet, 2018) şeklinde siyaseti ve siyasi partileri tasniflemek istediği belirtilmektedir. Aşağıdaki Tablo'da konuya ilişkin medyaya yansıyan haberlerin analizi yer almaktadır ve devamında değerlendirmeleri sunulmaktadır.

Medya	Tarih	Haber
Milliyet	19 Şubat 2018	İttifakta Uzlaşma
Milliyet	22 Şubat 2018	İttifak için iki model Köşe Yazısı: Cumhur İttifakı (Güneri Cıvaoğlu)
Milliyet	24 Şubat 2018	Köşe Yazısı: İttifak Tablosu
Milliyet	25 Şubat 2018	MHP'ye Altı Fazla Vekil
Milliyet	28 Şubat 2018	İlkeler İttifakına Kapı Açtı Köşe Yazısı: İttifak Kime Yarar
Hürriyet	21 Şubat 2018	İsim Belli Oldu: Cumhur İttifakı
Hürriyet	22 Şubat 2018	Mühürsüz Zarf Geliyor Kılıçdaroğlu: Mühürsüz seçimi yasal hale getiriyorlar Sandık Güvenliği için risk
Hürriyet	24 Şubat 2018	Referandum Hilesi Kesinleşmiş Olacak
Hürriyet	25 Şubat 2018	CHP'den Az Oya Çok Vekil itirazı
Hürriyet	26 Şubat 2018	Yeni Sistemde CHP 7 Vekil Kaybediyor
Hürriyet	28 Şubat 2018	Kılıçdaroğlu: İlkeler İttifakı Tabi Olabilir
Sabah	19 Şubat 2018	Milli Mutabakatta anlaşma sağlandı
Sabah	21 Şubat 2018	Cumhur ittifakı
Haber Türk	19 Şubat 2018	26 Maddede Mutabakat (manşet)
Haber Türk	20 Şubat 2018	İttifakta görünmez ortak formülü
Haber Türk	22 Şubat 2018	Cumhur İttifakı Meclis'te
Haber Türk	23 Şubat 2018	CHP: Bu Baraj İttifakıdır MHP'den İttifak Açıklaması
Haber Türk	25 Şubat 2018	İttifak İki Parti Arasında Olmalı
Haber Türk	28 Şubat 2018	Bahçeli: Buyurun, ittifak yapın Kılıçdaroğlu: Birleşerek Kazanacağız
Cumhuriyet	15 Şubat 2018	YSK Hile Yaptı (Manşet)
Cumhuriyet	19 Şubat 2018	Koalisyon Rahatsızlığı (Manşet) Sarayda İttifak Buluşması
Cumhuriyet	20 Şubat 2018	İttifaka Kural Yok Bahçeli Saray Sözcüsü
Cumhuriyet	23 Şubat 2018	Siyasi Yankesicilik
Cumhuriyet	24 Şubat 2018	CHP: Barajı Hemen Kaldırın
Sözcü	15 Şubat 2018	Kılıçdaroğlu: Referandum'a %51.8 Hayır Oyu Çıktı (Manşet)
Sözcü	19 Şubat 2018	Ortak Listenin Adını Ay – Yıldız Koyacaklar
Sözcü	21 Şubat 2018	İttifakın Adı: Cumhur
Sözcü	22 Şubat 2018	İttifakın Adı Koalisyon Oldu Koalisyon Dönemi Hani Bitecekti?
Sözcü	24 Şubat 2018	Sığınma Yasası (Manşet) Çıkar İttifakı

(Tablo 26. 21 Şubat 2018 Tarihli Kanun Teklifi İncelemesi)

21 Şubat öncesi son bir haftalık zaman dilimine baktığımızda ilgili gazetelerin ilk sayfalarında manşet, sürmanşet, haber veya köşe yazısı şeklinde konuya ilişkin haber yer almadığı görülmektedir. Bu süre içinde gazeteler daha çok Türkiye ile ABD arasındaki Kuzey Irak, PKK ve terör konularını gündeme taşımış ve bu konular etrafında gelişen haberlere ağırlık vermişlerdir. Devamında konu sadece Haber Türk gazetesinde 19 Şubat 2018 tarihinde manşete taşınmış diğer haberlerde ise ilk sayfanın manşet altı kısımlarında iç sayfa haberleri şeklinde sunulmuştur. Gazetelerin haberlerinde ise Kanun teklifine yönelik kullanılan resimlerde ise Recep Tayyip Erdoğan ve Devlet Bahçeli'nin birlikte olduğu fotoğraflar öne çıkmaktadır ve inceleme yaptığımız zaman aralığı içinde tüm gazetelerde toplam 25 (yirmi beş) haber görülmektedir.

Araştırma konusuna ilişkin medyada çıkan haberleri olumlu, nötr ve olumsuz olarak tasniflediğimizde şu sonuca ulaşmaktayız:

Olumlu haber sayısı, 4; nötr haber sayısı, 17; olumsuz haber sayısı, 17 olarak görülmektedir. Haberlerde olumlu ifadeler arasında uzlaş, milli mutabakat öne çıkarken olumsuz ifadeler arasında en çok şaibe, güvenlik, koalisyon, saray ve çıkar ittifakı yer almaktadır.

Milliyet Gazetesi: Milliyet gazetesi yedi haberi ilk sayfasına taşımaktadır ve bunların üç tanesi köşe yazarlarından oluşmaktadır. Haberlerin detayında kurulacak olan Cumhur İttifakı'nın hangi partiye yarayacağı ve 2015 seçimleri ile yapılan simülasyonlar neticesinde Meclis'teki sandalye dağılımının nasıl değişeceği üzerine bir kurgu üretmektedir.

Hürriyet Gazetesi: Hürriyet Gazetesi konuya eleştirel yaklaşmaktadır. Sekiz defa ilk sayfasında konuya yer veren Hürriyet gazetesi, Cumhur İttifakı'nı eleştirel bir dil ile ele alıp sandık güvenliği ile mühürsüz oy pusulaları konusu üzerinden Cumhur İttifakını eleştirmekte, gelecek seçimlerin meşruluğunun sorgulanmasına yönelik bir dil kullanmaktadır. Hürriyet gazetesi, Kemal Kılıçdaroğlu ve CHP merkezli haberlerle ilgili Kanun teklifinin 2017 yılı Referandumu ile ilişkisini ortaya koymaya çalışarak, AK Parti ve Recep Tayyip Erdoğan'ın "gizli ajandası" türünde bilinç oluşturmaktadır. Hürriyet gazetesi 22 Şubat tarihinde ilk sayfasında konuya dair üç haber başlığı ile yaklaşmakta ve özellikle 'mühürsüz zarf' konusunu gündemde tutmaktadır. "CHP Merkez Yönetim Kurulu toplantısı sonucunda açıklama yapan Bülent Tezcan, ittifak konusunda seçim güvenliği açısından da sakıncalı. Mühürsüz seçimi

yasal hale getiriyorlar...” (NTV, 2018) içeriği Sandık Güvenliği İçin Risk başlığı altında verilmektedir.

Sabah Gazetesi: Sabah gazetesi iki defa konuyu ele almakta ve Cumhur İttifakını “Milli Mutabakat” kavramı ile sunmaktadır.

Haber Türk: Haber Türk konuya en çok yer veren gazetedir ve 19 Şubat tarihinde konuyu manşete taşımaktadır. Haberlerin yoğunluğu ise Cumhur İttifakı karşısında şekillenmeye başlayan Millet İttifakı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi: Cumhuriyet gazetesi konuyu yedi defa ilk sayfasına taşımakta ve ilk olarak 19 Şubat tarihinde gündemine almaktadır. AKP ile MHP arasındaki Beştepe görüşmesini manşete taşıyarak haberi “Kaoaliyon” ifadesi ile öne çıkarmaktadır. 20 Şubat baskısında “İttifaka Kural Yok” haberiyle AKP – MHP seçim ittifakının iki partinin lehine düşünülmüş bir çalışma olduğu ve dolayısıyla eşit şartlarda seçimi öngörmediği ileri sürülmektedir. 23 Şubat baskısında Özgür Özel’in açıklamaları öne çıkarılmakta ve AKP – MHP arasında bir iş birliği olmadığı bunun bir iltihak olduğu savunulmaktadır. 24 Şubat’ta ise CHP’nin, “Seçim barajı kalsın” açıklaması ele alınmakta ve kanun teklifi ile AKP ve MHP’nin öncelendiği, temsil adaletinin sağlanması için seçim barajının kalkması gerektiği ileri sürülmektedir.

Kanun teklifi Cumhuriyet Gazetesi tarafından AKP – MHP koalisyonu olarak değerlendirilmekte ve iki partinin de seçimde avantaj sağlamasına yönelik vurgular öne çıkmaktadır. AKP’nin %50’yi geçmesi, MHP’nin ise %10 barajı altına kalmasının engellenmesi olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte 2017 Referandumu ile koalisyonların sona ereceği ifadesinin yersiz olduğu, koalisyonların devam ettiği vurgusu öne çıkarılmakta ve iktidarın çelişkili açıklamaları bir arada sunulmaktadır.

Sözcü Gazetesi: Gazete konuyu yedi defa ilk sayfasına taşımaktadır ve ilgili Kanun Teklifi görüşmeleri öncesinde Kılıçdaroğlu’nun 2017 yılı referandumunun aslında Hayır oylarının kazandığını manşetine taşıyarak teklifin ve beraberinde gelecek olan ittifakın meşru zemininin olmadığını öne çıkarmaktadır. Bundan sonra gazete öncelikle 19 Şubat’ta Erdoğan ile Bahçeli’nin Beştepe’deki görüşmesi ile Cumhur İttifakı kavramını ilk kez kullanmaktadır. Devamında ise “Hani Koalisyon Dönemleri Bitecekti?” haberi ile 2017 Referandumuna

gönderme yapmaktadır. 24 Şubat sayısında ise Meral Akşener'in açıklamaları manşete taşınmakta ve ilgili kanun teklifinin 2019 yerel Seçimleri öncesinde AKP ile MHP'nin birbirine sığınmalarının önünü açtığını ifade etmektedir. Ayrıca gazetede Muharrem İnce'nin açıklamaları haberleştirilmekte ve bunun bir Çıkar İttifakı olduğu ileri sürülmektedir.

4.2.4. 4 Mayıs 2018 Cumhur İttifakı Protokolü İncelemesi

AK Parti ile MHP'nin aralarında kurduğu "Cumhur İttifakı" 2018 yılında kurulmuştur. "İttifaka, Büyük Birlik Partisi (BBP) de destek vermiştir." (Ünal, 2019, s. 326). "Cumhur İttifakı protokolü hazırlanarak Yüksek Seçim Kurulu (YSK)'ya teslim edilmiştir." (Miş, Duran, & Erciyas, 2018'de Siyaset, 2018, s. 8). Protokole göre Cumhur İttifakı, milletvekili genel seçimleri ve cumhurbaşkanlığı seçimlerini kapsayacak, ayrıca sadece seçim öncesi için değil seçimlerden sonra da devam ettirileceği vurgulanmaktadır.

Beş maddeden oluşan Cumhur İttifakı Protokolü, AK Parti İstanbul Milletvekili Mustafa Şentop ve MHP Genel Başkan Yardımcısı Mustafa Kalaycı tarafından 4 Mayıs 2018 tarihinde YSK'ya teslim edildi. "Partilerin 2 sayfalık 5 maddeden oluşan seçim ittifakı protokolünde, AK Parti ve MHP'nin 24 Haziran 2018'de gerçekleştirilecek 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerine, 2839 sayılı Kanunun 12/A maddesi ve bu protokol uyarınca "Cumhur İttifakı" unvanıyla seçim ittifakı yaparak katılmaya karar verdikleri belirtilmiştir." (Anadolu Ajansı, 2018). "Cumhur İttifakı, Türkiye'nin istiklalini ve istikbalini her şeyin üstünde tutan bir anlayışla, güçlü ve istikrarlı bir parlamento yapısının oluşturulması ve gelecek 5 yıl içinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin bütün kurum ve kurallarıyla yerleşmesini temin etmeyi hedeflemektedir." (Aslan, 2019, s. 12). "4 Mayıs 2018'de AK Parti ile MHP arasında kurulan Cumhur İttifakı, ittifak Protokolünü YSK'ya sundu." (Aslan, 2019, s. 12). 24 Haziran 2018'de yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimleri için Türk siyasi tarihinde siyasi ittifak bağlamında ilk olma özelliğini taşıyan Cumhur ittifakı, 15 Temmuz Darbe girişiminden sonra ülke siyasi şartlarının gelişimine bağlı olarak tesis edildi. Cumhur İttifakının kurulduğu 20 Şubat 2018'de Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından yaptığı açıklama ile kamuoyuna duyurulmuştur. "AK Parti ve MHP ortak kanun teklifi hazırlayarak seçim ittifakı düzenlemesi yapmıştır. 26 maddeden oluşan teklif dört yasada değişiklik içermiştir." (Ahaber, 2018). 4 Mayıs 2018'de de AK Parti, MHP ve BBP'yi içeren Cumhur İttifakı Protokolü YSK'ya teslim edilmiştir. Cumhur İttifakı fiili olarak 20 Şubat'ta başlamıştı ve ittifak 4 Mayıs'ta bu gelişme ile resmiyete kavuşmuştur. Protokol metni aşağıdaki gibidir. (Hoşgör, 2018).

“Cumhur İttifakı Protokol Metni”

I

“Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ) ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilecek olan 27'nci Dönem Milletvekili Genel Seçimlerine, 2839 sayılı Kanunun 12/A maddesi ve işbu protokol uyarınca “Cumhur İttifakı” unvanıyla seçim ittifakı yaparak katılmaya karar vermişlerdir.

Cumhur İttifakı, Türkiye'nin istiklâlini ve istikbâlini her şeyin üstünde tutan bir anlayışla, güçlü ve istikrarlı bir parlamento yapısının oluşturulması ve gelecek beş yıl içinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin bütün kurum ve kurallarıyla yerleşmesini temin etmeyi hedeflemektedir. Aynı anlayışla Cumhur İttifakı'na destek veren Büyük Birlik Partisi de bu ittifakın bir parçası konumundadır.

Milletin sesine kulak vererek uzlaşan ve bu uzlaşısını Cumhur İttifakı ile taçlandıran AK PARTİ ile MHP, Cumhur İttifakı unvanı ile farklı siyasi partiler olarak hükûmî şahsiyetlerini muhafaza ederek seçimlere girecekler ve Milletvekili seçim kanunu ile diğer mevzuatta yer alan esaslara göre, ayrı ayrı milletvekili aday listeleri vereceklerdir.”

II

“Cumhur İttifakı'nın 24 Haziran yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki ortak adayı, Sayın Recep Tayyip Erdoğan'dır. Cumhur İttifakı, Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın yeni hükümet sistemine göre büyük bir seçmen desteği ile Cumhurbaşkanı seçilmesi için birlikte çalışacak, gayret gösterecektir.”

III

“Cumhur İttifakı esasen, 15 Temmuz 2016'da FETÖ'nün teşebbüs ettiği hain darbe ve işgal hareketi sonrasında, Türkiye'nin maruz kaldığı saldırılara karşı yerli ve milli bir duruşun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Zira 15 Temmuz 2016, ülkemiz için her bakımdan dönüm noktası ve yeni bir başlangıç olmuştur. 7 Ağustos 2016'da Yenikapı'da ortaya çıkan "millî mutabakat", 16 Nisan 2017 Halkoylamasında milletimizin iradesiyle kabul edilen hükümet değişikliğiyle perçinlenerek "millî şuur'a dönüşmüş, 24 Haziran 2018 seçimleri öncesinde kurulan Cumhur İttifakı'yla da millî bekayı esas alan "ahlâkî ve siyasî uzlaşma" ile somutlaşmıştır. "Cumhur İttifakı" sadece bir seçim ittifakı olmayıp, Türkiye'ye yönelik iç ve dış kaynaklı hasmane girişimler karşısında, millî ve ahlâkî bir duruş ve bu çerçevede sürdürülecek tarihi bir birlikteliktir.”

IV

“Cumhur İttifakı, Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün “muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkma” hedefini yakalama azmi ile milli ve üniter devlet olan Türkiye Cumhuriyeti Devletini ve Türk Milletini ilelebet yaşatma iradesidir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ) ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Yenikapı'daki mili diriliş ruhu ile harekete geçmiş, devleti ve millet iradesini tahkim eden bir Anayasa değişikliği neticesinde güçlü bir yönetim sistemi getirmiştir. Böylelikle Türkiye yeni bir siyasi sürece girmiştir ve bundan geriye dönüş olmayacaktır. Cumhur İttifakı, Türkiye'yi hedef alan saldırılar karşısında parti çıkarları ve günlük siyaset hesapları yapmaksızın ortak bir duruş ortaya koymaya ve Türkiye'yi zayıflatarak uluslararası operasyonlara açık hale getirmeye yönelik her türlü faaliyetin karşısında yer almaya kararlıdır. Bu kararlılık ve iş birliği ile ittifakımız Türkiye'yi bölgesel güç ve lider ülke yapacak 2023 hedeflerini gerçekleştirmenin yanı sıra, İ'la-yı Kelimetullah uğruna asırlarca dünya barışının ve adaletinin teminatı, İslam âleminin ve bütün mazlum milletlerin yegâne ümidi olan Türkiye'yi küresel bir güç haline getirecek, 2053 ve 2071 vizyonun alt yapısını adım adım inşa edecektir. 24 Haziran'da birlikte yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri Türkiye için hayati önemi haizdir. 24 Haziran seçimleri, bir taraftan Türkiye'yi hedef alan sistematik saldırılara karşı güçlü bir cevabın verileceği, diğer taraftan da ülkemizin ayağındaki prangaları söküp atarak, bu saldırıları kalıcı olarak bertaraf edecek ve Türkiye'yi parlak bir istikbale taşıyacak yeni hükümet sisteminin tam olarak yürürlüğe girecek seçimlerdir. İnaniyoruz ki 24 Haziran'da milletimiz tercihini büyük ve güçlü Türkiye'nin inşası için yola çıkmış, şeffaf, bağımsız, kirli hesaplardan uzak, hasbi duygularla kurulmuş, Cumhur İttifakı'ndan yana kullanacaktır.”

Cumhur İttifakı'nın yolu açık, Türkiye'nin ufku aydınlıktır.

Gayret bizden, Tevfik Allah'tandır.”

Medyaya yansıyan yönü ile ittifakı ve çerçevesini ele aldığımızda daha çok ittifakın protokol metninde yer alan ifadeler ile cumhurbaşkanlığı seçimine doğru Cumhur İttifakının izleyeceği strateji ele alınmış ve olumlu yönde veya daha az eleştirel çerçevede medyada yer almıştır. Haber kaynaklarının içerik taramasında ağırlıklı olarak kullanılan ifadeler arasında

protokol metninin incelenmesi, BBP'nin de ittifaka dâhil edilmesi ve bu kapsamda yapılan görüşmeler, ziyaretler, cumhurbaşkanlığı adaylığı süreci, MHP'nin seçim şarkıları ile milli beka, birliktelik, siyasi istikrar ve gelecek kavram ve ifadeleri yer almaktadır. Aşağıda yer alan Tablo'da 4 Mayıs 2018 tarihli Cumhur İttifakı protokolüne yönelik medyada konunun temsili gösterilmektedir.

Medya	Tarih	Haber
Milliyet	3 Mayıs 2018	Bekir Bozdağ: Dört benzemez ittifakı Bahçeli: Yarış ülke için faydalı
	4 Mayıs 2018	Erdoğan Alkışlarla Aday Oldu BBP'de Cumhur İttifakında İttifak Ruhü: Milli ve Yerli
	5 Mayıs 2018	B. Yıldırım: Seçime en sağlam çatı altında giriyoruz Tarihi bir birliktelik
	7 Mayıs 2018	N. Kurtulmuş: Türkiye'de Bu Çatı Tutmaz
Hürriyet	28 Mart 2018	İttifak İçin Görüşmeler Yapılıyor Köşe Yazısı: Yerel Seçimde İttifak Yok
	29 Mart 2018	Kılıçdaroğlu: İlk Seçenek Güvenlikte İş Birliği
	3 Mayıs 2018	4'lü Protokol İmzalanıyor
	4 Mayıs 2018	Dörtlü İttifak hafta sonunda
	5 Mayıs 2018	Erdoğan'ın Adaylığına Beraber Başvurdular Millet İttifakı Tamam
	6 Mayıs 2018	Erdoğan: Çatı, Kapı Dediler Milleti Oyaladılar Dört Partiden YSK'ya Millet İttifakı Protokolü
Sabah	28 Mart 2018	Bahçeli: Cumhur İttifakını Bozamazlar
	2 Mayıs 2018	Bahçeli: İhanet kervanını ezip geçeceğiz
	3 Mayıs 2018	Yıldırım ve Bahçeli'den Ortak Başvuru B. Bozdağ: Zoraki nikâh gibi zoraki bir ittifak görüyoruz
	6 Mayıs 2018	Erdoğan: Münafıklar Çetesini Sandığa Gömeceğiz B. Yıldırım: Bizim Çatımızı Millet Çattı
	7 Mayıs 2018	B. Yıldırım: Milletin Kurduğu Çatı Türkiye'nin Geleceğidir M. Şentop: Cumhur İttifakı Açık Ara Kazanacak
	5 Mayıs 2018	Çatımız Millet Ruhumuz Yenikapı
Haber Türk	2 Mayıs 2018	İttifakta Anlaştılar (CHP – İYİ Parti)
	5 Mayıs 2018	İttifakla Başvuru
	6 Mayıs 2018	Millet İttifakı
Cumhuriyet	27 Nisan 2018	HDP'siz olursa Saray'a benzer Muhalefet Seçenekleri Geniş Tutmayı Beceriyor
Cumhuriyet	28 Nisan 2018	Apoletli Ziyaret
Cumhuriyet	29 Nisan 2018	Yıldırım: Kurmaya Çalıştıkları Çatı Yerle Bir Oldu
Cumhuriyet	1 Mayıs 2018	HDP'ye Bir Adım, Akşener'e Mesaj (Manşet)
Cumhuriyet	2 Mayıs 2018	Dörtlü İttifaka Doğru
Cumhuriyet	3 Mayıs 2018	Demokrasi İttifakı (Köşe Yazısı)
Cumhuriyet	4 Mayıs 2018	İnce Rüzgârı (Manşet)
Cumhuriyet	5 Mayıs 2018	Demirtaş'a Gidecek (Manşet) İttifakta Vurgu Demokrasiye
Cumhuriyet	11 Mayıs 2018	Millet'in Kürt Açılımı
Sözcü	27 Nisan 2018	Muhalefete Kâfir Dedi Gül'ün Aday Olmasını FETÖ İstiyor
Sözcü	28 Nisan 2018	M. Akşener: Dengeler Şaşı, Abiler Hopladı, Yerlerinde Oturamıyorlar
Sözcü	29 Nisan 2018	Saray da, Gül de, Akar da Açıklasın... (Manşet)
Sözcü	30 Nisan 2018	Kılıçdaroğlu: İttifakla 80 Vekil Fazla Çıkıyoruz

Sözcü	1 Mayıs 2018	Erdoğan Başkan Seçilir Ama Çoğunluğu Alamazsa Seçim Yenilenir
Sözcü	2 Mayıs 2018	Seçim Rüşveti
Sözcü	3 Mayıs 2018	AKP Yaparsa Adı İttifak, Muhalefet Yaparsa Adı İhanet (Manşet)
Sözcü	4 Mayıs 2018	Enflasyon – Dolar İttifakı Vatandaş Yaktı (Manşet) Ata'nın Yolunda
Sözcü	5 Mayıs 2018	İşte Demokrasi (Manşet)
Sözcü	6 Mayıs 2018	Cumhur İttifakı'na Karşı Millet İttifakı
Sözcü	7 Mayıs 2018	Şartlar Eşit Değil
Sözcü	10 Mayıs 2018	Ortak Miting Yapacaklar

(Tablo 27. 4 Mayıs 2018 Cumhuriyet Protokolü)

Araştırma süresi içinde gazetelerde toplam 29 (yirmi dokuz) haberin ilk sayfalarında yer aldığını görmekteyiz. 4 Mayıs Protokolü AK Parti ile MHP arasında 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimleri için ortak aday çıkarmaya yönelik geliştirilen ve daha evvel Cumhuriyet İttifakı ismi açıklanan iş birliği çalışmasının tek aday etrafında seçimlere girmesinin somut göstergesi olmaktadır.

Araştırma konusuna ilişkin medyada çıkan haberleri olumlu, nötr ve olumsuz olarak tasniflediğimizde şu sonuca ulaşmaktayız:

Olumlu haber sayısı, 7; nötr haber sayısı, 33; olumsuz haber sayısı, 9 olarak görülmektedir. Haberlerde olumlu dilde millilik, birliktelik ve gelecek öne çıkarken olumsuz ifadeler arasında en çok rüşvet, enflasyon ve adaletsizlik yer almaktadır.

Süreci analiz ettiğimiz gazetelerin konuya yaklaşımı aşağıdaki gibidir:

Milliyet Gazetesi: Milliyet gazetesi ise konuyu sunarken farklı siyasi isimlerden Bekir Bozdağ ve Numan Kurtulmuş'un açıklamalarına diğer gazetelere göre yer vermektedir. Gazete 3 – 7 Mayıs tarihleri arasında ilk sayfasında konuya sekiz haber ile yer vermektedir. İki haber Cumhuriyet İttifakı karşısında kurulan Millet İttifakı'na yönelik Bekir Bozdağ ve Numan Kurtulmuş'un açıklamalarını merkeze koyan eleştirel haber niteliğindedir. Diğer haberlerde ise Cumhuriyet İttifakı'nın “millet” destekli olduğunu öne çıkaran haber içeriklerinden oluşmakta ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı haberini merkeze alan yapıdadır.

Hürriyet Gazetesi: Hürriyet gazetesi haberi dokuz defa ilk sayfasına taşımakta ve “Dörtlü İttifak” şeklinde Cumhuriyet İttifakı karşısında kurulan Millet İttifakı üzerinden ele almaktadır. Yedi haberin içeriği Millet İttifakı üzerinden verilmekte ve Millet İttifakı'nın kavramsal derinliğini “iş birliği, dayanışma, demokrasi” üzerinden sunmaktadır. Böylece Cumhuriyet İttifakı'na karşı olumsuz bir algı oluşturulmak istenmekte ve bu algıda en çok Cumhuriyet

İttifakı'nın Recep Tayyip Erdoğan'ı kurtarma ve MHP'nin de seçim barajı altına kalmasına yönelik bu durumdan kurtulması olarak göstermektedir.

Sabah Gazetesi: Sabah gazetesi Cumhur İttifakını “millî ve yerli” kavramlarıyla ilişkilendirerek karşı cephede kurulan Millet İttifakının siyasal meşruluğunu sorgulayıcı haber başlıkları ve içerikleri kullanmaktadır. Gazete konuyu sekiz defa ilk sayfasına taşımaktadır. Haberlerde Erdoğan ve Bahçeli'nin açıklamalarında karşı ittifakın meşruluğu sorgulanmakta, Cumhur İttifakı'nın ise milli ve yerli değerler üzerinden bir iş birliği sergilediği mesajları verilmektedir.

Haber Türk: Haber Türk gazetesi konuyu sadece üç gün ve dört kez ilk sayfasına taşımaktadır. Bu haberlerin ikisinde Cumhur İttifakı karşısında kurulan Millet ittifakı haberi öne çıkmaktadır. 5 Mayıs tarihli haber de kullanılan “Çatımız Millet Ruhumuz Yenikapı” başlığı öne çıkarılmakta ve 7 Ağustos 2016 Yenikapı Mitingi ile başlayan siyasal uzlaşman sürecinin devam ettiği ifade edilmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi: Cumhuriyet Gazetesi konuya on bir dokuz haberi ilk sayfasına taşımaktadır. 27 Nisan tarihli haberde HDP'nin muhalefet ittifakında düşünülmesi gerektiği, muhalefet ittifakının geniş tabanlı olması gerektiği belirtilmektedir. 28 Nisan tarihli gazetenin sürmanşetinde Apoletli Ziyaret başlığıyla Erdoğan'ın Abdullah Gül'e aday olmaması yönünde baskı kurduğu ifade edilmekte. 29 Nisan baskısında Abdullah Gül'ün adaylıktan vazgeçtiği manşetten “Şapkasını Aldı, Gitti” ile vurgulanırken Binali Yıldırım'ın muhalefete eleştirisi, “Çatı Yıkıldı” şeklinde ilk sayfaya taşınmakta. 1 Mayıs tarihli baskıda manşetten Kılıçdaroğlu'nun sözleri verilmekte ve muhalefette “Hayır” blokunun güçlü bir şekilde bir araya gelmesi ifade edilmektedir. Gazetenin 4 Mayıs baskısında Muharrem İnce'nin adaylığı öne çıkarılırken muhalefetin tüm partilerinin bir arada toplanmasının önemi vurgulanmaktadır. 5 Mayıs baskısında Muharrem İnce'nin Selahattin Demirtaş'ı ziyaret edeceği manşetten verilmekte ve Hayır blokunun HDP ile birlikte hareket edeceği vurgulanmaktadır. Gazete 11 Mayıs baskısında Millet İttifakının Kürt açılımını manşetine taşımakta ve ittifakın tabanı hakkında bilgi vermektedir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin, araştırma süresi içinde Cumhur İttifakını ilk sayfasına hiç taşımadığı görülmektedir. Konuya iki yönden yaklaşmakta ve birincisinde Millet İttifakının geniş tabanlılığı, birliği ve aralarındaki iş birliği öne çıkarılırken, ikincisinde ise Erdoğan üzerinden eleştiriler yapılmakta, iktidarın zaafı ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bunu da

daha çok ekonomi üzerinde gerçekleştirmekte ve iktidar taraflarının rant sağlamaya yönelik haberlerini öne çıkarmaktadır.

Sözcü Gazetesi: Sözcü Gazetesi haberi on dört defa ilk sayfasına taşımaktadır. Gazete ittifak haberlerine ilk olarak 27 Nisan tarihli baskısında yapmakta ve iktidarın muhalefete karşı söylemlerini öne çıkarmaktadır. 28 Nisan tarihli baskıda gazetenin manşetinde Meral Akşener'in açıklamaları yer almakta ve Cumhur İttifakı'nın panik içinde olduğu vurgulanmaktadır. 29 Nisan baskısında manşette Abdullah Gül'ün muhalefetin çatı adayı olmasını kabul etmemesinin gerekçesi olarak iktidarın baskısı yer almakta ve eleştirilmekte, bunun demokrasiye darbe olduğu ifade edilmektedir. 1 Mayıs baskısında Cumhur İttifakı adayı Erdoğan seçimi kazansa da Meclis'te yeterli çoğunluğu alamayacağı ve bu yüzden de seçimlerin yenilenme ihtimali öne çıkarılmakta ve Cumhur İttifakının güven oluşturmadığı ifade edilmektedir. 3 Mayıs baskısında gazete manşetten iktidarın söylemlerini hedef almakta ve muhalefetin iktidar tarafından suçlandığını belirtmektedir. Böylece Cumhur İttifakı'nın söylemlerinin toplumsal bütünlüğü zedelediği ifade edilmekte, muhalefetin iktidar tarafından kabul görmediği bunun da demokrasiye zarar verdiği ifade edilmektedir. 4 Mayıs tarihli baskıda manşetten Cumhur İttifakı, Enflasyon ile Dolar ittifakına benzetilmekte ve bunun vatandaşı olumsuz yönde etkilediği öne çıkarılmaktadır.

Sözcü Gazetesi, araştırma süresi içinde Cumhur İttifakı'nı bir defa ilk sayfaya taşımakta ve Erdoğan ile Bahçeli'nin birlikte resmini yayınlayarak ortak mitin yapacaklarını 10 Mayıs baskısında haberleştirmektedir. Gazete konuya genel olarak Millet İttifakı üzerinde yaklaşmaktadır. Millet ittifakının iktidar tarafından maruz kaldığı ithamları öne çıkarmaktadır. Bununla birlikte Millet İttifakı adayı Muharrem İnce'ye iktidar tarafından medyada sansür baskısı yapıldığı ifade edilerek iktidarın adil ve eşit olmayan şartlarda seçime gittiği vurgulanmaktadır.

4.2.5. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri İncelemesi

24 Haziran 2018 yılında yapılan seçimlerle cumhurbaşkanı belirlenmiştir. Bu seçimlerde ilk defa cumhurbaşkanlığı ile genel seçimleri bir arada yapılmıştır. “Seçim, normal şartlarda 3 Kasım 2019'da yapılması öngörülmüyordu. Erkene alınmasının nedeni, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve MHP Genel Başkanı Bahçeli tarafından 2017 referandumda kabul gören anayasa değişikliğinin yürürlüğe girmesi için daha fazla beklenmemesi gerekçe olarak

gösterilmiştir.” (Cumhuriyet, 2018) . 24 Haziran 2018 seçimlerinde Cumhur İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan ilk turda seçimi kazandı. Böylece “Kasım 2017’de Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin Adalet ve Kalkınma Partisi ile ittifak yapmayı önermesi sonucunda Şubat 2018’de Cumhur İttifakı kuruldu” (Wikipedia, 2018) ve 2018 seçimleriyle birlikte Başkanlık Sistemi kapsamında ilk hükümet kurulmuş oldu.

Cumhur İttifakının ortak çalışmaları, iş birliği bakımından 2018 yılı seçimleri, siyasi tarihimizde ilk seçim iş birliği çalışması olması bakımından önem taşımaktadır. İttifakta yer alan partiler öncelikli olarak cumhurbaşkanı adayı üzerinde anlaşmaya vardılar. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Fransa gezisi önce TF1 ve LCI (Türkiye Gazetesi, 2018) kanallarına verdiği röportajda adaylık durumunu partisinin kendisini aday göstermesine bağlamıştır. “MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 8 Ocak 2018’de partisinin Recep Tayyip Erdoğan’ı destekleyeceğini açıkladı.” (Anadolu Ajansı, 2018). “BBP Genel Başkanı Mustafa Destici, Erdoğan’ı destekleyeceklerini belirtti.” (Milliyet, 2018). Bununla birlikte 27 Nisan 2018’de Erdoğan muvafakat nameyi imzaladı ve 2 Mayıs 2018’de MHP grup kararı olarak cumhurbaşkanı adayı olarak Erdoğan’ı destekleyeceklerini açıkladılar. “3 Mayıs 2018’de 316 milletvekili imzasıyla AK Parti Erdoğan’ı cumhur ittifakı cumhurbaşkanı adayı olarak gösterdi.” (NTV, 2018). 4 Mayıs 2018 tarihinde ise “MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ile Başbakan Binali Yıldırım Erdoğan’ın adaylık başvurusunu” (Hürriyet, 2018) Yüksek Seçim Kurulu’na (YSK) teslim etti. Böylece Cumhur İttifakı’nın seçimler doğrultusunda en önemli ittifak iş birliği cumhurbaşkanı adayı üzerinde gösterdikleri mutabakat ile ortaya konmuş oldu.

MHP tarafından hazırlanan 24 Haziran 2018 seçimleri ile ilgili Seçim Beyannamesinde Cumhur İttifakı kavram olarak 30 (otuz) yerde geçmektedir. Burada Cumhur İttifakı hakkında bilgi verilirken ittifakın Türkiye’nin milli meseleleri etrafında kurulduğu, bölücü yapılara karşı milli bir duruşu temsil ettiğine ve Türkiye’nin gelecek vizyonuna yönelik kurulup devam edeceği şeklinde açıklamalar yer almaktadır ve ittifakın gelişim süreci aşağıdaki gibi açıklanmaktadır: (Cumhur İttifakı, 2018):

“Cumhur İttifakı’nın temel dayanağı da bu anlayışın açık bir tezahürü; 15 Temmuz hain darbe girişiminden sonraki süreçte oluşturulan ortak millî duruşun, Yenikapı’daki millî diriliş ruhunun ve 16 Nisan 2017 Halkoylamasındaki millî şahlanış şuurunun doğal bir sonucu, “2023 Lider Ülke Türkiye” hedefini gerçekleştirme ülküsüdür.”

Recep Tayyip Erdoğan da aynı doğrultuda Cumhur İttifakını tanımlayarak AK Parti İstanbul İl Kongresinde yaptığı konuşmada ittifakın “Bağımsız Türkiye” vurgusunu öne çıkarmaktadır: (Anadolu Ajansı, 2018):

“Bu dört ilkenin çevresinde, yerli ve milli herkesle birleşerek, el ele vererek, güçlü ve bağımsız Türkiye mücadelesine devam edeceğiz. İşte Cumhur İttifakı'nı bunun için kurduk. Cumhur İttifakı; erdem, irade ve cesaretle Türkiye'nin şahlanmasıdır. Çanakkale Zaferi, birliğimizin senedir. Milli Mücadele, birliğimizin teminatıdır. Cumhuriyet, birliğimizin zeminidir. Demokrasi, birliğimizin sigortasıdır. 15 Temmuz Direnişi ve Yenikapı ruhu, birliğimizin mührüdür. Hedeflerimize ancak bu ruhla yürüyebiliriz.”

Aşağıda yer alan tabloda 24 Haziran 2018 seçimlerinde Başkanlık Sistemi doğrultusunda Cumhur İttifakı tarafından sistemin olumlu yönleri şeklinde sıklıkla vurgulanan kavram ve ifadelerin medyada yer alma durumları yer almaktadır. İnceleme süreci 1 – 30 Haziran 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma süresinin diğer başlıklara göre uzun tutulmasının sebebi, seçim sürecini kapsadığından partilerin seçim kampanyası çalışmaları devam ettiğinden süreç bir ay olarak incelenmiştir. İnceleme neticesinde 17 (on yedi) kavram ve ifadenin gazetelerde toplam 1083 (bin seksen üç) defa kullanıldığı, bunların haber, röportaj, köşe yazısı vb. türde olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Cumhur İttifakınca kullanılan olumlu yönde kavram ve ifadeler	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Haber Türk	Cumhuriyet	Sözcü
Yeni Türkiye	17	10	37	46	-	-
Büyük Türkiye	15	22	200	96	-	-
Hızlı Karar	7	6	1	10	-	-
Siyasal İstikrar	56	30	44	-	-	-
Sivilleşme	1	-	-	4	-	-
Demokratikleşme	2	-	2	9	-	-
Hızlı ve Etkin Yürütme	5	6	3	-	-	-
2053 Hedefleri	-	23	9	-	-	-
2071Hedefleri	5	2	1	2	-	-
2023 Hedefleri	2	3	2	3	-	-
Yerli ve Milli	104	38	60	71	-	-
Milli Şuur	-	1	56	3	-	-
Siyasal Uzlaşma	1	-	1	-	-	-
Lider Ülke	-	3	1	10	-	-
Yeni Anayasa	-	7	-	6	2	3
Başkanlık Sistemi	9	7	3	27	1	-
Ekonomik İstikrar	3	1	-	2	-	-

(Tablo 28. 2018 Seçimlerinde Cumhur İttifakı İçin Kullanılan Kavramlar)

Aşağıda yer alan tabloda 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri için 24 Haziran öncesi sonrası birer haftalık öncesi ve sonrası süre içinde yaptığımız medya analizinde Cumhur İttifakı ile Başkanlık Hükümet Modeline dair gazetelerin ilk

sayfalarında kullandığı manşet ve/veya diğer haber metinlerini ele aldık. Toplam 40 (kırk) haber görülmektedir. İnceleme dönemini kapsayan süreçte, seçimlere son bir hafta kala cumhurbaşkanı adaylarının mitingleri devam etmektedir ve bu dönemde Erdoğan ülke içi ve dışı meseleler ile terör sorunu ile rakiplerinin ülke menfaatlerine karşı olduğunu ileri sürmekte, medyada bu yönde haberler üretilmektedir. Diğer cumhurbaşkanı adayları daha çok iktidar olduğu için Erdoğan ve 24 Haziran seçimleri ile gelecek olan Başkanlık Hükümet Modeli ile ilgili kaygı ve eleştirilerini ifade etmektedirler. Gazeteler mitinglerde adayların açıklamalarını manşete veya ilk sayfaya taşıırken farklı gündemleri öne çıkarmaktadır. Cumhur İttifakı ile ilgili temsil aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Medya	Tarih	Haber
Milliyet	19 Haziran 2018	Bahçeli: Üçüncü Evreye geçiyoruz
Milliyet	22 Haziran 2018	M. İnce: Kadro Hazır Zimba Gibi Ekip Var
Milliyet	23 Haziran 2018	Bahçeli: İttifakımızdan rahatsızlar M. İnce: Dünyada Böyle Bir Yönetim Yok
Milliyet	25 Haziran 2018	Yeni Meclis (MANŞET) İttifakla Meclis'e (BBP)
Milliyet	26 Haziran 2018	Sağdaki Rekabeti İttifak Kazandı
Milliyet	27 Haziran 2018	Yeni Sistem Zirvesi (MANŞET) Bahçeli: Sorumluluğumuzu Yerine Getireceğiz
Milliyet	28 Haziran 2018	Cumhur Buluşması (devam, yeni sistem..)
Milliyet	29 Haziran 2018	8 Temmuz'a Kadar Uyum Meclis Başkanı İçin de İttifak
Hürriyet	21 Haziran 2018	Erdoğan: Koalisyon Olmaz Diye Bir şey Yok B. Yıldırım: Cumhur İttifakı Gayet İyi Gidiyor
Hürriyet	22 Haziran 2018	Millet İttifakının "Tutum" Belgesi (OHAL, kuvvetler ayrılığı, çoğulcu demokrasi)
Hürriyet	25 Haziran 2018	Çoğunluk Cumhur'un (MANŞET) Erdoğan: İttifakla Yola Devam
Hürriyet	26 Haziran 2018	Yeni Sistem Mesaisi (MANŞET)
Hürriyet	28 Haziran 2018	Zirvede 140 Heyecanı
Sabah	19 Haziran 2018	Erdoğan: Eski Türkiye'ye Son Çiviye Çakın
Sabah	20 Haziran 2018	İstikrarı Korumak İçin Oy Vereceğiz (MANŞET) -Sivil toplum kuruluşlarının açıklamaları-
Sabah	21 Haziran 2018	Bahçeli: Erdoğan'ın Tecrübesine İhtiyaç Var (SÜRMANŞET) Tansu Çiller: İpi dışarda ittifaklar büyük tehlike
Sabah	22 Haziran 2018	Erdoğan: Yeni Sistemde 16 Bakan Olacak
Sabah	24 Haziran 2018	Güçlü Türkiye İçin Haydi Sandığa (MANŞET)
Sabah	25 Haziran 2018	Cumhurun Zaferi (MANŞET)
Sabah	27 Haziran 2018	Bahçeli: İki Hedefimizi de Gerçekleştirdik
Sabah	28 Haziran 2018	Cumhur İttifakına Zirveden Güvence (Erdoğan - Bahçeli bir araya geldi, iki lider ittifakın sürmesinde mutabık kaldı)
Haber Türk	17 Haziran 2018	Kılıçdaroğlu: İnce Kitlelere Güven Veriyor (Röportaj)

Haber Türk	18 Haziran 2018	Temel Karamollaoğlu: Millet İttifakı Farklı Fikirleri Yaşatacak
Haber Türk	20 Haziran 2018	T. Karamollaoğlu: Parlamenter Sisteme Dönülsün
Haber Türk	22 Haziran 2018	M. İnce: 81 Milyon Kazanacak
Haber Türk	23 Haziran 2018	Bahçeli: Meclis'te güçlü bir MHP istiyoruz (Cumhur ittifakında kimse bizi kullanamaz)
Haber Türk	25 Haziran 2018	Cumhur İlk Başkanını Seçti (MANŞET)
Haber Türk	26 Haziran 2018	Seçimin Galibi 81 Milyon (MANŞET) Bahçeli: AK Parti, MHP ile Çoğunluğu Aldı
Haber Türk	27 Haziran 2018	Yeni Sistem Toplantısı Bahçeli: İki Ana Stratejimizi Gerçekleştirdik
Haber Türk	28 Haziran 2018	Seçim Sonrası İlk Buluşma (yeni dönem yol haritası)
Haber Türk	29 Haziran 2018	Uyumlu Zirve
Cumhuriyet	17 Haziran 2018	Adil Seçim İçin Güç birliği Tamam Erdoğan Geveze Şoför Gibi
Cumhuriyet	18 Haziran 2018	Demokrasi İttifakı Olmalı (Manşet) Yeniliyoruz Telaşı Senin Reytingin Yok Hayırlısıyla Tamamlarız Millete Müşteri Diye bakıyorlar
Cumhuriyet	19 Haziran 2018	Hedef Büyük Uzlaşma (Manşet) Akşener: Bu Devran Dönecek HDP İkinci Tur İçin Net
Cumhuriyet	20 Haziran 2018	Hakkını, Halkını, Halkını Bilen Cumhurbaşkanı AKP'nin Derdi MHP Fakirleştirerek İktidardalar
Cumhuriyet	21 Haziran 2018	Tek Adam Şeması (Manşet) En Kötü Devletler Bile Kayıt Tutar Beka Değil Zekâ Sorunu Meclis'te İttifak
Cumhuriyet	22 Haziran 2018	Demokrasi Sözü (Manşet) İnce: Başarabiliriz Devletten AKP'ye Oy Verin Baskısı
Cumhuriyet	23 Haziran 2018	İnce: Şimdi Sıra Sizde (Manşet) Şehir Asla Unutmaz Adil Seçim İçin Muhalefet Ayakta Ülke Sahtekâr Cennetine Döndü
Cumhuriyet	24 Haziran 2018	Bir Oy Değiştirir (Manşet)
Cumhuriyet	25 Haziran 2018	Tartışmalı Seçim (Manşet) Erdoğan: Asıl Hedefimize Ulaşamamak da... Beş Bin Usulsüzlük İhbarı
Sözcü	26 Haziran 2018	Yöneteni Yönetecek (Manşet) Tek Adamlık Artık Zor Balkonda Tek Başına İnce: Mücadeleye Devam
Sözcü	27 Haziran 2018	Kılıçdaroğlu: Diktatörü tebrik Etmem AKP'de Yıldım'a Makam Aranıyor Akşener: Mücadeleye Daha Yeni Başlıyoruz
Sözcü	28 Haziran 2018	Saray'da Sessiz İttifak Buluşması Seçim Bitti Talan Başladı Meclis'te Güç Kırıldı
Sözcü	30 Haziran 2018	İşte Yeni Sistem (Manşet)
Sözcü	17 Haziran 2018	Meydanlar Barut Gibi (Manşet)
Sözcü	19 Haziran 2018	Tencerelerde Aş Değil Taş Pişiyor (Manşet)

		Saray'ın finoluğunu yapanları uyarıyorum Göçmenler ezik insanlar kendini ifade edemiyor MHP'nin Ağır Toplarından AKP'ye Tepki Yolcudur Abbas (Köşe Yazısı) OHAL'i Süre Bittiğinde Kaldıracağız
Sözcü	20 Haziran 2018	İlk 100 Günde Neler Yapacağım İktidarda Kalmak İçin İnsanlarımızı Yoksullaştırdılar Müftülüğün Kur'an Kursu AKP Seçim Bürosu Oldu Erdoğan: Huzur Olmazsa Yatırım Olmuyor
Sözcü	21 Haziran 2018	Akşener: Rüşvetin önünü keseceğiz Erdoğan: Kandilde lider takımını hallettik
Sözcü	22 Haziran 2018	İzmir Yıkıldı (Manşet) Akşener: Seçilemeyecek ve evine gidecek Patates ve soğan halkı yedi
Sözcü	23 Haziran 2018	Ankara da Yıkıldı (Manşet) Erdoğan: Parası Olan Geçsin Akşener: Gençlerimiz işsizse bu düzen değişmeli
Sözcü	24 Haziran 2018	Tamam mı Devam mı?
Sözcü	25 Haziran 2018	Atı Alan Yine Üsküdar'ı Geçti
Sözcü	26 Haziran 2018	Meclis'in Anahtarı Bahçeli'de
Sözcü	27 Haziran 2018	İnce: Teşekkür Etmek İçin 81 İle Gideceğim Kılıçdaroğlu Devam Dedi Akşener Bıraktı Partisi Bırakmadı MHP: OHAL Sürsün
Sözcü	28 Haziran 2018	Kimse İstifa Etmesin Erdoğan'ı Biz Kurtardık Dedi, Koltuğu Gitti

(Tablo 29. 2018 Seçimleri ve Cumhur İttifakının Medyada Temsili)

Milliyet Gazetesi: İncelememizde Milliyet gazetesinin 19 Haziran'da ilk defa konuya dair ilk sayfasında yer verdiğini görmekteyiz ve toplamda farklı manşet ve haberlerle birlikte 12 (on iki) defa haber üretmektedir. Gazete haberlerinde üç defa Devlet Bahçeli'nin açıklamalarına yer vermekte, Muharrem İnce'nin ifadelerini ilk sayfaya taşımakta ve diğer gazetelerden farklı olarak BBP'ye Cumhur İttifakı içinde yer vermektedir. Cumhur İttifakına yönelik olumlu ifadeleri Devlet Bahçeli'nin açıklamaları üzerinden ele almakta ve seçimlerin önemi vurgulanarak, yeni sistem, cumhur ittifakı ve kazanımlar, Türkiye'nin geleceği ve milli hassasiyetler gibi kavramlar etrafında haberi ele almaktadır. Muharrem İnce üzerinden Cumhur İttifakı'na ve dolaylı olarak da Başkanlık Hükümet Modeline, 23 Haziran tarihli baskısında, "Dünyada böyle bir model yok" ifadesini eleştirel manada kullanmakta ve haberi ilk sayfaya taşımaktadır. Seçim sonucunda konuyu iki defa manşete taşımakta, "Yeni Meclis" ve "Yeni Sistem Zirvesi" olarak başlık atarak, Başkanlık Hükümet Modelinin hayata geçtiğini vurgulamakta, Erdoğan ve Bahçeli arasındaki görüşmeyi de manşetine taşıyarak iki liderin yeni sistemi nasıl kuracaklarına dair yol haritasını vurgulamaktadır. Haberi manşetine taşıırken Erdoğan ve Bahçeli'nin tokalaştığı resmi kullanmakta, Cumhur İttifakını bir arada göstermektedir.

Araştırma konusuna ilişkin medyada çıkan haberleri olumlu, nötr ve olumsuz olarak tasniflediğimizde şu sonuca ulaşmaktayız:

Olumlu haber sayısı, 8; nötr haber sayısı, 65; olumsuz haber sayısı, 25 olarak görülmektedir. Haberlerde olumlu dilde yeni meclis ve sistem ile güven öne çıkarken olumsuz ifadeler arasında en çok tek adam, adaletsizlik, usulsüzlük ve OHAL yer almaktadır.

Süreci analiz ettiğimiz gazetelerin konuya yaklaşımı aşağıdaki gibidir:

Hürriyet Gazetesi: Hürriyet, konuya dair haberleri araştırma süremiz kapsamında 6 (altı) defa ilk sayfasına taşımaktadır. 21 Haziran tarihli baskısında, Erdoğan'ın “*Koalisyon Olmaz Diye Bir şey Yok*” ifadesini kullanmaktadır. Burada gazete, Başkanlık Hükümet Sisteminin koalisyon dönemlerini kaldıracağına dair önceki açıklamalarına atıfta bulunarak (öne çıkararak) bunu Erdoğan'ın dilinden ters bir ifade ile yıkmaya çalışmaktadır. Aynı gün Binali Yıldırım'ın “*Cumhur İttifakı Gayet İyi Gidiyor*” ifadesini öne çıkararak, Cumhur İttifakını algısal olarak aralarında zorlama bir birliktelik olduğuna dair ayırtırmaya çalışmaktadır. Seçimden sonra ise iki defa Cumhur İttifakı algısını manşetinde “Cumhurla Yola Devam” ile göstermekte ve Erdoğan'ın açıklamasını kullanarak, Cumhur İttifakının devam edeceğini, seçimle bitmeyeceğini yazmaktadır. Gazete 28 Haziran baskısında “140 Koltuk” ifadesini kullanarak Erdoğan ile Bahçeli'nin yüz yüze görüşmesini ittifakın seçim sonucunda pazarlık masasına oturduğu şeklinde olumsuzlamaktadır.

Sabah Gazetesi: Sabah gazetesi konuyu 9 (dokuz) defa inceleme süremiz içinde konuyu ilk sayfasına taşımaktadır. Diğer gazetelerden farklı olarak eski başbakanlardan Tansu Çiller'in açıklamalarına yer vererek, “*İpi dışarda ittifaklar büyük tehlike*” başlığıyla Millet İttifakını eleştirmekte, dış bağlantılar algısı oluşturarak muğlak bir algı oluşturmakta ve Cumhur İttifakını meşrulaştırmaktadır. Erdoğan'ın açıklamalarından öne çıkardıkları ifadeler ise eski – yeni Türkiye karşılaştırmaları, darbe, antidemokratik tutumlar ve kurumlar, huzur, 2023 hedefleri ile istikrarsızlık olarak öne çıkmaktadır. Gazete, diğer gazetelerden farklı olarak, seçim günü olan 24 Haziran'da “Güçlü Türkiye İçin Haydi Sandığa” diyerek Cumhur İttifakı ile Millet İttifakı kıyaslamasını kavramlar üzerinden yapmaktadır. Seçim sonuçlarını ise “Cumhurun Zaferi” olarak vermekte ve millet ile Cumhur İttifakını aynı merkezden değerlendirmektedir.

Haber Türk: Haber Türk konuyu ikisi manşet olmak üzere 12 (on iki) defa ilk sayfasına taşımaktadır. Bu haberlerde eleştirel dil ile birlikte yapıcı dil de kullandığı görülmektedir. 17

Haziran tarihinde Kemal Kılıçdaroğlu'nun verdiği röportajı ilk sayfasına taşıyarak, CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce üzerinden “güven” kavramını vurgulamaktadır. Bununla birlikte Millet İttifakının özgürlükler konusunda önde olduğunu öne çıkarılmakta ve Cumhuriyet İttifakı tarafından önerilen Başkanlık Hükümet Modelinin “Tek Adam” algısı ile özgürlükleri kısıtlayacağı ifade edilmektedir. Gazete, Temel Karamollaoğlu'nu da ilk sayfasına iki defa taşıyarak parlamenter sisteme dönülmesini ve Millet İttifakının asıl meşru ittifak olduğunu; farklı fikirlerin burada bir araya gelebildiğini vurgulamaktadır. Gazete 25 Haziran tarihli baskısında, “Cumhur İlk Başkanı Seçti” manşeti ile hem yeni sistemi hem de cumhur ittifakını vurgulamakta, devamında Erdoğan ile Bahçeli'nin bir araya geldiği haberi iki liderin tokalaşma fotoğrafıyla yayınlayarak birlik ve beraberlik içinde yeni sistemin devam ettirileceğini belirtmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi: Cumhuriyet Gazetesi konuyla ilgili otuz sekiz haberi ilk sayfasına taşımaktadır. 17 Haziran tarihli baskısında gazete konuya iktidarı birçok yönden eleştirmektedir. Özellikle Muharrem İnce'nin ve Meral Akşener'in açıklamaları öne çıkarılmakta ve Erdoğan'ın kişiliği üzerinden eleştiriler öne çıkarılmaktadır. Gazete 18 Haziran baskısında manşete Selahattin Demirtaş ile gerçekleştirilen röportajı yerleştirmektedir. 19 Haziran baskısında manşette Muharrem İnce'nin “Büyük Uzlaşma” ifadesi öne çıkarılmaktadır. Diğer haberlerle birlikte iktidarın yenileceğine yönelik vurgular öne çıkarılmaktadır. 20 ve 21 Haziran baskılarında Cumhuriyet İttifakı'nın “Beka” ifadesi “Zekâ” kavramıyla eleştirilmekte ve iktidarın en çok kullandığı beka kavramı hedef alınmaktadır. Bununla birlikte diğer haberlerde öne çıkan unsur muhalefetin tam bir güç birliği içinde olduğu şeklindedir. 22, 23 Haziran baskılarında iktidarın memleketi antidemokratik ve adil olmayan bir yönetime sevk ettiği vurgulanmakta ve Muharrem İnce üzerinden birlik ve seçimi kazanma motivasyon açıklamaları öne çıkarılmaktadır. 25 Haziran'da seçim sonuçlarının şaibeli olduğu yönünde manşet atılmakta ve Erdoğan ilk defa ilk sayfaya taşınmakta seçim sonucu açıklamasında ise hedeflerine ulaşamadıkları vurgulanmaktadır. 26 Haziran baskısında MHP'nin AK Parti üzerinde baskı kuracağı öne çıkarılmakta ve Cumhuriyet İttifakı içinde sorunları ayrıştırıp taraflaştırmaya yönelik manşet öne çıkarılmaktadır. Gazetede devam eden günlerde iktidarın uygulamaları eleştirilmekte en çok da MHP ile AK Parti arasında sorunlar irdelenmektedir. 30 Haziran manşetinde iktidarın vaat ettiği yeni sistemin tehdit ve gözdağı olduğu ifade edilmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi seçim gününe kadar Cumhuriyet İttifakını ilk sayfasına taşımamaktadır seçimden sonra ise Cumhuriyet İttifakı'nı hem antidemokratik yönetim şekliyle hem de AK Parti ile MHP arasındaki güç çatışması şeklinde haberleştirmektedir.

Sözcü Gazetesi: Sözcü Gazetesi otuz dokuz haberi ilk sayfasına taşımaktadır. 17 Haziran tarihli baskısında Erdoğan, Akşener ve İnce'nin resimleriyle birlikte miting konuşmalarını manşete taşımaktadır. 19 Haziran tarihli baskısında gazete, muhalefetin iktidara ekonomik söylemlerini öne çıkarmaktadır. Bununla birlikte Cumhur İttifakı içinde yer alan MHP'de bazı isimlerin AK Parti'ye yönelik eleştirilerini öne çıkarmaktadır. Erdoğan'ın mitinginden alıntı yaparak da OHAL'in kalkacağı söylemini öne çıkarmaktadır. 20 Haziran baskısında gazete, bazı devlet kurumlarının ve yöneticilerinin AK Parti'ye açıktan destek verdiğini ve bu durumun sağlıklı olmadığını işaret etmektedir. İnce ve Akşener'in mitingleri ön plana çıkarılırken Erdoğan'ın Van mitingi küçük bir görsel ile ilk sayfada temsil edilmektedir. Seçim günü olan 24 Haziran'a kadar gazetenin ilk sayfasında Muharrem İnce, Meral Akşener açıklamaları öne çıkmaktadır. İnce'nin, seçmene geleceğe dönük motive edici açıklamalarıyla öne çıkarken Akşener ise mevcut iktidarın yönetimi neticesinde her alanda ortaya çıkan sorunlardan ve ekonomik açıklamaları vurgulanmaktadır. 25 Haziran günü gazete Erdoğan'ın seçim galibiyetini erken ilan etmesinin arkasında şaibelerin olabileceğine yönelik bir dil kurgulamaktadır. 26 Haziran tarihli baskıda ise Cumhur İttifakı içinde MHP öne çıkarılmakta ve ittifak arasında sorun algısı oluşturulmak istenmektedir. 27 Haziran tarihli baskıda gazetenin manşetinde seçim sonuçları üzerinden muhalefet partilerinin durumu yer almaktadır. CHP'de Kılıçdaroğlu'nun Genel Başkanlığa devam edeceği, İYİ Parti'de Meral Akşener'in görevi bırakmasına partililerin izin vermediği ve Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce'nin de seçim sonucunda tüm illere giderek teşekkür edeceği vurgulanmaktadır. Böylece muhalefetin seçim sonucunda motivasyonunun iyi olduğu, herhangi bir olumsuz durumun söz konusu olmadığı vurgulanmaktadır. Gazetenin 28 Haziran baskısında CHP içinde Muharrem İnce üzerinden kimsenin istifa etmemesine yönelik çağrısı yer almaktadır. Böylece birlik ve beraberlik vurgusu yapılmaktadır. Cumhur İttifakı'nda ise MHP Genel Başkan Yardımcısı Sefer Ayca'nın açıklamaları neticesinde görevinden alındığı, Cumhur İttifakı'nın baskı ve susturma ile yola devam ettiği vurgusu yapılmaktadır.

Sözcü Gazetesi, seçime kadar olan süreçte Millet İttifakı üzerinden paylaşımları öne çıkarmaktadır. İttifakta yer alan partilerin günlük programlarını vurgulamakta ve iktidara yönelik eleştirilerini belirtmektedir. Bununla birlikte seçimden sonra ise daha çok muhalefette birlik ve beraberliğin devam edeceği vurgulanırken Cumhur İttifakı'nın ise kendi içinde bir güç ve iktidar savaşı verdiğini, buna yönelik açıklamalarda ise görevden almalarla partililere baskı uygulandığını öne çıkarmaktadır.

4.2.6. 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri İncelemesi

2019 yılı yerel seçimleri neticesinde Cumhur İttifakı ve özellikle AK Parti elinde bulundurduğu başta İstanbul ve Ankara olmak üzere önemli büyük şehirleri kaybetti. Seçim neticesinde Cumhur İttifakı -daha çok- Anadolu kırsalına ait belediye seçimlerini kazandı. Seçimler sonucunda İstanbul ve Ankara’da başkanlığı kaybetmesine rağmen belediye meclis üyeliklerinde Cumhur İttifakı daha fazla sandalye kazanmayı başarmıştır. Cumhur İttifakı üyeleri olan AK Parti ve MHP bazı yerlere ortak adayla girerken birçok seçimde ayrı adaylar çıkarmışlardır. Bunun neticesinde ise ayrı partiler olarak girdikleri seçimlerde MHP adayları AK Partili adayların oy kaybetmesine (Wikipedia, 2023) neden olmuştur. Aşağıdaki Tabloda 2019 Yerel Seçimleri sonucunda partilerin kazandıkları belediye sayıları görülmektedir.

PARTİ	BÜYÜK ŞEHİR	İL	İLÇE
AK Parti	15	24	511
CHP	10	10	181
İYİ Parti	0	0	19
MHP	1	10	135
HDP	3	5	45
SP	0	0	9

(Tablo 30. 2019 Yerel Seçimleri Partilerin Kazandığı Belediye Sayıları)

2019 yerel seçimlerinde Cumhur İttifakı ortaklarından AK Parti ve MHP düzenledikleri seçim kampanyasında Cumhur İttifakı kavramını ortak kampanya sloganı olarak kullanmışlar ve basılı tanıtım ürünlerinde yer vermişlerdir. İki partinin kullandıkları mesajlara baktığımızda aşağıdaki sloganlar öne çıkmaktadır.

- Memleket İşi Gönül İşi (AK Parti)
- Beka için Milli Karar, Cumhur için İstikrar (MHP)
- Cumhur İttifakı Millet Akı, Milli Bekanın Teminatı (MHP)
- Cumhur İttifakı, Millet Akı, Bin Yıllık Kardeşliğin Teminatı (MHP)
- Önce Millet, Önce Memleket (AK Parti)

2019 yerel seçimlerine doğru ilerlenirken Cumhur İttifakı’nın seçimde nasıl bir yol izleyeceği konusu gündeme gelmiş ve Devlet Bahçeli tarafından “Artık ittifak niyetimiz kalmamıştır.” (Anadolu Ajansı, 2018) açıklamasına 20.10.2018 tarihinde Erdoğan, parti grup toplantısında cevap vermiş ve Cumhur İttifakı içinde sorunların olduğu ortaya çıkmıştı. Erdoğan, Bahçeli’ye cevaben aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır. (Tr.Euronews, 2018):

“Kimseyi kişisel olarak hedef almamız söz konusu değildir. Görüş farklılıklarımızın Cumhuriyet ittifakına gölge düşürmesine izin vermemeliyiz. Gördük ki MHP kendisi için çok farklı bir tercih yaptı, saygı duyarız. Söyleyeceğimiz tek şey yerel seçimlerde madem biz yolumuza diyorlar biz de herkes kendi yoluna deriz. MHP ve AK Parti iki ayrı siyasi partidir. MHP ile son dönemde af, erken emeklilik ve Danıştay kararı gibi konularda farklı düşündüğümüz görülüyor. Biz Cumhuriyet İttifakı'na verdiğimiz önem nedeniyle bu farklılığa verdiğimiz önemi yapıcı olarak dile getirdik.”

Bu açıklamalardan sonra iki parti lideri 21 Kasım 2018’de (HaberTürk, 2018) Cumhurbaşkanlığı Külliyesi’nde bir araya geldiler. Görüşmenin içeriği 2019 Yerel Seçimlerinde iki partinin ittifak olarak izleyecekleri yol üzerine oluşturuldu. Bu görüşmeye gelininceye kadar iki parti ve lider arasında bazı konularda ortaya çıkan anlaşmazlık Cumhuriyet İttifakı’nın devam edip etmeyeceği kamuoyunda ve medyada tartışılmıştır. MHP tarafından başlatılan “Andımız” tartışmasına Erdoğan da dâhil olarak, tartışmanın merkezinde yer alan Bekir Bozdağ’ı yarı yolda bırakamayacağını açıklamıştır. (HaberTürk, 2018). 2019 Yerel Seçimleri sürecine gelininceye kadar Erdoğan ile Bahçeli’nin bir araya gelmesi veya ortak açıklamalarda bulunması aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

- 12 Aralık 2018, Erdoğan – Bahçeli görüşmesi.
- 6 Şubat 2019, Erdoğan – Bahçeli görüşmesi (Erdoğan-Bahçeli görüşmesi sona erdi, 2019).
- 17 Mart 2019, Cumhuriyet İttifakı İzmir Mitingi (Cumhuriyet İttifakı’nın ilk ortak mitingi İzmir’de yapıldı, 2019).
- 23 Mart 2019, Cumhuriyet İttifakı Ankara mitingi (Cumhuriyet İttifakı’ndan Ankara’da tarihi miting, 2019).
- 24 Mart 2019, Cumhuriyet İttifakı İstanbul’da ortak miting düzenledi (Cumhuriyet İttifakı’nın "Büyük İstanbul Mitingi" başladı!, 2019). Mitingde “Sağduyunun Birlikteliği” mesajı öne çıkarılmıştır.

31 Mart 2019 yerel seçimleri diğer seçimlere göre kendine has bir karakter taşımaktadır. Bu yeni dönemde, “Yeni siyasi alanı şekillendiren en temel unsur 16 Nisan 2017 tarihinde parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan başkanlı bir siyasal sisteme geçilmesidir.” (Miş & Duran, İttifaktan Blok Siyasetine 31 Mart Yerel Seçimleri, 2019, s. 368). Bununla birlikte Türkiye’de siyasal ittifakların önünün açılması ile 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra ilk defa yerel seçimlerde ittifak içinde yer alan partilerin nasıl ve ne şekilde bir siyasal iletişim ve seçim kampanya dönemi geçireceğini

sorgulayan bir dönem olmaktadır. 31 Mart seçimlerini fikri ve ideolojik zeminden de önemli kılan diğer bir durum daha önce ideolojik siyasal yapılanmalarına bağlı olarak Türk siyasetinin Sağ - Sol kanatlarında yer alan partilerin bir araya gelme imkânı olmadığı durumun esneklik kazanmasıdır. Böylece ideolojik yaklaşımın dışında seçmenleri “taktiksel ve stratejik” (Duran, 2018) oy vermeye sevk eden bir sürecin ittifakların ortaya çıkışıyla birlikte gelişmeye başladığı görülmektedir. Böylece seçmenler partileriyle birlikte ittifaklara da oy vermeye yönlendirilmektedirler.

Cumhur İttifakı 2019 Yerel Seçimlerinde seçim kampanyası boyunca ittifakı kampanya dilinde kullanmıştır. Bununla birlikte “AK Parti ve MHP'den oluşan Cumhuriyet İttifakı 30'u büyükşehirde olmak üzere toplam 51 ilde yerel seçimlerde işbirliği yaptı. Adana, Mersin, Manisa Büyükşehir Belediye başkanlıkları için MHP'nin aday çıkarması kararlaştırılırken, diğer 27 büyükşehirde AK Parti aday gösterdi.” (Tr.Euronews, 2019). Seçim sonucunda ittifak neticesinde AK Parti “15 büyük şehir ile 24 il belediyesini kazanmıştır. 2014 Yerel Seçimleri ile kıyasladığımızda AK Parti, 2 büyük şehir ile 12 il belediyesini kaybetmiştir.” (Miş & Duran, İttifaktan Blok Siyasetine 31 Mart Yerel Seçimleri, 2019, s. 377). “Cumhuriyet İttifakı kapsamında seçimlere AK Parti ile 51 ilde iş birliği yaparak katılan MHP, yüzde 7,31 oranında oy almıştır. MHP, 1 büyükşehir, 10 il, 145 ilçe ve 88 belde belediyesi olmak üzere toplamda 244 belediye başkanlığı kazanmıştır.” (Miş & Duran, İttifaktan Blok Siyasetine 31 Mart Yerel Seçimleri, 2019, s. 379). “Büyük Birlik Partisi (BBP) ise 30 büyükşehirde aday çıkarmayarak, Cumhuriyet İttifakı'na destek verme kararı aldı.” (Tr.Euronews, 2019).

31 Mart seçimlerinde AK Parti ve MHP'nin yoğunlukla vurguladığı, “Beka Söylemi ittifak içerisinde AK Parti'den daha çok MHP'ye yaradığı görülmüştür.” (Politika Akademisi, 2019). Söylemin milliyetçi ideoloji ile olan önceki süreçlerle uyumu, Cumhuriyet İttifakının Millet İttifakını eleştirilerinde HDP'yi öne çıkarması, ülkenin birliği, geleceği ve bölünmezliği üzerinden tehdit algısını yaymak istemesi milliyetçi oyların ittifak içinde MHP'ye yönelmesine zemin hazırlamıştır. Bunun sonucunda ise AK Parti ve MHP'nin ittifak etmeyip, iki partinin de aday çıkardığı iller arasında yer alan Kastamonu, Karaman, Amasya ve Bayburt illeri daha öncesinde AK Parti de olmasına rağmen 31 Seçimleri sonucunda MHP'ye geçmiştir.

2019 Yerel Seçimlerinde Cumhuriyet İttifakı için özel bir logo tasarlanmamıştır. AK Parti'nin temel sloganı Gönül Belediyeciliği ile gönül kavramı üzerine kurgulanmıştır. MHP ise sloganlarında ve görsellerinde Cumhuriyet İttifakı ifadesini kullanmakta ve Milli Beka kavramını öne çıkarmaktadır. Aşağıdaki tabloda 31 Mart yerel seçimlerinde Cumhuriyet İttifakının birlikte gerçekleştirdikleri ortak mitinglerde Recep Tayyip Erdoğan ile Devlet Bahçeli'nin

konuşma metinleri incelenerek, metinlerde ittifakın amacı, kapsamı, gerekliliği ve tehditleri bağlamında öne çıkan ifadeleri yer almaktadır.

S.	Tarih / Miting	Recep Tayyip Erdoğan'ın en çok kullandığı ifadeler	Devlet Bahçeli'nin en çok kullandığı ifadeler
1	17.03.2019 / İzmir	Cumhur İttifakı (5); 15 Temmuz (2); Milli irade (1); Karanlık ittifaklar (1); görül işi (2); eser siyaseti (2); yeni dönem (1); FETÖ (3); beka (1)	Cumhur İttifakı (23); milli beka (2); milli birlik (1); tehdit (7); hesap (11); bağımsız (3); Çanakkale (20); Haçlı (5); Türk milleti (13); bağımsızlık (4); istikrar (2)
2	23.03.2019 / Ankara	Cumhur İttifakı (5); 15 Temmuz (3); 2023 (1); birlik (1); terör (5); milli irade (2); kalkınma (1); gönül belediyeçiliği (2); istiklal (2)	Cumhur İttifakı (19); Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (2); milli beka (5); milli birlik (1); tehdit (1); beka (16); Türk milleti (5); istikrar (3); cumhuriyet (9);
3	24.03.2019 / İstanbul	Cumhur İttifakı (4); 15 Temmuz (2); birlik (4); işbirlikçi (1);	Cumhur İttifakı (28); milli beka (3); milli birlik (1); tehdit (4); hesap (3); Türk Milleti (10); Çanakkale (1); Haçlı (1); istikrar (2); diriliş (2); FETÖ (4)

(Tablo 31. 2019 Yerel Seçimler Erdoğan ve Bahçeli'nin Kullandığı İfadeler)

Yukarıdaki Tablo'da görüldüğü üzere İzmir, Ankara ve İstanbul illerinde Cumhuriyet İttifakının ortak gerçekleştirdiği mitinglerde Erdoğan ile Bahçeli'nin konuşma metinlerinin içeriklerinde belirgin bir ayrım bulunmaktadır. Erdoğan, ittifak alanına giren kapsamda çok daha az kavram, ifade ve bunların tekrar kullanımını gerçekleştirmektedir. Bunun temel nedeni, konuşma metinlerinin iktidar partisi diliyle hazırlanarak, metinlerin büyük bölümünün daha önce AK Partili belediyeler olarak veya merkezi hükümet olarak bu illerde gerçekleştirilen çalışmaların vurgulanmasıdır. Devlet Bahçeli ise MHP'nin fikri altyapısına uygun milliyetçi söylemleri Cumhuriyet İttifakı dili üzerinden kavramsallaştırmakta ve bu kavramları yüksek sıklıkla kullanmaktadır. Özellikle millilik vurgusu ve buna karşı tehdit vurgusu Bahçeli'nin metinlerinde öne çıkmaktadır. Erdoğan üç mitingde toplam 9 (dokuz) defa Cumhuriyet İttifakını kullanmaktayken bahçeli ise toplam 70 (yetmiş) defa kullanmaktadır. Böylece Cumhuriyet İttifakı olarak gerçekleştirilen ortak siyasal çalışmalarda AK Parti hizmete dayalı vurgular yaparken MHP ise ideolojik vurguları öne çıkarmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İki binli yıllardan itibaren Türk siyasetinde tek partili hükümetlerin iktidarda yer almasıyla daha önceki siyasal tartışmaların konusu olan siyasal istikrarsızlık, koalisyon, demokrasi kültürü gibi kavramlar tek partili dönemlerde yeniden tartışılmaya açılmıştır. Bu dönemin tartışmalarında başarısızlıkların parlamenter sistemden ileri geldiği yoğunlaşmış ve yeni bir hükümet modeli çevresinde anayasal reformlarla desteklenecek bir hükümet modeli arayışı ortaya atılmıştır. Böylece siyasetin partiler arası sürüp giden ideolojik tartışmalarının yerini partiler arası uzlaşmaya varacak ittifakların kurulumuna zemin hazırlayacak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yüzde elli + 1 oy durumu ortaya çıktı. Böylece Türk siyasetinin temel eksenlerini oluşturan fikir ve ideolojilerin tek başına bu çoğunluğu elde etmesinin zorluğu olduğundan partiler arası iş birlikleri arayışları ortaya çıktı. Geline nokta da önce Cumhur İttifakı ardından Millet İttifakı, farklı siyasi partilerin bir araya gelmesiyle oluşturuldu.

Bu çalışmada, Türk siyasetinde siyasal uzlaşma için siyasal ittifakların bir imkân doğurduğu öne çıkmaktadır. Demokratikleşme, siyasal özgürlüklerin artması, ifade ve düşünce özgürlüklerin gelişmesi için öncelikli olarak siyasi partilerin kendilerini kısıtlayıcı olarak bağladıkları kalıplardan kurtulmaları, diğer partiler ile kamuoyu önünde iş birliğine girebilmeleri, milli meseleler etrafında ortak karar alabilmeleri, toplumsal dayanışma ve iş birliği için değerleri öne çıkaran siyasal dil kullanmaları ve farklı fikirleri ötekileştirmekten uzak durmaları çalışmanın sonunda öne sürülmektedir. Bu vesile ile siyasetin genel karakteri olan çatışma ve uzlaşma doğru zemine çekilerek, çatışmanın politika belirlemede, uzlaşmanın ise milli meseleler söz konusu olduğunda doğal yollardan ortaya çıkacağı bu durumun da sağlıklı ve işlevsel bir demokrasiyi oluşturacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda siyasi partilerin başta tüzükleri olmak üzere parti programları ile diğer yayınlarında siyasal ittifak, siyasal uzlaşma ve benzer iş birliklerine yönelik işlevsel kurullar ve maddeler koymaları önem kazanmakta, kamuoyu önünde karşılıklı siyasal iş birlikleri gerçekleştirmenin mevzuata dayalı yollarının açılması temin edilmelidir. Böylece toplumsal sağduyuya zarar gelmeden çatışma ve uzlaşma sınırları belirlenmiş bir Türk siyaseti gelecek kuşaklara aktarılacaktır. Bu çalışma bu doğrultuda alanında yapılan doktora tezleri arasında ilklerden olma özelliğini taşımaktadır. Türk siyasetinde daha önceleri benzer ittifak ve uzlaşma koşulları oluşmadığında çalışmanın teorik zemini daha çok yabancı kaynaklar üzerinden diğer ülkelerdeki uygulamalar model alınarak hazırlandı. Çalışma bundan sonraki benzer nitelikli çalışmalara da bir kaynak oluşturma,

perspektif sunma ve görüş belirme bakımından önem taşımaktadır. Bu bakımdan 2019 Yerel Seçimleri çalışmada araştırılan son konu olmaktadır. 2020'den günümüze ilerleyen yıllara doğru siyasal ittifakların devam eden süreçleri ve gelişim evreleri farklı bakış açıları ile irdelenmeye müsait bir zemin oluşturmaktadır.

Çalışmanın araştırma kısmında incelenen gazetelerin ilk sayfalarında toplam 459 haber tespit edilmiştir. Bunlardan 93'ü Cumhur İttifakı ve ittifaka yönelik olumlu haberleri; 238'i olumlu ve olumsuz şekilde yansıtılmayan nötr haberleri; 128'i olumsuz dil kurgusuyla başlığa taşınan haberleri içermektedir. Toplam haberleri yüzdelik olarak gösterdiğimizde ise aşağıdaki şekilde haber dağılımı görülmektedir:

Toplam haber Sayısı : 459 (%100); Olumlu Haber Sayısı : 93 (%20,2); Nötr Haber Sayısı : 238 (%51,9); Olumsuz Haber Sayısı:128 (%27,9).

Tüm araştırma başlıkları değerlendirildiğinde haber içeriklerinin gazetelere göre istatistiksel dağılımı ise şöyle görülmektedir:

Milliyet Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber: 64 (%100); Olumlu Haber Sayısı : 25 (%39,1); Nötr Haber Sayısı: 30 (%46,8); Olumsuz Haber Sayısı :9 (%14,1).

Hürriyet Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber: 57 (%100); Olumlu Haber Sayısı: 13 (%22,8); Nötr Haber Sayısı: 36 (%63,1); Olumsuz Haber Sayısı:8 (%14,1).

Sabah Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber: 53 (%100); Olumlu Haber Sayısı: 130 (%56,6); Nötr Haber Sayısı: 23 (%43,4); Olumsuz Haber Sayısı:- (%--).

Haber Türk Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber: 59 (%100); Olumlu Haber Sayısı: 18 (%30,5); Nötr Haber Sayısı: 32 (%54,2); Olumsuz Haber Sayısı:9 (%15,3).

Cumhuriyet Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber: 87 (%100); Olumlu Haber Sayısı: 3 (%3,4); Nötr Haber Sayısı: 35 (%40,2); Olumsuz Haber Sayısı:49(%54,4).

Sözcü Gazetesi;

Gazetede Toplam Haber: 109 (%100); Olumlu Haber Sayısı: 4 (%3,6); Nötr Haber Sayısı: 52 (%47,2); Olumsuz Haber Sayısı: 53 (%48,7).

Yukarıdaki istatistiklere göre olumlu haber oranı en çok Sabah Gazetesi; olumsuz haber oranı ise en çok Cumhuriyet Gazetesi tarafından oluşturulmuştur.

Gazetelerin başlık ve ilk sayfalarında yer alan haber metinleri içinde kullanılan dilin yönüne baktığımızda ise en çok kullanılan olumlu ve olumsuz ifade ve kavramlar aşağıda yer almaktadır:

- a) Olumlu kavram ve ifadeler: Tek yürek, milli/yerli, Yeni/Büyük/Güçlü Türkiye, milli irade, uzlaş, ileri demokrasi, mutabakat, diriliş, yeni sistem, istikrar ve aydınlık gelecek.
- b) Olumsuz kavram ve ifadeler: Eksik demokrasi, Atatürk'ü gölgede bırakma, karanlık gelecek, mühürsüz seçim, sine-i millet, kimin devleti, efayet/federasyon, OHAL, tek adam, çıkar ittifakı, koalisyon ve diktatör.

Siyasal uzlaşya zemin oluşturulduğu varsayılan Başkanlık Hükümet Modeli için siyasi partilerin 2010 ile 2022 yılları arasında kurumsal web sayfaları taranarak elde edilen olumlu ve olumsuz ifadelerin içerikleri aşağıda yer almaktadır.

- a) AK Parti: AK Parti'nin kurumsal web sayfasında Başkanlık Hükümet Modeli ile ilgili 2010 – 2015 yılları arasında 67; 2016 ile 2022 yılları arasında 153 olmak üzere toplam 220 olumlu içerik tespit edilmiştir.
- b) MHP: MHP'nin kurumsal web sayfasında Başkanlık Hükümet Modeli ile ilgili 2010 – 2015 yılları arasında 27 olumsuz; 2016 ile 2022 yılları arasında 100 olumlu olmak üzere toplam 127 içerik tespit edilmiştir.
- c) CHP'nin kurumsal web sayfasında Başkanlık Hükümet Modeli ile ilgili 2010 – 2015 yılları arasında 7; 2016 ile 2022 yılları arasında 36 olmak üzere toplam 43 olumsuz içerik tespit edilmiştir.

Yukarıdaki verilerde görüldüğü üzere AK Parti ile MHP'nin bir araya gelerek tesis ettiği Cumhur İttifakı ile birlikte MHP'de söylem değişikliği ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada bir diğer araştırma konusu olan 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri incelendiğinde, seçime yönelik AK Parti ve MHP liderlerinin ortak miting yaptıkları görülmektedir. 17.03.2019 İzmir, 23.03.2019 Ankara ve 24.03.2019 İstanbul olmak üzere Recep Tayyip Erdoğan ile Devlet Bahçeli üç miting alanında birlikte yer aldılar ve konuşma yaptılar. Bu konuşmaların metinleri incelendiğinde iki liderin Cumhuriyet İttifakı ve Siyasal Uzlaşya dair en çok kullandıkları kavram ve ifadeler aşağıdaki gibidir:

- a) Recep Tayyip Erdoğan: Cumhuriyet İttifakı, 15 Temmuz, Milli irade, FETÖ, yeni dönem, beka, birlik, kalkınma ve istiklal.
- b) Devlet Bahçeli: Cumhuriyet İttifakı, milli beka, milli birlik, Çanakkale, Haçlı, Türk Milleti, bağımsızlık, istikrar, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, tehdit, cumhuriyet, hesap sorma, diriliş ve FETÖ.

İki liderin kullandığı dilleri incelendiğinde Erdoğan, Cumhuriyet İttifakı ile kalkınma, milli irade, yeni dönem ve birlik kavramlarını kullanarak geleceğe dönük yeni bir sistem ve anlayış mesajı vermektedir. Erdoğan, mesajları ile geleceğe dönük olumlu bir tasavvur etrafında mesajlarını vermekte ve sadece FETÖ kavramı etrafında bir tehdit ve öteki algısı oluşturmaktadır. Bahçeli ise ittifak, milli beka, birlik, Çanakkale, Haçlı ve bağımsızlık kavramları öne çıkarmaktadır. Böylece Bahçeli, Çanakkale ve Haçlı kavramlarını diri tutmakta Türk Milli ve bağımsızlık vurgu ile geçmişten gelen ve yaşanmış tecrübeler etrafında tehditlere karşı Cumhuriyet İttifakı'nın koruyucu özelliğini öne çıkarmakta ve kitlelere motivasyonu millilik ile dün-bugün ve yarın sürecinde ilerleyen bir milli mücadeleyi vurgulamaktadır. Böylece Bahçeli'nin kullandığı dil daha mücadeleci ve karanlık güçlere karşı birlikteliği öne çıkarmaktadır.

Cumhuriyet İttifakında yer alan partilerin tüzükleri incelendiğinde Başkanlık Hükümet Sistemiyle birlikte ortaya çıkan ittifakların niteliği, meşruluğu ve yapıları bakımından partilerin tüzüklerinde konuya dair ilgili kavramların analizi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Parti Adı	Kavram	Parti tüzüğünde yer alma durumu
AK Parti	Koalisyon	YOK
	İttifak	BÖLÜM 6: “Seçimlere Katılma ve Seçim İttifakı” Madde 122/A: Seçim İttifakına Karar Verme : “Milletvekili seçimlerinde seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partiler ile ittifak yaparak seçime katılmaya, ittifak protokolünü onaylamaya veya ittifaktan vazgeçmeye karar verme yetkisi MKYK’na aittir.”
	İş Birliği	YOK
	Uzlaş	YOK
MHP	Koalisyon	ONUNCU BÖLÜM; Parti ve Hükümet İşleri Başlığı altında “Hükümet Kurma ve Koalisyonlara Katılma” alt başlığı.

		<i>“Hükümet kurulmasına, koalisyonlara katılmaya ve kurulmuş hükümetlerden veya ortak olunan koalisyonlardan ayrılmaya karar verme yetkisi Merkez Yönetim Kuruluna aittir. Kurul bu yetkisini, Genel Başkana devredebilir. Merkez Yönetim Kurulunun, hükümet kurma ve kurulmuş hükümetlerden veya koalisyonlardan ayrılmayı görüşmek üzere yapacağı toplantılara Parti Grubu Yönetim Kurulu üyeleri de katılır ve oy kullanır.”</i>
	İttifak	YOK
	İş Birliği	YOK
	Uzlaş	<i>“İlkeli ve Seviyeli Temiz Siyaset”, başlığı ireğinde; “Siyasetin ahlaki bir temele dayandığı, demokratik olgunluk ve uzlaş kültürünün egemen olduğu, aşırılıkların törpülendiğı ve Türkiye’nin milli ve manevi değerlerini ortak payda olarak kabul eden bir siyaset anlayışının hâkim kılınması gerektiğine inanan Milliyetçi Hareket Partisi; hukukla sorunlu, milletin ortak değerleriyle kavgalı, Cumhuriyetin temel nitelikleriyle çatışan, gerginlikten beslenen siyaset anlayışlarını reddeder.”</i>
BBP	Koalisyon	YOK
	İttifak	Madde 14: Merkez Karar Yönetim Kurulu’nun görev ve yetkileri şunlardır: <i>“h) Milletvekili seçimlerinde seçimlere katılma yeterliliğı taşıyan siyasi partiler ile ittifak yaparak seçime katılmak, ittifak protokolünü onaylamak veya ittifaktan vazgeçmeye karar vermek, seçimlerde başka partilerle işbirliğı yapmak gibi konularda karar vermek, seçimlere katılma şartlarını taşıdığı halde seçime katılmayan başka bir parti üyesinin, karardan önce üyenin ve partisnin ayrı ayrı yazılı muvafakatlarının alınması şartıyla Partimiz listesinden aday gösterilmesine karar vermek.”</i>
	İş Birliği	YOK
	Uzlaş	YOK

(Tablo 32. Cumhur İttifakında Yer Alan Partilerin Tüzük İncelemesi)

Yukarıdaki Tabloda görüldüğü üzere AK Parti ve BBP “ittifak” kavramıyla, MHP ise “koalisyon” kavramıyla Başkanlık Hükümet Sisteminde partiler arası iş birliğini öne çıkarmaktadır. Siyasal uzlaş bağlamında ise sadece MHP’nin tüzüğünde bir madde yer almakta ve partinin genel görüşlerini ifade etmektedir. Partilerin tüzüklerini siyasal ittifaklara göre geliştirme süreçleri şu şekildedir:

- AK Parti 18 Ağustos 2018 tarihli Büyük Kongrede ittifak kavramını tüzüğe eklemekte;
- MHP’nin 8 Kasım 2009 Parti Kurultayında koalisyon tüzükte yer almakta;
- BBP 18 Ekim 2020 tarihinde gerçekleştirdiğı 11. Kurultay ile siyasal ittifak kavramını tüzükte ifade etmekte.

AK Parti’nin 2016 yılına ait parti tüzüğünde sadece koalisyon kavramı 148. Maddede yer almakta ve *“Tek başına veya koalisyon halinde hükümet kurmaya, hükümetten yahut koalisyondan ayrılmaya karar verme yetkisi, Merkez Karar ve Yönetim Kurulu’na aittir.”* İfadesini taşımaktadır. Başkanlık Sisteminin uygulanmaya başlanmasıyla birlikte siyasi

partilerin ittifaklar kurup, seçim iş birliklerine gitmesi ve daha kalıcı iş birlikleri tesis etmeleri siyasal uzlaşmayı kamuoyu önünde tartışılır hale getirmektedir. Yukarıda incelediğimiz tüzüklerde ittifakla ilgili ortaya çıkan gelişmeler Başkanlık Sisteminin getirisi olmaktadır. Henüz tam olarak ittifak kurma yöntemleri tam olarak belli bir program dâhilinde gelişmediğinden bu çalışmanın çıktısı olarak siyasal ittifak kurma sürecine dair belli bir program oluşturma yöntemi ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma ile Türk siyasetinin iki binli yıllardan sonra değişime uğraması ve bu doğrultuda siyaset kurumları arasında artan iş birliği incelenmektedir. Bu çalışmada AK Parti ile MHP arasında 2018 yılında kurulan Cumhur İttifakı'nın Türk Siyaseti içinde siyasal uzlaşma bağlamında medyaya yansıyan temsili ve çalışma ile elde edilen bulguları arasında öne çıkan sonuçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Araştırmada olumlu ve olumsuz dil kalıpları arasında en çok kullanılan kalıplar incelenmiştir. Olumlu dil kalıpları nicel olarak daha fazla görülmektedir.
- Medya incelemesi yapılan dört yıllık dönemde cumhur ittifakının medyada olumlu ve olumsuz nitelikte haberlerle işlenme oranı hemen hemen aynı orandadır.
- Gazetelerin konuya yaklaşımları birbirine benzer niteliktedir.
- Aynı gazetede hem olumlu hem de olumsuz dil kalıpları kullanılarak Cumhur İttifakına yönelik olumlu - olumsuz eleştiriler yer almaktadır.
- 2018 Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra 2019 yerel seçimleri ile devam eden süreç bağlamında olumlu haberlerin sayısında artma görülmektedir.
- “Yeni Türkiye” kavram ve ifadesi hem Başkanlık Sistemi hem de Cumhur İttifakı açısından en çok kullanılan ifadeler arasında yer almaktadır. Yeni Türkiye ile iki binli yılların öncesindeki siyasal iklimin değiştiği, parlamenter sistemin yerine hızlı ve etkin karar alma mekanizmasını getiren Başkanlık Sisteminin geldiği, böylece siyaset kurumunun gücünün artacağı, eski dönemlerdeki gibi darbe ve siyaset dışı müdahalelerin önünün kesileceği, bu durumun da siyasal uzlaşmaya katkı sağlayacağı yönünde içerikler öne çıkmaktadır.
- Başkanlık Sistemi ile tek başlı yönetim ve cumhurbaşkanının icracı, sorumlu bir makam olarak ülkeyi yöneteceği vurgusu işlenmektedir.
- Başkanlık Sisteminin Türkiye'nin uluslararası mecralarda görünürlüğü ile demokratikleşme sürecine olumlu katkı sunacağı böylece “Büyük Türkiye” imajına etki edeceği ele alınmaktadır. Başta Orta Doğu, Afrika, Kafkaslar ve Balkanlar olmak

üzere dünyanın birçok alanında Türkiye olmadan uluslararası politikaların da eksik olacağı ifade edilmektedir.

- Siyasal uzlaşya dair kaygının en çok ifade edildiği kavram “Tek Adam” eleştirisi üzerinde olmaktadır. Tek adam ifadesiyle siyasetin tamamen hâkim bir güç tarafından domine edileceği, bunun Recep Tayyip Erdoğan şahsında yerleşeceği ve başta Meclis olmak üzere birçok kurum ve kuruluşun işlevinin geçerli olmayacağı ifade edilmektedir.
- Gazetelerde aynı haberin farklı nitelikte ele alındığı görülmektedir. Özellikle parlamenter ve başkanlık sistemleri bu farklılığı oluşturan haber içeriklerini oluşturmaktadır. Cumhuriyet ve Sözcü gazetelerinde parlamenter sistem öne çıkarılmakta iken diğer gazetelerde Başkanlık Sistemi daha olumlu ele alınmaktadır.
- İnceleme yapılan tüm konuların araştırmaya dâhil edilen bütün gazetelerde büyük oranda ilk sayfaya taşındığı görülmekte. Haber atlama veya haber görmeme ortaya çıkmamaktadır.
- Araştırmada olumlu dil kalıpları kullanan gazeteler en çok recep Tayyip Erdoğan ile Devlet Bahçeli’nin resimlerini haberlere eklemektedir. Olumsuz haberlerde ise Kemal Kılıçdaroğlu’nun resimleri ağırlıklı olarak kullanılırken farklı kesim ve isimlerin resimleri kullanılmakta, geniş bir toplumsal muhalefet algısı oluşturulmak istenmektedir.
- Gazetelerde işlenen olumlu haberler daha çok AK Partili ve MHP’li siyasi aktörlerin haber konusu seçilmesiyle verilmektedir. Olumsuz haberlerde ise CHP başta olmak üzere sivil toplum örgütleri, sokak tepkileri ve farklı kimliklerin de açıklamaları olumsuz haberlerin kaynağını oluşturmaktadır.

Çalışmanın varsayımlarını değerlendirdiğimizde elde edilen bulgular ile varsayımlar arasındaki ilişkiyi aşağıdaki şekilde ifade etmemiz ve yorumlamamız mümkündür:

Başkanlık Sisteminin siyasal ittifakların önünü açacağı: Çalışmanın siyasal uzlaşya kavramı etrafından en çok üzerinde durduğu konu olan Başkanlık Sisteminin ittifakların gelişmesine katkı sunacağı varsayımı öncelikle kurulan Cumhur İttifakı ile kendini göstermiş ve devamında Millet İttifakı ile ikinci bir ittifakın gelişmesine zemin hazırladığı görülmektedir. Böylece Türk siyasetinde koalisyonlar döneminde daha çok benzer ideolojik konum ve siyasal pozisyonda yer alan (sağ – sol konumlandırma) partiler arası geliştirilen iş birliklerinden farklı olarak Cumhur ve Millet İttifakları farklı siyasal konumda yer alan partileri bir araya getirmektedir.

Başkanlık Sistemi ile partiler arası iş birliğinin gelişeceği ve siyasal uzlaşmaya katkı sunacağı: İttifakların ortaya çıkması ve birlikte seçim kampanyaları gerçekleştirmeleri ve hatta parti liderlerinin ortak seçim miting yapmaları (AK Parti ile MHP'nin 2019 Yerel Seçimlerinde İzmir, Ankara ve İstanbul mitingleri) partiler arası iş birliğinin arttığını ve geliştiğini göstermektedir.

Partiler arası iş birliklerinin kamu ile zamanında paylaşılması, sürecin şeffaf yönetilmesi ile kamuoyunun bu ilişkilere olumlu yaklaşacağı: Araştırmada incelenen Cumhur İttifakı'nın kuruluş, gelişim ve devam süreçleri başta parti liderleri olmak üzere partiler arası kurulan heyetler ile basına bilgi verilerek eşgüdümlü olarak kamuoyuyla paylaşılarak yürütülmüştür. Bunun neticesinde 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Seçimleri ile 2019 Yerel Seçimlerinde Cumhur İttifakının seçimlerde kazanan taraf olması kamuoyu ile kurulan ilişkilere kamuoyunun da olumlu karşılık verdiğini ifade edebilir.

Çalışma ile siyasal aktörlerin ittifak ve uzlaşi içinde basın diline de yansıyan uzlaşmacı bir dil kullanacağı: Çalışmada görülen bir diğer gelişme, Cumhur İttifakında yer alan siyasilerin ittifakı ilgilendiren konularda, ittifakı korumak ve devam ettirmek adına olumlu dili tercih ettikleridir. Bazı durumlarda AK Parti veya MHP temsilcileri tarafından ittifaka zarar verdiği parti yöneticileri tarafından karar verilen hallerde ilgili kişiler hakkında parti disiplin kurulları tarafından işlemler gerçekleştirilmiştir. 2019 yılında Samsun AK Parti il başkanı Hakan Karaduman, MHP'li yöneticilerle girdiği ve ittifakı ilgilendiren tartışmalar neticesinde görevinden partisi tarafından alınmıştır. Böylece siyasilere ittifak konusunda hassas olmaları ve olumsuz ifadelerde bulunmamaları yönüne yaptırımlar ortaya konulmuş ve oluşturulan olumlu ortamın basına da yansımaya zemin hazırlanmıştır.

Siyasal ittifakların gelişmesi ile basındaki temsilinin olumlu sonuçlar doğuracağı: Çalışmada incelenen altı gazetenin verileri incelendiğinde ittifaklar konusu önceki dönemlerde ortaya çıkan koalisyonlar kadar olumsuz bir dil ile ifade edilmemektedir. Özellikle koalisyonlarda kullanılan ve geleceği belli olmayan dil kalıpları Başkanlık Sistemi sonrası kurulan ittifaklarda kullanılmamıştır.

Partilerin ittifak konusunda belli bir program geliştirerek bunu tüzüklerine ekleyeceği: İttifak konusunun parti tüzüklerine girmesi belli bir program ve süreci ifade edecek şekilde kapsamlı olmadığı görülmektedir. Konuya dair partilerin kongrelerinde gerçekleştirdikleri tüzük değişiklikleri incelendiğinde şu sonuç ortaya çıkmaktadır: AK Parti 18 Ağustos 2018 tarihli Büyük Kongrede ittifak kavramını tüzüğe eklemekte; MHP'nin 8 Kasım 2009 Parti Kurultayında koalisyon tüzükte yer almakta; BBP 18 Ekim 2020 tarihinde gerçekleştirdiği 11.

Kurultay ile siyasal ittifak kavramını tüzükte ifade etmekte. Bu varsayıma dayalı olarak henüz tüzük aşamasında önemli bir gelişmenin gerçekleşmedi görülmektedir.

Basın tarafından siyasal ittifakların kamusal faydaya katkı sunacağına dair haberlerin öne çıkartılacağı: Çalışmada incelenen altı gazetenin ilk sayfalarında bu varsayımı destekleyici mahiyette içerikler görülmektedir. Cumhuriyet ve Millet ittifaklarının birbirlerine yönelik eleştirilerine baktığımızda geleceğe sahip çıkma, cumhuriyete sahip çıkma ve millilik konularında kesin ayrımların olduğu görülmektedir. Bu üç yaklaşım alanında ortaya çıkan farklılıklar yönetim sorunsalını içerdiğinden, ittifakların genel olarak kamuoyuna katkı sunacağı, millet ve devlet için olumlu gelişmeleri içereceğine yönelik haber içerikleri görülmektedir.

Siyasal uzlaşının siyaset kültürüne yerleşmesi ile toplumsal farklılıkların zenginlik olarak görüleceği varsayımı: Çalışmanın varsayımları arasında yer alan bu sorunsal daha çok sosyopsikolojik konuları içerdiğinden bu çalışmada bu varsayıma dair çıktılara ulaşılamamıştır. Çünkü ittifak ve uzlaş konuları Başkanlık Sistemi dâhilinde genel olarak çalışma içinde partiler ve partiler arası ilişkilerde incelenmiş ve araştırılmıştır. Fakat bunun toplumda ve kamuoyunda nasıl karşılık bulduğu araştırmaya dâhil edilmediğinden, ittifaklar ve uzlaş sorunları sadece somut gösterge olarak seçim sonuçlarına bağlı olarak değerlendirilmiştir. Bu da tek başına toplumsal farklılıkların zenginlik olarak görüleceği sonucunu doğurmaktan uzak kalmaktadır. Bu bakımdan çalışmanın bu varsayımına olumlu ya da olumsuz sonuçlarla ulaşamadığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ü. (2019). Meşrutiyet Dönemi Düşünce Akımları ve Günümüze Yansımaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(2), 413-424. 01 10, 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/779536> adresinden alındı
- ACE: The Electrol Knowledge Network. (2020, February 15). Şubat 15, 2020 tarihinde ACE: The Electrol Knowledge Network: https://aceproject.org/ace-en/topics/es/annex/esy/esy_fi adresinden alındı
- Ade, V. (2019). Political Negotiations: Characteristics and Related Performance Disincentives. *International Journal of Conflict Management*, 1(33). 01 12, 2022 tarihinde <https://www.emerald.com/insight/publication/issn/1044-4068> adresinden alındı
- Ahaber. (2018, 2 21). *İşte Madde Madde Cumhur İttifakı*. 1 10, 2023 tarihinde <https://www.ahaber.com.tr>: <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2018/02/21/iste-madde-madde-cumhur-ittifaki> adresinden alındı
- AK Parti . (2015, 5 1). *2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi*. 11 10, 2022 tarihinde <https://www.akparti.org.tr>: <https://www.akparti.org.tr/media/fmypruo/7-haziran-2015-edited.pdf> adresinden alındı
- AK Parti. (2012, 5 27). *Yeni Türkiye Sözleşmesi*. 5 12, 2023 tarihinde <https://www.akparti.org.tr>: <https://www.akparti.org.tr/media/271928/yeni-turkiye-sozlesmesi-2023.pdf> adresinden alındı
- AK Parti. (2015). *2007 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi*. Ankara: AK Parti Yayınları.
- AK Parti. (2020, 12 3). *AK Parti Genel Merkez*. 12 3, 2020 tarihinde <http://www.akparti.org.tr>: <https://www.akparti.org.tr/media/318780/3-kasim-2002-genel-secimleri-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf> adresinden alındı
- Akçura, Y. (2019). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aksoy, İ. U. (2019). 2018 Genel Seçimler Öncesi AK Parti-MHP Cumhur İttifakı'nın Seçmen Nezdindeki Toplumsal Algısı. *IJEASS*, 2(1), 21-39.
- Aktaş, M. (2015). Türkiye'de Hükümet Krizleri ve Sistem Arayışları. M. AKTAŞ, & B. COŞKUN içinde, *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Aktaş, Ü. (2006). *Osmanlı Çağı ve Sonrası*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Akyeşilmen, N. (2013). Çatışma Yönetimi: Kavramsal Bir Analiz. N. Akyeşilmen içinde, *Barışı Konuşmak: Teoride ve Pratikçe Çatışma Yönetimi* (s. 18-75). Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Alan, K. (2007). *The Social Lens: An Invitation to Social and Sociological Theory*. California: Pine Forge .
- Aleskerov, F., Ersel, H., & Sabuncu, Y. (1999). *Seçimden Koalisyon*. İstanbul: YKY.
- Alkan, T. (1978). *Siyasal Toplumsallaşma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Alkan, T., & Ergil, D. (1980). *Siyaset Psikolojisi*. Ankara: Turhan Yayınları.
- Altınkök, S. (2016). Müzakereci Demokrasi ve Uygulama Yöntemi Olarak "Vatandaş Jürileri" Yaklaşımı. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 6(1), 1-39. 6 14, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/155604> adresinden alındı
- Altınok, S. (2015). Müzakereci Demokrasi ve Uygulama Yönetimi Olarak "Vatandaş Jürileri" Yaklaşımı. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*(6), 1-39.
- Anadolu Ajansı. (2013, 4 18). *Provokasyon yapanları biliyoruz*. 8 5, 2021 tarihinde <http://www.aa.com.tr>: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/provokasyon-yapanlari-biliyoruz/254150> adresinden alındı

- Anadolu Ajansı. (2014, 8 15). *YSK kesin seçim sonuçlarını açıkladı*. 11 5, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/politika/ysk-kesin-secim-sonuclarini-acikladi/131114> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2018, 1 8). *Bahçeli'den 'Cumhurbaşkanlığı adaylığı' açıklaması*. 1 18, 2023 tarihinde <http://aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/bahceliden-cumhurbaskanligi-adayligi-aciklamasi-/1024999> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2018, 05 04). *'Cumhur İttifakı' protokolü YSK'ye teslim edildi*. 08 19, 2020 tarihinde www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhur-ittifaki-protokolu-yskye-teslim-edildi/1135403 adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2018, 5 6). *Cumhurbaşkanı Erdoğan seçim manifestosunu açıkladı*. 1 18, 2023 tarihinde <http://www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-secim-manifestosunu-acikladi/1136739> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2018, 10 23). *MHP Genel Başkanı Bahçeli: İttifak arayışımız artık kalmamıştır*. 1 5, 2023 tarihinde <http://aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/politika/mhp-genel-baskani-bahceli-ittifak-arayisimiz-artik-kalmamistir/1290142> adresinden alındı
- Anık, C. (2000). *Siyasal İkna*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Ardent, H. (1994). *İnsanlık Durumu*. (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aristoteles. (2018). *Retorik*. (M. H. Doğan, Çev.) İstanbul: YKY.
- Arvas, A. (2022). Jürgen Habermas'ın Din Düşünceleri Üzerine Bir Okuma Denemesi. *Din Sosyolojisi Araştırmaları*, 2(3), 47-70. 3 19, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2627689> adresinden alındı
- Aslan, A. (2019). *31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinde Cumhur İttifakı'nın Siyasal İletişim Stratejisi*. Ankara: SETA. 1 18, 2023 tarihinde <https://setav.org/assets/uploads/2019/03/A274-Cumhur.pdf> adresinden alındı
- Atkinson, J. W. (1964). *An Introduction To Motivation*. Washington: V.N.
- Ay, Ş. (2004). Türkiye'de Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmaları. *Mevzuat Dergisi*, 7 (77). 01 05, 2022 tarihinde <https://www.mevzuatdergisi.com/2004/05a/01.htm> adresinden alındı
- Aziz, P. D. (2001). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel.
- Azzi, S., & Kwavnick, D. (2012, Ocak 17). *Minority Governments in Canada*. Şubat 15, 2020 tarihinde [The Canadian Encyclopedia: https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/minority-government](https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/minority-government) adresinden alındı
- Bakırcı, F. (2013). Avusturya Parlamentosu Üzerine. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1-2), 1181-1243. 5 11, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789320> adresinden alındı
- Barın, T. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Temsilde Adalet İlkesi ve "Seçim İttifakı" Düzenlenmesinin Değerlendirilmesi. *YBHD*, 1-34.
- Barut, B., & Altundağ, S. C. (2005). Globalleşen Dünyada Bir Siyasal İkna Unsuru Olarak Vaatler. *Selçuk İletişim*, 4(1), 80-90.
- Bayram, S. (2016). *Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları*. Ankara: SETA Yayınları.
- BBC. (2017, 11 14). *Türkiye'de 1946'dan Bugüne Seçim Sistemleri*. 5 11, 2023 tarihinde <https://www.bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41981590> adresinden alındı
- Beceren, E., & Kalağan, G. (2007). Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemi; Türkiye'de Uygulanabilirliği tartışmaları. *İstanbul Ticaret Ün Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 163-181.
- Berle, A. A. (1980). *İktidar*. (N. MUALLİMOĞLU, Çev.) İstanbul: Tur.

- Berlo, D. K. (1960). *The Process Of Communication: An Introduction To The Theory And Practice*. New York: Holt.
- Berman, M. (2005). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. (Ü. Altuğ, & B. Peker, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Bilge, M. (2009). *Türk Modernleşmesi ve Sivil Toplum*. Ankara: Binyıl.
- Bilgiç, S. (1998). *Hatıralar*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Bilgin, H. D. (2011). Coalition Politics in Turkey: 1991-2002. Sabancı Üniversitesi.
- Bolles, R. C. (1967). *Theory Of Motivation*. New York: Harper.
- Bouthoul, G. (1968). *Siyaset Sosyolojisi*. (A. T. YAZICI, Çev.) İstanbul: Remzi.
- Boztepe, M. (2018). 2017 Yılı Anayasa Değişikliği Sonrası Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 5-30. 04 09, 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1102267> adresinden alındı
- Cabiri, M. A. (2001). *Arap-İslam Siyasal Aklı*. (V. Akyüz, Çev.) İstanbul: Kitabevi.
- Cannetti, E. (2010). *Kitle ve İktidar*. (G. Aygen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Ciğerli, S. (2015). Türkiye'nin Demokratikleşme Girişimleri Yeni Anayasa ve Başkanlık Sistemi. M. AKTAŞ, & B. COŞKUN içinde, *Başkanlık Sistemi* (s. 499). Ankara: Liberte Yayınları.
- Collin, P. H. (2004). *Dictionary Of Politics And Government* (3 b.). Cambridge: Bloomsbury Publishing.
- Contractor, F., & Wa, R. (2000). Negotiating Alliance Contract: Strategy And Behavioral Effects Of Alternative Compensation Arrangements. *International Business Review*(9/3), 271-299.
- Cooper, B. M., & Hemelrijk, C. K. (2005). Reconciliation and Relationship Quality in Assamese Macaques. *American Journal of Primatology*, 65(3), 269-282.
- Coşkun, B. (2015). Başkanlık Sistemi ve Türkiye. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Cumhur İttifakı*. (2018, 5 15). 1 18, 2023 tarihinde http://mhp.org.tr:https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/24haziran2018_secim_beyannam esi_tam_web.pdf adresinden alındı
- Cumhuriyet. (1991, 11 3). *Cumhuriyet*. 08 19, 2021 tarihinde www.cumhuriyet.com.tr:https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1991-11-03/0 adresinden alındı
- Cumhuriyet. (2003, 04 21). *ABD Modeli İstiyor*. www.cumhuriyet.com.tr:https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/2003-04-21/0 adresinden alındı
- Cumhuriyet. (2018, 5 18). *Erdoğan erken seçim tarihini açıkladı*. 2 11, 2023 tarihinde <http://cumhuriyet.com.tr:https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-erken-secim-tarihini-acikladi-960251> adresinden alındı
- Cumhuriyet. (2019, 4 23). *Kılıçdaroğlu'ndan 'başkanlık sistemi' eleştirisi*. 5 13, 2023 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr:https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kilicdaroglundan-baskanlik-sistemi-elestirisi-1359224> adresinden alındı
- (1965, 2 26). *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*. TBMM, 1. Ankara: TBMM. 5 11, 2023 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t04/c025/cs__04025047.pdf adresinden alındı
- Czechowska, L. (2013). The Concept Of Strategic Partnership In The Modern Alliances Theory. *The Copernicus Journal of Politic Studies*(2/4), 100-120.
- Çakır, E. (2017, Aralık). 16 Nisan Referandum Sürecinde Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Türk Basınına Yansımaları. *İnsan ve İnsan*, 4(14), s. 273-300. 1 18, 2023 tarihinde <http://dergipark.org.tr/en/download/article-file/353473> adresinden alındı

- Çam, E. (2000). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der.
- Çınar, Ö. H. (2015). Birleşik Krallık'ta Hükümet Sisteminin Yapısı ve İşleyişi. M. AKTAŞ, & B. COŞKUN içinde, *Başkanlık Sistemi* (s. 560). Ankara: Liberte Yayınları.
- Çıtak, M. C., & Alkan, N. (2015). Terörden Kaynaklı Çatışmaların Çözümü ve Akil İnsanlar. *Bige Strateji*, 7(12), 79-99. 4 14, 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43413> adresinden alındı
- Çitçi, O. (1989). Yerel Yönetimlerde Temsil. *Amme İdaresi Dergisi*(226).
- Daver, B. (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal.
- Değer, H. (2020). Türkiye’de Müzakereci Demokrasi: Anayasa Uzlaşma Komisyonu Metni (2011) ve Parti Programları Üzerinden Bir İnceleme. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 3(5), 242-261.
- Demir, K. A. (2018). Toplumsal Uzlaşıda Devlet Yönetimi ile Toplum Arasındaki Fren-Denge Unsuru: Sivil Toplum Yönetimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Çankırı Karatekin Ün. İktisadi ve İdari Bilimler F. Dergisi*, VIII(1), 247-271.
- Demirel, S. (1990). *Kongre Açış Konuşması*. Ankara: DYP Yayınları.
- Devlet Bahçeli'nin Yenikapı Miting Konuşması. (2022, 1 4). 10 9, 2022 tarihinde <https://tr.wikisource.org>:
https://tr.wikisource.org/wiki/Devlet_Bah%C3%A7eli%27nin_7_A%C4%9Fustos_2016_Yenikap%C4%B1_mitinginde_yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1_konu%C5%9Fma adresinden alındı
- Dunn, D. H. (1996). *Diplomacy At The Highest Level*. London: Macmillian Press.
- Dunn, D. H. (1996). *Diplomacy At The Highest Level: The Evolution*. D. H. Dunn içinde, *How Useful is Summitry* (s. 247-268). London: Macmillian Press.
- Dussauge, P., & Garrette, B. (1995). Determinants Of Success In International Strategic Alliances: Evidence From The Global Aerospace Industry. *Journal Of International Business Studies*(26), 505-530.
- Duvarger, M. (1993). *Siyasi Partiler*. (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Erişirgil, E. (1939). *Filozofiye Başlangıç*. İstanbul: Maarif Yayınları.
- Evrensel. (2021, 31 05). *Gezi Parkı direnişinin zaman tüneli*. 5 4, 2022 tarihinde <http://www.evrensel.net>: <https://www.evrensel.net/haber/380489/gezi-parki-direnisinin-zaman-tuneli-gun-gun-dakika-dakika-yasananlar> adresinden alındı
- Faulkner, D. (1995). *International Strategic Alliances: Cooperating To Compete*. New York: McGraw-Hill Book.
- Fisher, R., Patton, B., & Ury, W. (1981). *Gettin to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. Harvard: random House Business Book.
- Frankel, R., Whiplle, J. ..., & Frayer, D. (1996). Formal versus Informal Contracts: Achieving Alliance Success. *Internatonal Journal Of Physical Distrubution & Logistics Management*, 26(3), 47-63.
- Geray, H. (2006). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş İletişim Alanından Örneklerle*. Ankara: Siyasal.
- Gerçeker, T. (1952). *Siyasi Partiler*. Ankara: Ankara Ün.Siyasi Bil. Fak.Yayınları.
- Golder, S. N. (2004). *The Logic of Pre-Electoral Coalition Formation*. New York University. 1 18, 2022 tarihinde https://digitalcommons.imsa.edu/alumni_dissertations/13/ adresinden alındı
- Golder, S. N. (2004). *The Logic of Pre-Electoral Coalition Formation*. New York: UMI.
- Gökbayır, S. (2012). Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 61-96. 11 8, 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/254147> adresinden alındı

- Gökçen, S. (2020). İki Darbe Arası Türk Demokrasisi (1961-1980). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*(67), 241-264. 5 11, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1478781> adresinden alındı
- Gökçül, B. (2005). *Stratejik İlişki Kurma: Müzakere*. İstanbul: Kapital medya.
- Gökhan, G. M. (2015, 04 16). Türkiye Basınında Başkanlık Sistemi Tartışmaları: Köşe Yazarları Özelinde Bir Araştırma. *Online Academic Journal of Information Technology*, 6(19), s. 57-98. doi:10.5824/1309-1581.2015.2.004.x
- Göktürk, G. (2016). Siyasal Partilerin Doğuşu: Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri. *Sosyoloji Konferansları*(54), 245-273. 12 18, 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/267919> adresinden alındı
- Gönenç, L. (2005). Türkiye'de Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmaları. T. ERGÜL içinde, *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını.
- Gözler, K. (2011). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa.
- Greiff, P. D. (2000). Deliberative Democracy and Group Representation, Social Theory and Practice. *Social tehory and Practice*(3), 397-415.
- Haberler.com. (2022). *1991 Genel Seçim Sonuçları*. 04 10, 2022 tarihinde www.haberler.com: <https://www.haberler.com/secim/1991/> adresinden alındı
- Habermars, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. (M. Tüzel, Çev.) İstanbul: Kabalcı.
- HaberTürk. (2017, 01 21). *18 maddelik Anayasa değişikliği paketi 339 oyla kabul edildi*. 02 14, 2023 tarihinde www.haberturk.com: <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1360793-18-maddelik-anayasa-degisikligi-paketi-kabul-edildi> adresinden alındı
- HaberTürk. (2017, 4 15). *Referandum sonuçları 2017*. 11 5, 2022 tarihinde <http://www.haberturk.com>: <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1462704-2017-referandum-sonuclari> adresinden alındı
- HaberTürk. (2018, 10 23). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Yol arkadaşımı feda edemem!* 1 5, 2023 tarihinde <http://www.haberturk.com>: <https://www.haberturk.com/cumhurbaskani-erdogan-yol-arkadasimi-feda-edemem-2189527> adresinden alındı
- HaberTürk. (2018, 11 21). *Son dakika: 'Cumhur'un Kritik Zirvesi*. 1 5, 2023 tarihinde <http://www.haberturk.com>: <https://www.haberturk.com/son-dakika-erdogan-ile-bahceli-nin-kritik-gorusmesi-basladi-2229070> adresinden alındı
- Haluk, A. (2018). Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kurumsal Özellikleri ve Demokratikleşme Sürecine Olası Etkileri. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı*, 139-153. doi:10.17829/turcom.461355
- Hekimoğlu, G. (2019). Türkiye'de Kamusal Müzakere Deneyimleri: Batman Üniversitesi Çalıştay Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(6), 147-156. 11 2, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/884490> adresinden alındı
- Heywood, A. (2006a). *Siyaset*. (F. Bakırcı, Çev.) Ankara: Liberte.
- Heywood, A. (2012). *Siyasetin Temel Kavramları*. (H. Özler, Çev.) Ankara: Liberte.
- Hoşgör, Ş. (2018, 5 4). *Milliyet*. www.milliyet.com.tr: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhur-ittifaki-protokolu-nun-tam-metni-2662293> adresinden alındı
- Hürriyet. (2010, 04 20). *Başbakan'ı kendi sözleriyle vurdu*. 01 10, 2022 tarihinde www.hurriyet.com.tr: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakani-kendi-sozleriyle-vurdu-14479204> adresinden alındı
- Hürriyet. (2013, 5 4). *İşte Akil İnsanlar Heyeti*. 8 5, 2021 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr>: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-akil-insanlar-heyeti-22957853> adresinden alındı

- Hürriyet. (2017, 7 18). *Kılıçdaroğlu: Adalet Yürüyüşü'nü bu yüzden yaptık*. 5 13, 2023 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kilicdaroglu-adalet-yuruyusunu-bu-yuzden-yaptik-40523780> adresinden alındı
- Hürriyet. (2018, 5 4). *Cumhur İttifakı YSK'da: Tarihi bir gün yaşıyoruz*. 1 18, 2023 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdoganin-adayligi-icin-yskya-yildirim-ve-bahceli-beraber-gitti-40825731> adresinden alındı
- Hürriyet. (2018, 2 24). *Erdoğan'ın oyun planını bozan parti: Saadet Partisi*. 2 11, 2023 tarihinde www.hurriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/erdoganin-oyun-planini-bozan-parti-saadet-partisi-40752011 adresinden alındı
- İskit, T. (2012). *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulamaları*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Işım, B. (2020). Rumeli Heyet-i Nasihası'nın Raporu ve Edirne. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*(38), 113-136. doi:10.26650/YTA2020-791124
- Jaccard, J., & Jacoby, J. (2010). *Theory Construction And Model Building Skills*. New York: Guildford.
- Jacoby, W. (2017). Grand Coalitions and Democratic Dysfunction: Two Warnings From Central Europe. *Government and Oppositions*, 52(2), 329-355. doi:10.1017/gov.2016.53
- Jones, B. D., & Baumgartner, F. R. (2005). *The Politics Of Attention: How Government Prioritizes Problems*. Chicago: University of Chicago.
- Kaan, D. A. (2019). 2017 Anayasa Değişikliğinde Hükümet Sistemi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 14-28. 4 6, 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/605191> adresinden alındı
- Kadima, D. (2006). The Study of Party Coalitions in Africa. *The Politics of Party Coalitions in Africa* (s. 1-14). içinde EISA.
- Kadima, D. (2014). An Introduction to the Politics of Party Alliances and Coalitions in Socially - Divided Africa. *Journal Of African Electors*(13), 1-41.
- Kalaycıoğlu, E. (2005). Başkanlık Sistemi: Türkiye'nin Diktatörlük Tehdidiyle İmtihanı. T. ERGÜL içinde, *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Kaplan, Enes;. (2020, 11 01). *Anadolu Ajansı*. 09 21, 2021 tarihinde [http://www.aa.com.tr: 8 Mart 2003'te Siirt'te yapılan yenileme seçimlerinde milletvekili seçilmesinin ardından Abdullah Gül başkanlığındaki hükümet istifa etti ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, hükümeti kurma görevini Erdoğan'a verdi](http://www.aa.com.tr: http://www.aa.com.tr: 8 Mart 2003'te Siirt'te yapılan yenileme seçimlerinde milletvekili seçilmesinin ardından Abdullah Gül başkanlığındaki hükümet istifa etti ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, hükümeti kurma görevini Erdoğan'a verdi) adresinden alındı
- Kara, M. A. (2015). *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon*. Ankara: Big-Bang Yayınları.
- Karol, D. (2009). *Party Position Change in American Politics: Coalition Management*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karpat, K. (2008). *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller* (3. Baskı b.). Ankara: İmge Yayınları.
- Katz, R., & Mair, P. (2009). The Cartel Party Thesis: A Restatement. *Perspectives on Politics*, 7(4), 753-766.
- Kaya, H. (2014). *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala: 1961-65*. Ankara: Ankara Ün. Türk Inkılap Tarihi Enstitüsü.
- Kennedy, J. F. (1967). *Fazilet Mücadelesi*. (A. H. Özbilen, Çev.) İstanbul: Işık Kitaplar.
- Kili, S. (1998). *1961 Anayasası ve Devlet Anlayışı*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Kılınç, D. (2016). Türkiye'de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 461-478.
- Kinderis, R., & Giedrius, J. (2013). Atrategic Alliances: Their Definition And Formation. *Latgale Naitonal Economy Research*(1), 106-128.

- Kinderis, R., & Giedrius, J. (2013). Strategic Alliances: Their Definitions and Formations. *Latgate National Economy Research*(1), 106-128.
- Kıran, A. (2015). Başkanlık Sistemi Erker Ayrılığı ve Türkiye. M. AKTAŞ, & B. COŞKUN içinde, *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Kissinger, H. (1979). *White House Years*. Boston: Little Brown.
- Kışlalı, A. T. (1991). *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2000). *Frankfurt Okulu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Koçak, K. A. (2015). ABD Başkanlık Sistemi: Ayrı Ama Birlikte Çalışan Organlar. H. YAPICI içinde, *Başkanlık Sistemi*. Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı.
- Kongar, E. (1998). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köker, E. (2007). *Politikanın İletişimi, İletişimin Politikası*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Köker, L. (2006). Seçim Sistemleri ve Siyasî Çoğulculuk: Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme. *Anayasa Yargısı*(23), 199-218. 12, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/939250> adresinden alındı
- Köknel, Ö. (1987). *İnsanı Anlamak*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Köktaş, M. (2014). Amerikan Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi. *Liberal Düşünce*(73-74), 109-137. 01, 2022 tarihinde [www.wikipedia.org: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/790566](https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/790566) adresinden alındı
- Krech, D., & Crutchfield, R. S. (2007). *Sosyal Psikoloji*. (E. Güngör, Çev.) İstanbul: Ötüken.
- Kuzu, B. (1997). *Türkiye İçin Başkanlık Sistemi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Kuzu, B. (2011). *Her Yönü İle Başkanlık Sistemi*. İstanbul: Babıali Yayınları.
- Lane, J. E., & Preker, A. M. (2018, August). Political Parties, Coalitions and Democracy. *Open Journal of Political Science*, s. 447-466.
- Lanny, M. W., & Vanberg, G. (2008). Coalition Government And Political Communication. *Political Research Quarterly*(61/3), 502-516.
- Lanny, M. W., & Vanberg, G. (2008). Coalitions Government and Political Communication. *Political Research Quarterly*, 61(3), 502-516.
- Leader, M. J. (2015). Identity And Ideology in Political Violence and Conflict. *St. Anthony's International Review*, 10(2), 18-55.
- Lender, V., Soviar, J., & Vodaka, J. (2015). Creation of Corporate Cooperation Strategy. *Procedia Economics and Finans*(23), 434-438.
- Lewis, B. (2009). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (3 b.). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Lewis, J. (1990). *Partnerships For Profit: Structuring And Managing Strategic Alliances*. New York: Macmillian Press.
- Lewis, J. D. (1990). *Partnerships For Profit: Structuring And Managing Strategic Alliances*. New York: Macmillian.
- Lijphart, A. (1992). *Parliamentary versus Presidential Government*. Oxford: Oxford University Press.
- Lipset, M. (1986). *Siyasi İnsan*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Matlosa, K., & Shale, V. (2008). *Political Parties Programme Handbook*. EISA.
- Melissen, J. (2006, March 15). *Summit Diplomacy Coming of Age*. April 26, 2020 tarihinde Clingendael: <https://www.clingendael.org/publication/summit-diplomacy-coming-age> adresinden alındı
- Merkez Yönetim Kurulu. (2013). *Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Raporu*. Ankara: CHP Parti Yayınları. 12, 2021 tarihinde <https://cdn.chp.org.tr/cms/0/Folder/50c2013pmraporu.pdf> adresinden alındı
- Meydan Larousse. (1985). *Koalisyon. Meydan*. İstanbul.
- MFA. (2022). *Kanada'nın Siyasi Görünümü*. 3, 18, 2023 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/kanada-siyasi-gorunumu.tr.mfa>: <https://www.mfa.gov.tr/kanada-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden alındı

- Miş, N., Duran, H., & Erciyas, S. (2018). *2018'de Siyaset*. Ankara: SETA Yayınları. 5 15, 2023 tarihinde <https://setav.org/assets/uploads/2018/12/Siyaset.pdf> adresinden alındı
- Mitsuhashi, H. (2002). Uncertainly In Selecting Alliance Partners; The Three Reduction Mechanisms And Alliance Formation Process. *The International Journal Of Organizational Analysis*(10), 109-133.
- MSP. (1973). *1973 Seçim Beyannamesi*. İstanbul: Fatih Yayınevi.
- Murphy, C. (2010). *A Moral Theory Of Political Reconciliation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mynard, J. (2015). Leader, Identity And Ideology In Political Violence And Conflict. *St. Anthony's International Review*(10/2), 18-55.
- National Democratic Institue. (2015). *Coalitions: A Guide For Political Parties*. Oslo: The Oslo Center For Peace And Human Rights.
- Neziroğlu, İ., & Yılmaz, T. (2015). *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (Cilt 1). Ankara: TBMM.
- NTV. (2015, 04 30). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, başkanlık sistemi hakkında konuştu*. 02 14, 2022 tarihinde www.ntv.com.tr: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/baskanlik-sistemiyle-ilgili-konustu,5dEnEgGdcEW7VCoGIMUDqg> adresinden alındı
- NTV. (2016, 10 11). *Günün gazete manşetleri*. 4 11, 2023 tarihinde <https://www.ntv.com.tr>: https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazete-mansetleri,2Jqrn9jq402Eh_Qz9XWTqA/dOiZC-t9zUq_SJpGWSsrQw adresinden alındı
- NTV. (2016, 12 11). *Günün gazete manşetleri*. 4 11, 2023 tarihinde <https://www.ntv.com.tr>: <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gunun-gazete-mansetleri-11-12-2016,yz-H6glSZEyEiksJgak8dg/-MTIAtpibkeIulUzdnIWcA> adresinden alındı
- NTV. (2016, 12 12). *Günün gazete manşetleri*. 4 12, 2023 tarihinde <https://www.ntv.com.tr>: https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazete-mansetleri,V4oCVF-VzU6av2IDWCnF1A/_tYWAFXw7EmfzXnM0WsKrw adresinden alındı
- NTV. (2016, 8 2). *Günün manşetleri*. 4 11, 2023 tarihinde <https://www.ntv.com.tr>: <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazete-mansetleri,o6skgV2J-0-ymhgSSc13WQ/2S0EpNm8M0-1rCkpwwAxxg> adresinden alındı
- NTV. (2017, 1 9). *Günün gazete manşetleri*. 5 15, 2023 tarihinde <https://www.ntv.com.tr>: https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazete-mansetleri,J2ba5rZRKUWwgudXc4mkqw/L9TQGYgF2UWmS_-xmP7rJg adresinden alındı
- NTV. (2018, 10 18). *AK Parti ile MHP arasında "yerel seçimde ittifak" görüşmesi*. 5 11, 2023 tarihinde <https://www.ntv.com.tr>: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ak-parti-ile-mhp-arasinda-yerel-secimde-ittifak-gorusmesi,GeY-WsnyaUu98rCeyTGahQ> adresinden alındı
- NTV. (2018, 5 3). *AK Parti'nin Cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan*. 1 18, 2023 tarihinde <http://ntv.com.tr>: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ak-partinin-cumhurbaskani-adayi-erdogan,cKRKGzJiyEesY8p-XbbKAw> adresinden alındı
- NTV. (2018, 2 22). *Günün gazete manşetleri*. 5 13, 2023 tarihinde <https://www.ntv.com.tr>: <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gunun-gazete-mansetleri-22-subat-2018,Pu2GOuYC1E-RI1EAYp1eTQ/4KmVAgJpHUe3YhZyitCMDg> adresinden alındı
- O'day, B. J. (2004). *Joining Forces: A Gide To Forming And Building Coalitions*. Washington: NDI.
- Oder, B. E. (2005). Türkiye'de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler. T. ERGÜL içinde, *Başkanlık Sistemi* (s. 31-71). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

- Onar, E. (2005). Türkiye'nin Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir? T. ERGÜL içinde, *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Özarallı, N. (2015). Müzakere Sürecine Bakış: Türk Yöneticileriyle Nitel Bir Çalışma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(24), 135-154. 2 11, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1129925> adresinden alındı
- Özbay, H. (2016). Türkiye’de AK Parti ile Birlikte Gündeme Gelen “Başkanlık Sistemi Tartışması”: Sistemin Gerekliği, Uygulanabilirliği, Çekince ve Endişeler. *Düzce Ün. SBE Dergisi*, 6(1).
- Özbudun, E. (1974). *Siyasi Partiler*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Özbudun, E. (2005). *Başkanlık Sistemi Tartışmaları*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Özbudun, E. (2023). *Çağdaş Türk Politikası*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Öztekin, A. (2003). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal.
- Öztürk, M. (2017). Uluslararası Müzakereler ve Müzakere Gücü. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*(10), 283-298. 6 14, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394915> adresinden alındı
- Öztürk, N. K., & Kurt, H. (2015). Amerikan Başkanlık Sistemi. M. Aktaş, & B. Coşkun içinde, *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Paine, T. (2005). *Sağduyu*. (M. M. KEenanoğlu, Çev.) Ankara: Lotus Yayıncılık.
- Politika Akademisi. (2019, 4 12). *31 Mart Yerel Seçimlerine Genel Bir Bakış*. 5 18, 2023 tarihinde <http://politikaakademisi.org>: <http://politikaakademisi.org/2019/04/12/31-mart-2019-yerel-secimlerine-genel-bir-bakis/> adresinden alındı
- Rainer, A., & Braum, S. (2013). *Coalitions And Coalition Management: An Introduction To The Art Of Coalition*. Bonn: Friedrich Naumann Foundation.
- Raymond, A. (1976). *Demokrasi ve Totalitarizm*. (V. Hatay, Çev.) İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Referandum 2017. (2017, 11 11). 5 12, 2023 tarihinde <https://referandum.ntv.com.tr/>: <https://referandum.ntv.com.tr/> adresinden alındı
- Safi, İ. (2007). *Türkiye’de Muhafazakar Siyaset ve Yeni Arayışlar*. Ankara: Lotus Yayıncılık.
- Sagarzazu, I., & Kluver, H. (2015). Coalition Govenments and Party Competition: Political Communication Strategies od Coalition Parties. *POLitical Science Research And Methods*(1), 1-30.
- Sarı, H. (2014). *Siyasetin Öznesi AK Gençlik*. İstanbul: Karma Kitaplar.
- Schaap, A. (2005). *Political Reconciliation*. New York: Routledge.
- Semi Presidentialism. (2020). *List Of Presidential Parlamentary and Other Countries*. 12 27, 2020 tarihinde Semi Presidentialism: <http://www.semipresidentialism.com> adresinden alındı
- Sennett, R. (2002). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (S. Durak, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2010). *Karakter Aşınması*. (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SETA. (2013). Yeni Anayasa Sürecinde Neredeyiz. T. Barın(Dü.), *Yeni Anayasa Sürecinde Neredeyiz*. içinde 6, s. 7-9. Ankara: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. 04 05, 2022 tarihinde http://file.setav.org/Files/Pdf/20140723164439_yeni-anayasa-surecinde-neredeyiz-pdf.pdf adresinden alındı
- Sezal, İ. (2020, 03 22). (A. Demir, Röportaj Yapan) www.daktilo1984.com. 04 17, 2022 tarihinde https://daktilo1984.com/roportajlar/2627/?gclid=EAIaIQobChMIrOzamsea9wIVzdrVChII_QlpEAMYASAAEgJn6fD_BwE adresinden alındı
- Sistembölükbaşı, Ş. (2005). Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*(10), 139-162. 6 14, 2023 tarihinde <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868851.pdf> adresinden alındı

- Sözcü. (2015, 11 18). *Sözcü Gazetesi*. 12 20, 2021 tarihinde <http://www.sozcu.com.tr:https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/erdogandan-baskanlik-sistemi-aciklamasi-989489/> adresinden alındı
- Standifer, R. L., & Bluedorn, A. C. (2006). Alliance Management Teams And Entrainment: Sharng Temporal Mental Models. *Human Relations*, 59(7), 903-927.
- Sunar, L. (2020). Çağdaş Türk Düşüncesinin Temel Meseleleri, Dönemlendirme ve Tasnif. L. SUNAR içinde, *Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce* (Cilt 1, s. 20). Ankara: YTB Yayınları.
- Susskind, L. E. (2016). *Konsensusun İnşası*. (S. A. ATAMER, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, Y. (2022). Dış Politika, Kimlik ve İç Politika İlişkisi: 2002-2016 Türkiye Örneği. *İdeal Kent*, 37(13), 2248-2283. 6 11, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2469420> adresinden alındı
- Şenol, C. (2013, 3 1). Cumhurbaşkanının Seçimi, Yetkileri ve Görevleri Açısından Türkiye ve Fransa'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*(13), 182-229. 5 11, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/155555> adresinden alındı
- Tanör, B. (1996). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*. (3 b.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Taşdöğen, S. (2016). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(3), 937-965. 04 10, 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1102267> adresinden alındı
- TBMM. (2017, 10 21). *1982 Anayasası Metin ve Değişiklik Bilgileri*. 3 15, 2023 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr:https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/seksen-iki-anayasasi-metin-degisiklik> adresinden alındı
- TCCB. (2015, 4 10). *Yeni Türkiye Mücadelemiz, Bizim Kızıl Elmamızdır*. 11 10, 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr:https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/30102/yeni-turkiye-mucadelemiz-bizim-kizil-elmamizdir> adresinden alındı
- TCCB. (2016, 8 7). *Demokrasi Ve Şehitler Mitingi Konuşması*. 10 9, 2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr:https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/49925/demokrasi-ve-sehitler-mitinginde-yaptiklari-konusma> adresinden alındı
- TCCB. (2022, 04 07). *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <http://www.tccb.gov.tr:https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/73444/turk-tipi-baskanlik-sistemini-dunyaya-bir-ornek-olarak-sunalim> adresinden alındı
- TDK. (1998). *Müşamaha*. Ankara: TDK.
- Tekin, Y. (2017). *Başkanlık Sistemi ve Kuvvetler Ayrılığı Tartışmaları*. İstanbul: Kesit.
- The Economist. (2013, 11 21). *The Economist*. 06 15, 2021 tarihinde www.economist.com:https://www.economist.com/news/europe/21590587-spd-behaving-if-it-won-election-angela-merkels-efforts-form-new-government adresinden alındı
- The Electrol Knowledge Network. (2022, 03 11). *ACE*. <https://aceproject.org:https://aceproject.org/main/english/lf/lfd05b.htm> adresinden alındı
- Tocqueville, A. D. (1954). *Democracy in America*. New York: Vintage Books.
- Tr.Euronews. (2018, 10 23). *Erdoğan: Herkes kendi yoluna*. 1 5, 2023 tarihinde <https://tr.euronews.com:https://tr.euronews.com/2018/10/23/bahceli-yerel-secimlerde-ittifak-yapmayacagiz-ittifak-bozuldu> adresinden alındı
- Tr.Euronews. (2018, 12 6). *Sarı Yelekliler krizi: Fransa'da Akaryakıt Zamları İptal Edildi*. 4 5, 2022 tarihinde <http://tr.euronews.com:https://tr.euronews.com/2018/12/05/sari-yelekliler-krizi-fransa-da-akaryakit-zamlari-iptal-edildi> adresinden alındı

- Tr.Euronews. (2019, 2 19). 31 Mart yerel seçimleri. 5 18, 2023 tarihinde <https://tr.euronews.com: https://tr.euronews.com/2019/02/19/31-mart-yerel-secimleri-ittifak-partileri-toplam-51-ilde-isbirligi-yapti-aday-listeleri> adresinden alındı
- Tr.Euronews. (2019, 2 19). 31 Mart yerel seçimleri. 5 15, 2023 tarihinde <https://tr.euronews.com: https://tr.euronews.com/2019/02/19/31-mart-yerel-secimleri-ittifak-partileri-toplam-51-ilde-isbirligi-yapti-aday-listeleri> adresinden alındı
- Tr.Euronews. (2021, 8 16). *ABD'nin Afganistan'daki savaşı nasıl başladı, nasıl bitti?* 5 11, 2022 tarihinde <http://www.tr.euronews.com: https://tr.euronews.com/2021/08/16/abd-nin-afganistan-daki-savas-nas-l-basladi-nas-l-bitiyor> adresinden alındı
- Tunaya, T. S. (2010). *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunç, H., & Yavuz, B. (2009). Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi. *TBB Dergisi*(81), 1-39. 04 10, 2022 tarihinde <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2009-81-492> adresinden alındı
- Tunçkaşık, H. (2015). *Başkanlık Sistemi; Teori, Pratik ve Tartışmalar*. (H. Y. KAYA, Dü.) Ankara: TBMM Araştırma Hizm. Başk. Yayınları.
- Tunçkaşık, H. (2017). Siyasi İstikrar İle Demokratik Kurumsallaşma Arasında Denge Arayışı. *Başkanlık Sistemi*. içinde Ankara: TBMM Yayınları.
- Tureng. (2023, 5 15). *Tolerance*. 6 18, 2023 tarihinde <https://tureng.com: https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/tolerance> adresinden alındı
- Turhan, M. (2005). *Anayasal Devlet* (Cilt 19). Ankara: Naturel yayıncılık.
- Türkeş, M. (1999). *Kadro Hareketi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Türkiye Gazetesi. (2000, 04 07). *Türkiye Gazetesi*. www.turkiyegazetesi.com.tr: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a53761.aspx adresinden alındı
- Türkiye Gazetesi. (2018, 1 5). *ABD'li askerler ile YPG'liler Yan Yana*. 1 18, 2023 tarihinde <http://www.turkiyegazetesi.com: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/politika/abdli-askerler-ile-ypgliler-yan-yana-533668> adresinden alındı
- Türköne, M. (2007). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayıncılık.
- Uzun, T., & Gezgüç, G. M. (2015). Başkanlık Sistemi ve Latin Amerika Deneyimleri. M. AKTAŞ, & B. COŞKUN içinde, *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Ünal, B. A. (2019). Türkiye'nin Yeni Sisteminde Seçim Öncesi İttifaklar. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(2), 321-328. 8 21, 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/768834> adresinden alındı
- Walt, S. M. (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*, 9(4), s. 3-43. 06 22, 2021 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/2538540> adresinden alındı
- Walzer, M. (1998). *Hoşgörü Üzerine*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Weber, M. (1978). *Economy And Society*. Berkeley, CA: University Of California Press.
- Weilemann, P. R. (2000). The Summit Meeting: The Role and Agenda of Diplomacy at its Highest Level. *Ira Review*, 4-28. Nisan 25, 2020 tarihinde http://www.nira.or.jp/past/publ/review/2000spring*05weilemann.pdf adresinden alındı
- Weissenbach, K. (2010). *Political Parties and Party Types*. Makati City: Konrad-Adenauer-Stiftung.
- Wesley, M. (2017). *Global Allies: Comparing US Alliances In The 21st Century*. Acton: Australian National Un. Press.
- White, J. (2018, June). Ethics Of Political Aalliances. *British Journal of Political Science*, 48(3), 593-609.
- Wikipedia. (2018, 7 13). *2018 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi*. 2 11, 2023 tarihinde <http://www.wikipedia.org>:

- https://tr.wikipedia.org/wiki/2018_T%C3%BCrkiye_cumhurba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_se%C3%A7imi adresinden alındı
- Wikipedia. (2020). *Birinci Avusturya Cumhuriyeti*. 5 12, 2023 tarihinde [https://tr.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/Birinci_Avusturya_Cumhuriyeti](https://tr.wikipedia.org/wiki/Birinci_Avusturya_Cumhuriyeti) adresinden alındı
- Wikipedia. (2020). *Türkiye hükûmetleri listesi*. 12 20, 2020 tarihinde www.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_h%C3%BCk%C3%BBmetleri_listesi, adresinden alındı
- Wikipedia. (2021, 11 04). *Wikipedia*. 11 04, 2021 tarihinde http://tr.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/2009_Almanya_federal_se%C3%A7imleri adresinden alındı
- Wikipedia. (2022, 2 1). *İmam Hatip Lisesi*. 1 15, 2023 tarihinde https://tr.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0mam_hatip_lisesi adresinden alındı
- Wikipedia. (2022, 8 11). *Seçim Barajı*. 11 2, 2022 tarihinde http://www.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/Se%C3%A7im_baraj%C4%B1#:~:text=12%20Eyl%C3%BCl%201980%20asker%C3%AE%20darbesinden,tarihinde%20y%C3%BCzde%207'ye%20indirilmi%C5%9Ftir adresinden alındı
- Wikipedia. (2022, 04 05). *Türkiye Hükûmetleri Listesi*. [wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_h%C3%BCk%C3%BBmetleri_listesi](https://tr.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_h%C3%BCk%C3%BBmetleri_listesi) adresinden alındı
- Wikipedia. (2022, 5 25). *Westminster Modeli*. 11 2, 2022 tarihinde [Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/Westminster_modeli](https://tr.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/Westminster_modeli) adresinden alındı
- Wikipedia. (2023, 5 15). *2019 Türkiye Yerel Seçimleri*. 5 15, 2023 tarihinde http://www.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/2019_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri adresinden alındı
- Wikipedia. (2023, 5 23). *Demir Perde*. 6 25, 2023 tarihinde [Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/Demir_Perde](https://tr.wikipedia.org: https://tr.wikipedia.org/wiki/Demir_Perde) adresinden alındı
- Yalansız, N. (2002). *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon Hükümetleri (1961-1980). Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İlkılarp Tarihi Enstitüsü.
- Yaman, A. (2014). Başkanlık Sistemi, Uygulamaları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 83-98. 11 18, 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/157360> adresinden alındı
- Yanardağ, V. (2015, 01 19). *Haber Türk*. 07 11, 2021 tarihinde www.haberturk.com: https://www.haberturk.com/gundem/haber/1031861-secilmis-cumhurbaskani-ile-ilk-kez adresinden alındı
- Yazıcı, I. S. (2013). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir*. İstanbul: İstanbul Bil Ün. Yayınları.
- YeniŞafak. (2022, 04 28). *Yeni Şafak*. <http://www.yenisafak.com: https://www.yenisafak.com/secim-1991> adresinden alındı
- Yenisafak. (2015, 11 21). *Blok hareketi*. 04 20, 2022 tarihinde www.yenisafak.com: https://www.yenisafak.com/secim-2015 adresinden alındı
- Yenisafak. (2020, 5 6). *1988 Anayasa Referandumu Sonuçları*. 5 11, 2023 tarihinde <https://www.yenisafak.com: https://www.yenisafak.com/secim-referandum-1988/secim-sonuclari> adresinden alındı
- Yenişafak. (2007, 4 16). *TBMM Cumhurbaşkanlığı Seçimine Kilitlendi*. 10 5, 2022 tarihinde <https://www.yenisafak.com/: https://www.yenisafak.com/gundem/tbmm-cumhurbaskanligi-secimine-kilitlendi-40722> adresinden alındı

- Yılmaz, S. (2022). Asya-Avrupa Diyalogu: Zirve Diplomasisi Baglaminda Bir Değerlendirme. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 189-205. 11 21, 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2204984> adresinden alındı
- Your Dictionary. (2020, Şubat 03). *Siyasal Şiddet*. Yourdictionary On-line Dictionary Web Sitesi: <http://www.yourdictionary.com/political-violence> adresinden alındı
- Zada, R., Sigler, N., & Harvey, N. (2014). *Global Partners Governer*. <https://gpgovernance.net:https://gpgovernance.net/wp-content/uploads/2021/02/Egypt-August-2014-English.pdf> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Sarı, Hasan
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Ankara Hacı Bayram Ün.	2024
Yüksek Lisans	Gazi Ün. Sosyal Bil. Ens.	2008
Lisans	Gazi Ün. İletişim Fak. Halkla İlişkiler ve Tanıtım	2005
Ön Lisans	Karadeniz Teknik Ün. Rize M.Y.O Makine Bölümü	1999
Lise	Rize Anadolu Lisesi	1996

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2023 -	Milli Savunma Bakanlığı Eğitim Öğretim Dairesi	Daire Başkanı
2020-2023	Denizli	Gençlik Hizmetleri Md.
2015-20	Gençlik ve Spor Bakanlığı Denizli Gençlik Merkezi	GM. Müdür
2012-15	Gençlik ve Spor Bakanlığı	Bakanlık Müşaviri

Yabancı Dil İngilizce

